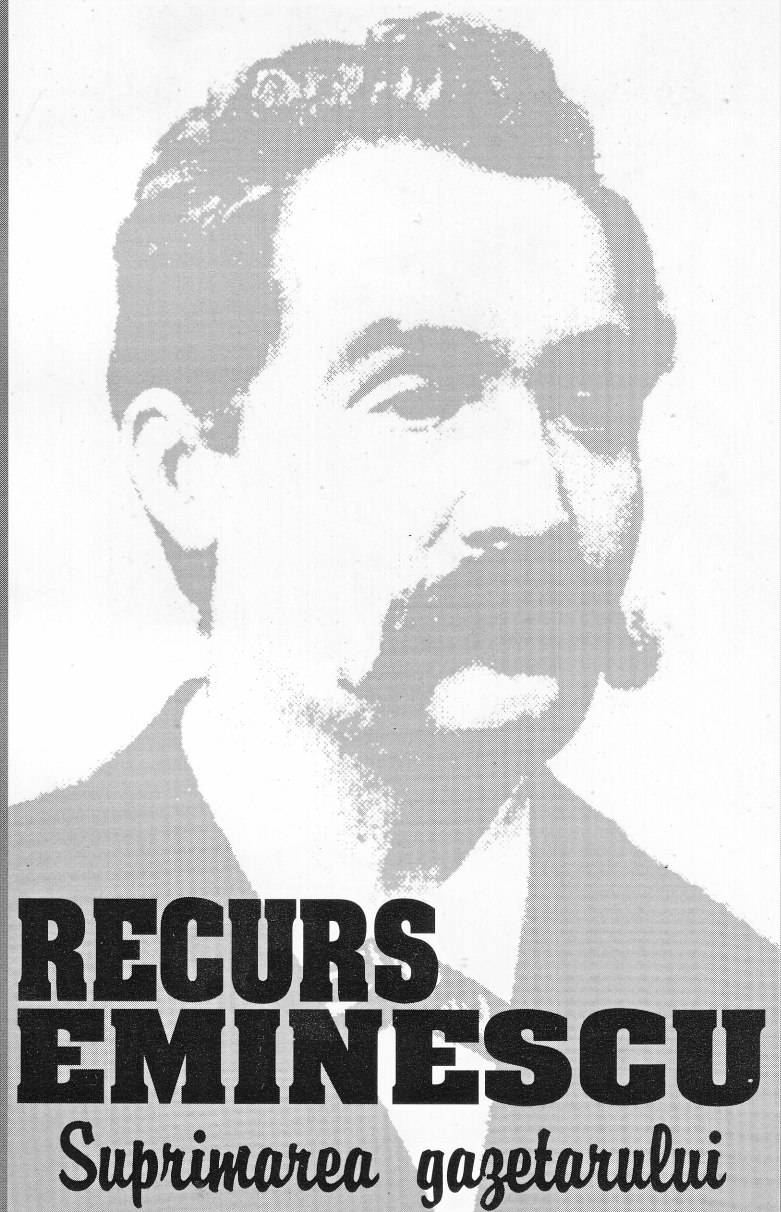

Din tenebrele istoriei

**RECURS
EMINESCU**

Suprimarea gazetarului

Călin L. Cernăianu

Eminescu, deținut politic

Eminescu este funcționar în administrația de stat, suflour și copist în trupele teatrale, director de bibliotecă, revizor școlar și profesor de geografie și statistică. Aceste ocupații le practică scurt timp, cu o înaltă conștiință profesională, însă nu corespundea structurii personalității sale de luptător cu arma cuvântului. Numai gazetăria este ocupația pentru care simte chemare și din momentul în care devine ziarist profesionist în 1876 nu o mai părăsește până la sfârșitul vieții. Avem în vedere și întreruperea activității sale în presă, în condiții impuse, între iunie 1883 și noiembrie 1888.

Eminescu este redactor la *Curierul de Iași* în 1876 și 1877 și la *Timpul* între 1877 și 1880, redactor șef între 1880 și 1881 și redactor pentru partea politică între 1882 și 1883. Comentatorii publicisticii sale consideră aluzive criticile sale la adresa liberalilor și a „liberalismului“. Pretutindeni în lume și în toate timpurile guvernele stau în atenția presei și a opiniei publice și sunt criticate, cum face și Eminescu, pentru promisiuni neîndeplinite, care conduc la demagogie.

Conservatorii sunt supuși unui tratament egal cu cel al liberalilor și poziția intransigentă a lui Eminescu în chestiunea Basarabiei determină conducerea *Timpului* să-l scoată din redacție și să-l trimită la Florești, în Oltenia, moșia lui N. Mandrea, pentru câteva luni. Să prevină refuzul poetului i se încredințează traducerea tratatului lui Eudoxiu Hurmuzachi, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, care se tipărește cu titlul *Fragmente din istoria românilor* în 1879. Întors în redacție, Eminescu continuă campania de presă în chestiunea Basarabiei. În articolul [„*Pe arborul*

tăcerii...»], publicat în *Timpul* în 6 octombrie 1878 face un tablou sumbru asupra politicii interne țariste pe care o caracterizează o „adâncă barbarie“. Supune și Parlamentul României unei critici necruțătoare pentru înstrăinarea Basarabiei fără să consulte poporul. I. A. Cantacuzino, responsabil pentru *Timpul* din partea conducerii Partidului Conservator apelează la Maiorescu să-l determine pe Eminescu să adopte o atitudine mai moderată în discutarea problemelor politice. „Tânărul acesta – îi scrie I. A. Cantacuzino lui Maiorescu în 31 octombrie 1878 – e atât de pătruns de ură împotriva rușilor, încât cu toate sfaturile mele, ba ce e mai mult, desconsiderând și pe ale D-Voastre, stăruie în a face din *Timpul* organul personal al antipatiilor sale.“ I. A. Cantacuzino insistă pentru prezentarea adevărului „într-o formă mai domoală“ altfel se vedea silit să-și impună față de poet o separație“. Nu știm dacă Maiorescu dă curs acestei invitații, cert este că venind în dezbaterile Parlamentului chestiunea evreiască, Eminescu îl critică pe Maiorescu fără menajamente și îl învinuiește de lipsă de patriotism. Chestiunea evreiască era tratată de „o seamă de avocați buni, cu darul vorbirii“ – scrie Eminescu în articolul [„*De ceea ce ne temem...*“], publicat în *Timpul* în 27 mai 1879 – și „cu fraze umanitare și cu finețe de distincțiuni juridice“. Eminescu face și o profesiune de credință privind identificarea sa cu națiunea română „Noi o iubim așa cum este – declară Eminescu – cum a făcut-o Dumnezeu, cum a ajuns prin suferințe seculare până în zilele noastre. O iubim *sans phrases*“. Maiorescu recunoaște că Eminescu se situa pe altă poziție în orientarea politică. „Grea epocă Eminescu“ – notează Maiorescu în *Însemnări zilnice* în 1/13 iunie 1879 – „Articol al lui în chestiunea evreiască în contra mea.“ O lună mai târziu se pronunță și împotriva lui P. P. Carp pentru conduita sa politică. P. P. Carp se făcea vinovat, arată Eminescu în articolul [„*Camerele de revizuire...*“], publicat în *Timpul* în 20 iunie 1879 că intră într-un „consiliu de familie roșu“, cu alte cuvinte liberal, care să reglementeze chestiunea evreiască în interesul marelui capital și în detrimentul

populației autohtone productive. P. P. Carp adresează *Timpului* o scrisoare, pe care Eminescu o publică în 22 iunie 1879 și în care fruntașul conservator declară că trecutul său politic îl punea la adăpost de „insinuațiuni“. Răspunsul lui Eminescu este prompt, fără echivoc. „A trebuit să vorbim – declară poetul – ; am făcut-o fără plăcere, dar fără șovăire.“

Eminescu adoptă o poziție independentă în raporturile sale și cu alți fruntași conservatori. Prințul Alexandru B. Știrbei și G. Gr. Cantacuzino sunt acuzați că participă la înființarea de instituții bancare pentru operații de speculă.

Maiorescu consideră că venise vremea să se desolidarizeze de orientarea politică pe care o dă Eminescu cotidianului bucureștean. Adresează o scrisoare deschisă *Timpului*, pe care Eminescu se grăbește să o publice în 17 iulie 1879: „De la finele lui aprilie 1877 – informează Maiorescu cititorii – m-am abținut de la orice participare activă la însăși scrierea «Timpului» și de atunci încoace *nici un singur articol* din cele publicate de acest ziar nu este scris de mine“. Sublinierea aparține criticului.

Eminescu participă la ședințele Junimii bucureștene, prezidate de T. Maiorescu, citește din poeziile sale, însă nu se vede de nicăieri că se situau pe poziții identice în orientarea politică.

Partidul conservator se constituie, ca organizație, în februarie 1880, după ce conservatorii activează în cursul anilor ca o formațiune în cadrul căreia se impune „Junimea“ ieșeană. Programul Partidului conservator este întocmit de Emanoil (Manolache) Costache Epureanu și la ședința de constituire și nici la cele următoare Titu Maiorescu nu participă și nici P. P. Carp, G. Gr. Cantacuzino și alți fruntași conservatori. *Programul* întocmit de Emanoil (Manolache) Costache Epureanu este criticat deopotrivă de conservatori și de liberali. Maiorescu considera că la acest program care propunea numai generalități, putea subscrie și Partidul liberal. Emanoil (Manolache) Costache Epureanu nu era, pe de altă parte, persoana cea mai

indicată să reprezinte Partidul conservator. Făcuse parte din guvernul conservator al lui Lascăr Catargiu, trecuse la liberali, ca să revină la conservatori și să întocmească *Programul* său politic. Maiorescu aprecia că o asemenea conduită nu era admisibilă în viața politică.

Emanoil (Manolache) Costache Epureanu preia și *Timpul*, ca organ central de presă și îl numește pe Eminescu redactor șef, funcție în care rămâne până la sfârșitul anului 1881. Își începe activitatea, în această calitate, cu *Studii asupra situației*, o serie de cinci articole în care își propune să explice *Programul* întocmit de Emanoil (Manolache) Costache Epureanu și expune, în realitate, tezele sale social-politice. Asistăm la o desfășurare spectaculoasă a discursului critic prin care generalitățile din *Program* sunt înlocuite cu o expunere sistematică privind teoria statului și a personalității sale. Eminescu reia teza sa expusă și mai înainte, potrivit căreia statul este un produs al naturii și face o demarcație categorică între poziția sa și cea a liberalilor, care priveau statul ca pe o convenție dintre oameni. Statul este prezentat, pe de altă parte, prin cele două părți componente ale sale, „corpul” – spațiul geografic și spiritual – și „sufletul” – poporul care locuiește în acel spațiu geografic. Poetul expune, cu o bogată exemplificare, importanța corpului statului în istoria noastră, rolul Constituției în reglementarea mecanismelor statului și misiunea administrației, cu alte cuvinte, a organelor puterii. Susține că independența nu este „un copil găsit” și „fără căpătâi”, ce este realizată, în practică de Al. I. Cuza și primește, prin Războiul de Independență și recunoașterea internațională. Nimic din toate acestea în *Programul* propus în numele Partidului conservator pentru lupta politică. Eminescu merge mai departe și susține că „liberal” și „conservator” erau vorbe goale. *Programul* politic al Partidului conservator consta, în opinia sa, în investirea „formelor fără fond”, cu alte cuvinte, a instituțiilor cu un conținut real reprezentat prin oamenii cinstiți, cu o înaltă conștiință profesională, cu dragoste de țară și popor. Eminescu se situa deasupra partidelor politice și propunea un program care a rămas – și

rămâne – un deziderat în progresul societății românești.

Eminescu expune concepția sa despre stat sub privirea înțelegătoare a lui Emanoil (Manolache) Costache Epureanu, personalitate în opinia sa, cu „bogăție de spirit, de sentiment, de amabilitate“. Programul Partidului conservator, așa cum îl prezintă Eminescu, este întâmpinat cu mari rezerve, în presa vremii. Emanoil (Manolache) Costache Epureanu încetează din viață în septembrie 1880. La conducerea Partidului conservator vine Lascăr Catargiu și se formează un nou comitet cu T. Maiorescu, I. Em. Florescu, T. Rosetti, Gr. Păucescu, Al. Lahovari, M. Ghermani. Se mențin în rezervă P. P. Carp, G. Gr. Cantacuzino și P. Mavrogheni. Eminescu își menține postul de prim-redactor al *Timpului*, însă situația sa devine tot mai critică. Maiorescu întocmește un nou program al Partidului conservator, pe care îl publică sub formă de studiu, în germană, *Zur politische Lage der Rumäniens*, în care pledează pentru apropierea României de Imperiul austro-ungar. Eminescu publică în traducere studiul lui Maiorescu și deschide o campanie de presă împotriva sa. Se alătură liberalilor care critică tezele lui Maiorescu, dar și conservatorilor, nemulțumiți că nu fuseseră consultați înainte de publicarea studiului. Eminescu respinge programul lui Maiorescu *de plano* întrucât ignora, cu bună știință, situația românilor din Imperiul austro-ungar. Nici o apropiere de imperiul vecin nu era posibilă – avertizează Eminescu – și nici recomandabilă – câtă vreme guvernele de la Budapesta nu acordau românilor deplină libertate în cultivarea limbii și nu înlăturau îngrădirile privind școala și biserica.

Proclamarea regatului în martie 1881 se face fără participarea conservatorilor, dar își dau azeziunea la acest act istoric. Membrii marcanți ai Partidului conservator se apropie de guvernul liberal. P. P. Carp convine să-l reprezinte, cu însărcinare oficială, la Viena, Petre Mavrogheni la Roma, iar Teodor Rosetti preia președinția Curții de Casație, cel mai înalt for legislativ din țară. Eminescu este indignat de orientarea conservatorilor spre liberali și îi critică în termeni duri și ultimativi: „Suntem

păpuși – protestează Eminescu – , îmbrăcate, când roșu, când alb, care azi pun o etichetă, mâine alta, numai să ne meargă nouă personal bine, numai ambițiile noastre să fie satisfăcute. Suntem bărbați noi sau niște fameni, niște eunuci caraghioși ai marelui Mogul. Ce suntem, comedianți, saltimbanci de uliță să ne schimbăm opiniile ca cămășile și partidul ca cizmele.“

Presa informa opinia publică în noiembrie 1881 că Eminescu urma să fie înlocuit la conducerea *Timpului*, pentru orientarea sa politică. Vine în fruntea ziarului cu data de 1 ianuarie 1882, Gr. G. Păucescu și Eminescu este trecut redactor cu atribuții limitate și i se pune, pe deasupra și un suplinitor, în realitate un supraveghetor. Noul redactor-șef deplânge în articolul programatic, din primul număr din 1882 criticile la adresa liberalilor din coloanele ziarului din anii precedenți și utilizarea unui limbaj „în termeni prea colorați“. Eminescu este denunțat opiniei publice în chiar ziarul pe care îl condusesese mai înainte.

Orientarea politică a lui Eminescu îl separă de liberali și conservatori și nimic nu ilustrează mai bine acest lucru decât faptul că se înscrie în Societatea „Carpații“, înființată în 24 ianuarie 1882, de un grup de transilvăneni, să vină în sprijinul românilor de sub stăpânirea austro-ungară. Societatea își propunea, cum se vede din *Statut*, să sprijine orice „întreprindere românească“. Aceste „întreprinderi“ aveau în vedere situația românilor de sub stăpânirea austro-ungară. Activitatea lui Eminescu la Societatea „Carpații“ este supravegheată îndeaproape de Biroul de informații vienez din București.

Eminescu constata, cu surprindere, că între colaboratorii *Timpului* se afla și N. Bassarabescu, redactorul ziarului *Poporul*, despre care avea cele mai rele păreri, încă din epoca studiilor vieneze, cum se vede și din manuscrisele sale. Protestează într-o scrisoare către Lascăr Catargiu, președintele Partidului conservator și îl avertizează că în asemenea condiții nu putea colabora la cotidianul bucureștean. În altă scrisoare către T. Maiorescu,

îl învinuiește pe Gr. G. Păucescu, redactorul-șef, că acceptă să se publice în ziar toate „insanitățile“.

Gruparea junimistă din Partidul conservator formează împreună cu „liberalii sinceri“ o „oposiție coalizată“, prin care spera să câștige alegerile din 1883. Eminescu consacră acestor alegeri mai multe articole și declară că în prezentarea lor era stăpânit de „sila morală“.

Situația lui Eminescu în redacția *Timpului* se agravează și mai mult în urma festivităților de la Iași la dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare în iunie 1883. Poetul pregătește pentru ea poezia *Doina* și califică festivitatea „serbare guvernamentală“. Carol I, regele României, participant la ele, este numit „Carol Îngăduitorul“ pentru lipsa de autoritate, iar discursul lui Petre Grădișteanu, mărturie a unui om politic iresponsabil. Eminescu urmărește cu cea mai mare atenție ecoul acestei festivități în presa străină și întocmește un tablou al maghiarizării onomasticii românești în Transilvania. Nimic nu lasă să se întrevadă în aceste ultime articole pe care le publică în *Timpul* că nu era în deplinătatea facultăților intelectuale.

Condamnarea guvernului liberal pentru politica internă și externă, denunțarea monarhiei pentru lipsa de autoritate, critica necruțătoare la adresa conservatorilor pentru apropierea de liberali, prin care își schimbau principiile, precum „cămășile și cizmele“, făceau cu neputință să mai rămână în redacție. Și motivul îndepărtării sale fu găsit în alienarea mintală, după cum în alte epoci se apela la otravă sau suprimarea fizică pe diferite căi.

O situație neprevăzută favorizează luarea acestei măsuri. Slavici pleacă în străinătate, pentru un consult medical și Catherine Magyarosy Szöke, soția sa găsi momentul, de multă vreme așteptat, să se scape de chirișul incomod, care avea și opinii rele despre ea. „Nu ți-e rușine madam S[lavici]? – notează Eminescu în carnetul său **2292, 48** – . Am auzit servitoarea c-ai spart oglinda din cauza ei, din gelozie contra ei. Bine-ți stă una ca asta D-tale, femeie serioasă?“ Soția lui Slavici îi trimite lui Maiorescu, după plecarea prozatorului, „cartea de vizită“

prin care îl anunță că Eminescu „a înnebunit“ și îi cerea să intervină să se scape de el fiindcă e „foarte reu“. Soția lui Slavici este cea dintâi care îi pune lui Eminescu diagnosticul de alienație mintală, explicabil pentru ea, gazdă, care nu a putut lua măsuri împotriva chiriașului protejat de soțul ei.

Eminescu participă la reuniunile Junimii bucureștene din 30 mai/11 iunie 1883 și 23 iunie 1883 și Maiorescu nu consemnează nimic deosebit în comportarea poetului. Mai târziu completează însă aceste însemnări cu creion roșu și precizează că poetul dădea semne de alienație mintală. Să mai notăm că Slavici se întâlnește cu Eminescu în ajunul plecării în străinătate „ia înțelegere cu el“ să-i ducă o scrisoare lui Maiorescu întrucât era grăbit să plece în străinătate. Eminescu era obsedat, cum se vede din însemnările din manuscrise de ideea că se organizau „cabale împotriva sa“. O informează pe Veronica Micle încă din iunie 1882 că își crease prin publicistică mulți dușmani și se aștepta ca aceștia să se răzbune împotriva sa. Poetul este ridicat de la baia publică, dus sub pază polițienească, ca un făcător de rele și internat în institutul de sănătate al doctorului Alexandru Șuțu.

Cartea de față analizează împrejurările din acea zi nefastă de 28 iunie 1883 când Eminescu este internat într-un ospiciu de boli mintale, însă statutul său este de deținut politic. Autorul întocmește un recurs în apărarea lui Eminescu și în postura ce și-o asumă, de avocat, apelează la limbajul colorat care se folosește în instanțele judecătorești. Cititorul are prilejul să se pronunțe asupra statutului poetului stabilit de contemporanii săi.

Orientarea politică a lui Eminescu și intransigența în apărarea convingerilor sale conduceau, cum se desprinde și din prezentarea noastră, la marginalizarea sa și înlăturarea din presă pentru mai mulți ani a uneia din cele mai autorizate și ascultate voci din gazetăria românească din secolul trecut.

D. Vatamaniuc

ADEVĂRUL E IMPRESCRIPTIBIL

Valoare și prejudecată

Ca tot românul, și eu am învățat la școală că geniul lui Eminescu ar fi intrat brusc în eclipsă. În clasă, perioada de așa-zisă „întunecare” nu a făcut obiectul unor cât de sumare discuții explicative. Lucru firesc, dacă ne gândim că, de fapt, profesorii sunt ei înșiși un stadiu evoluat al elevului, informațiile pe care le transmit astăzi învățățelelor lor fiind acumulate în tinerețe, pe când se mai aflau în bancă, nu la catedră. Pentru majoritatea (totalitatea?) lor, nebunia lui Eminescu este și astăzi la fel de sigură ca teorema lui Pitagora. Și, evident, nu li se poate face vină, atâta vreme cât această prejudecată nu este contrazisă de nimeni, cu argumente credibile. Dacă le poate fi totuși ceva imputat, aceasta ar fi condescendența cu care au acceptat să cultive neclarități asupra cărora, poate, ei înșiși aveau firești semne de întrebare.

Convingerile de astăzi privind destinul lui Eminescu sunt în mare măsură efect al diagnosticului creditat de G. Călinescu: lues; ca să știm de-o treabă, restul criticii s-a strâns ciorchine în jurul acestui „curajos”, sufocându-l cu laude, uneori, jenante. În atare situație, ce putea să facă dascălul obișnuit, omul de uzură, lipsit de influența și de aura generalilor trupelor române de critici? Prea micile diferențe dintre edițiile *Vieții lui Mihai Eminescu* – deși, de la primul tiraj (1932), apăruseră noi documente – precum și preluarea unor fragmente de aici și transpunerea lor în *Istoria literaturii române* arată că autorul își iubea această lucrare dominată de ficțiune mai mult decât adevărul. Într-un anume sens, Călinescu a trăit, sub acest aspect, un delir din care nu l-a putut trezi nimeni, pentru că, se pare, el era robit sieși, fiind mult prea îndrăgostit de propria plâsmuire. Respectul lui față de Eminescu? O fi existat, nu zic, dar nu răzbate din această lucrare, în care, uneori, Călinescu îl

privește cu ironie și chiar cu superioritate: „*Inteligența îi era limpede, îndreptată numaidecât la țintă, dar mijlocie, ca o apă curgătoare fără ochiuri adânci (...) Eminescu era un lunatec sublim, în sufletul căruia visele creșteau ca nalba, acoperind și colorând priveliștea orizontală. Starea sa normală era cea vizionară și acțiunea politică a fost, desigur, o latură care, mai la urmă, s-a dovedit alterată de vis și utopie, rămânând nu mai puțin un protest metaforic împotriva relelor contemporane.*”

Lumea profesorală, arătând un instinct mai puternic decât al lui Călinescu, s-a dovedit mai prudentă decât acesta, diagnosticul pus de critic nefiind rostit de la catedră. Cum să spui elevilor că mintea cea mai luminată pe care au dat-o peste 3.000 de ani de civilizație certă aici, în poala Carpaților, a sfârșit măcinată de o vulgară spirochetă, la care are acces tot prostul? Cum să spui așa ceva, câtă vreme nimeni nu a văzut măcar un colț din fișele medicale întocmite lui Eminescu în ospiciile din țară, iar singurele diagnostice oficiale existente sună complet diferit? Prinși între tot mai multe diagnostice, toate vizând o din ce în ce mai incertă suferință psihică și convinși că „nu iese fum fără foc”, după cum nu există mare poet care să nu fie un pic zdrenghia, dascălii nu s-au îndoit, însă, că Eminescu ar fi fost alienat; ba, mulți cred și azi că ar fi fost bolnav de sifilis și numai o pudoare subconștientă îi reține să explice „prăbușirea intelectuală” ca pe un efect al „bolii rușinoase” de care vorbește Călinescu. Și, astfel, de mai bine de-un veac, generație după generație, suntem învățați să credem că Eminescu este singura personalitate a neamului nostru, care a sfârșit la balamuc, cu capul spart de un nebun autentic.

Prezenta anchetă jurnalistică este efect exclusiv al hazardului: absolut întâmplător, am citit articolele scrise de Eminescu în ultimele luni de libertate și perfecta lor coerență, lipsa oricărui semn prevestitor, cât de mic, care să anunțe *totala* prăbușire psihică, de care aflasem la școală, mi s-a părut ciudată. Între cunoscuții mei, de varianta potrivit căreia alienarea ar fi fost, de fapt, o etapă a sifilisului se discuta cu multă sficciune, fiind știută ca un adevăr neplăcut, despre care nu e bine să vorbim. Și iată-mă, deodată, în fața a două lucruri care se excludeau reciproc: de o parte, pretinsa alienare datorată sifilisului

– informație lansată nu se știe limpede de cine și pe ce teme, dar în care mi se părea că trebuie și eu să cred, pentru că prea vorbeau mulți de ea. De cealaltă parte, niște excelente articole de gazetă; întrucât ultimul fusese publicat de Eminescu chiar în ziua în care a fost internat, puteam crede că sănătatea lui nu a traversat un proces de degradare progresivă, ci s-a curmat brusc – situație mai puțin plauzibilă în cazul unei boli infecțioase, ca sifilisul. Și-atunci, firește, am vrut să aflăm amănunte despre „întunecarea” lui.

Am căutat răspunsul în *Viața lui Mihai Eminescu*, scrisă de G. Călinescu. Eram convins că îl voi afla aici, lucrarea citată fiind considerată „de căpătâi”. Am dat însă de cu totul altceva. Remarcabilă ca expresie literară, biografia amintită nu răspundea nici pe departe nelămuririi mele. Când am închis cartea, nu găsisem nici un argument valid privind pretinsa stare de nesănătate a victimei, dar parcursesem neașteptate paragrafe zeflemisitoare, de genul: „Viața de răspundere morală a poetului încetase. *Eminescu păși pragul ospiciului îngândurat și sobru la vorbire. Locurile acestea le mai văzuse, după cum cunoștea chiar pe unii bolnavi și, firește, pe d-rul Șuțu, «un bătrân cu o barbă mare, murdărită de tutun, putredă parcă, cu un mozolit nesuferit de gingii pustii». El simțea că aci are o misiune mare de împlinit, și de aceea cerea mâncare și băutură, ca unul care «nu mâncase de mult», și mesteca cu multă poftă alimentele, asemenea zidarului care e pe cale de a se urca pe schele.* Cercetările sale științifice asupra mecanicii lumii trebuiau duse aici, în liniște, mai departe (...) *Pe coli mari de hârtie, el așternea sârguincios ecuații și formule, ca un om care știe că timpul este scump.* Este evident că asemenea cercetări nu se pot face decât prin consultațiuni vaste, *din care pricină Eminescu își însemna numele autorilor cărora le datora ceva, ca Shopenhauer, Kant, Laplace, Pythagora, Ueberweg, Goethe, Tyndall, Robert Mayer, Hartmann etc.*”

Răutăți întru totul gratuite. Și de-ar fi singurele! În plus, viziunea lui Călinescu asupra lui Eminescu atrage atenția prin siguranța de sine și prin frecvența cu care nu ostenește să vorbească de pretinsul sifilis care l-ar fi ros pe Eminescu. Numai că, ulcerele invocate de el drept unică și supremă probă în acest sens erau de cu totul altă natură. Fiindcă, știu și novicii, sifilisul

lasă adevărate cratere în carnea bolnavului, care nu se vindecă stând la soare, în Oltenia – cum s-a întâmplat cu leziunile amintite de Călinescu. Or, *la autopsie, pe tot trupul lui Eminescu, nu s-a găsit nici o leziune de natură luetică.*

Contrariat, am recitit cartea, de data aceasta, cu creionul în mână. În final, obținusem un prim inventar al neconcordanțelor și al ciudățeniilor. Din ce în ce mai incitat, am încercat să le verific, dar am avut surpriza să constat că, pe măsură ce străbat alte și alte lucrări, nepotrivirile se adâncesc și se înmulțesc continuu. La un moment dat m-am pomenit într-o fundătură, asaltat de cele mai incredibile ipoteze. Deschisesem o carte și nu numai că nu izbutisem să-mi răspund, dar parcă declanșasem o avalanșă de informații, care mă copleșeau. Din autor în autor, din document în document, în cele din urmă, am reușit să trag o primă concluzie fermă: *simptomele pretinsei boli a lui Eminescu diferă atât de mult de la amic la amic și de la doctor la doctor, încât putem spune că, de fapt, se exclude!* Mărturiile privind faptele pe baza cărora, la 28 iunie 1883, acesta a fost internat prima oară sunt surprinzător de contradictorii și, nu o dată, stupefiant de ilogice.

Un gând mi-a șoptit că la mijloc ar fi un scenariu malefic și doar cu chiu cu vai mi-am impus să nu-l cred. Am refăcut traseul abia încheiat. Același rezultat. Am parcurs din nou articolele publicate de Eminescu la *Timpu* în ultimele luni de libertate, anterioare izolării în ospiciu, căutând cu lumânarea să descopăr o cât de mică ezitare a scriiturii ori a logicii. Nimic de acest fel. În schimb, recitind unele pagini din jurnalistica lui, începeam să înțeleg că multe din adevărurile enunțate de Eminescu sunt tratate de posteritate aproape exclusiv din punct de vedere tehnic, nu și din cel al *vieții* autorului. Astfel, nici un biograf nu se referă, pe larg, la măsura în care articolele scrise la *Timpu* au legat și au dezlegat autorului amiciții sau dușmăniile; or, viața lui Eminescu s-a găsit sub semnul acestor – precumpănitor nefericite – relații în societatea vremii. Tot pe-atunci am aflat că Eminescu a ajuns la ospiciu escortat de polițai și că, ulterior, procesul-verbal al comisarului însărcinat cu această misiune a fost făcut pierdut. Prin urmare, internarea fusese precedată de o arestare în toată regula? Suspiciunea pe care cu greu o înăbușisem a reapărut

și, de data aceasta, nu mi-am mai reprimat-o.

„Degenializare” la comandă

Până și dușmanii declarați ai lui Eminescu recunosc că „boala” acestuia a făcut două pauze mari. În aceste intervale, zic toți, memoria îi era intactă, intelectul așîderea, dar dispăruse geniul. Așa, dintr-o dată! Prin urmare, geniul nu e parte a intelectului, cum ne putem gândi, ci entitate de sine stătătoare, un fel de sculă performantă și netransmisibilă, atașabilă creierului printr-o mufă de doi țoli? Poate fi ea pierdută pe stradă sau uitată la baie, ori pe noptieră? Da, oamenii pot înnebuni subit, însă respectiva nebunie are manifestările ei, care-au lipsit în cazul Eminescu. Da, poate că, în unele situații, geniul se sleiește, dar, în nici un caz, acest lucru nu se petrece brusc: stai liniștit la masa de lucru, scriind, și, la mijlocul unei fraze, îți dai seama că nu mai poți continua la fel, pentru că te-ai „degenializat”!

Dacă intelectul și memoria lui Eminescu ar fi rămas nealterate, în timp ce scânteia geniului s-ar fi stins, rezultatul ar fi fost că toate acumulările lui din vremea sănătății depline ar fi fost recitate, într-o altă „cheie”. Altfel spus, dispariția geniului ar fi echivalat cu „repersonalizarea” lui, la alt nivel, inferior (după o prealabilă „depersonalizare”)? Dar, în acest caz, nu ar fi devenit el, brusc, cu totul altcineva, schimbarea nerezumându-se doar la forța creatoare, ci la întreaga lui personalitate? După „degenializare”, ce se întâmpla cu profundele percepții de până atunci? Bunăoară, ar mai fi reușit Eminescu-mediocrul să-l interpreteze pe Shopenhauer ca atunci când îl privea de la înălțimea puterii de înțelegere a lui Eminescu-geniu? „Prostindu-se” peste noapte, opiniile, criteriile, principiile și, în general, întreaga lui filozofie asupra vieții trebuiau să se schimbe, făcându-l de nerecunoscut pentru amici. Or, așa ceva nu s-a întâmplat.

Deși nu o spun explicit, atunci când se referă la perioada de după 1883, multe lucrări creionează un Eminescu – mai mult sau mai puțin – retardat, folosind exprimări ce se vor elegante, de genul „*nu a mai creat nimic valoros*”. Această debilitate nu putea veni, însă, din senin, ea trebuind să fie urmare a unor deteriorări fizice și/sau chimice (leziuni ale creierului, modificări

ale lichidului cefalorahidian etc.). Insinuarea că Eminescu ar fi murit în culmea... nebuliei nu are, însă, nici un suport, deoarece autopsierii și bogata lor asistență nu au remarcat asemenea alterări, iar mărturiile contemporanilor, repet, confirmă că, după prima și după a doua internare, puterea gândirii lui ar fi cunoscut un spectaculos reviriment, revenind la vechea ei cotă.

O îndoială în acest sens păstrează (îndeosebi) Maiorescu și Caragiale, cel din urmă remarcând: „*Întâia criză trecuse; nu mai era același om, dar era un om ca toți oamenii, cu mintea normală, întreagă, și tocmai de aceea nu mai era același om*”. Din felurite motive (inclusiv stricarea relațiilor dintre Eminescu și Caragiale, în urma intervenției lui Maiorescu), spusele dramaturgului trebuiau luate așa cum sunt: afirmații fără acoperire, întrucât ele nu precizează ce anume îl deosebise până atunci pe Eminescu de ceilalți. Ce-l ridicase deasupra tuturor? Numai faptul că era „*vesel și trist; comunicativ și ursuz; mulțumindu-se cu nimica și nemulțumit totdeauna de toate; aci de o abținere de pustnic, aci apoi lacom de plăcerile vieții; fugind de oameni și căutându-i; nepăsător ca un bătrân stoic și iritabil ca o fată nervoasă*”? Dar, oare, nu sunt cei mai mulți dintre noi asemenea „*ciudate amestecături*”? (La rându-i, opinia lui Maiorescu nu este cu nimic mai argumentată. Dimpotrivă.)

Dincolo de orice aprecieri, oricât de obiective s-ar dori, edificatoare rămâne activitatea lui Eminescu, roadele producției sale intelectuale, din intervalul 1883-1889. În pofida tuturor asigurărilor că acești ultimi șase ani de viață ar fi seci de vreo operă semnificativă, i-am luat la scuturat. La început, ceea ce am găsit nu mi s-a părut mulțumitor. Apoi, mi-am dat seama că picasem într-o capcană: căutam ceva similar creațiilor de până în 28 iunie 1883, făcând abstracție de faptul că acest lucru nu mai era posibil, din motive independente de Eminescu. Cum era să mai scrie el articole de presă, atâta vreme cât nu numai că fusese dat afară de la *Timpul*, dar se și pomenise azvârlit după gratiile ospiciului, la izolare? Noi spunem că „boala” l-ar fi lăsat fără „scânteie”, dar uităm să ne întrebăm un lucru elementar: *a mai avut Eminescu vreodată ocazia să își manifeste public geniul?* Un pictor căruia îi furi culorile nu va mai picta, e drept, dar își pierde el și talentul din această cauză?

Un geniu prigonit într-o carceră nu va da în veci

adevărata sa măsură, pentru că nu are unde să se exprime; or, cum aveam să mă conving, asta se întâmplase cu Eminescu. Zăvorât mai bine de o jumătate de an în ospiciu și lipsit în chip fraudulos de propriile manuscrise, gonit abil din București și ținut sub observație la Iași (că tot zisese el că nu mai suferă orașul!), închis pentru a doua oară, tot pentru vreo șase luni, la Mănăstirea Neamțului, refugiat la Botoșani, dar urmărit și acolo, spre a fi răpus de un tratament și mai criminal decât cele de până atunci, împins iar spre București de o ultimă speranță, Eminescu a mai reușit să provoace un scandal, în urma căruia a căzut guvernul, după care a fost urgent arestat, internat și, curând, amicii (?) aveau să-l depună pentru totdeauna la Bellu. Mai poți întreba pe cineva cu un asemenea destin de ce nu s-a refugiat în poezie? Nu cumva, ne imaginăm un fals Eminescu, un fel de mașină de făcut poezii? Nu cumva, miezul „mitului Eminescu” aduce, în mintea noastră, mai iute a aparat sau a statuie, decât a om?

Oare, acel „ceva” pe care, zice Caragiale, l-ar fi pierdut Eminescu era curajul naivului, „nebulia” entuziastului, născută și hrănită din dragostea și încrederea în ceilalți? Ceva se surprase? Ce anume? De ce?

Fronturi anti-Eminescu

Mi-am amintit că, într-o anchetă, pe când eram la ziar, niște pușcăriași condamnați pe viață îmi spusese că, dacă vrei să „termini” un deținut, refuză-i cererile de a lucra ceva, indiferent ce! După internare, Eminescu a fost obligat, adesea, să trăiască din banii strânși în numele, dar în pofida voinței lui. Acest aparent serviciu i-a făcut un dublu rău: pe de o parte, i-a rănit mândria și, pe de altă parte, l-a făcut să se simtă inutil și împovărat. Un vultur în colivie, care nici măcar nu era din aur! Cu toate că primea ceva parale, Eminescu se ferea să le cheltuiască. Maiorescu zice că devenise zgârcit peste noapte. Missir îi transmitea lui Maiorescu opinia sa: Eminescu „se jeneză să cheltuiască” acei bani. Precum se va vedea, există motive să ne întrebăm dacă, nu cumva, știind exact ce pustiul de bine îi făcuse „filantropul” care patrona milogeala centralizată, Eminescu evita orice risipă, sperând ca, odată și odată, să poată returna acești bani. Situația lui se aseamăna dramatic de mult cu aceea a bolnavului care, ținut fără voie într-un pat de spi-

tal, devine dependent de asistenta care îi reînnoiește ciclic perfuziile ce țin loc de viață.

Cum critica cuantifică adeseori excesiv operele scrise, ca pe un fel de bunuri de uz casnic, scoase pe bandă rulantă, doar ca să aibă dumneaei ce măsura și judeca, mulți titani din plastic s-au arătat decepționați de numărul finit al poeziilor date la tipar de Eminescu, personal. În cor, ei au constatat plini de jale că, după revenirea la Iași, Eminescu nu ar mai fi avut „verb”. Nici unul nu și-a pierdut vremea, analizând viața celui pe care, iaca, unii mai că regretă c-au apucat să-l numească geniu. Starea lui de spirit? Cui, ce i-a păsat vreodată că lipsa unei slujbe cât de mărunte, care să-i asigure un minimum necesar, îi perpetua o stare de umilință? Cui, ce i-a păsat că Eminescu se simțea ca un exponat, pentru a cărui întreținere lumea dădea bani, dar nu și suflet? Cui, ce i-a păsat că lui Eminescu nu i s-a dat din inimă, ci din calcul, „dărnicia” semănând a investiție (ca să nu spun „cumpărare”)?

Eminescu n-a fost menajat nici în timpul vieții, dar după moartea lui atacurile răzlețe din presă au fost înlocuite cu broșuri sau cărți (unele, culmea, declarate a fi în favoarea sa). Între alții asemenea autori, și ardeleanul Al. Grama. Atunci când i-a găzduit studiul „*Mihai Eminescu*” (1891), redacția gazetei *Unirea* a precizat: „*Simțim că prin publicarea lui facem un serviciu neprețuit iubitului nostru popor, care, prin ideile cuprinse în poeziile lui Eminescu este amenințat în averea sa cea mai scumpă, în credința sa.*” Apoi au urmat, în serie, asalturile lui Grama, supărat foc că luptele din timpul Războiului de independență „*pe Eminescu nu l-au mișcat deloc*” și că „*Pe Rosetti și alți bărbați cari au lucrat mai mult ca oricine spre a elibera și înălța România acolo unde este, în Satira a III-a [Eminescu] îi numește: mincinoși fără suflet, pocituri, broaște*”. Socotind că Eminescu era un „*aventurier*”, care adusese doar „*stricăciune*” și că „*viața lui nu are absolut nimic demn de imitat pentru tinerime*”, Grama avertizează nația că, ferea!, a fost și „*plagiator*”. Într-un cuvânt, pentru români, acest aducător de „*dezastre*” a fost Prăpădul, a fost Potopul național, drept dovadă stând și faptul că, „*La iubirea dezinteresată și eroică de patrie și națiune, poeziile lui Eminescu sunt în stare a seduce Tinerimea*”

să le disprețuiască și să le urască”. Pentru poziția exprimată, unii zic că Grama ar fi de o imbecilate divină, alții îi aduc osanale. „C-o fi una, c-o fi alta”, patosul tardivelor lui înjurături mi-a trezit suspiciune: se teme cineva de Eminescu?

Atunci am înțeles că, de fapt, există două fronturi anti-Eminescu. Unul, deschis de fărtași ca alde Grama, neagă total sau aproape total opera eminesciană. Altul contestă jurnalistica lui și, fără vreun argument concret, susține ideea potrivit căreia Eminescu s-ar fi alienat brusc și ar fi rămas fără geniu. Dacă detractorii din prima grupă erau lesne de combătut, cu ceilalți era ceva mai complicat: în mod normal, venerabilii care au afirmat că Eminescu și-ar fi pierdut geniul trebuiau să și demonstreze acest lucru, pentru a putea fi luați în serios. Cum ei nu numai că nu o făcuseră, dar mai și muriseră între timp, lăsându-ne moștenire o prejudecată bine înfiptă în neuronii publicului cititor, ajunsese în situația în care repetiția și inerția au inclus „degenializarea” și „nebunia” lui Eminescu în categoria adevărilor indubitabile. Oricât de suspicios aș fi fost, atunci nu mă gândeam că o asemenea teză, imprudent – dar unanim! – asimilată, ar putea fi negată. Neconcordanța și lipsa unor informații ridicau neașteptate semne de întrebare, dar nu eliminău complet riscul ca, după îndelungi căutări, să sfârșesc prin a admite că varianta „oficială” este cea adevărată. Ei, și? N-ar fi fost nici prima, nici ultima oară, când o verificare se încheia constatând zădărnicia ei! Neștiind nici eu prea bine ce caut, am reluat lectura producțiilor intelectuale eminesciene din perioada 1883 – 1889.

Inițial, trecusem peste intervalul în care Eminescu a funcționat (din nou) ca bibliotecar la Iași, funcția neavând nimic spectaculos în sine. Mai apoi, am aflat însă că, pe când era angajatul bibliotecii, lui Eminescu îi revenea, între altele, sarcina întocmirii statelor de plată și, mai ales, el se ocupa, personal, de... corespondența oficială. Ar fi riscat cineva să dea astfel de sarcini unuia cu mintea rătăcită? De altminteri, documentele din categoriile invocate arată o gândire nealterată. Probabil că acei domni critici, care vorbesc de dispariția geniului lui Eminescu, începând cu data de 28 iunie 1883, ora 18.30, se așteptau ca și adresele către minister să fie concepute de acesta

în versuri și, mai ales, să fie străbătute de un fior poetic suficient de puternic ca să zbârlească părul.

Dovezi de cuget limpede am găsit și în scrisorile expediate de la Odessa, sau în cele trimise Corneliei Emilian, pe când Eminescu locuia la Botoșani. Vasta lume a specialiștilor nu le prea ia în seamă, deoarece sunt doar ceea ce sunt: niște scrisori, care or denota ele normalitatea gândirii autorului, dar păcătuiesc prin faptul că au un banal conținut informativ, nicidecum filozofic. Acest soi de critici pare oricând gata să-și înfigă mâna în reverul scriitorului defunct, și să-l scuture furios: „Unde-i geniul, mă, unde l-ai pus?” Cerând obsedant și aberant permanentă manifestare a geniului, arătăm că, de fapt, nu prea pricepem ce-i acesta și că nu ne interesează geniul în sine, ci exclusiv produsele lui. Viața tinde să devină o imensă piață, în care totul se vinde și totul se cumpără, omul însuși fiind o banală ustensilă sau, și mai rău, o marfă. Zilele nu sunt altceva decât afaceri mai bune sau mai proaste, în care sentimentul piere, înghețat de răceala calculului aritmetic. În asemenea univers, omul apare ca o pierdere de timp și de sine, o eroare, care a făcut posibil ca valori precum Eminescu să sufere de foame în atât de bogata lui Țară.

Tot pe când lucra la bibliotecă, Eminescu a întocmit o *gramatică a limbii sanscrite*. Câți au auzit de ea? Trec peste aspectul cantitativ, paginile acestei lucrări ample alcătuind trei volume groase de-o palmă, și mă întreb: ce alienat mintal și-ar propune acest proiect, dar, mai ales, ce alienat mintal l-ar putea duce la capăt? Nu cred că efortul intelectual necesar elaborării lui a fost cu mult mai mic decât cel depus la *Timpul*, de pildă. Truda în salturi și dependența de știrile zilei a fost înlocuită de o muncă mai monotonă, dar și mai puțin stresantă, în special, pentru că nu se derula permanent sub semnul imprevizibilului. Pe de altă parte, însă, dispăruse posibilitatea de a dialoga; or, polemica fusese un stimulent serios pentru Eminescu, rămânându-i, sub un anume aspect, mai necesară decât pâinea.

Armă de ridicare în masă și sămânță a României Mari

Sunt convins că majoritatea oamenilor de bunăcredință, pe care i-ai întreba astăzi dacă socotesc sau nu posibil ca Eminescu să fi căzut victimă unui complot, întâi de toate ar

rămâne interziși. Apoi, fie ar răspunde negativ, cu gura întreagă, fie, poate, te-ar privi cu scepticism.

Sigur că, după ce, timp de 116 ani, lumea a știut că Eminescu ar fi înnebunit din senin, datorită epuizării, sifilisului și/sau unor factori ereditari, este riscant să încerci să demonstrezi netemeinicia acestei convingeri. Omul renunță mai ușor la întrebare, decât la certitudini; chiar dacă sunt complet eronate, vechimea le dă stabilitate, pentru că fiecare dintre ele a contribuit la conturarea credințelor personale, care formează micul univers individual. În ce măsură este acesta clădit pe aberații nu mai contează deloc, atâta vreme cât aberația nu iese pregnant la iveală ca atare. Și, tocmai de aceea, descoperirea erorilor, în loc să bucure, creează un cumplit disconfort. În general, când un astfel de seism interior are amplitudine mare, deruta e pe măsură, subiectul căutând cu disperare probe care, fie și pur formal, să-i susțină vechea opinie, scutindu-l de truda „reconstrucției” pe noi temelii.

Știu bine că a combate, brusc și de pe o poziție ireconciliabilă, unanim acceptata idee că Eminescu ar fi înnebunit subit la 28 iunie 1883 și că, după aceea, ar fi fost până la moarte un fel de legumă care știa tabla înmulțirii, poate să apară drept adevărată „agresiune” împotriva liniștii prejudecății existente. Imaginea șablon a lui Eminescu face de neînțeles motivul pentru care un poet pierdut în visuri ar fi fost într-atât de dușmănit. Și de-ar fi doar atât! Problema e că trebuie atent revizuit contextul istoric de atunci. Lucrurile se complică. Nume pe care, până acum, le-am respectat fără rezerve, pentru că așa am fost învățați, pentru că am avut încredere în probitatea celor ce ne îndrumau și, poate, și pentru că nouă ne-a fost lene să gândim, pot să apară dintr-o dată în cu totul altă lumină. Nu e vorba, neapărat, de asasini pitiți în umbră, cu stiletul între dinți, pentru că moartea vine pe multe căi (unele, preferabile stiletului): există momente în care dezinformarea, inerția și inacțiunea pot fi mult mai criminale.

De ce a ajuns tocmai Eminescu inamicul unora? Istoria dovedește că nu trebuie neapărat să pui mâna pe pușcă, pentru a deveni indezirabil puterii politice. Ideile au fost totdeauna mai pertinente decât glonțul. Pentru oricine îi citește întreaga

operă, reiese limpede că Eminescu a fost, prin esența atitudinii și creației sale, o adevărată armă de ridicare în masă și, lucru chiar mai supărător, sămânță a României Mari. Concret: el nu numai că demască furțișagurile, minciunile și trădările de la cel mai înalt nivel, dar prezintă, în contradicție cu oferta Puterii, criteriile și principiile proprii românilor, pe baza cărora, de-am avea voința necesară, ne-am putea structura un model de societate potrivită nouă. În cealaltă ordine de idei, referitor la spațiul mărginit de Dunăre, Nistru și Tisa, el scrie: *„Constatăm mai înainte de toate că românii nu sunt nicăiri coloniști, venitori, oamenii nimăru, ci pretutindenea unde locuiesc sînt autohtoni, populație nepomenit de veche, mai veche decît toți conlocuitorii lor”*.

Din punctul lui de vedere, politicienii nu numai că nu sunt vitali pentru neam, dar pot prezenta chiar un pericol (*„De câte ori partidele politice s-au unit, nu s-au unit decît spre a face un mare rău nației. Dacă nu l-ar fi răsturnat [pe Al. I. Cuza], niciodată unirea Ardealului cu Ungaria nu se făcea”* – mss. 2276). Faptul că până astăzi nu putem vorbi de un „guvern de aur” din istoria României, un guvern de care să ne amintim oricând cu plăcere, este dramatic și confirmă rezervele lui Eminescu. Ce folos că am avut mulți dregători inteligenți sau talentați, oameni plini de vorbe și de știință ca pătulele toamna, dacă ei fie nu s-au priceput să administreze Țara, fie și-au pus marile lor calități în slujba oricui, numai în a mulțimii care-i plătea, nu? Pe cât de sclipitori în viața civilă, pe atât de mărginiți la tribuna politicii. Splendizi în cărțile lor de memorii și în profesiile lor, dar tragici prin faptele politice. Umili înaintea celor ce vorbesc altă limbă, demnitarii fără vocație au făcut ca Statul să nu fie produs organic al societății, ci un client al ei (*de jure*) și un stăpân (*de facto*). Lor le-a convenit ca, în pofida aparențelor, Statul să fie alipit societății, nicidecum inclus ei.

De ce nu a avut Eminescu mereu susținători între alți români cu carte? Poate, și unde credea că *„Prăsierea culturii intelectuale însă prin cei culți se întâmplă întotdeauna într-o măsură numai mică și adesea într-un mod întors, dacă nu s-asociază știința*. Unde numai cei culți singuri vor să producă și să prăsească fie-n educațiunea copiilor ori în influența literară asupra publicului, acolo semidoctismul și secăciunea (frază

goală) e aproape; *orice răsad al culturei trebuie să pornească însăși de la știință; nu se poate semăna făină ci numai grâu din care se face făina*” (manuscrisul 2258, fila 182).

Eminescu, o problemă de stat

Spirit aflat în continuă frământare și evoluție, Eminescu nu este absolut. El a exprimat păreri, nu a emis legi universal valabile. Eminescu e un creator, nu un apostol – chiar dacă, în raport cu neamul românesc, destinul lui ne poate face să spunem că a avut și această calitate. Eminescu a corectat, a tăiat și a adăugat, adică a muncit, a trudit din greu, nu a fost inspirat de Divinitate. Dacă nu ar fi avut și slăbiciuni, dacă nu ar fi trebuit să alerge neîntreput după „*cuvântul ce exprimă adevărul*” și dacă toate ideile lui se înlănțuiau într-un rotund perfect, n-ar mai fi fost ceea ce este, ci întemeietor de religie.

Respectul față de Eminescu nu e idolatrie sau surclasare a altor valori, ci prețuirea celui ce, în permanentul dialog cu celelalte neamuri ale lumii, *ne susține cauza, opera lui girând întregul nostru popor*. Pentru noi, românii, Eminescu este, în egală măsură, simbol și sfetnic, în plan universal. Deocamdată, cel mai înalt.

Din motive pe care nu le discutăm, în general, grija noastră pentru valorile naționale e extrem de șubredă și, un-doi, lauda se transformă în rechizitoriu. Dacă bunurile materiale furate din vitrina patrimoniului național ar mai putea fi recuperate, imaginea înaintașilor, pe care unii o întunecă plini de voluptate, sub pretextul că, numai în felul acesta, ne-am dovedi nouă și celorlalți cât de obiectivi suntem, cu greu mai poate fi refăcută. O bășcălie păguboasă și agresivă, care te face să te întrebi dacă nu este și planificată, se arată gata oricând să murdărească orice. În altă tonalitate, sobre luări de poziție, aparent bine fundamentate, au același efect, de distrugere a propriei temelii.

Cum Statul Român nu-i încurajează pe cei care mediatizează valorile naționale și nici nu-i pune la punct pe cei ce le batjocoresc, el se află în ciudata situație de a nu ști pe cine slujește. Înaltei funcționării îi lipsește prea des conștiința faptului că reprezintă un popor, că demnitarii merg la Parlament

sau la Guvern nu doar pentru salariu, girofar și stearpă mândrie ori, și mai rău, pentru a evita pușcăria. La oameni mici, realizări pe măsură. Idealuri? Principii? Criterii? Tot atâtea nimicuri, care nu aduc nici a suta parte din profitul pe care-l oferă câteva minute de slugărnicie, cât să semnezi, de exemplu, un tratat, prin care vinzi la ordin întreprinderi sau chiar capete de țară. Mereu inediți, reușim să fim o din ce în ce mai modernă „colonie independentă”.

Prin ministere de resort, Statul Român nu numai că acceptă ca Eminescu să fie înfățișat drept geniu strivit de nebulie, dar și propagă, de mai bine de un secol, acest sfruntat neadevăr. Nimeni nu s-a simțit și nu se simte lezat, iar Eminescu este mort și, stirpea lui fiind stinsă, cine să-i apere interesele? Statutul de „*poet național*” nu face doi bani, în lipsa unei legislații care, protejând expres valorile românești, să-l apere de otrava minciunii. Ce folos că îl socotim pe Eminescu genial sau îl mai numim pe Ștefan cel Mare și „*cel Sfânt*”, dacă oricine îi poate calomnia după bunul plac? Situația este cu atât mai compromițătoare pentru noi, cu cât Legea actuală nu numai că permite până și unui golan să accedă la înalte funcții, dar ne și *obligă* să-l respectăm necondiționat pe individ. O fi normal ca un prezent găunos să fie păzit de legi și de gârzi de corp, iar luminile trecutului să fie abandonate aleatoriu și tot mai rar întâlnitului bun-simț?

Pentru mulți din fruntea Statului, prezentul nu e o prelungire a trecutului. Istoria națională și personajele ei sunt tratate mai mult ca un fel de piesă de teatru, în care Matei Basarab, de pildă, atât de drag și lui Eminescu, rămâne în judecata lor doar un fel de actor acceptat de patronul temporar al teatrului – un turc. Fără pete clare de umbră și de lumină, istoria noastră curge pentru ei uniform și plictisitor. Până când toți aceștia nu vor demonstra că Eminescu a fost suferindul pe care-l propun memoriei neamului, cine și pe ce considerent ne-ar putea acuza dacă, la rândul-ne, am pune sub semnul întrebării propria lor stare de sănătate?

Cred că, măcar acum, este cazul ca Statul să ia în serios „dosarul Eminescu”. Adică, să-l (re)deschidă și să-l abordeze ca document prioritar de dezbatere și educație civică românească.

„Insulta, minciuna, vorbirea de rău despre alții și vorbirea de rău atunci când nu este timp potrivit sunt cele patru rele ale cuvântului” (Legea lui Manu<D>, cartea XII, stanța 6)

ARESTAREA

Multă lume dezechilibrată a umblat și continuă să umble liberă pe străzi, din simplul motiv că majoritatea ”bolilor nervoase” nu-l transformă pe suferind în pericol social și nu-i pun în pericol nici propria ființă. Cât despre numărul celor care au suferințe psihice, acesta este aproape imposibil de estimat, atât vreme cât nebunia (termen curent folosit – cu temei sau fără – pentru o multitudine de afecțiuni) nu are o definiție unanim acceptată. Ești sau nu nebun dacă vinzi (ori cumperi) o țară, cu popor cu tot? Ești sau nu nebun dacă dezvălui escrocheriile celor care te conduc? Se exprimă normalitatea psihică exclusiv în fapte comune, șterse? Ești sau nu nebun dacă furi o sută de miliarde? Poate avea și infrafracțiunea strălucire? Sunt acțiunile și atitudinile majorității întotdeauna normale? Iar dacă apar clipe de întunecare colectivă, înseamnă că întreaga lume e nebună? Dacă da, cine pe cine mai are drept și rost să judece?

Tot românul învață încă din școală că Mihai Eminescu ar fi înnebunit brusc, fără a se preciza în ce au constat manifestările respectivei nebunii ori care a fost cauza. Totul a început (și, sub multe aspecte, s-a și încheiat) în ziua de 28 iunie 1883. În câteva ceasuri, unul dintre ziariștii cei mai compleți, mai combativi, mai onești și mai profunzi pe care i-am avut vreodată a fost redus la tăcere. Câteva luni după aceea, imaginea luptătorului ce apucase a se contura în mintea tot mai multor oameni, avea să fie înlocuită prin aceea a poetului visător lovit de nebunie. De atunci, el n-a mai fost atât Eminescu,

cât Poetul (ulterior, devenit național). În mod automat, poeziile lui au fost scoase în față și înrămate (cu teme, nu zic!) în aur, în vreme ce demersul lui publicistic și studiile în multiple domenii – în care avem îndreptățirea să credem că pusese mult mai mult suflet decât în poezii – au fost trecute la „și altele”. Textele articolelor sale, neluate serios în seamă, au avut o soartă asemănătoare multor lucrări neterminate, uitate prin arhive și pomenite doar formal, în cuvântări și sesiuni omagiale. Este ca și cum am spune: Eminescu este Poetul Național, este Inegalabilul, dar nu ne interesează modul în care a gândit!

Decizia în acest sens este, vădit, una politică. Cauza? Lumea imaginată de Eminescu pentru români nu concorda decât parțial cu ideologia și cu interesele zecilor de guverne care au călărit Țara în ultimele 12-13 decenii. Eminescu reprezintă una dintre rarele situații în care, din motive diferite, e drept, capitalismul și socialismul ajung la consens. Respectat de politicieni doar de ochii târgului, folosit fără rușine de ei, Eminescu rămâne însă inamicul lor comun, omul care, deși nu a spus-o explicit, te face să te întrebi în ce măsură clasa politică este necesară organismului social și dacă nu ar fi mai folositor pentru toți ca locul ei să fie luat de profesioniști, al căror orizont să nu fie limitat și întunecat de rigorile stupidei discipline de partid, dictată de o biată doctrină, ridicată la rang de religie.

Desigur, menținerea în umbră a publicisticii eminesciene nu s-a realizat pe bază de decret ori hotărâre de guvern. Ea există însă *de facto*, grație și acelor „*oameni de gust*” numiți critici literari, care îți recomandă ce scrieri să citești și de care să te ferești. În cazul lui Eminescu, osteniți să tot mestece sensuri și interpretări partizane date versurilor acestuia, n-au mai avut energia necesară spre a se arăta entuziasmați de jurnalistică lui, dar le-a lipsit și curajul de a recunoaște franc că nici nu le-ar place. Ba, adesea, în referiri globale, chiar o elogiază, dar numai din mers.

O gospodină 'spăimântată pune diagnostic

Cine încearcă astăzi să reconstituie întâmplările petrecute în acea nefastă zi de iunie 1883 (lună plină de ghinioane pentru Eminescu), trebuie să se rezume la a analiza

extrem de puținele mărturii existente în acest sens. În plus, mai bine de jumătate din ele sunt indirecte, unicul document oficial ce pare a fi fost întocmit în sau cu privire la acea zi, fiind în mod sistematic trecut cu vederea. Practic, datele existente ne certifică (?) doar faptul că, după ce a plecat de la Slavici (unde stătea în gazdă), Eminescu ar fi zăbovit, în ordine cronologică, prin următoarele locuri: casa lui Maiorescu, cofetăria Capșa și baia Mitrașevski, de unde a ajuns la Institutul de alienați Caritatea. Avem un posibil fir roșu, dar nimic mai mult.

Privitor la drumul parcurs între locuința lui Slavici și cea a lui Maiorescu, am întâlnit două variante. Una îi aparține lui G. Călinescu: „*D-na Catinca Slavici, n. Szöke, în casa căruia, din Piața Amzei nr. 6, locuia poetul, înspăimântată de turbulența lui, scrisese, în zorii zilei de marți, 28 iunie/10 iulie 1883, lui Titu Maiorescu un bilet care trădează o silă îndelung stăpânită și o oroare burgheză, lipsită de orice eufemism: «D-l Eminescu a înnebunit. Vă rog faceți ceva să mă scap de el, căci e foarte rău.»*”

Foarte plauzibil ca doamna Slavici-Szöke Magyarosy să nu-și fi privit tocmai duios chiriașul ziarist. Mai puțin poetă, dar catolică zeloasă, posibil să i se fi părut culmea nerușinării ca Eminescu să-și apere propria credință – motiv prea destul pentru unele dialoguri nu tocmai plăcute. Călinescu susține însă că turbulența lui Eminescu (constând în ce anume?) ar fi înspăimântat-o. A amenințat-o cu cuțitul de bucătărie, i-a promis c-o spânzura de hornul casei, dacă nu trece la ortodoxie? Dacă ar fi fost așa, chema jandarmul, nu pe Maiorescu. „*D-l Eminescu a înnebunit*”, ar fi zis Szöke-Magyarosy, și Călinescu îi ia de bune cuvintele, *acordându-i tot atât încredere ca și unui medic.*

În mod evident, doamna Szöke nu a scris biletul sub fustă, cu un ochi îngrozit holbat la cumplitul Eminescu și cu celălalt la călimară, atentă să n-o verse, tot dărdâind de frică. Iar dacă ipoteticul scandal se încheiase atunci când s-a apucat dumneaei să compună țipătu-i de alarmă, surprinde că autoarea, cu toate că se presupune a fi fost nițel înfierbântată de ceea ce tocmai îi auziseră urechile și-i văzuseră ochii, *nu a pus pe hârtie nici unul dintre gesturile, cuvintele sau faptele lui Eminescu, pe baza cărora trăsesese concluzia că acesta înnebunise.* Cum nu s-a lăsat cu morți și cu răniți, ba, nici măcar cu trântit bezmetic

de uși ori cu o insultă cât de mică, cât să ai ce umfla, în ce, Doamne păzește, a constatat nebunia lui Eminescu? În mod absolut curios, nici un biograf celebru nu a întrebat, însă, vreodată ce anume făcuse Eminescu, de a determinat-o să scrie acea misivă.

„*Vă rog faceți ceva să mă scap de el*” nu sună imperativ și nu arată în nici un caz că semnatara s-ar aștepta ca Maiorescu să acționeze pe loc – de altminteri, nici nu avea vreo garanție că Maiorescu e acasă la acea oră, putând fi plecat chiar din localitate. Prin urmare, nebun-nebun, dar nu atât de periculos încât dumnezei să cheme poliția ori pompierii, ca s-o smulgă din mâinile violentului. Dacă biletul este autentic, el pare să exprime o dorință mai veche, reprimată un timp, și pentru îndeplinirea căreia nu are argumente suficient de puternice. Nu poate fi exclusă nici ipoteza că doamna Slavici pur și simplu îl antipatiza pe Eminescu, ori că socotea prea mică chiria plătită de acesta. Poate că, dacă Eminescu nu ar fi fost un prieten al soțului ei, i-ar fi spus-o de mult de la obraz și, în caz că domnul chiriaș îi înțelegea și-i rezolva apăsarea, tensiunile s-ar fi dezamorsat, indiferent câte atacuri la adresa papei ar mai fi lansat Eminescu.

Cât despre ultimele cuvinte, „...e foarte rău”, ele pot însemna orice nu e rău, bine sau foarte bine în optica unei anumite persoane, scopul lor fiind acela de a-l convinge pe Maiorescu să-i caute lui Eminescu o altă gazdă.

Faptul că biletul a ajuns la destinatar înaintea lui Eminescu, arată că acesta nu a plecat direct spre Maiorescu, întârziind fie în casă (lucru mai puțin plauzibil în cazul în care ar fi avut loc o ceartă atât de mare), fie pe drum. Curios este faptul că, atunci când l-a întâlnit (patru ceasuri mai târziu), *Maiorescu nu a încercat, nici măcar să-l tragă de limbă spre a afla ce se petrecuse*. Și, mai mult, nu o întreabă nici pe reclamantă. Știa el ce știa? Ce știa?

În fine, nu putem face abstracție de faptul că, în limbajul uzual, cuvintele „nebun” sau „nebuie” nu presupun neapărat o avarie psihică, în anumite situații ele putând fi folosite cu simpatie sau chiar cu dragoste. Evident, nu este cazul nostru. Mai știm, însă, cât de ușor este taxat drept nebun acela care, de

pildă, are curajul să își apere drepturile în fața superiorilor ierarhici, gradul de „nebungie” crescând o dată cu funcția celui pe care se încumetă a-l contrazice sau comenta critic. Dar, rostit cu mirare sau dezaprobare, în nici una dintre asemenea situații, cuvântul „nebungie” nu definește o stare patologică. Iar în cazul de față, se poate bănuși că doamna Slavici îl antipatiza profund pe Eminescu, între părerile lor fiind o nepotrivire totală. Lucrurile au fost agravate, probabil, de faptul că Eminescu nu a reușit să se abțină de la încercarea de a o convinge că el are dreptate.

Aspect important, în jurnalul său, în ziua de 28 iunie 1883, Maiorescu a consemnat: „*primit carte [de vizită] de la d-na Slavici la care locuiește Eminescu*”, după care sunt reproduse cuvintele apelului mai sus citat. Cum Eminescu stătea de mulțisor la Slavici, cum pentru Maiorescu nu exista o puzderie de Slavici, precizarea subliniată pare a avea un rost doar pentru posteritate. Se va vedea de ce.

Un alt detaliu ce merită reținut este faptul că doamna Slavici i s-a adresat lui Maiorescu, ca unui arbitru suprem, un fel de instituție cu puteri depline. Destinul lui Eminescu ne convinge că Maiorescu a fost mult mai mult decât un politician și un estetic, ce conducea o organizație numită „literară” (titlatură destul de pretențioasă, dacă ne gândim că, exceptându-l pe Maiorescu, aproape două decenii după înființare, până la apariția lui Eminescu, Caragiale și Creangă, aceasta a fost dominată de o mediocritate prodigioasă, pe care nici geniul celor trei nu va reuși să o domolească). El însuși silit, uneori, să acționeze împotriva propriei voințe, Maiorescu nu știa dacă avea putere atât prin ceea ce reprezenta persoana sa, cât prin faptul că era exponentul unei anume grupări, despre care Negruzzi ne spune că și-ar avea adevăratele origini ascunse, undeva, în negurile timpului.

Aceasta ar fi – pe scurt – prima variantă, asupra căreia voi reveni.

Fața necunoscută a lui Slavici

Cu totul altceva afirmă însă Ioan, soțul doamnei Slavici, în Amintiri, despre acea dimineață de iunie. Ca o pregătire a

momentului mai important, acesta se referă succint la evenimentele anterioare zilei de 28 iunie 1883, ce ar fi putut – sugerează el – să influențeze starea de spirit și de sănătate a lui Eminescu și/sau să o explice: „*Doi dintre frații lui pieriseră de aceeași boală („de nervi”), iar al treilea, cel ce trăise la Sibiu și la Timișoara, căzuse acum bolnav și se afla acasă. «Mi s-a urât cu viața – îi scrisese bătrânul -; fă ce faci și vino de-l ia, ca să-l duci în vreo casă de sănătate». Eminescu a început să caute bani de cheltuială... A adunat, precum mi s-a spus mai târziu, vreo două mii de lei, dar n-a plecat.*” Slavici încearcă să spună, nu prea pe ocolite, că pretinsa nebunie a lui Eminescu era boală ereditară, atâta vreme cât în familia sa existaseră atâția „nebuni”. El nu sesizează, sau nu vrea să sesizeze, că frații la care se referă din auzite reprezentau o primă și unică generație de dereglați mintal, apărută brusc în arborele genealogic al familiei, el neavând nici o informație de acest gen despre moșii lui Eminescu. Acest amănunt nu reprezintă, în sine, o dovadă peremptorie că Eminescu nu ar fi putut suferi vreo alienare psihică, dar obligă la mai multă prudență atunci când dăm de afirmații prea categorice, potrivit cărora el ar fi fost victima eredității.

În ceea ce privește strict ziua de 28 iunie 1883, Slavici scrie: „*Când era însă să-mi iau rămas bun de la dânsul, el a început să-mi facă imputări pline de amărăciune că profit de ocaziune ca să-l părăsesc în niște împrejurări atât de grele pentru el (premoniție sau altceva? – n.n.). În zadar îi spuneam că sunt alții care țin la el și pot să-i fie de mai mare ajutor decât mine; el nu mă lăsa să plec.*

Un singur mijloc îmi rămânea ca să-l liniștesc: să-i cer un serviciu prietenesc, o dovadă de dragoste:

- Uite, i-am zis, am să-l rog pe d-l T. Maiorescu ceva și nu pot să mă duc acum pe la dânsul, te rog să-i duci un bilet din partea mea.

Rugam în bilet pe d-l T. Maiorescu să-l observe bine pe Eminescu, căci mie mi se pare greu bolnav.

Era prea târziu.

La d-l T. Maiorescu el s-a stăpânit, dar s-a dus apoi să ieie o baie ca să-și potolească nervii și de la baie a fost dus la casa de sănătate.”

Așadar, în prezența lui, „*greu bolnavul*” Eminescu s-a comportat anormal, dar, o dată ajuns acasă la Maiorescu, „*s-a stăpânit*”. Ce să înțelegem? Că, dacă voia, Eminescu își putea controla purtarea sau că rolul mențiunii e acela de a transmite, evitând să prezinte fapte concrete, că manifestarea de la Maiorescu a fost incomparabil mai firească decât aceea din prezența lui? Rememorând noi că, în școli, Slavici este prezentat drept unul dintre adevărații prieteni ai lui Eminescu, ne întrebăm: cum a fost cu puțință ca Slavici să-l părăsească fie și doar o clipă pe Eminescu, din secunda în care era convins de alienarea lui? Exagerat sau nu, inventat sau nu, acest pasaj are un fundament afectiv, reprezentând manifestarea unui sentiment pe care fiecare dintre noi îl apreciază în felul său.

Când citești fragmentul din ”amintirea” de mai sus, parcă și vezi geamantanele scoase pe prispă și pe Slavici îndreptându-se spre odăița lui Eminescu, în vreme ce se caută prin buzunare, nu cumva să fi uitat să ia ceva. Dar acolo, leopardul! Ca turbat, Eminescu se proptește în ușă și începe să-i țină prelegeri, întrerupte ici-colo cu rugi fierbinți. Slavici oftează tot mai resemnat, se uită cu disperare la ceas, dar Eminescu, nimic! Slavici încearcă să-i explice frumos și cursiv, Eminescu – nimic! Aproape că-i venea să se repeadă la el și să-l arunce din ușă ca pe-o păpușă, dar se temea că-și rupe vreo unghie sau își deranjează ținuta, impecabil aranjată între oglinzi. În sfârșit, când simțea că-i pleznește minimum o venă la cap, i-a dat Domnul gândul cel bun: așezat la masa lui Eminescu, scrie un bilet, pe care i-l dă acestuia, rugându-l să i-l ducă lui Maiorescu. În bilet, o rugămintă: „*să-l observe bine*” pe aducătorul misivei. Copleșit de importanța misiunii ce-i fusese încredințată, Eminescu cedează, se dă oleacă la o parte din tocul ușii, și Slavici, tremurând (ușor!) de furie, pleacă plin de sentimentul iubirii pentru aproapele. Abia în tren, avea să-și dea seama că, biletul nefiind nici pus în plic, nici sigilat, naibii, cumva, erau toate șansele ca Eminescu, ca să-și treacă timpul în drum spre Maiorescu, putea să-l citească. I-a venit să facă precum locomotiva, dar s-a abținut. Oricum, moldoveanul ăsta îi stricase ziua total și ireversibil!

Diferența fundamentală dintre versiunile feminină și

masculină ale familiei Slavici constă în faptul că prima pornește de la premisa că bărbatul se găsea în străinătate la acea oră, acasă fiind doar muierea, cu clanța-i de pomină, în vreme ce a doua prezintă lucrurile taman pe dos. A mințit I. Slavici, sau au mințit nevasta sa și Maiorescu? Oricare ar fi adevărul, acesta e unul trist: nici una dintre variante nu convinge deplin. Biletul scris de madam Szöke nu convinge prin conținut, dar nici Slavici nu stă mai bine, el – se va vedea – contrariind prin pretinsele-i fapte.

Trebuie subliniate două lucruri. Primul este acela că nu avem de ales între două variante, cum poate părea (între Slavici și nevastă-sa), ci între trei versiuni, ultima fiind aceea că amândoi mint. Nu trebuie să uităm că, înainte de orice, simpla existență a unui bilet nu dovedește că el a fost scris de soția lui Slavici, persoană a cărei caligrafie cine o cunoaște? Ba, mai mult, nu există nici cea mai vagă probă că ea, Szöke, ar fi recunoscut vreodată că l-a formulat, acest episod apărând foarte târziu, odată cu publicarea jurnalului lui Maiorescu. Al doilea fapt important: Slavici nu contestă biletul trimis de nevastă-sa, dar vorbește de unul care i-ar aparține. Să-și fi dat el în mod conștient cu stângu-n dreptul, sau (mai plauzibil) nu a știut nici o clipă că, formal, internarea lui Eminescu s-a făcut plecând de la cele câteva cuvinte scrise de consoarta lui? Ce-i drept, sună a scenariu complicat, dar există argumente care să înlăture asemenea ipoteze?

Ne aflăm, cred, în fața primului moment delicat al investigației noastre jurnalistice, în care autoritatea morală a lui Slavici și cea a lui Maiorescu se exclud reciproc. O primă (și relativă) evaluare a situației arată cam ce preț pot pune psihanalistii și biografii care-l studiază pe Eminescu pe două dintre „sursele” lor de bază. Indiferent de marea rezonanță a unor nume, opiniile lor neverificabile trebuie preluate cu aceeași prudență cu care tratăm spusele anonimilor, pentru că, înainte de a se naște cea mai mică suspiciune, rămâne o realitate incontestabilă: și unii, și ceilalți sunt oameni, iar oamenii au slăbiciuni, care, din păcate, nu țin cont nici de nivelul intelectual, nici de numărul de licențe, nici de vastitatea ori de valoarea creației.

Faptul că Slavici a scris târziu volumul de *Amintiri* nu

scuză denaturarea în așa hal a realității, dar, poate, o explică. De pildă, te-ai putea gândi că Slavici o fi confundat biletul de care vorbește în *Amintiri* cu scrisoarea trimisă cu trei zile mai devreme, în 25 iunie 1883, lui Maiorescu și despre care acesta scrie în jurnalul personal, o zi mai târziu: „*Vrednică de însemnat scrisoare a lui Slavici, care a plecat ieri la Hall, despre ațâțările lui Rosettacki și ale poliției în contra Austro-Ungariei la societatea «Carpați», pe când ministrul Sturdza vrea să potolească lucrurile.*” Numai că aici nu e vorba de o simplă confuzie, ci de un întreg lanț. Anii puteau, eventual, să-i șteargă din memorie unele date, dar nu să-i și așeze altele în loc, într-o perfectă înlănțuire logică. Există erori imposibile: de exemplu, cineva nu poate crede că a vizitat Luvrul, dacă știe bine că nici măcar nu a ajuns în Franța. Asta nu-l poate împiedica, însă, să se laude că a fost acolo de mai multe ori.

Să zicem că discuția relatată de Slavici a avut loc cu câteva zile înainte de plecare – de unde și confuzia lui. Problema rămâne biletul: cum putea el să greșească atât de mult, încât să se confunde pe sine cu soția și să-și imagineze, al naibii de coerent, fapte ireale, dar, e drept, asemănătoare versiunii celei mai mediatizate, aceea că, totuși, se pare că de la familia Slavici a plecat un bilet către Maiorescu? A amestecat Slavici datele existente? Posibil, dar mă îndoiesc. Unul dintre argumentele care lipsesc de veridicitate ipoteza este acela că participarea sau neparticiparea cuiva la asemenea momente-cheie nu se pot confunda în mintea omului sănătos, cu ușurința care face, uneori, ca pe un Escu fără rezonanță să îl substitui unui Eanu, la fel de puțin interesant. Un alt argument este faptul că, în mod normal, Slavici trebuia să ceară de la nevastă-sa amănunte privind derularea faptelor. De ce a tăcut asupra lor? Și iar ajungem la întrebarea dacă Slavici a știut sau nu de biletul trimis de madam Nevastă-sa lui Maiorescu.

Dacă soția lui a trimis biletul, Slavici trebuia să afle acest lucru. Dacă el nu a avut habar de bilețelul nevestei, rezultă că acest lucru i-a fost ascuns – de unde deducem că o minți el Slavici, dar nici Maiorescu nu era vreun monument de sinceritate. Întrebarea e: ce câștiga nevastă-sa ascunzându-i acest fapt? Nevând obligații față de *Junimea*, ori față de vreun

alt sistem ierarhic, cine ar fi riscat să-i ceară un lucru atât de delicat, precum mințirea propriului soț? Cum era clar că o atare cerere i-ar fi dat de gândit, cine s-ar fi lăsat pe mâna hormonilor ei?

Mergând pe aceeași idee, putem concluziona că, dacă Slavici, apropiat al casei Maiorescu și soț al emitentei, nu a știut nimic de bilețelul care motivează (cum poate) arestarea lui Eminescu, restul lumii nici atât nu avea cum să afle acest lucru. Și, totuși, o explicație trebuie să fi fost! Dispărea un om, sufletul unei gazete! După cum se va vedea, la date neprecizate și din surse anonime au apărut următoarele variante, de natură să motiveze demersurile făcute de Maiorescu pentru a-l închide pe Eminescu într-un ospiciu:

1. a înnebunit acasă la Slavici, unde a vrut să dărâme locuința;
2. a înnebunit la baia publică, unde, se zice, s-ar fi încuiat pe dinăuntru, într-o cabină;
3. a înnebunit la cofetăria *Capșa*, unde a amenințat cu revolverul că-l împușcă pe rege;
4. a înnebunit într-un loc nedeterminat, unde a vrut să-și împuște „*unul dintre cei mai devotați ai lui amici*”;
5. a înnebunit într-un loc nedeterminat, unde își manifesta intenția de a împușca o cunoștință, persoană neimportantă pentru el.

În fapt, biografia n-au sesizat (sau n-au vrut să observe) că ultimele patru variante au fost, în primul rând, ulterioare deciziei de a-l interna la ospiciu – prin urmare, nu pot fi incluse între motivele justificative ale acestei acțiuni. Cât despre amenințarea cu arma, este stupidă: nimeni n-a văzut acel pistol sau revolver de care vorbesc, însă, toți! O asemenea armă nu e consemnată nici în procesul-verbal al Poliției, nici în actele emise de doctorul Șuțu, nici în scrisorile amicilor! Zvonul că Eminescu ar fi fost înarmat și pus pe crime în serie nu are alt scop decât să insinueze că era agresiv, violent. Cum ar zice Maiorescu, să probeze că ajunsese să fie „*degenerat în forma lui etică și intelectuală*”.

Cine a inventat toate variantele de mai sus? Dumnezeu știe! Sigur rămâne că ele au fost intens mediatizate. Deocamdată, nu intrăm în amănunte. Datele de până acum

impun mai multe întrebări: 1) de ce au fost necesare atâtea variante? 2) Cum de amicii lui Eminescu nu au sesizat că există contradicții între versiunile existente, iar dacă le-au observat, din ce cauze nu au încercat să separe adevărul de minciună? 3) Din ce motiv Maiorescu, persoană publică respectată, dar, mai ales, persoană extrem de bine informată asupra realității privindu-l pe Eminescu nu a făcut nimic pentru a restabili adevărul?

Dacă în această istorie, de un dramatism greu de cântărit astăzi, nimic nu ar mirosi urât, de ce lipsește desfășurarea ei integrală, episod cu episod? De ce există contradicții flagrante încă de la început?

Slavici – în slujba lui Maiorescu

Dar dacă Slavici a spus adevărul, înseamnă că Maiorescu a mințit și că fie biletul atribuit soției sale a fost scris la altă dată, fie el reprezintă un *fals*; în acest caz, notița lui Maiorescu s-ar găsi într-o situație chiar și mai rea, ea având rolul de a justifica implicarea criticului într-o acțiune (arestarea și internarea lui Eminescu) plănuită dinainte, din cu totul alte motive decât cele privitoare la starea de sănătate a lui Eminescu. Indiferent cine minte, înseamnă că a existat și există Cineva interesat să întărească versiunea potrivit căreia Eminescu ar fi fost victima declanșării naturale a unor subite manifestări de nebunie. Dacă ne gândim că, la acea dată, toată informarea publicului s-a rezumat la câteva notițe vagi și la un munte de tăcere, spart pe ici, pe colo de zvonuri, faptul că timp de decenii nu s-a știut nimic despre amintitele consemnări pare să arate că acestea aduc mai iute a măsuri asiguratorii, pentru cazul în care lucrurile se terminau prost. Din moment ce tot s-a făcut atâta tam-tam cu ideea alienării lui Eminescu, de ce nu a fost prezentat „filmul” exact al ultimei lui zile, ca persoană publică? Există și un alt răspuns în afară de acela că, în realitate, Eminescu nu s-a comportat în 28 iunie 1883 ca un nebun și, prin urmare, nu trebuia arestat și internat la stabilimentul doctorului Șuțu?

Cam acestea cred că pot fi gândurile care-l frământă pe cititorul obișnuit, atunci când lecturează *Amintirile* lui Slavici

și le conexează cu puținele elemente oficial prezentate despre viața lui Eminescu de biografi mai mult sau mai puțin „oficiali”. Cu niscai consum de nervi și timp și, desigur, cu multă șansă, reușești să obții și documente mai rare, pe care, de unsprezece decenii, Statul Român nu s-a învrednicit să le publice într-o culegere cuprinzând toate actele care fac referire (și) la Eminescu, omul pe care dumnealui, Statul, îl consacră drept „poet național”. Între ele, o lungă scrisoare pe care Slavici i-o trimite lui Maiorescu la 17 iulie 1883, din Viena, și din care citez doar frazele care au legătură cu Eminescu:

„Înainte de plecare Vi-am scris o epistolă, pe care aveam de gând să Vi-o las a casă. Întâlnindu-l însă pe Eminescu, m-am speriat de el; cu toate acestea nu mă lăsa firea să cred c'a sosit nenorocirea, de care mă temeam de mult acum. Am luat numai înțelegere cu el să meargă la D-Voastră, sigur fiind că-l veți observa cu mai multă atențiune decât mine, care eram amețit de boala mea. Spre a fi și mai sigur, că va merge, i-am predat scrisoarea, rugându-l s'o ducă neîntârziat, pentru că lucruri mari atârnă de aceasta.

Nu știu dacă V-a [a]dus ori nu scrisoarea; astăzi am primit însă știrea, că s'a întâmplat. Vă rog, Domnule Maiorescu, să binevoiți a mă vesti despre starea în care se află acum și dacă mai e speranță să ne mai putem bucura de dânsul.

Eu sunt nemângâiat.”

Să o luăm de la început. „Să vi-o las acasă” nu-i totuna cu „să v-o înmânez”, de unde deducem că Slavici nu prea avea speranțe să-l găsească pe Maiorescu la domiciliu. De altminteri, dacă ar fi avut o asemenea certitudine, ce rost mai avea să-i scrie, când îi putea transmite mesajul pe care orală? Prin urmare, el nu avea cum să fie sigur că Maiorescu îl va „observa cu mai multă atențiune” pe Eminescu, din simplul motiv că îi lipsea garanția că respectivii se vor întâlni.

Din text poți pricepe că Slavici intenționa să meargă la Maiorescu, dar că a renunțat la idee, în urma întâlnirii (accidentale, s-ar zice) cu Eminescu. Unde s-au găsit cei doi și, mai ales, ce anume făcea ori spunea Eminescu de s-a „speriat de el”, Slavici nu mai zice, lăsându-ne să credem orice, inclusiv

că l-a așteptat la colț și i-a făcut „bau”.

O precizare importantă: acest moment, din 17 iulie 1883, constituie *cea dintâi mențiune scrisă a lui Slavici, prin care acesta se referă la sănătatea lui Eminescu!* Numai că, din vorbele lui nu pricepi mare lucru. Bun, s-o fi speriat, nu zic nu, dar din ce cauză? Simplul fapt că l-a trimis la Maiorescu, și nu oricum, ci cu o scrisoare confidențială din partea sa, arată că nu se temea că Eminescu nu va ajunge la destinație. Mai mult, el spera că Maiorescu îl va „*observa cu mai multă atențiune*” – precizare care subliniază că s-o fi speriat el de Eminescu, dar motivul sperieturii nu era chiar atât de evident precum ne-am gândi, după ce citim primele cuvinte. În plus, ce preț se poate pune pe acuitatea și obiectivitatea observației lui, câtă vreme el se recunoaște a fi fost „*amețit*” de propria boală? Cam sperios Slavici ăsta!

Fraza următoare („*nu mă lăsa firea să cred c'a sosit nenorocirea, de care mă temeam de mult acum*”) este extrem de derutantă, deoarece, înainte de acel moment, temerea de care vorbește nu a mai fost niciodată exprimată de Slavici. Din formulare, reiese că el prevăzuse de mai multă vreme că Eminescu va înnebuni. Orice e posibil, dar și de astă dată lipsesc argumentele. De obicei, când unul dintre prietenii Cuiva are impresia că n-ar fi ceva în regulă cu respectivul, chiar dacă nu-și notează acest lucru în agendă, îl discută cu ceilalți amici, sfătuindu-se cu ei. Nu a fost cazul. În schimb, trebuie să ne amintim că tot Slavici, în *Amintiri*, vorbește de tensionarea relațiilor lui cu Eminescu. Încordarea a apărut pe fondul unor probleme de ordin medical ale lui Slavici, dar acesta apreciază că vina i-ar fi aparținut exclusiv lui Eminescu – dispărutul rămânând etern vinovat.

De asemenea, dacă pe Slavici nu îl „*lăsa firea*” să creadă „*c'a sosit nenorocirea*”, de care zice că-i era atât de frică, înseamnă că el știa mai exact decât Maiorescu însuși, ce avea să se întâmple. Oare? Avea Slavici, într-adevăr, motive reale să-l suspecteze pe Eminescu că s-ar apropia de nebunie? Răspunsul ni-l dă chiar scrisoarea pe care, zice el, i-a trimis-o lui Maiorescu prin Eminescu, pentru ca acesta să-l studieze pe mesager „*cu mai multă atențiune*”. Pentru deplina clarificare a cititorului,

voi prezenta integral primele fraze – singurele în care se face, întâmplător, vorbire și de Eminescu: „*Mai înainte de a pleca (la Halle – n.n.) cred că trebuie să vă spun ce treabă s-a făcut ieri la societatea «Carpați». Precum veți fi știind, eu am intrat abia sunt acum câteva săptămâni în această societate și nu prea am relațiuni cu membri ei, care sunt oameni mai tineri decât mine. Am cerut, ce-i drept, de multe ori să fiu primit în societate, însă, precum se vede, cu intenție s-a amânat răspunsul la cererea mea. Ceea ce m-a hotărât să intru în societate a fost tocmai hotărârea de a combate tendințele manifestate într-însa și mai înainte de a fi cerut să fiu primit între membri ei, am luat înțelegere cu amicii mei mai așezați ca: Făgărășanu, Eminescu, Densușeanu, Babeș și ceilalți, care și-au făcut studiile la Viena și care toți dezaprobă manifestațiile societății «Carpați».*”

Cum rândurile de mai sus au fost scrise în ziua de 25 iunie 1883 (repet, cu numai trei zile înainte ca Eminescu să fie arestat!) și cum, în aceeași zi, Slavici a plecat în străinătate, rezultă destul de clar că, în acel moment, Eminescu se număra, în sinea lui Slavici, printre amicii lui „*mai așezați*”. Prin urmare, nici vorbă de temerea privind o iminentă „*nenorocire*”. Nu vreau să vorbesc cu păcat, dar, în atare context, „*nemângâierea*” lui Slavici parcă nu sună tocmai sincer.

Maiorescu consemnează în jurnalul său primirea scrisorii din 25 iunie, dar nu pomenește de Eminescu și, implicit, nici nu face vreo nouă apreciere privind starea de sănătate a acestuia. Să nu fi fost acasă la venirea lui Eminescu? Dar dacă s-au întâlnit, poți să mai deduci și altceva decât că, potrivit părerii lui Maiorescu, Eminescu era perfect sănătos și că Slavici era, într-adevăr, „*amețit*” rău de tot? Da: îți poți spune că nu-i exclus ca rostul paragrafului lui Slavici să fie acela de a-i oferi lui Maiorescu un pretext pentru a-l interna pe Eminescu la Șuțu și, de ce nu?, de a scuza propria inacțiune.

„Nu știu *dacă V-a [a]dus ori nu scrisoarea; astă-zi am primit însă știrea, că s'a întâmplat*” (17 iulie 1883). Ciudată exprimare! Secționarea frazei prin punct și virgulă determină formarea a două unități, relativ independente și al căror conținut de idei poate fi asemănător, dar care, la fel de bine, poate fi și complet diferit, în stilul oracolului de la Delfi. Să presupunem

că propozițiile acestei fraze se aseamănă prin conținutul de idei. La prima vedere, prezența lui „*însă*” poate pleda pentru același accept: „nu știu dacă ați primit scrisoarea, dar astăzi am aflat că v-a adus-o Cutare”. Numai că, în acest caz, rostul logic al întregului citat devine discutabil, fiind ca și cum ai scrie: „nu știu dacă te cunosc, dar mi-am amintit că te-am cunoscut”.

Timpul prezent al primului verb („*nu știu*”) se află în contradicție cu urmarea din partea a doua a frazei. În mod evident, scrisoarea a fost concepută după ce Slavici aflate „*știrea că s-a întâmplat*”. Dacă informația privea ajungerea sau neajungerea scrisorii lui la Maiorescu, rezultă că, atunci când a pus mâna pe pană, el „*știa*” că misiva ajunsese la destinatar – situație în care „*nu știu*” devine complet ilogic. De aceea, între cele două unități ale frazei în discuție nu cred că există o legătură de idei. Se ridică întrebarea perfect legitimă: despre ce știre e vorba? „*Știrea că s'a întâmplat*”... ce anume?

„*S-a întâmplat*” rămâne atât de evaziv... Cum nicăieri altundeva în scrisoare Slavici nu pomenește că ar fi aflat că Eminescu s-a alienat și cum acest „*s-a întâmplat*” se leagă de continuare („*Vă rog, Domnule Maiorescu, să binevoiți a mă vesti despre starea în care se află acum și dacă mai e speranță să ne mai putem bucura de dânsul*”), putem deduce că „*știrea că s-a întâmplat*” se referă la Eminescu. Întrebarea e: vroia Slavici să spună că „*s-a întâmplat*” să se îmbolnăvească? Nu era mult mai simplu și mai tranșant „*s-a alienat*”?

Și-apoi, sensurile verbului „*a se întâmpla*” sunt: a se realiza (a se împlini), a se petrece (a avea loc) și a se brodi (a se nimeri să fie într-un anume fel). În general, boala vine în mod întâmplător, dar nu „*se întâmplă*”. Poți spune că a avut loc o hepatită, de pildă? Poți zice că s-a brodit o tuberculoză, ori că s-a realizat sau împlinit alienarea cuiva? Desigur, într-un anume context, o formulare precum „*s-a întâmplat ca Popescu să înnebunească*” poate fi coerentă, fiind explicitată prin „*să înnebunească*” – clarificare care lipsește din fraza lui Slavici. Se mai poate spune și că, de fapt, Slavici se referea la „*nenorocirea*” despre care a scris cu câteva rânduri mai sus. Ar putea fi și asta o posibilă explicație, cu condiția să fi lipsit „*însă*”. Reamintesc fraza: „*Nu știu dacă V-a [a]dus ori nu scrisoarea; astăzi am primit*

însă *știrea, că s'a întâmplat*". Dacă partea a doua a textului se referă la „*nenorocirea*” (deja uitată), sună ca și cum am zice: „nu știu dacă ți-a dat banii; astăzi însă e senin”.

Fără a exista o certitudine în acest sens, „*s-a întâmplat*” poate trimite cu gândul la o acțiune așteptată. Întrucât contextul îl privea pe Eminescu, am deduce că Slavici se referea la arestarea și internarea acestuia. Dacă acesta este sensul real, rezultă fără dubii premeditarea unui plan ticluit împotriva lui Eminescu. Ba, ar fi de luat în considerare chiar și ipoteza prezenței unei *legături cauzale între ducerea scrisorii la Maiorescu și internarea lui Eminescu* (singura variantă care explică urmarea lui „*nu știu*” de „*însă*”). Ipoteza e întărită de secretele care învăluie și astăzi acest caz, de inadvertențele mai mult decât suspecte, de minciunile dovedite ca sfruntate și, nu în ultimul rând, de faptul că Slavici era spionul infiltrat de Maiorescu în Societatea „*Carpații*”, societate din care făcea parte Eminescu și care pare să fi fost implicată în arestarea lui. În acest caz, „*s-a întâmplat*” capătă sensul de „*s-a rezolvat problema*”, iar plecarea lui Slavici la băi, cu doar trei zile înainte de arestarea lui Eminescu, poate să nu mai fie chiar întâmplătoare. Mai clar spus, fraza poate fi interpretată și astfel: „nu știu dacă a ajuns la dv. cu scrisoarea; am aflat însă că l-ați internat[, așa că m-am liniștit].”

Pe lângă amintirile referitoare la biletul pe care pretinde că i l-ar fi trimis lui Maiorescu în ziua de 28 iunie 1883, Slavici mai scrie, cu altă ocazie, referindu-se tot la Eminescu: „*E deci lucru firesc că foarte mulți dintre oamenii normali sau așa-zii «cuminți» îl socoteau «țâcnit», «într-o ureche», dacă nu chiar nebun. Judecat însă după adevăratul său fel de a fi (fel pe care Slavici pretinde că îl cunoștea foarte bine – n.n.), el a fost în toate împrejurările cel mai cuminte om.*” Prin urmare, spre deosebire de restul semenilor, Slavici știa – în cazul lui Eminescu, cel puțin – să separe starea patologică de nesănătatea aparentă. Cu toate acestea, Slavici afirmă, pe rând: 1) că Eminescu se numără printre amicii „*mai așezați*” (25 iunie 1883), 2) că „*s-a speriat*” de Eminescu (17 iulie 1883) și 3) pretinde că acesta i s-ar fi părut „*greu bolnav*” în ziua de 28 iunie 1883, când, oricât ar fi vrut, nu-l putea întâlni, deoarece se găsea la Viena.

Ce să înțelegem: că a avut numai impresia că l-ar cunoaște pe adevăratul Eminescu, sau că a simțit nevoia (obligăția?) de a-l susține pe Maiorescu, motivându-i acțiunea?

Teoretic, Slavici nu avea nici un interes să mintă. De ce să fi inventat dramatica – reiese – despărțire de Eminescu? Să fi scris la comandă? Să fi vrut să pară posterității mai frumos și mai deștept decât era în realitate? A reușit contrariul. Să fi fost el mai legat de Maiorescu și de ceea ce reprezenta acesta decât ni se pare nouă, astăzi? Oricum ar fi, situația este ciudată. În mod normal, „înebnirea” lui Eminescu trebuia să fi constituit pentru el, indiferent de ce parte a baricadei s-ar fi aflat, un eveniment suficient de important pentru a nu uita toată viața elementele sale fundamentale. Nu numai că Eminescu nu era oricine, dar el rămâne singurul dintre amicii lui Slavici, care a înebnit! În mod neașteptat, Slavici încearcă să ne convingă că vestea nu numai că nu a venit ca un trăznet din senin, dar el o și prevăzuse atât datorită anumitor atitudini sau fapte ale lui Eminescu (pe care le ține, însă, secrete), cât și datorită eredității acestuia – pe care o îngroașă mult și tot fără a prezenta date concrete. Suspectă insistența lui asupra ideii că nebunia lui Eminescu era previzibilă! Cu alte cuvinte, deliberat sau fără voie, Slavici nu face decât să susțină din răspuseri poziția lui Maiorescu, justificând – într-un mod mai mult sau mai puțin veridic – acțiunea în forță a acestuia împotriva lui Eminescu.

Dacă Slavici minte în scrisori, spre a crea atmosferă, putem fi siguri că e unicat? În plus, și la Societatea „Carpații”, sarcina lui Slavici, recunoscută de acesta în scrisoarea trimisă lui Maiorescu la 25 iunie, era aceea de „a produce un curent în sensul ideilor noastre”. Prin urmare, în joc se aflau ideile (și interesele) mai multor persoane neidentificate. Din fericire, cunoscând destinatarul (Maiorescu) și știind prea bine pe cine reprezenta acesta, putem deduce cam cui aparțineau respectivele idei. Cum conservatorii nu pot fi luați global în calcul, datorită marilor disensiuni din sânul partidului, cum exista fracțiunea junimistă („*opoziția militată*”, cum a numit-o Lahovari și, mai apoi, întreaga presă) și cum *Junimea* era condusă de Maiorescu, tabloul se conturează tot mai clar, asupra *Junimii* planând un semn de întrebare aflat în continuă creștere.

Să recapitulăm: prin urmare, Titu Maiorescu a fost înștiințat că Eminescu ar părea „*greu bolnav*” (Ioan Slavici) sau chiar că „*a înnebunit*” (soția lui Slavici). În mod absolut straniu, biografia nu pun față în față cele două variante, măcar cu titlu informativ. Oare, bilețelul cu pricina există, în principal, pentru a legitima acțiunea lui Maiorescu? Oare, chiar nu miră pe nimeni că, asemenea lui Călinescu, peste o jumătate de veac, *Maiorescu a acordat încredere absolută diagnosticului pus de o gospodină*, despre care se știa că nu se găsește în raporturi tocmai prietenești cu Eminescu și care nici măcar nu avea darul de a fi prea cumsecade? (De altfel, Slavici însuși avea să divorțeze, ulterior.) Oare, nu-ți trebuie un pic de țcăneală pentru a duce „la nebuni” pe cineva, doar pentru că o muierușcă opinează-n scris că respectivul s-ar fi alienat? Oare, faptul că, înainte de a proceda așa, *Maiorescu nici măcar nu a încercat să discute cu femeia respectivă, spre a afla amănunte, ba, mai mult, nici pe Eminescu nu l-a chestionat*, fie și pe departe, nu-i lipsă de bună-credință față de acest om, împotriva căruia a tocmit malaci specializați, care să-l ia pe sus și să-l predea lui Șuțu, ca pe o jucărie?

Maiorescu aranjează internarea

Slavici ne asigură că, în 28 iunie 1883, spre a-i îndeplini rugămintea, Eminescu a plecat acolo unde îl trimisese. Așa cum am arătat, mărturia lui e falsă. Dar se pare că Eminescu chiar a ajuns în acea zi acasă la Maiorescu. Despre apariția lui la destinație relatează și fiica gazdei, Livia Maiorescu-Dymsza:

„*Când a înnebunit [Eminescu] a venit la noi la 10, l-a îmbrățișat pe D. Maiorescu tremurând, ne-a dus înaintea statuei lui Hermes și a lui Jupiter din salonașul D-lui M. (I. Rădulescu-Pogoneanu ne asigură că statuetele se aflau pe biroul lui Maiorescu – n.n.) cu lacrimile în ochi, cu mâinile întinse ca de binecuvântare a rostit cu glas natural: «Țineți minte. Ei se vor întoarce pe pământ și se va renaște fericirea». Săracul de el, apoi a cerut 2 lei pentru birjă, a plecat și de acolo l-au dus la Soufo.*” Hermes fiind mesagerul zeilor, iar Jupiter – zeul suprem, să se fi gândit Eminescu atunci la Dumnezeu și la

Iisus Hristos, în egală măsură Fiu și trimis al Domnului? Să fi folosit el simbolurile păgâne doar pentru că acestea îi erau la îndemână? Puțin plauzibil și, oricum, ne semnificativ, deoarece tatăl Liviei indică alte zeități și, mai ales, spune că nu Eminescu l-ar fi dus la acele statui, ci că el i le-ar fi arătat – nu se știe de ce; de asemenea, vorbele puse în gura lui Eminescu sunt unele la fiică și altele la tată. Pe cine să crezi? Să crezi pe vreunul?

Îmi imaginez că, dacă Eminescu ar fi tremurat vizibil și continuu, Livia Maiorescu ar fi menționat acest aspect de-a dreptul șocant. Ca și tatăl dumisale, ea se referă la tremurândul Eminescu doar când evocă momentul în care acesta l-a îmbrățișat pe Titus – clipă în care îi era nițel mai dificil să perceată amintita vibrație eminesciană, dar despre care i-a oferit, probabil, date tehnice părintele ei („Știi ce tremura, dragă?”).

„A plecat și de acolo l-au dus la Soufo”... Precisă și binevenită informație! Ce ne-am fi făcut dacă am fi crezut că l-au luat „de dincolo”, când, e clar, e vorba de „acolo”? În fine, ca să încheiem cu doamna Dymsha, merită observat că tremuratul și emoția puternică invocate de ea nu prea lasă glasul „natural”.

În cartea doctorului Ion Nica, *Eminescu – structura somato-psihică*, este amintit că, în fatala zi de 28 iunie 1883, Maiorescu a menționat primirea biletului de la doamna Slavici. Apoi, medicul întrerupe citatul, pentru a scrie: „Eminescu devenise deja un caz medico-legal, fiind «cu mintea rătăcită și vrând să dărâme casa, că-i urâtă și umedă»” De ce „Eminescu devenise deja un caz medico-legal”, nu ne mai explică, dar deducem că principalul argument ar fi acela că doctorul Nica îi acordă credit nelimitat lui Maiorescu, acesta, la rândul lui, crezând-o orbește pe madam Slavici. Respectabilul medic leagă, paradoxal, ceea ce Maiorescu a scris la 28 iunie 1883 cu informații neverificabile, ulterioare internării lui Eminescu (Eminescu dorea „să dărâme casa, că-i urâtă și umedă”). Cu alte cuvinte, ridică „gura lumii” la nivelul sentinței profesionale.

În continuare, dr. Nica reia citarea lui Maiorescu, oferind propria sa variantă (incompletă, dar nu fundamental diferită de original): „Curând după aceea, Simțion (prieten al lui Eminescu

de la Viena, ardelean) vine la mine întâia oară. M-am dus cu el la dr. Șuțu și am pus să se pregătească în «Casa de sănătate» o cameră p. Eminescu, am luat asupra mea plata, 300 lei pe lună. Pe la 10 veni cu trăsura la mine Eminescu, binecuvântă cu privirea pe soția mea și pe Ilie Nicolescu-Dorobanțu, care pleca, mă îmbrățișă tremurând. Eu îi arătai pe Hermes și Venus din Melos, la care el zise cu privirea în extaz: «Lasă, că va reînvia arta antică». Potrivit înțelegerii cu Simțion, i-am spus că trebuie să se ducă la Simțion p. societatea «Carpații». Mi-a cerut să-i dau 5 lei p. trăsură și a plecat cu trăsura cu Simțion. De acolo e vorba să fie dus la dr. Șuțu. Numai de s-ar face asta fără greutate. A venit apoi la mine Caragiale, a izbucnit în lacrimi când a auzit ce e cu Eminescu.”

Chiar așa: ce era, dom'le, cu Eminescu? Se certase cu madam Slavici. Ei, și? De-asta „a izbucnit în lacrimi” Caragiale, cel căruia Eminescu îi zicea „cinicul”? Să fim serioși! I s-a prezentat cine știe ce grozăvie? Ar însemna că Maiorescu a fabulat de înghețau apele! Precizarea reacției lui Caragiale sună forțat, te face să te întrebi nu numai dacă a plâns, cu adevărat, ci chiar și dacă a trecut pe la Maiorescu. Sau crede cineva că ar fi început Caragiale să plângă doar din cauză că Maiorescu i-ar fi spus că, în opinia lui, Eminescu era nițel alienat? Adică el, Caragiale, nu era capabil să distingă nebunia de starea de sănătate?

Când îl invocă pe Maiorescu, dr. Nica nu pare să fie interesat de faptele punctate de critic, lăsându-se furat de mențiunile acestuia legate de starea de sănătate a lui Eminescu. Precum se va vedea, el face, astfel, greșeli mari, care schimbă cu totul sensul lucrurilor și trimit pe piste false, înfundate. Referitor la sosirea lui Caragiale în casa lui Maiorescu, medicul a sărit două cuvinte, precum și o frază care plasează faptele în timp. Maiorescu scrie următoarele: „A venit apoi la mine Caragiale, la masă; a izbucnit în lacrimi, când a auzit ce e cu Eminescu. – Eu a trebuit să mă duc să pledez la Curtea de Casație.” În mod evident, este vorba de masa de prânz, nu de cină, deoarece Curtea de Casație nu funcționa noaptea nici chiar pentru Maiorescu (asta ca să nu mai vorbim de faptul că, în

aceeași zi, la ora 17,30, Maiorescu se afla în tren: începuse concediul!). Prin urmare, momentul la care i-au dat lacrimile lui Caragiale era pe la vremea amiezii.

Motivul acestor lacrimi este și el foarte important. El deschide mai multe ipoteze. Unu: Caragiale a fost mințit cu talent, spunându-i-se cine știe ce bazaconii; cum acestea trebuiau să fie legate de coana Slavici și cum el nu numai că știa persoana în cauză și relele ei relații cu Eminescu, dar, în general, nu se prea lăsa furat de aprecierile femeilor, ar însemna ca în cazul de față să fi avut altă atitudine decât de obicei. Faptul este cu atât mai puțin plauzibil, cu cât tocmai el, observatorul profund, nu pare să fi pus nici o clipă la îndoială spusele acelei femei.

Doi: Caragiale a plâns pentru că a întrezărit „lucrătura”, urzeala căreia i-a căzut victimă Eminescu. Poate, atunci când a spus că va scrie o serie de amintiri despre Eminescu („*Am de mult intenția să dau publicului o sumă de note asupra vieții lui Eminescu – fiindcă inexactitățile, nimicurile născocite, neadevărurile absurde ce se spun de trei ani de zile pe seama lui mă revoltă*”), avea în vedere și acest aspect, dar a renunțat spre a nu-și complica și mai mult propria viață (reamintesc că el s-a expatriat în 1904).

Trei: la masă, lui Caragiale i s-a spus că Eminescu a fost, deja, internat la balamucul lui Șuțu. Mi se pare ipoteza care explică în modul cel mai plauzibil plânsul lui Caragiale, numai că, dacă la ora amiezii Eminescu era deja legat de unul dintre paturile ospiciului, ar însemna că mai toate documentele și declarațiile formulate în legătură cu momentul internării ar fi false (măsluirea lor făcându-se, desigur, cu știința lui Maiorescu, omul implicat până peste cap în această urâtă și tragică poveste). Cum, pe de o parte, versiunea nu poate fi demonstrată și cum, spre cât mai completa documentare, cred oportună analizarea tuturor „probelor” existente, voi continua, făcând abstracție, deocamdată, de amintita posibilitate.

Safta contra Maiorescu

Așa cum am mai spus, e greu de admis că, dacă doamna Slavici s-ar fi simțit amenințată, ar fi apelat la Maiorescu, și nu la un om al legii sau, dacă lucrurile luau o turnură cu adevărat

periculoasă, chiar la vecini sau la trecători. Ce se întâmplase, de fapt, în casa din Piața Amzei? Dăduse Eminescu buzna peste biata femeie? O amenințase sau o agresase? Nimeni nu a limpezit vreodată acest aspect – dovadă fie că nu a interesat, fie că adevărul nu convenea celor mai importanți și nu putea fi spus de cei mai mărunți. Și, totuși, la prima vedere, cel puțin, numai datorită acestui (pretins?) conflict a ajuns Eminescu la ospiciu! Numai datorită lui a plătit Maiorescu, *în avans*, internarea!

În concluzie, atunci când s-a deplasat la stabilimentul condus de Șuțu, pentru a-i pregăti o cameră lui Eminescu, Maiorescu nu avea alt argument decât biletul răvășitei doamne Slavici – care, de ce nu?, putea fi ea însăși nebună sau isterizată. Impresia finală este aceea că lui Maiorescu i-a convenit de minune acest bilet, despre care se spune că ar fi venit de la soția lui Slavici. Varianta prezentată de Ioan Slavici în *Amintiri* rămâne posibilă, dar numai cu condiția renunțării la versiunea Maiorescu. În mod evident, cineva a mințit grosolan. Dar grosolan de tot! Cert este doar că, atunci când Eminescu a ajuns la Maiorescu, ploile cu Șuțu fuseseră aranjate.

Oricine încearcă să refacă, pe cât se poate, principalele fapte petrecute în acea zi de vară fierbinte trebuie să plece de la prima mențiune. Iar aceasta apare în *Însemnările zilnice* ale lui Maiorescu. Să analizăm textul autentic: „*Astăzi, Marți [28 iunie 1883], la ora 6 dimineața, o carte [de vizită] de la d-na Slavici, la care locuște Eminescu, cu aceste rânduri scrise: «Domnu Eminescu a înnebunit. Vă rog faceți ceva să mă scap de el că foarte reu». Curând după aceea Simțion la mine, întâia oară.*” Înainte de orice, e vorba de așa-numita „*carte*”, cu care pare să fi început ziua lui Maiorescu și care, în mod sigur, n-a zburat singură. Cine a adus-o? În casa din Amzei 6 era găzduit, gratis, și tânărul Ion Russu-Șirianu, o rudă de-a lui Slavici. Cum nu era tratat cu onoruri (ba, povestește că, în unele nopți reci, Eminescu îl chema să doarmă în odaia lui, în care se făcea focul), nu ar fi fost nimic anormal ca, în acea zi, tușă-sa să-l trimită la Maiorescu, în strada Mercur, spre a-i duce mesajul de pe cartea ei de vizită – mesaj care, evident, nu îi putea rămâne secret.

Pentru cititorul obișnuit, care nu are în sufragerie Biblioteca Națională pe un perete și Biblioteca Academiei pe altul, apar două nelămuriri: dacă evidența înnebunirii lui

Eminescu sărea atât de strident în pupilă și-n timpan, cum se face că acest băiat, trăitor în aceeași casă și povestitor al unor amintiri legate de Eminescu, nu pare să fi văzut și auzit nimic? Dacă a citit textul de pe „carte”, chiar nu și-a pus, o secundă, barem, întrebarea ce-o fi cu mătușă-sa, de scie... vorbind în dodii? Ba, mai mult, o inexplicabilă întâmplare va face ca același nepot al lui Slavici să fie martor la urcarea lui Eminescu în dubă – de unde și întrebarea dacă, nu cumva, prezența lui la locul potrivit și la momentul potrivit s-a datorat faptului că trăsesse cu urechea la unele discuții din casă. Dacă „da”, de ce nu a suflat nici un cuvânt, măcar, despre acest lucru? Și-apoi, cu cine să fi vorbit tușa? Cu Simțion?

Dacă nu prin nepot, prin cine să fi fost trimis biletul? Cititorul obișnuit are la îndemână nenumărate variante. Între mulții posibili candidați la rolul de mesager pare să se numere și o grăsulie slujnică, pe nume Safta. Într-una dintre povestirile literaturizate privind viața lui Eminescu, Vintilă Russu-Șirianu, fiul lui Ion Russu-Șirianu, „nepot de soră al lui Slavici”, aflat, repet, în gazdă la unchiul din București, în perioada așa-numitei „înnibuniri” a lui Eminescu și, zice dumnealui, martor ocular al momentului în care Eminescu a fost ridicat de poliție spre a fi predat ospiciului, ei bine, acest Vintilă Russu-Șirianu evocă din cele povestite de tătâne-său Ion:

„Fusesem, în ziua aceea, la Bolintin, după târguieli. M-am întors pe la prânz. Cobor. Încep să descarc căruța. Aud glasul înțeglat (ascuțit – n.n.) al Saftei, care vine spre mine ca un butoi rostogolit:

- Domnu' Niță!... Domnu' Niță!... Bine c-ai venit.

Era cu spaima pe chip.

- Ei, ce-i? zic.

- E de rău, domnu' Niță... Rău de tot.

- Ce s-a întâmplat?

- Domnu' Eminescu.

(...)

- ...a vrut să dărâme casa, că-i «urâtă și umedă...» E rău, domnu' Niță, conașu Eminescu se pierde! Îi e mintea rătăcită. Coana mare s-a înspăimântat, m-a trimis cu un răvaș la domnu' Maiorescu, dar nu-l aflai acas'.”

Vintilă Russu-Șirianu este sursă folosită de mulți biografi, pentru afirmația Saftei, potrivit căreia, Eminescu ar fi „*vrut să dărâme casa, că-i «urâtă și umedă...»*”, fapt care ar fi înspăimântat-o pe „*coana mare*”. În biografiile lui Eminescu nu este amintită însă și cea de a doua afirmație a Saftei: „*m-a trimis cu un răvaș la domnu' Maiorescu, dar nu-l aflai acas'*”. De ce? Probabil, pentru că nu convenea, dând complet peste cap scenariul oferit de dumnealor, biografii. Nici unul dintre „analiztii” pe care i-am parcurs n-a avut profesionalismul (ca să nu spun „probitatea”) de a prezenta integral textul lui Șirianu, subliniind prezența acestei contradicții. Eu nu spun că, în mod cert, Șirianu nu minte, dar dacă minte, cu ce obraz îl folosim, totuși, pe bucăți, atunci când ne cade bine? Folosirea unui fragment, fără a preciza că acesta constituie un adevăr întâmplător într-o mare de minciuni și/sau exagerări, nu reprezintă o atestare indirectă a întregului din care a fost extras?

În privința credibilității, dacă e să aleagă între spusele lui Maiorescu și cele ale lui Șirianu, majoritatea îl preferă pe cel dintâi, din motive pur subiective și, nu în cele din urmă, tactice: global vorbind, Maiorescu e socotit o valoare a culturii române, Șirianu – nu. Deși nici talentul, nici cunoștințele nu garantează existența unui profil moral pe măsură, elitelor le place să creadă că, totuși, lucrurile ar sta pe dos. Și, judecând noi mereu așa deștept de tot (!), am avut modele sociale pe măsură și, ușor-ușor, am ajuns în dulcele prezent.

Dacă e să luăm de adevărate spusele Saftei, cum că s-a dus cu răvașul la Maiorescu, dar nu l-a găsit acasă pe destinatar, apar alte mari complicații – cea mai evidentă constând în faptul că ar trebui să admitem, din nou, că Maiorescu minte. Să cităm chiar din jurnalul lui Maiorescu: „*Marți 28 Iunie/10 Iulie 1883, București... Astăzi, Marți, la ora 6 dimineața, o carte [de vizită] de la d-na Slavici, la care locuiește Eminescu, cu aceste rânduri scrise: «Domnu Eminescu a înnebunit. Vă rog faceți ceva să mă scap de el că foarte reu». Curând după aceea Simțion la mine, întâia oară.*” Din acest text, reiese fără dubii că, potrivit lui Maiorescu, „*Marți, la ora 6 dimineața, [a primit] o carte [de vizită] de la d-na Slavici*”, precizarea „*curând după aceea Simțion la mine*” nefăcând decât să întărească afirmația că a primit respectiva

carte de vizită la ora 6 dimineața. Or, Safta susține că Maiorescu n-ar fi fost acasă.

A ajuns biletul la Maiorescu înainte de ora 6 dimineață? Nu prea cred, pentru că, în această variantă, Safta ar fi comunicat despre conu' Maiorescu fie că nu era acasă întrucât absentase toată noaptea, fie că nu se trezise încă, fie că deja plecase (unde să se fi dus Maiorescu mai devreme de 6 dimineața?, la pescuit?). Și-apoi, la acea oră, încă mai era posibil ca nepotul Șirianu să se fi aflat acasă.

Dacă biletul a ajuns la Maiorescu abia după ce acesta plecase, împreună cu Simțion, să aranjeze internarea lui Eminescu la stabilimentul lui Șuțu, rezultă că petecuțul de hârtie a fost scris și trimis, cel mai devreme, în jurul orei 6,30 dimineața, cam în același timp în care Maiorescu pretinde că tocmai pleca și el, împreună cu Simțion, să cadă la învoială cu Șuțu. În atare versiune, însă, rezultă fără putință de tăgadă că relatarea din jurnalul lui Maiorescu reprezintă o mistificare. Totodată, deducem că internarea lui Eminescu a fost aranjată în lipsa oricăror argumente de ordin medical. Cu alte cuvinte, Eminescu nu a fost imobilizat în cămașă de forță și „ascuns” la Șuțu datorită faptelor sale nebunești, ci pentru că așa au vrut Unii, pe care îi deranja libertatea lui.

În relatarea lui Șirianu frapează absența unei clare plasări în timp a clipei în care „*Domnu Eminescu a înnebunit*”. Safta se arată emoționată și dă mult din gură, dar nu este prea precisă. Dar, și mai curios e faptul că *Șirianu nici măcar nu întrebă de mătușă-sa*, spre a încerca să afle de la ea mai multe amănunte, privind cauza (eventual și modul) în care Eminescu ar fi „*vrut să dărâme casa, că-i «urâtă și umedă...»*”. Totodată, dacă Eminescu chiar ar fi pus în pericol locuința familiei Slavici, se ridică, iarăși și iarăși, întrebarea de ce matroana nu a apelat la poliție, socotind mai oportun să-i scrie lui Maiorescu.

În fine, trebuie recunoscut următorul lucru: dacă Șirianu este acceptat ca martor, atunci se impune și revizuirea afirmațiilor lui Maiorescu. Dacă, dimpotrivă, Șirianu este tratat cu indiferență, considerându-se că fabulează, suntem obligați să renunțăm la (și așa) păliduțul argument privind manifestarea nebuniei lui Eminescu (încercarea de a dărâma – cum și cu

ce? – locuința lui Slavici) și să admitem că nu există absolut nici un indiciu credibil privind faptele lui pretins nebunești. Adică, trebuie să recunoaștem că, în lipsa unor dovezi (încă inexistente), „nebunia” lui a fost doar un pretext fabricat și folosit abil de mai mulți „aproțiați”, dintre care nu putea lipsi Maiorescu.

Modul atât de diferit în care oamenii percep același lucru este numai una dintre cauzele care fac extrem de dificilă (dacă nu imposibilă) delimitarea fermă a minciunii de exagerare și de adevăr. Ca mai toate mărturiile, și relatarea lui Șirianu poate fi pusă la îndoială, dar – astăzi, cel puțin – nu se poate dovedi că ar fi neadevărată. Prea multele contradicții existente în acest caz și dispariția stranie a documentelor palpabile susțin concluzia că, în mod deliberat și ocult, adevărul despre Eminescu este ascuns publicului. Că această mistificare ce durează de peste un veac nu slujește cauza lui Eminescu este dovedit prin faptul că nici cele mai ticăloase afirmații făcute la adresa lui nu au fost infirmate de „amicii” care, deși cunoșteau prea bine care era adevărul, au pregetat să-l spună. Practic, în ultimii șase ani de viață, Eminescu nu a avut nici un „apărător” decis să lupte pentru el. Din acest punct de vedere, el a fost, se pare, un mare singuratic. Și, măcar, de-ar fi avut fire de pustnic!

O altă problemă: indiferent cine ar fi fost mesagerul, nu trebuia acesta să aștepte răspuns? Logic ar fi să credem că da, deoarece, altminteri, de ce l-ar mai fi deranjat madam Szöke pe Maiorescu la o oră atât de matinală? Numai că mesajul nu este nici interogativ, nici imperativ. În plus, madam Slavici trebuia să ceară mesagerului să-i predea misiva „lui Maiorescu, personal” și să rămână la ușă până i se spune ce să-i comunice ei – sau, dacă nu avea ce „poziții” să apere acasă, putea veni personal. De nicăieri nu rezultă că lucrurile ar fi fost atât de complicate. Fapt firesc, căci textul conține o rugămintă banală, la care te poți aștepta să ți se răspundă mâine, poimâine sau peste o lună, dar mai puțin astăzi. De altfel, mesajul rămâne atât de vag, încât, pe de o parte, e greu de înțeles ce anume putea Szöke să sperde de la Maiorescu și, pe de altă parte, în mod normal, e și mai improbabil ca ea să-și fi imaginat, barem, că

Maiorescu va intra în priză imediat ce-o aude scâncind.

Biletul e scris, zice-se, la două zile de la plecarea lui Slavici. Poate, soția acestuia a așteptat să plece „șeful”, ca să se descotorosească de enervantul chiriaș. La fel de bine, însă, e posibil ca în familia Slavici să fi avut loc și un dialog de genul: „Dragă, Eminescu ăsta al tău mă calcă pe nervi. Nu mai pot, crede-mă! Ai cuvântul meu că, dacă tu nu-l dai afară, îl dau eu, să știi!” „Bine, scumpete, dar așteaptă să plec la băi.” Și ea, cuminte, a așteptat. Numai că, fără o garanție prealabilă, dinamica femeie se putea trezi că e obligată să răspundă – poate, chiar în prezența nesuferitului ghimpe – în ce constă, după ea, nebunia acestuia. Ce să fi spus, atunci? Sau, și mai rău, ce făcea dacă Maiorescu, cuprins de un anume elan specific, fie venea personal la ea, fie îi trimitea doi-trei polițiști?

Tandemul misterios: Maiorescu – Simțion

Dar nu poate fi exclusă nici varianta potrivit căreia, știindu-se antipatia doamnei Slavici față de Eminescu, un terț amabil să-i fi propus să apeleze la vasta înțelegere și la și mai întinsele relații ale lui Maiorescu, pe considerentul că, în fond, Eminescu era protejatul acestuia, nu al ei, așa că, dacă el ține morțiș să-l aibă în București, să se descurce într-un fel sau altul. Ea, biata femeie Szöke, nu avea decât să pună pe hârtie câteva cuvinte, pe care i le va duce chiar dumnealui, Terțul. Terț și mai cum? Ținând cont de faptul că, în dimineața de 28 iunie '83, puțin după ora 6, la locuința lui Maiorescu și-a făcut apariția, ca din neant, Simțion inginerul, și amintindu-ne că Simțion și Maiorescu au pus la cale un plan de „salvare” a lui Eminescu, prin internarea în balamuc, de ce nu ne-am gândi că tot Simțion, venit atunci pentru *prima oară în casa lui Maiorescu*, a fost și necunoscutul mesager al coanei Slavici? Pentru că Maiorescu prezintă o altă ordine cronologică, în care biletul apare mai întâi? Sau din teamă că lui Slavici i-ar cădea mustața, aflând că, la ore mici, nevastă-sa se afla în compania lui Simțion, compunând răvașe? Nici, nici. În fond, nu era deloc musai ca biletul să fie scris înainte de ora 6 dimineața. Ba, nici măcar în aceeași zi nu era musai să fie. Mergea și după!

Una peste alta, cred că putem reține: doamna Slavici a tulburat liniștea lui Maiorescu, trimițându-i, la o oră complet nepotrivită, un bilet alcătuit dintr-o constatare lipsită de orice argument și dintr-o rugămintă care, în mod uzual, nu se îndeplinește peste noapte. Altfel spus, 'mneaei s-a dovedit și spăimoasă până la isterie și lipsită de bun-simț; pentru lumea sublimului Maiorescu ea nu putea fi decât o maiestuoasă țoapă. Dacă deranjezi într-un moment atât de neobișnuit al zilei, înseamnă că te afli într-un mare pericol și aștepți o intervenție imediată (or, nu era cazul), iar dacă nu ești amenințat de nimic, dar totuși acționezi așa, înseamnă că tu ești cel care necesită consult medical. De ce a procedat doamna Slavici precum ziceam? Probabil, pentru că destinul hotărâse că la Maiorescu să se întâlnească Titus, Simțion și... biletul madamei. Ce urma, n-o mai interesa pe dumneaei. Ea-și făcuse treaba.

După cum se vede, Maiorescu a menționat în jurnal că e vorba de acea doamnă Slavici „*la care locuiește Eminescu*”; precizarea este bizară și pentru că se abate de la stilul ultra-concis al jurnalului, dar și pentru că în cercul lui Maiorescu nu existau doi Slavici – ca să nu mai vorbim de faptul că, din context, reiese limpede că nebunia lui Eminescu s-ar fi manifestat la locuința reclamantei. Să nu te întrebi dacă Maiorescu a făcut mențiunea pentru uzul personal, sau, mai plauzibil pentru cei care îi vor parcurge notele personale? Oricum, când a făcut aceste însemnări, Maiorescu nu pare să se fi lăsat nici o clipă furat de afect, din texte răzbătând o permanentă prudență. Dovadă, și lipsa oricărei mențiuni privind lumea sa intimă.

„*Curând după aceea Simțion la mine, întâia oară.*”

Precum ziceam, Maiorescu nu spune cum și de ce o fi ajuns și Simțion la el în acea zi și la acea oră matinală (repet, abia trecuse de șase!), cu toate că era pentru „*întâia oară*” când îl vizita. Critic care-a văzut multe, el nici măcar nu se miră. Ne lasă să alegem una dintre cele trei variante posibile: Simțion a venit din proprie impuls, a fost chemat în acea dimineață sau întâlnirea era aranjată de mai multă vreme. Indiferent de variantă, Simțion trebuia să aibă un motiv. Cum Maiorescu nu scrie că inginerul venise pentru una, dar a trebuit să facă alta, rezultă

că scopul vizitei era legat de Eminescu.

Putem crede, deci, că problema pentru care l-a vizitat Simțion pe Maiorescu se numea Eminescu.

În prima ipoteză, ne-am putea gândi că, într-un fel sau altul, Simțion ar fi aflat de la madam Slavici că Eminescu „a înnebunit”. Intervalul foarte scurt dintre momentul în care lui Maiorescu i-ar fi parvenit biletul-carte de vizită și cel în care a apărut Simțion elimină cu totul posibilitatea ca Simțion să fi apărut la casa Slavici imediat după ce plecase biletul, deoarece, în mod firesc, el ar fi întârziat pe lângă Eminescu, încercând, într-o primă fază, să-l domolească, să-l trezească la realitate sau, în funcție de starea acestuia, să acționeze cumva pentru a-l ajuta s-o depășească. La fel, dacă Simțion ar fi trecut accidental pe la ea, doamna Slavici ar fi discutat în primul rând cu el, biletul către Maiorescu pierzându-și rostul – dacă nu în întregime, măcar la acea oră. În fond, ce fel de ajutor putea fi cerut lui Maiorescu la 6 dimineață? Ce putea doamna Slavici spera că va face acesta?

În consecință, cred că se poate deduce cu destul teamei că Simțion nu a trecut pe la familia Slavici în acea dimineață.

A doua variantă: Simțion a răspuns apelului lui Maiorescu, urmare primirii biletului. Nu numai că Maiorescu nu scrie că l-ar fi chemat, dar, presupunând că știa unde locuiește acesta, e puțin plauzibil ca Simțion să fi venit într-un timp atât de scurt. Și, chiar admitând că acest lucru ar fi fost posibil, rămânea fondul problemei: cu ce îl convingea Maiorescu să participe la internarea lui Eminescu în ospiciu? Cu biet biletul lui Szöke-Slavici?

Așadar, e greu de admis că Simțion ar fi venit chemat de Maiorescu.

Argumentele de până aici par a conduce spre o unică explicație: Simțion și Maiorescu au convenit din timp ca, în ziua de 28 iunie 1883, Eminescu să fie (cu sila?) internat în spitalul de alienați al doctorului Șuțu. Dacă așa au stat lucrurile, faptul că, în ultimele zile, Simțion s-a apropiat mai mult de Eminescu poate fi privit cu alți ochi; într-un atare context, inclusiv pariul lor, folosit de mulți biografi ca dovadă a alienării lui Eminescu, poate deveni altceva decât întâmplare.

De ce l-a ales Maiorescu pe Simțion, drept tovarăș într-o asemenea misiune? Poate, fiindcă se știa că se află în bune relații cu Eminescu, dar, poate, și din alte motive. Oricum, e ciudat că Simțion i-a făcut jocul fără să știe exact care era starea amicului, la a cărui definitivă excludere din viața publică avea să contribuie conștient sau nu. Și toate acestea aveau loc la nu mai mult de trei zile după ce Simțion petrecuse cu Eminescu, întinzându-se cu polemica amicală până spre dimineață!

Despre C. Simțion nu se știe prea multe lucruri: inginer cu „*atestat din Zürich*”, a fost unul dintre primii ingineri români, el ocupându-se, alături de D. Matic, de urmărirea lucrărilor de scurtare a cursului Dâmboviței prin București. Potrivit lui Bacalbașa, numele lui figura printre puținele înscrise pe lopata cu care, cu ocazia începerii lucrărilor de rectificare a cursului râului (1880), „*Domnitorul [Carol I] ridică cea dintâi bucată de pământ*”; pe acest „*obiect de artă: limba era de argint și coada de abanos, de care era încovoiată o lamă iarăși de argint*”, Simțion figura drept „*inginer șef*”.

De ce 28 iunie 1883? Maiorescu notează în jurnalul lui ca o pledoarie: „*Ciudat că și în acest an intru în călătoria de vacanță cu o scenă de alienație; în anul trecut, scena de noapte cu Hella Herrmann, la Iași.*” De acord: ciudat, extrem de ciudat, ca în chiar ziua plecării în vacanță să aranjezi arestarea și internarea „la nebuni” a unui „protejat”, fără a verifica măcar dacă este sau nu bolnav! Cum Maiorescu, plecat cu trenul, la ora 17,30, a ajuns în aceeași zi la Brașov, adică în... străinătate, el putea dovedi că în ziua respectivă nici nu fusese în Țară – deci, ce amestec să aibă?! Ciudat, extrem de ciudat, că și Slavici, alt nume legat de această poveste, tocmai a plecat și dânsul din Țară, trimițându-i o scrisoare cu un conținut deosebit de interesant, pe care, din ce motive, oare?, nu i l-a transmis oral, pe când mai era în Capitală! Ciudat, extrem de ciudat că societatea despre care Slavici spune că ar fi folosită de Poliție în scopuri politice este aceeași spre care îl îndeamnă Maiorescu pe Eminescu! Tensiune mare! Stres al naibii, care explică de ce s-a apucat Maiorescu iar de fumat!

Să continuăm discutarea celor scrise în continuare de Maiorescu în jurnal, reluând ultima frază citată anterior: „*Curând*

după aceea Simțion la mine, întâia oară. M'am dus cu el la Dr. Șuțu și am pus să se pregătească în a sa «Casă de sănătate» o cameră pentru Eminescu; am luat asupra mea nota de plată pentru aceasta, 300 de lei pe lună; apoi am venit acasă, am înștiințat încă pe Th. Rosetti despre aceasta.” Prin urmare, încă de la primele ore ale dimineții de 28 iunie, Maiorescu și Simțion sar în trăsură și pornesc spre Caritatea. Ei nu au ce impresii să schimbe, pentru că lucrurile sunt deja stabilite?

La Caritatea, dr. Șuțu – care cere pentru spitalizarea pe o lună fix 300 de lei (mai mult decât primea Eminescu salariu). Faptul că s-a stabilit „chiria” pe lună este de natură să denunțe că s-a știut de la bun început că Eminescu nu va ieși prea curând din balamuc, cu toate că, în acel moment, Maiorescu nu avea nici un argument medical în favoarea spitalizării (Șuțu punând primul diagnostic abia peste o săptămână). În nici un caz, nu se poate spune că Maiorescu a apelat la un amic, pentru un consult: „Hei, doctore, scuză-mă că te inoportunez, dar am, domnule, un băiat nițel mai zdrenghea, nu vrei să te uiți nițel la el? Reglează-l un pic, dar dă-i drumul repede, că rămânem fără gazetă, domnule!” De ce a acceptat Șuțu internarea înainte de a-și consulta pacientul și, mai ales, cum a putut apela la metoda de forță împotriva cuiva care, din punct de vedere medical, îi era ca și necunoscut? Poate, pentru că Șuțu era amic cu Maiorescu, poate, pentru că îi convenea plata, poate, pentru că și el era conservator, poate...

Referitor la costurile internării, se impune o precizare. Deci, Maiorescu spune: „am luat asupra mea plata, 300 lei pe lună”. Câtă generozitate! Inițial, mai că-ți vine să-ți tragi o palmă pe motiv că de ce nu te-apucă și pe tine dărnicii de-astea, dar apoi te felițiți pentru prudența ta: într-o scrisoare, datată 12 iulie 1883 (alcătuită, prin urmare, la două săptămâni după internarea la Caritatea), Simțion îl informează pe Maiorescu asupra stării proaste a sănătății lui Eminescu, după care îl anunță că, împreună cu alți tineri viguroși, a luat decizia să organizeze o colectă pentru sprijinirea acestuia. Oricine își dă seama că, atâta vreme cât costurile spitalizării erau susținute de Maiorescu, iar Eminescu, „dus” fiind, nu necesita cheltuieli suplimentare, colecta nu făcea decât să împingă paralele lui Maiorescu,

îndărăt, în buzunar. De ce a simțit Simțion nevoia irezistibilă de a pune pe hârtie toate acestea, când, pe de o parte, știa că, dacă dorește, Maiorescu poate afla direct de la Șuțu cum evoluează noul pacient și, pe de altă parte, fusese martor când Maiorescu amenințase pe patru voci că plătește tot ce e de plătit? Și-apoi, cum nu locuia la Baia Mare sau lângă Baltică, și, în plus, tot avusese prilejul să afle unde șade „Excelența”, de ce i-ar fi scris, în loc să-i spună prin viu și plăcut grai?

Odată aranjată problema „cazării”, Maiorescu și Simțion o iau agale spre casă. Pe drum, pun la cale ori rememorează o strategie menită să-l ducă „fără greutate” pe Eminescu în camera de ospiciu pe care tocmai o arvuniseră. Tactica asupra căreia au căzut de acord nu e cunoscută, după cum nu se știe dacă a dat sau nu roade. Interesantă e liniștea cu care l-au așteptat pe Eminescu, ei *știind* că acesta avea să vină să pondeze acasă la Maiorescu, deși, aparent, le lipsea orice garanție că va trece pe acolo. Iar dacă nu erau siguri că va veni, ce să faci cu strategia tocmai stabilită?

Arta de a inventa trecutul

Referindu-se la același moment, consemnat în același jurnal maiorescian, Ș. Cioculescu citează altceva: Eminescu „*a binecuvântat cu ochii ațintiți în zid pe nevasta și pe fiica mea, iar pe mine m-a strâns în brațe tremurând în toată firea...*” La sediul familiei Maiorescu trebuie să se fi petrecut lucruri cu totul aparte, de-a putut avea Eminescu „*ochii ațintiți în zid pe nevasta și pe fiica mea*”; care va să zică, dilema-i mare: ori nevasta și fiica formau un zid, ori zidul le forma pe dânsle, ori lui Eminescu îi fugeau ochii, de binecuvânta într-o parte și privea într-altă! Dar, mai ales, ne trage Cioculescu de-o mânecă, a binecuvântat Eminescu de binecuvântat, dar nu pe Ilie Nicolescu-Dorobanțu, ca în varianta lui Nica, ci pe Livia, care era nișel diferită – bănuiesc. Și n-a binecuvântat „*cu privirea*”, ci altminteri, adică probabil cu alte cele, dar ceva-ceva poate precis a fost și cu privirea asta, că nu numa’ că și-a-nfipt-o-n perete, da’ a mai și uitat-o acolo, d-a trebuit să fugă slujnica a mai tânără după el să i-o dea... De unde ne-om găsi unii pe alții noi,

românii aștia cu stil? În dicționare, Cioculescu e dat cu ochelari cu tot, și ni se zice c-a fost „om de știință emerit”. Îți trece orice chef de bășcălie: păi, dacă unul ca dânsul, care-a fost și om de știință și emerit, nu-i în stare nici măcar să copieze corect, ce să mai aștepți de la ceilalți? Nu poți să speri nici măcar că, jurnalul lui Maiorescu fiind scris, în bună măsură, în germană, Cioculescu o fi tradus direct din caiete – decât dacă, în germană, Ilie Nicolescu înseamnă „fiica mea”. (Nicolescu ăsta o fi neam cu comisarul Nicolescu, cel care l-a arestat pe Eminescu?)

Volumele de *Însemnări zilnice* au fost publicate înainte de intrarea în tură a comuniștilor, editorul având amabilitatea să le și traducă. Ulterior, s-a încercat reeditarea lucrării, dar nu s-a ajuns decât până la anul 1878, când s-au terminat – se pare – paralele. Astăzi, chiar în biblioteci cu un anumit prestigiu, dacă întrebi de *Însemnările zilnice* ale lui Maiorescu, ți se răspunde clipind des că da, există, trebuie să existe, dar, când ceri să le pipăi, din căutare în căutare, na, că află și bibliotecaru' că, de fapt, stai să vezi, că Maiorescu ăsta a fost, că adică mai și este, dar nu se găsește, întrucât lipsește. În consecință, lumea te privește din ce în ce mai intrigată, de parcă le-ai fi cerut autorul, nu opera. Noroc cu fondul de manuscrise al Bibliotecii Naționale și cu Biblioteca Academiei, da-le-ar Dumnezeu parale! Iote-Originalul! Apuci caietele înfrigerat și-ncepi să le răsfoiești cu viteza și cu furia lui El Niño, dar, dacă nu ești făcut cu Școala germană, pricepi de te doare capul. Ogorul de litere ascuțite, făcute parcă cu patentul, îți dezvăluie și citatul: „Pe la 10 veni cu trăsura la mine Eminescu, binecuvântă, cu privirea fixă, pe soția mea și pe Ilie Nicolescu care tocmai pleca, mă îmbrățișă tremurând. Eu îi arătaiu pe Hermes și pe Venus din Melos, la care el zise, cu privirea în extaz: «Lasă, că va reinvia arta antică!».”

Și, totuși, domnilor boieri, conservatori sau nu: de ce Eminescu, cunoscut ca foarte punctual, a apărut la Maiorescu taman la ora 10 fix? Să fi căzut într-o capcană? Să fi ajuns la Maiorescu, trimis fiind de unul dintre mai mulții amici care, după câteva ore, l-au internat la Șuțu? Sau (pentru a fi sigur că nu-l pierde prin București?) Maiorescu i-o fi trimis vorbă,

rugându-l să-l viziteze, pentru a-i da o „misiune”, cu speranța că Eminescu (care, se pare, îl încânta pe Maiorescu cu ceea ce estetul numea „*naivitatea sa ca de copil*”) avea să o ia în serios și s-o execute? Ambele ipoteze sună plauzibil, dacă ne gândim că Maiorescu mărturisește existența unui plan în acest sens. Neplăcut de ciudat rămâne faptul că nici familia Maiorescu, nici Simțion sau altcineva nu au lăsat un indiciu cât de mic privind discuțiile care s-au purtat la Maiorescu, după sosirea „nebulului”. Putem presupune, însă, că toți l-au primit ca pe un biet dezaxat genial, pe care dumnealor, echilibrați, sensibili și generoși, tocmai aranjaseră să-l dea la reparat.

„Lasă, că...”

În fond, ce e atât de anormal în faptele lui Eminescu, relatate de Maiorescu? Așadar, Eminescu vine și, cu „*privire fixă*” – i se pare lui Maiorescu – o binecuvântează pe matroană. Să trecem peste faptul că Maiorescu, bun gimnast, sare peste cuvintele (mistice, deducem) ale binecuvântării; asupra cui se abătuse acea căutătură imobilă ca un cui bătut până dincolo de floare? Cu ajutorul cui și când s-a desprins fixa privire și ce-a făcut ea după aceea? Se pare că a alunecat, căzând în extaz. Oricum, fixitatea privirii era precară, din vreme ce a fost suficient ca Maiorescu să întindă un deget spre statuetele de pe birou, pentru ca ochii lui Eminescu să-i urmărească gestul, iar gura-i să mai și comenteze.

Deci, Maiorescu îi arată „*pe Hermes și Venus din Melos, la care el zise cu privirea în extaz: «Lasă, că va reînvia arta antică»*”. Unde e acea demență care a impus legarea lui Eminescu? În faptul că Maiorescu a *avut impresia* că ar avea „*privirea în extaz*”? Cum tot el vorbește și de „*privirea fixă*”, n-ar fi mai prudent să ne întrebăm dacă, nu cumva, lui Maiorescu i s-au și *părut* unele lucruri ori dacă, mai rău, a încercat să creeze o falsă imagine? La urma urmei, el îi arată – de ce, oare? – două statuete, Eminescu recunoaște pe cine simbolizau acestea și continuă ideea pe care Maiorescu o exprimase fie și numai prin gestică. Unde e alienarea? Așa cum se va vedea, Maiorescu a știut să-și apere interesele, chiar cu prețul duplicității (pretinsa lui muncă intensă pentru pregătirea volumului de *Poesii* sau

afirmațiile de genul: pe Eminescu „grijile existenței nu l-au cuprins niciodată în vremea puterii lui intelectuale” sunt doar două exemple, dar ele arată că, în mod conștient, Maiorescu putea fi și altfel decât imaculat).

„Lasă, că...” reprezintă o exprimare din limbajul curent, folosită la piață sau la cafea, și la care e greu de imaginat cum ar apela cineva căzut „în extaz” – stare care „se poate compara cu o visare cu ochii deschiși, întrucât persoana se detașează de ambianță proiectându-și sfera de interese mai mult într-o lume imaginară” și despre care P. Janet afirmă că, sub raport afectiv, constituie „un sentiment de fericire, de bucurie inexprimabilă, care fuzionează cu toate aspirațiile sufletului”. Deoarece unul dintre rosturile cele mai frecvente ale lui „Lasă, că...” este acela de a liniști pe cineva, putem bănuși că, atunci când i-a arătat cele două statuete, Maiorescu a făcut o apreciere la arta vremii, iar Eminescu l-a consolât cu o frază dintre cele mai banale, dar care arată tocmai că era perfect lucid.

Și-apoi, dacă Eminescu ar fi fost „în extaz”, ar mai fi cerut el, imediat după aceea și dovedind un spirit extrem de pragmatic, „5 lei p. trăsură”, ca să plece acolo unde-l trimisese Maiorescu? Un Eminescu „extaziat”, care blagoslovea în stânga și-n dreapta și-și plimba irișii pe pereți, mai era capabil să reacționeze prompt și eficient la cererea lui Maiorescu? Ba, mai putea să priceapă ce i se cerea? Criticul nu spune ce anume știa Eminescu că ar trebui să facă la Simțion acasă „pentru societatea «Carpații»”, și nu precizează nici dacă ori cum a comentat Eminescu solicitarea. În loc să transmită rezultatul unei conversații, care ar fi edificat fără prea multe speculații, Maiorescu redă puțin semnificativa și mult interpretabila „scenă cu statuetele” (în mod curios, fiica sa va prelua – exclusiv! – același moment, ca și cum în casa Maiorescu nu s-ar fi purtat nici o discuție pe marginea societății „Carpații”).

Dacă ne întoarcem la pretinsa stare de extaz spre a-i căuta cauza, ne amintim că dimineața debutase prost de tot: Eminescu își îngrozise gazda. Cum a reușit, nu mai spune nimeni, omul care știe multe având viață scurtă. Întrucât orice cititor cumsecade e caracterizat prin încăpățânarea cu care caută să afle din carte ceea ce nici autorul nu știe, vom respecta rețeta,

împărțind nebunia în două categorii monopoliste: violentă și pașnică. Prima grupă o ocupă tipii mereu trepidanți, oricând gata să răstoarne o mașină, două, să dea foc la case, să arunce în polițiști cu bombe artizanale sau să facă revoluții. Dinamici, se dezmoțesc în fiecare dimineață cu un scandal pe cinste, în care caută să atragă tot micro-raionul în care cu stimă locuiesc. Alături, ne imaginăm insul care bolborosește continuu, cotrobăind încrâncenat după ceva inexistent, sau amicul care își aruncă privirea într-o direcție și uită s-o mai cheme acasă. Pentru asemenea liniștite tipuri umane, gerurile, guvernele și carnetele de cecuri sunt cam același lucru, total neimportant. Viața trece peste ele și ele trec peste viață – armonia e perfectă, nimeni nu le bagă-n seamă.

Una peste alta, ne facem socoteala că spaima doamnei Slavici nu s-o fi tras de la faptul că Eminescu prea contempla îndelung un „ceva” pe care pusesese și dumneaei ochii, concurând-o, vasăzică, la domiciliu și la lumina zilei. De aceea, pare mai plauzibil ca doamna Slavici să fi fost convinsă să afirme că Eminescu ar fi înnebunit, doar după directa ‘mneaei participare la un scandal de pomină, în egală măsură cumplit și seducător pentru specialiști. Cum am mai spus, nimeni n-a reușit să-i smulgă amănunte, din bunul motiv că nici nu s-a încercat așa ceva. Dacă la familia Slavici au avut loc scene nu prea tandre, era de așteptat ca tensiunea acumulată să-l înnoueze pe Eminescu; de obicei, incidentele neplăcute „strică ziua” celor mai mulți oameni, fără a se finaliza, însă, e drept, cu internarea lor în spitale pentru alienați mintal. Or, din însemnările lui Maiorescu nu reiese nici o clipă că Eminescu ar fi fost „ciudat”. Nici măcar supărat, pesimist sau iritat, cum aveam dreptul să ne așteptăm după o ipotetică, dar vioaie răpăială de replici, trasă bilateral în căsoiul lui Slavici. „Lasă, că...” poate inversa termenii fracției prezentate, schimbând caracteristicile personajelor: Eminescu nu are nevoie de alinare, ci, din contră, el însuși alină! Cine și cum convinge că sensul cuvintelor nu a fost, să zicem, următorul: „Lasă, [domnule Maiorescu, nu te mai amări atâta, pentru prezentul ăsta searbăd, dar ticăloșit și sec] că [nu mai e mult și] va reinvia [ea] arta antică” [cu grandoarea și splendorile ei]?

Pentru cititorul care descoperă variante ale aceluiași fapt sau, oricât ar părea de incredibil, versiuni ale aceluiași documente, de la frază la frază, „ceața” devine tot mai densă. Maiorescu, adevărat epicentru al funestei dimineți, ne obligă, prin omisiunile lui, să-l credem pe cuvânt și să ne lăsăm întru totul pe mâna lui. Dar, dacă o atare atitudine mai putea fi explicabilă în cazul unor evenimente aflate în derulare, ea își pierde orice suport logic o dată cu internarea (ca să nu mai vorbim de clipa morții personajului central!). Secretomania prelungită la nesfârșit începe să miroasă urât.

În varianta doctorului Nica, Maiorescu ar fi scris în jurnal: „Potrivit înțelegerii cu Simțion, i-am spus că trebuie să se ducă la Simțion p. societatea «Carpații». Mi-a cerut să-i dau 5 lei p. trăsura și a plecat cu trăsura cu Simțion. De acolo e vorba să fie dus la dr. Șuțu. Numai de s-ar face asta fără greutate.” Confuză exprimare, sensul lui „i-am spus” nefiind deloc clar: „i-am spus” eu, Maiorescu sau „i-am spus” noi, Maiorescu și Simțion? Doctorul Nica comite o eroare extrem de gravă: potrivit *Însemnărilor zilnice*, Eminescu nu a plecat „cu Simțion”, așa cum afirmă el, ci „la Simțion”, ceea ce e cu totul și cu totul altceva, nu numai pentru secvența din casa lui Maiorescu, ci și pentru ceea ce va urma. Drept e că textul nu spune explicit nici că nu s-ar fi dus la Simțion împreună cu acesta, nici că ar fi făcut acest drum singur. Din context, se poate deduce, însă, că nu a plecat de la Maiorescu întovărașit de Simțion; în plus, în original, fraza este următoarea: „Mi-a cerut să-i dau 5 lei pentru trăsura și a plecat cu trăsura acolo”, prin „acolo” înțelegându-se „la Simțion” (Pogoneanu, cel care a îngrijit apariția jurnalului lui Maiorescu, trece destinația între paranteze drepte).

Citatul este încă o dovadă că, apelând la diverse izvoare din epocă, biografii nu au căutat să reconstituie *evenimentele din viața* lui Eminescu, ci au fost interesați doar de mărturiile și supozițiile privind *simptomele* bolii, simptomele unei boli pe care nu au contestat-o nici o clipă. Ideile preconceptuate au fost mai puternice decât profesionalismul, care te obliga, înainte de toate, să verifici absolut toate informațiile.

Din spusele lui Maiorescu putem deduce că, după ce a

aflat ce se dorește de la el, Eminescu a ieșit din extaz ca din cadă, adică brusc. Dinamizat dintr-o dată, a cerut și a obținut banii necesari transportului, după care a sărit în trăsură. Altfel spus, nu a acționat nici ca un visător, nici ca un melancolic, ci asemenea oricărui om care știe ce vrea. De ce a cerut cei 5 lei? În orice caz, nu ca să-și legene visurile în tropotul domol al calului. Poate, pentru că, atunci când fusese trimis la Maiorescu i se spusese să ia trăsura, că „arde”, iar el o luase, dar nu avea cu ce s-o plătească. Într-o atare ipoteză, înțelegem că trăsura l-a așteptat – deci, Eminescu nu a stat la Maiorescu decât câteva minute. Dacă timpul a fost atât de scurt, fiind, bănuiesc, ocupat cu explicațiile privind misiunea sa legată de societatea *Carpații*, starea lui de extaz devine și mai puțin verosimilă, întrucât plecarea rapidă dovedește că a priceput foarte bine ce anume i se cerea, fiind, adică, perfect lucid. Dar, sigur, poate că a cerut banii de trăsură din alte cauze: poate, pentru că Maiorescu îi spusese că trebuie să acționeze rapid, iar drumul era lung, poate, pentru că știa că banii vor fi recuperați de la societate, poate, din cine știe ce motiv, care astăzi și-a pierdut orice șansă de identificare. În orice caz, faptul că a plecat cu trăsura arată că nu avea de gând să-i folosească în alte interese. Totodată, acest detaliu convinge că, în acele momente, departe de a fi fost o prezență pur decorativă, Eminescu era activ. Era normal.

„*De acolo* [de la locuința lui Simțion] *e vorba să fie dus la dr. Șuțu*” – probabil, ca să-i ia tensiunea! Oricum ar sta alte amănunte, intenția lui Maiorescu de a muta acțiunea de capturare a lui Eminescu la altă adresă decât a lui rămâne neîndoielnică. La fel, premeditarea acțiunii, împreună cu Simțion și Șuțu (și, foarte probabil, și alții, cu care Maiorescu n-a discutat personal). De aceea, Maiorescu poate fi suspectat de faptul că a aranjat o adevărată răpire, având grijă să-și asigure un alibi: acțiunea se petrecea, repet, cu numai câteva ceasuri înainte ca el să părăsească România. Tăcerea cu care Maiorescu, Simțion și Șuțu au răspuns zvonurilor iscate după internare pare să elimine orice dubiu, arătându-i ca pe niște gangsteri în toată puterea cuvântului, care operează cu ceea ce astăzi numim *com-mando*.

Alo, dom' doktor!

Dacă putem trece peste Simțion, care nu pare să fi fost decât executant, nu la fel stau lucrurile și cu doctorul Șuțu. Din motive care nu ne interesează acum, acesta a consimțit să participe la ridicarea cu forța și internarea într-unul dintre stabilimentele conduse de el a unei persoane care nu avusese atitudine neconformă moralei, nu comisese nici un fapt de natură să periclitizeze siguranța proprie sau a altora, într-un cuvânt, era normală. Singura vină a victimei era aceea de a acuza pactizarea junimiștilor cu liberalii și de a-l nominaliza pe Maiorescu, omul pe care l-a „servit” Șuțu. Acesta din urmă nu a pus diagnosticul de „*manie acută*” decât la o săptămână după arestare, și, chiar și atunci, pe un act de 5-6 rânduri, fără a preciza simptomele sau tratamentul:

„Certificat medical

Subsemnatul doctor în medicină atest prin aceasta că dl. Eminescu adus în căutarea Institutului «Caritatea» din București la 28 Iunie 1883 de către Onor Prefectura Capitalei este atins de alienație mintală în forma «manie acută», stare care reclamă o căutare serioasă în un stabiliment special.

București, 5 Iulie 1883

Dr. Șuțu”

Actul eliberat de el este mai vag decât cel mai succint decont formal, iar data târzie la care a fost eliberat ridică întrebarea: *sub ce temeii legal a fost, până atunci, Eminescu reținut în stabiliment?* În plus, din hârtia mai sus invocată, nu reiese deloc implicarea ospiciului în internarea lui Eminescu, deși amestecul este probat atât de jurnalul lui Maiorescu (acesta stabilind până și tariful, înainte de sosirea pacientului), cât și de mărturia lui Ion Russu-Șirianu (pe care, de altfel, o voi prezenta pe larg, așa cum e relatată de fiul acestuia, Vintilă). Din certificat pricepi doar că Institutul s-a trezit cu Poliția la poartă, aducându-i un nou pacient, de parcă nu oamenii săi îl îmbrăcaseră pe acesta în cămașă de forță (la baia Mitrașevski, zice-se).

Totodată, textul certificatului mai atrage atenția asupra unui amănunt: Maiorescu nu a aranjat „treaba” numai cu Șuțu, ci și cu „*Onor Prefectura Capitalei*”, care, să ne amintim, era

sub conducere liberală. A crede că Maiorescu (și junimiștii, pe care-i reprezenta, desigur) a mobilizat Poliția Capitalei, fără să aibă suportul lui Brătianu ar fi absolut naiv. Cum Maiorescu notează în jurnalul intim că l-a „înștiințat încă pe Th. Rosetti despre aceasta” (Rosetti având să devină prim-ministru în 1888, când și Maiorescu va recăpăta portofoliul ministerial) apare limpede că el, sărăcuțul, nu a fost deloc singurel și nici nu a acționat datorită celebrului bilet trimis de madam Slavici, acesta fiind doar un jalnic pretext pentru prea curioși și pentru amăgirea posterității. Iar dacă s-a produs atâta agitație, Puterea și Opoziția (jumătate din ea?) trăgând cot la cot aceleași sfori și odgoane, nu ajungem la o concluzie unică: aceea că „turbulentul” Eminescu nu putea fi domolit cu vorba și ispita, sau „agățat” prin vreun tertip cât de cât legal? Iar dacă-i așa, nu rezultă și că era perfect sănătos psihic?

De altminteri, în jurnalul lui Maiorescu mai scrie că „*De acolo* [de la Simțion] *e vorba să fie dus la Dr. Șuțu*”. Adică, de bună-credință fiind, Eminescu se ducea la o adresă, crezând că, între altele, îi face un serviciu și lui Maiorescu, omul care îl trimisese la punct fix, dar ajungând acolo, avea să aibă surpriza de a da peste inși specializați, trimiși și ei de cineva, dar pentru a-l lega și „duce” pe el, Eminescu, la balamuc și a-l ține acolo până-i vor veni mințile la cap și nu va mai sta contra curentului? Modul în care urma Eminescu să fie ridicat de la locuința lui Simțion nu prea lasă loc de dubii, chiar dacă Maiorescu nu scrie nimic de cămașa de forță, învățându-ne cum s-o manevrăm. Personal, înainte de a fi revoltat de faptele lui Maiorescu, sunt cumplit de trist. Calculele lui Maiorescu îmi par un fel de viclenie odioasă, ce poate fi aranjată de oricine cu o gașcă de derbedei tembeli, puși să „dea la cap” cuiva, la colț de stradă, noaptea. Deși în școală nimeni nu i-a spus așa, aveam impresia că Maiorescu era un „domn”. Acum, târziu, am ajuns să mă întreb dacă, nu cumva, a fost mai degrabă puternic... Om de cultură? Ce-i aia?

De ce l-au sacrificat junimiștii pe Eminescu? Poate, pentru că Brătianu le-a cerut acest lucru, drept dovadă de loialitate. Poate, pentru că s-au convins că e o piatră tare, un recalcitrant care nu acceptă înregimentarea. Poate, pentru că,

știind că au de gând să-și schimbe principiile și criteriile, au început să vadă în el un posibil viitor inamic. Poate, pentru că-l urau pe insul „*mereu cârpit și cu ciubotele sparte*”, dar care gândea, al naibii, atât de limpede și le scria gânduri care plăceau atât de mult românului. Poate, din ploconire în fața puterilor străine, dușmane Țării. Poate, din prostie. Poate, din toate acestea la un loc, poate...

Maiorescu, un medic pentru dușmanii noștri

Dincolo de nenumăratele speculații ce se pot face pe tema de mai sus, un lucru rămâne indubitabil: Maiorescu este singura persoană care, înainte de arestarea și internarea lui Eminescu, menționează în scris părerea că acesta s-ar aliena, dar se sfiște să aducă argumente într-adevăr serioase. Concret:

* „Luni 30 Maiu / 11 Iunie 83. *Prea cald! Astăzi la 6 ½ la cină la mine ministrul american E. Schuyler, Beldimano, Gane, Jacques [Negruzzi] și doamna, al-de Kremnitz, Annette, Eminescu. Rămas cu toții în cea mai plăcută atmosferă până la 11 ½. [La] Eminescu, început de alienație mintală, după impresia mea.*”

Notă, adaosă cu creion roșu, mai târziu: «*Vezi mai jos 23 Iunie.*»

Cu toată bunăvoința, rămâne dificil de explicat cum a reușit manifestarea alienației mintale să mențină „*cea mai plăcută atmosferă*”. Iar dacă Eminescu a tăcut, de unde și-a dat seama că s-ar găsi la un „*început de alienație mintală*”? Chiar exprimarea, „*început de*”, este ciudată, tendențioasă, te pregătește pentru ceea ce va urma. Lipsa oricărei motivații ridică semne de întrebare în privința corectitudinii observației, cu atât mai mult cu cât, așa cum prezintă Maiorescu lucrurile, e ca și cum ar da un start: „*atenție, fix în această clipă, nu în alta, este așezată prima cărămidă a edificiului alienării; dacă nu credeți, puneți mâna și pipăiți!*” Totuși, pentru a vorbi de alienarea cuiva, trebuia ca respectivul să facă ceva deosebit. Ce putea Eminescu să comită, în cursul a „*cea mai plăcută atmosferă*” de grup?

Reamintesc că, în această zi, Eminescu a scris un articol în care, referindu-se la Maiorescu și la junimiștii din cadrul Partidului conservator, afirmă: „*Bine zice românul: să te ferească*”

Dumnezeu nu de turc, ci de românul turcit!"

* „Joi 23 Iunie 83. Foarte cald. Alergătură pentru declarația cerută de Hormuzachi de la Ministerul de externe. Seara Th. Rosetti cu doamna și tânărul Beldimano la noi la masă. Și Eminescu, care devine, din ce în ce mai evident, alienat. Foarte excitat, sentiment al personalității exagerat (să învețe acum albaneza!), vrea să se călugărească, dar să rămână în București²”.

² Notă mai târziu, cu creion roșu: «Vezi mai sus 30 Maiu» (pentru impresia despre începutul de alienație a lui Eminescu). Întreg pasajul acestei zile subliniat de pe margine, la lectura de mai târziu a caietului.”

„Eminescu, care devine, din ce în ce mai evident, alienat.” Trebuie precizat că, potrivit jurnalului său, în intervalul 30 mai – 23 iunie, Maiorescu nu l-a mai întâlnit pe Eminescu. Dacă în 30 mai Maiorescu constatare un posibil „început de alienație mintală”, e greu de acceptat că aceasta devenise, la următoarea întâlnire, „din ce în ce mai evidentă”. Când medicul vede pentru a doua oară un pacient, el poate constata doar că starea acestuia este „mai” gravă/bună; „din ce în ce mai” gravă/bună poate spune fie după mai mult de două ședințe, fie atunci când evoluția se petrece sub ochii lui. N-a fost cazul.

„Foarte excitat”! Aceste cuvinte, singure, nu spun, de fapt, nimic, excitația fiind un proces nervos care se poate datora unui imens număr de stimuli. Dacă Maiorescu s-o fi referit la o „supra-activitate psihică”, este regretabil că nu spune în ce a constat, ce anume a provocat-o și, eventual, ce a întreținut-o.

„Sentiment al personalității exagerat (să învețe acum albaneza!), vrea să se călugărească, dar să rămână în București.” Poate, specialiștii găsesc în asemenea afirmații semnele nebuniei. Eu unul, nu pot decât să mă mir că intenția de a învăța albaneza se înscrie între simptomele de alienare mintală, fie și numai pentru că albanezii formează un popor de neam tracic, ca și noi. Și am toate motivele să cred că Ambasada Albaniei s-ar simți lezată, dacă autoritățile române ar afirma una ca asta. Și-apoi, Eminescu intenționa să învețe limba unui popor de care (ca profesor de istorie, Maiorescu trebuia s-o știe) ne leagă multe lucruri, nu ca în cazul nemților – în a căror limbă Maiorescu

scria frecvent, fără a se mai socoti alienat. De asemenea, trebuie rememorat că, încă din 1877, Al. Lahovari scria despre „*Les formes dangereuses de Mr. Maiorescu ne m'imposent pas sur son esprit absolument dominateur et exclusif*” (vezi scrisoarea către N. Filipescu). Dacă Lahovari avea dreptate, și Maiorescu era un „*spirit absolut dominator și exclusivist*” cine-l judeca pe Eminescu? Un ins care nu admitea să i se iasă din cuvânt?

Cât privește intenția lui Eminescu de a se călugări, tare mă tem că lui Maiorescu i-a lipsit înțelegerea corectă, ori, mult mai grav, s-a prefăcut a nu pricepe: într-o scrisoare trimisă de la Iași, Missir, care nu avea de unde să știe ce scrisese Maiorescu în jurnal, la 23 iunie 1883, îi comunică acestuia, despre Eminescu: „*Dealtmîntrelea tot glumește, ba că vrea să se facă călugăr, ba că nu găsește stricnină, ca să-și curme zilele*” (30 august 1884). Aceleași vorbe, altă interpretare! Dar, chiar și serios să fi vorbit Eminescu, era opțiunea lui semn de nebunie? Adică, toate ordinele călugărești, toate mănăstirile de la noi și de aiurea sunt locuite de nebuni? Nu este, adesea, călugărirea un pas pe care omul îl face spre a scăpa de relele lumii – rele provocate, preponderent, de oameni politici, între care și Maiorescu?

În lucrarea doctorului Nica, citatul apare ușor modificat: „*Era o căldură cumplită la București, la 23 iunie/5 iulie 1883. D-nul și d-na Theodor Rosetti, tânărul Beldimano și Eminescu [erau invitații lui Maiorescu la masă]. Acest din urmă, notează Maiorescu, după părerea mea, e din ce în ce mai nebun. E foarte excitat, are o mare «suffisance», cu totul nenaturală pentru caracterul lui. Vrea să învețe limba albaneză, chiar acum vrea să se facă călugăr, fără să plece din București.*” De unde, Doamne, atâtea diferențe față de original?

25 iunie este o zi amintită de mai mulți biografi și cercetători, toți amintind că, la această dată, Eminescu și Simțion au încheiat un contract socotit suspect: „*Astăzi, 25 iunie 1883 la una oră și 23 de minute după miezul-noapții, subsemnații Mihai Eminescu și Constantin Simțion s-au revăzut împreună. Mihai Eminescu a susținut că amândoi viețuind încă, Simțion va lucra la podul care se va dura între Giurgiu și Rusciuc, într-un timp în care Carol I, rege al României, va fi ales de bulgari*”

principele Bulgariei. Simțion a tăgăduit aceasta. Cine pierde rămășagul plătește două sticle de Iohannesberger, care se vor bea împreună de cei doi subsemnați la Rusciuc. București, 25 iunie 1883. M. Eminescu, Const. Simțion” (manuscrisul numărul 2292). Primul lucru care se observă este numele lui Simțion, cel care – trei zile mai târziu – va apărea, alături de Maiorescu, la ospiciul lui Șuțu, spre a „rezerva” un pat pentru Eminescu, și cel care, doar câteva ore după aceea, va semna alături de Ocășanu, de Siderescu și de comisarul Nicolescu, procesul-verbal referitor la arestarea lui Eminescu la baia Mitrașevski. Al doilea aspect: nu înțeleg de ce miră atât acest act, care nu mi se pare a spune mare lucru, afară de eventuala încredere pe care Eminescu i-o acorda lui Simțion. Precum se vede, contractul este un simplu pariu, care a încununat, probabil, o polemică de natură politică, întărită de un nevinovat șpriț de vară – posibil să fi fost tot „*sticle de Iohannesberger*”. Faptul că textul este consemnat în agenda lui Eminescu și „*semnat frumos, caligrafic*” (Nica) nu contrazice posibilitatea ca respectivul contract să fi fost întocmai mai mult în glumă (de altfel, nici textul lui nu este defel sobru).

Cât privește tema pariului, aceasta sună azi a glumă. La vremea lui Eminescu, însă, situația nu era aceeași. Pe scurt: încă din vara lui 1868, trupele pregătite de H. Dimităr și Ș. Caradzea în România trec Dunărea, încercând să provoace o mișcare de eliberare a bulgarilor. Un an mai târziu, la București ia ființă Comitetul central revoluționar bulgar și L. Karavelov editează săptămânalul *Libertatea*, iar la Brăila se constituie o societate științifică bulgară, pe ale cărei temelii se va clădi, în 1991, Academia de Științe. În 1874, Hristo Botev scoate la București ziarul *Steagul*, în 1875, tot la București, liderii Comitetului revoluționar bulgar decid începerea răscoalei anti-otomane, iar în 1876 bulgarii comandați de H. Botev trec Dunărea. În 1879, cneaz al Principatului bulgar este adus, ca și în România, un neamț: Alexandru Battenberg. Spre deosebire de „Carol Îngăduitorul”, la doi ani după înscăunare, Battenberg introduce dictatura, bulgarii putând spune c-au scăpat de-un drac, ca să dea de taică-său. Altoiți astfel și cu țara ruptă în două (din 1877, partea de nord rămâne sub suzeranitatea Porții, dar nu

mai aparține Imperiului), bulgarii găsesc sprijin constant în România lui Carol I. Această stare de lucruri, precum și existența unei puternice comunități românești la sud de Dunăre erau, probabil, între motivele pentru care Eminescu considera că Dunărea ar putea deveni un alt Milcov, ipoteticul principat româno-bulgar fiind, în plus, o mai serioasă pavăză în fața turcilor.

Dar să reluăm lectura jurnalului: „Duminecă 26 Iunie / 8 Iulie 1883. *La ora 4 dimineața, înainte de răsăritul soarelui, 15° R. – Eminescu e vorba să plece astăzi la Botoșani, ieri era însă moleșit* (cuvântul „moleșit” e subliniat – n.n.) *și mult mai liniștit. – Vrednică de însemnat scrisoare a lui Slavici, care a plecat ieri la Hall, despre ațâțările lui Rosettacki și ale poliției în contra Austro-Ungariei la societatea «Carpați», pe când ministrul Sturdza vrea să potolească lucrurile.”*

„Marți 28 Iunie / 10 Iulie 1883. București...”

[Urmează câteva cuvinte ale unei telegrame scrise în germană; trimisă lui Kremnitz, ea este semnată „Titus”. Din motive necunoscute (poate, spre a mări impactul rândurilor ce urmează asupra cititorului), conținutul telegramei a fost eliminat din volumul editat de „Socec”, sub îngrijirea lui Rădulescu-Pogoneanu – o fi neam cu acel Rădulescu-Pogoneanu, despre care Pamfil Șeicaru nu are o părere tocmai bună, înscriindu-l între fruntașii patrimoniului de „lepre”, de „la externe”?

Astăzi, Marți, la ora 6 dimineața, o carte [de vizită] de la d-na Slavici...” etc. etc. Pentru a încheia comentariile pe marginea celor notate de Maiorescu în ziua de 28 iunie 1883, fac câteva precizări tehnice, a căror importanță în economia faptelor pare să fie minimă, dar care, poate, vor folosi altora: aceasta este singura zi pe care Maiorescu o prezintă după modelul unui proces-verbal („*Astăzi, Marți...*”), repetând una dintre informații (ziua săptămânii). O altă excepție o constituie faptul că, dacă pe celelalte pagini distanța dintre șirurile de cuvinte scade pe măsură ce se apropie de baza caietului, pe pagina cuprinzând citatul în discuție lucrurile se petrec pe dos; rărirea rândurilor începe de la șirul care amintește sosirea lui Caragiale. Asemănarea fiind foarte mare cu scrisul de pe pagina următoare, completată după întoarcerea din vacanță, este posibil

ca ultimele fraze citate să fi fost adăugate ulterior datei de 28 iunie. Nu ar fi o excepție.

Cel mai important aspect este însă acela că *acțiunea relatată în această zi rămâne singura care nu are finalitate*. Maiorescu nu spune nici că ar fi reușit să-l interneze pe Eminescu, nici că tentativa s-ar fi soldat cu un eșec. Prin urmare, lipsesc și informațiile referitoare la modul de derulare al faptelor. În ce-l privește pe Eminescu, nimic! Liniște! Multă liniște. Nici un cuvânt despre Ventura, Siderescu, Ocășanu sau despre comisarul Nicolescu – personaje care, se va vedea, au avut un mare rol, cel puțin, la primă vedere. În *Însemnări zilnice*, uriașul scandal declanșat de epigrama lui Macedonski nu este nici măcar pomenit, deși el, Maiorescu, putea cântări adevărul și minciuna. Sau, tocmai de-aia o fi tăcut?

Oricât ar părea de incredibil, *observațiile lui Maiorescu, mai sus citate din jurnalul său, precum și biletul doamnei Slavici au constituit singurele elemente ale „anamnezei” pe baza căreia Eminescu a fost declarat apt de a fi aruncat și uitat la balamuc!*

Spaima de Eminescu și iubirea de Poet

Un alt aspect care cred că trebuie punctat, fiind deosebit de important și de neașteptat: când se referă la Eminescu, diverși autori povestesc ori doar își imaginează mai mari și mai mici fluctuații în planul lui afectiv. Dar, deși toți le pun cu obstinație pe seama nebuniei, *nu există nici o demonstrație concretă privind o afecțiune a intelectului lui Eminescu*. Familiile Slavici și Maiorescu vorbesc cu detașare de alienare, ca despre un fel de stare pe care ele o receptează cu maximă precizie, dar pe care nu o pot relata concret. Numai că, în aceeași sacoșă cu mărturii, se găsesc, în mod cert, și descrieri ale unor „*lucruri n’existente*” – prezentate, însă, drept foarte reale. Denaturarea adevărului nu-i tot alienare, sau, ca să-l citez pe Maiorescu, nu este exemplul de „*degenerare etică*”?

În *Critice*, Maiorescu prezintă extrem de sec cei șase ani de nemăsurat chin din finalul vieții lui Eminescu: „*lovit în iunie 1883 de izbucnirea nebuniei, al cărei germen era din naștere, îndreptat întrucâtva la începutul anului 1884 (pe când se afla la sanatoriul de la Viena – n.n.), dar degenerat în forma*

lui etică și intelectuală, apucat din nou de nemiloasa fatalitate ereditară, Eminescu moare la 15 iunie 1889 într-un institut de alienați”. După care urmează o trimitere în subsolul paginii: „Amănunte exacte asupra fazelor din urmă ale vieții lui Eminescu le dă un articol al d-lui G. Kirileanu, publicat în Convorbiri literare, la 1907”. Nu rămâi gură-căscată? Ai jura că, în toată perioada 1883-1889, Maiorescu nici n-a fost în țară! Spre informare completă, tu, marele mentor și protector al geniului eminescian, indici „un articol” mai bine sau mai prost documentat, dintr-o gazetă în care, chiar dacă (sau tocmai pentru că) era condusă de amicul Iacob Negruzzi, nu se publică nimic care să te afecteze, când tu însuși, nu altul, ai fost implicat până peste cap în toată povestea respectivă? De ce pasează Maiorescu responsabilitatea? De ce se teme de propriile fapte, apelând la „avocați” precum Kirileanu?

Lucru știut, Maiorescu a fost principalul susținător al teoriei care pune nebunia lui Eminescu în seama „fatalității ereditare”. Tot el a fost primul care a spus că Eminescu nu a mai creat nimic important după ce a fost „lovit în iunie 1883 de izbucnirea nebuniei,” (degenerarea lui „în forma lui etică și intelectuală” ce altceva presupune?). Pe de altă parte, Maiorescu pomeneste „degenerarea intelectuală”, dar nu dă vreun exemplu de ipotetică incoerență, de ilogică înșiruire a ideilor ori de altceva asemănător. „Degenerarea intelectuală și etică” nu este formulare inventată de Maiorescu, după cum, poate, cred unii, ci *simptom* al sifilisului (și, poate, și ale unor afecțiuni pur psihice). De unde insistența criticului de a convinge că are dreptate? Să fi fost logica lui Maiorescu una de genul: ca să scapi definitiv de cineva, acesta fie trebuie să intre în vizorul Poliției (ușurând expulzarea), fie trebuie să „sufere cu capul”, adică să „degenereze intelectual” și, aproape automat, și etic? În al doilea caz, diagnosticul „popular” era acela de nebunie; științific, un exemplu sigur, fără întoarcere în medicina de-atunci, îl reprezenta sifilisul, a cărui ultimă fază producea leziuni ale creierului și, implicit, alterări ale intelectului. Sifilisul putea fi un pretext ideal pentru a-l anihila pe Eminescu, fără a trezi suspiciuni. Numai că, o dată încarcerat cu acest diagnostic, pacientul *trebuia*, era obligatoriu să degenereze intelectual și

etic, altminteri, nebunia nemaifiind nebunie, iar internarea devenind reținere abuzivă. Oare, încăpățânarea cu care se susține că Eminescu nu a mai creat nimic după vara lui 1883 aici să-și afle explicația?

Nu cunosc cum gândeau Maiorescu și necunoscuții întrezăriți în spatele lui, când luau anumite hotărâri majore. Știu însă că, prezentând „*degenerarea intelectuală*” a lui Eminescu ca pe un simptom cert și agravat de la zi la zi, ei sugerează existența unor modificări organice, de tipul celor produse de sifilis. Maiorescu se numără printre pușinii care știau că lui Eminescu i se administrează tratament anti-luetic, fiind mai bine informat decât pacientul însuși. Totuși, el nu a spus niciodată tranșant numele acestei boli. Delicatețe sau calcul de tipul: pentru a motiva internarea abuzivă, se inventează „*degenerarea intelectuală*”, iar pentru a dovedi „*degenerarea intelectuală*” se afirmă că, după arestare, Eminescu n-ar mai fi fost capabil să creeze ceva valoros? De ce nu s-a strigat în gura mare „sifilis”? Probabil, și pentru că Eminescu nu trebuia să știe exact ce toxine sunt turnate în el. În plus, posibil ca teoria „*fatalei eredități*” să fi fost socotită, atunci, mai convenabilă.

Încercarea de acreditare a ideii că, brusc, Eminescu ar fi devenit un fel de paradoxal idiot inteligent, care pricepe și gândește la fel ca înainte de îmbolnăvire, care are memoria întreagă, dar nu se mai poate exprima artistic, pare să aibă menirea de a trece în umbră opera lui nepoetică, la care a lucrat din greu înainte de îmbolnăvire și destul de intens și după aceea, dar despre care cititorul de astăzi nu știe mai nimic. Se pune întrebarea dacă bravii lui contemporani nu au intenționat să ascundă viitorimii, îndeosebi, opera lui nejunimistă, nemaioresciană sau, uneori, de-a dreptul antimaioresciană. Nu cumva, de aici zorul de a-i tipări o parte a poeziilor și de a-i pune, cu ajutorul acestora, ștampila „*poetul Eminescu*”, lăsând grosul operei să zacă neștiut în arhive? Nu cumva, tocmai ceea ce nu e poezie în Eminescu provoacă frisoane unor domni „*de gust*”? Nu cumva, imaginea unui Eminescu poet romantic le era evident mai convenabilă decât aceea a adevăratului Eminescu, conștiință lucidă a timpului, spirit deloc romanțios în abordarea destinului neamului său?

Și-uite-așa, apare întrebarea privind legitimitatea cu care Maiorescu a devenit moștenitorul manuscriselor eminesciene, stârnind nemulțumirea fratelui Matei Eminovici – un pion prea slab și prea labil, însă, pentru a avea vreo șansă de câștig în confruntarea cu marele avocat, viitor prim-ministru și șef de partid Maiorescu.

Când se analizează afirmațiile lui Maiorescu, nu cred că se pierde nimic dacă față de ele se păstrează o anume rezervă – existând dovezi că reținerea e întemeiată. O dată adus în discuție faptul că Maiorescu a fost aranjorul internării lui Eminescu și cel care l-a declarat drept alienat mintal, cred că ar trebui să ne reamintim o serie de amănunte, precum tensionarea relațiilor dintre Eminescu și conducătorii *Timpului* (vezi demisia înaintată de Eminescu în februarie 1883 și amenințarea cu demisia, din 2 iunie 1883), mai vechea ruptură „ideologică” apărută între cei doi, „disconfortul” lui Maiorescu la gândul că Eminescu, revenit de la Viena, ar putea rămâne în București, adevărata lui spaimă că acesta ar mai publica în gazetele centrale și, nu în ultimul rând, modul aproape abject în care politicienii conservatori au înțeles să se dispenseze de serviciile lui Eminescu la *Timpul*, în cel mai greu moment din viața acestuia (moment pe care chiar ei l-au produs și de care au profitat din plin și fără urmă de jenă).

Ziarele au vorbit de implicarea „prietenilor” lui Eminescu, dar nu au spus nici în ce a constatat acea implicare, nici ce anume a impus-o, nici cine erau acei prieteni (?). Acțiunea în orb a lui Maiorescu, omul care a acordat femeii Slavici credit cât unui medic și care a pus totul la cale nu a circulat nici măcar sub formă de zvon – fapt care ne convinge că s-a dorit ca intervenția lui din această zi să rămână secretă. S-a dorit și s-a și reușit! Mecanismul a funcționat.

În sfârșit, repetatele și sumbrele previziuni (?) ale lui Maiorescu păreau a se fi împlinit! Și totuși revin asupra unei întrebări: de ce, vorbind de alienarea mintală a lui Eminescu, criticul a insistat în chip obsesiv asupra ideii că boala ar fi fost ereditară? Prindea mai bine la public? Nu necesita explicații? Fără a da un răspuns, putem constata că teoria eredității scuza

inacțiunea și nepăsarea lui Maiorescu față de ceea ce prezintă drept alienare progresivă și previzibilă: ereditatea aflându-se mai presus de modestele forțe ale medicinei, împotriva ei nu avea nimeni cum să intervină. La prima vedere, argumentul este valabil. El dispare, însă, atunci când te întrebi ce anume a făcut el, „ocrotitorul” lui Eminescu și auto-declaratul specialist în afecțiuni psihice, pentru a întârzia izbucnirea nebuniei – admitând, desigur, că aceasta era ereditară și că destinul lui Eminescu nu avea nici o șansă să o ocolească.

Indiferent care dintre soții Slavici apelase la el (dacă acest apel a fost unul real, nu comandat) și admitând până și aranjamentul privind arestarea și internarea lui Eminescu, drept măsuri de precauție, luate în baza spuselor unor persoane de încredere, Maiorescu avea obligația să-l studieze atent și personal pe Eminescu, înainte de a-l trimite pe mâinile infirmierilor și polițiștilor. La urma urmei, dacă se convingea că Slavici sau nevastă-sa greșise, Maiorescu putea reveni cu mare bucurie asupra celor stabilite cu Șuțu. Din relatarea lui, rezultă însă că nici n-ar fi fost nevoie de o mai atentă verificare a spuselor Slavicilor; au ajuns două-trei minute de dialog (neconsemnat), timp în care nebunia lui Eminescu s-ar fi dovedit suficient de evidentă, starea psihică a acestuia justificând pe deplin internarea lui forțată la balamuc.

Pe de altă parte, însă, faptul că, la venirea lui Eminescu, Maiorescu avea concluzia deja formulată arată pe ce criterii subțirele se baza opinia lui pretins științifică. Și mai este un detaliu, de natură să susțină ideea că Eminescu era sănătos psihic, în clipa arestării lui: când Maiorescu l-a trimis la Simțion, Eminescu a plecat *singur*. Cum totul se desfășura conform unui plan cu grijă elaborat, complicii trebuiau să fie siguri că nu-și pierd vremea așteptând zadarnic o persoană care, luată fiind de val, ajungea cine știe unde. Ce era mai simplu decât ca Simțion să-l aștepte pe Eminescu și să plece împreună, avându-l, astfel, sub control permanent? Din felul în care Maiorescu povestește că s-ar fi desfășurat lucrurile, reiese că, în pofida celor câteva fraze din însemnările acestuia, mai mult decât discutabile și ele, Eminescu era totuși lucid.

Dacă s-ar fi aflat în extaz și ar fi vorbit gura fără el, Maiorescu ar fi fost obligat să-i spună birjarului încotro să-l transporte.

În mod straniu, în cartea sa, intitulată *A doua viață a lui Eminescu*, N. Georgescu susține că așa s-ar fi și derulat lucrurile, în realitate: „*Mai scrie acolo [în jurnalul lui Maiorescu] că i-a dat cincii lei pentru o birjă și i-a indicat birjarului direcția*”. Zău? Nu a și împins nițel trăsura, să-i dea iepii un exemplu pozitiv? De unde le scoateți, venerabililor?

„Și fără prietini”

În cazul în care privim separat atitudinea fiecăruia dintre personajele implicate și dacă ne rezumăm doar la informațiile mai sus invocate, acestea pot trezi suspiciunea că Eminescu a fost înfundat la balamuc pe alte criterii decât cele medicale, dar nu conving, poate, pe deplin. Bunăoară, faptul că Maiorescu a participat activ la arestarea și internarea lui Eminescu, deși nu avea dovezi privind alienarea acestuia, nu probează, singur, reaua lui credință, tragedia putând fi pusă inclusiv pe seama slăbiciunilor umane: pur și simplu, criticul n-a reușit să depășească ideea preconcepută privind nebunia lui Eminescu, bine înfiletată în sinea lui.

Dacă tratăm lucrurile global, viziunea se schimbă. „Ciudățeniilor” lui Maiorescu li se adaugă faptul neașteptat că din amintirile lui Ioan Slavici, bunăoară, lipsesc complet episoadele ce urmeză să le analizăm – deci, și personajele implicate. A crede că Maiorescu, Slavici sau Caragiale nu au auzit niciodată în viața lor fie și numai zvonurile potrivit cărora Eminescu ar fi fost înarmat și ar fi intenționat să împuște ba pe unul, ba pe altul, ar fi naiv. Surprinde că nici unul dintre ei nu le infirmă în mod tranșant, cu toate că, se va vedea, sunt mincinoase.

Pentru a nu fi nedrepti, trebuie să amintim că I. L. Caragiale și-a exprimat, totuși, revolta față de „*inexactitățile, nimicurile născocite, neadevărurile absurde ce se spun de trei ani de zile pe socoteala lui*” Eminescu, precum și față de faptul că, dacă ieri Eminescu „*de-abia avea ce mânca*”, în schimb, „*astăzi se mănâncă mulți bani – direct, cu opera lui, indirect, sub numele lui*”. De asemenea, Caragiale mai acuză mulțimea de „*îndreptări*,

purgări și omisiuni cu desăvârșire arbitrare”, la care a fost supusă opera „*celui mai mare scriitor român*”. Dar atât! Cam puțin, pentru un prieten, care ne spune că a „*fost de multe ori confidentul lui*”, dar mai mult decât nimic și destul pentru a da de gândit. Deși vagă, informația că pe seama lui Eminescu s-a mințit cu nerușinare de cum a închis ochii cred că rămâne principalul mesaj transmis de Caragiale.

Cel mai ciudat rămâne, însă, dezinteresul amicilor lui Eminescu, îndeosebi al lui Maiorescu (ca să nu mai vorbim de doctorul Șuțu!), față de mărturia doamnei Slavici, ea putând oferi amănunte utile stabilirii diagnosticului nu numai prin incidentul amintit, ci și prin diversele amintiri legate de mai vechile fapte ale lui Eminescu, petrecute sub acoperișul casei dumneaei. Fără mărturia ei clară, din care să aflăm când, cum și în ce context s-a manifestat Eminescu precum alienații, dispăre argumentul forte al lui Maiorescu. Practic, biletul nu mai contează – ceea ce face ca decizia lui Maiorescu de a-l interna pe Eminescu să apară și mai abuzivă. Ion Slavici parcă nici n-a auzit de acest petecuț de hârtie. Ori minte și el de-ngheață apele, ori biletul cu pricina a apărut târziu, fără știrea lui sau a soției pretins semnatare, fiind o dovadă în plus că ne aflăm în mijlocul unei „lucrături” executate de profesioniști.

După ce s-a dus vorba că Eminescu ar fi înnebunit, mulți dintre cunoscuții lui au scotocit în memorie după „amintiri”, care să susțină acest *diagnostic, pe care doctorii nu apucaseră să-l pună încă, dar care fusese stabilit la colț de stradă* (sau de Palat ori de Guvern?). Și, cu toate acestea, *nimeni nu l-a contestat*, o clipă, barem.

Capșa: o poveste care place

Al treilea moment important este „episodul *Capșa*” – pe unde, se zice, Eminescu ar fi trecut înainte de a fi arestat. Nu este clar dacă, de la Maiorescu, Eminescu s-a dus direct la *Capșa* ori dacă a mai întârziat pe drum, pentru că mărturia următoare nu precizează ora la care s-au derulat faptele relatate. Nimeni nu a mai fost atunci interesat să refacă traseul exact din acea zi, atenția tuturor fiind furată de știrea esențială, așa neverificată cum era: declanșarea nebuniei și internarea în

ospiciu. Mai mult, nu este cert nici măcar dacă cele ce vor urma nu sunt altceva decât fabulație. Dar să vedem despre ce este vorba. Despre evenimentele din 28 iunie, Alexandru Ciurcu povestește:

„Eminescu intrase în cofetăria Capșa și, postându-se în fața biroului unde era instalată d-na Capșa, începu o tiradă politico-socială-națională, ce puse pe gânduri pe Ventura, care se afla de față. Pe d-na Capșa o interesau foarte puțin teoriile pe care i le debita Eminescu pe un ton violent, cu voce de tenor și cu o aprindere care mergea tot crescendo. Dar n-avea încotro (?), era nevoită să asculte pe orator și... să aprobe (?).

La un moment dat, [Eminescu] începu să zbiere tare de tot și își încheie tirada, scoțând din buzunar un revolver și spunând:

- Și la toate astea nu e decât un leac: să împușc pe rege.

Gluma se îngroșa. Cu atât mai vârtos, că Eminescu continua să peroreze gesticulând cu mâna în care ținea revolverul pe dinaintea d-nei Capșa, care îngălbenise. Dar nu îndrăznea să se miște de la birou de frică să nu irite și mai rău pe orator. Ventura, văzând pericolul, dar mai ales spaima d-nei Capșa, se puse în fața lui Eminescu și, aprobând toate nebuniile pe care le debita, gesticula și el cu amândouă mâinile, învârtind brațele ca și când ar înota și formând astfel o pavază pentru d-na Capșa. Dar gândul lui Ventura era să pună mâna pe revolver, lucru ce nu reuși însă să facă, căci Eminescu învârtea revolverul cu multă energie și iuțeală.

Atunci Ventura recurse la o stratagemă.

- Zici că vrei să împuști pe rege, îi zise el lui Eminescu.

Dar știi unde e regele?

- Știu, răspunse Eminescu, e la Palat.

- E la Cotroceni, băiete, și ca să mergi acolo trebuie să iei o birje. Știi ce! Așa m-ai însuflețit și m-ai convins prin cuvântarea ta, încât mă unesc cu tine ca să mergem să împușcăm pe Vodă. Hai cu mine!..

Eminescu primi propunerea și ambii eșiră în stradă, ceea ce făcu pe d-na Capșa să scoată un uf! de ușurare și să părăsească cât mai repede biroul.

O dată în stradă, Ventura chemă un birjar și suindu-se

cu Eminescu în trăsură pornită spre Cotroceni. Bine înțeles, regele nu e la Cotroceni, dar socoteala lui Ventura era că făcând o plimbare mai lungă cu trăsura Eminescu se va calma, ceea ce s-a și întâmplat.

Ajungând la Cotroceni, Ventura se prefăcu că ia informații și îi spuse lui Eminescu că regele a plecat de acolo de un sfert de oră. La înapoiere, venind pe Splaiul Dâmboviței, și trecând pe dinaintea băilor Mitrașevski, îi veni lui Ventura ideea că o baie i-ar face bine lui Eminescu și-l duse acolo, cerând o baie de puțină.

După ce-l instală în baie, Ventura se duse să înștiințeze pe prefectul Poliției.

Se știe că Eminescu a stat mai multe ore în baie și că a dat drumul la atâta apă fiartă, încât s-a opărit și când au venit să-l scoată a eșit din puțină roș ca un rac fier.

Deși Ventura avea obiceiul să exagereze, cred că de data aceasta a fost veridic.”

Înainte de orice, trebuie făcute niște precizări. Ciurcu nu a fost de față când s-a produs incidentul. El povestește doar ce i-a transmis Ventura. În al doilea rând, Ciurcu e singura persoană care a pus pe hârtie această istorie, la 28 de ani de la întâmplare. În al treilea rând, tărășenia pare să fi avut loc în absența oricăror martori, deși era miezul zilei, iar locul în care s-ar fi petrecut se găsea în buricul Capitalei. În al patrulea rând, nici unul dintre amicii lui Eminescu nu a încercat să verifice adevărul din narațiunea de mai sus. Madam Capșa s-a dus și ea, fără ca Al. Ciurcu sau vreun alt condei să consemneze faptele, așa cum și le amintea ea – dacă avea ce-și aminti, desigur. De aceea, nu se știe cu exactitate nici măcar dacă ea a fost la curent cu ceea ce se spunea despre incidentul localizat în cofetăria dumisale, după cum nu se știe dacă nu a cunoscut mai multe decât avem noi impresia.

Dacă suntem dispuși să credem cu tărie și fără vreo ezitare o povestioară precum cea de mai sus, de ce n-am crede și în existența Scufiței Roșii, a zmeilor cu șapte capete și așa mai departe?

Ciurcu afirmă că tirada lui Eminescu „puse pe gânduri pe Ventura, care se afla de față”. Precizarea faptului că doamna

Capșa „n-avea încotro, era nevoită să asculte pe orator și... să aprobe”, deși sugerează că patroana „nu se punea cu nebunul”, se bazează doar pe fapte ulterioare și neverificate. Martor ocular să fi fost, tot nu puteai băga mâna în foc pentru trăirea doamnei Capșa! Aceste înflorituri cu trimiteri foarte precise par a arăta că autorul acordă credit orbesc sursei sale.

Oricine citește asemenea rânduri trage concluzia că Eminescu devenise un cert *pericol social* – pericol cu atât mai mare, cu cât ușurința cu care Ventura (redactor la *L'Independence roumaine*) l-a scos din Capșa și l-a îmbarcat în trăsură arată ce lesne putea fi el *manipulat* în acele momente. Pentru cititor, reiese că, oricât de respectat ar fi fost Eminescu, în acel moment, anihilarea lui se impunea fără discuții. Problema este: sunt adevărate toate relatările privind acea zi funestă din viața lui Eminescu? Nu era firesc ca de la această întrebare elementară să fi pornit la drum toți biografilor lui importanți? Vechimea nu dă, automat, veridicitate unei informații. (Ce s-ar întâmpla dacă, peste o jumătate de veac, să zicem, cercetătorii ai timpurilor noastre s-ar lăsa ispitiți doar de informațiile, adeseori contradictorii, vehiculate astăzi în mass media?)

În mod natural, cei implicați fără voie în incident (Ventura și, se zice, Capșa – poate, și alți martori?) trebuiau să simtă pericolul mult mai acut decât o face cititorul, din vreme ce reiese că le-ar fi fost primejduită viața (madam Capșa s-a chiar îngălbenit, n'est pas?). Or, într-o atare situație, oricât de drag ți-ar fi cineva, oricât l-ai respecta (sau cu atât mai mult!) te lasă sufletul să rămâi impasibil, continuând să îți sorbi cafeaua, deși știi că un amic poate oricând să pericliteze viața altora – poate, pe a unui biet nevinovat, poate, chiar pe a regelui?

Era Ventura un cavalier plin de curaj, care și-a riscat viața doar pentru a o elibera de spaime pe doamna Capșa? Dacă Ventura credea că Eminescu nu glumea deloc când vorbea de împușcarea regelui și dacă, potrivit descrierii lui Ciurcu, Eminescu era atât de rupt de realitate încât nu și-a dat seama de adevărata intenție a lui Ventura, care l-a păcălit ca pe un copil, cum de acesta din urmă l-a lăsat apoi liber și, mai ales, înarmat? Cum de madam Capșa, scăpată ca prin urechile acului de „eroismul” lui Ventura, știind încotro se îndreptau cei doi,

nu a alertat poliția imediat după ce numitul îl atrăsese în capcana sa, pentru a-l dezarma?

Și ce rost avea ca Ventura să-l înștiințeze prompt taman pe prefectul Poliției că, după opinia sa, Eminescu înnebunise? De ce nu s-a dus la ministrul de Interne sau la rege – ori, și mai bine, la... Viena? A luat prefectul Poliției vreo măsură? S-ar zice că nu, din moment ce s-a dovedit necesară implicarea lui Ocășanu și a lui Siderescu, doar deosebita sollicitudine a comisarului Nicolescu, șeful Secțiunii 18 a Capitalei, putând să trimită la gândul că acesta fusese „instruit” de superiori ce să facă. Pe de altă parte, dacă Ventura, de bună-credință fiind, ajungea la prefect, dar acesta ridica subtil din umeri, refuzând să-l ia în serios, nu era de așteptat ca, la o bere cu amicii, el să-și manifeste nemulțumirea? A trecut el pe la prefectură doar ca să dea raportul? Tocmai încheiase de îndeplinit o misiune?

„Se știe că Eminescu... a dat drumul la apă atâta de fierbinte, încât s-a opărit”, zice Ciurcu, prezentând pretinsa opăreală ca pe o întâmplare *notorie*, deci și sigură, și care era, totodată, o dovadă a nebuniei ce-l cuprinsese. Faptul că nici procesul-verbal încheiat de poliție după arestarea lui Eminescu și nici medicii care l-au avut în grijă nu pomenesc nimic de inevitabilele urme provocate de opărire ori de o cât de vagă suferință de acest fel convinge că Al. Ciurcu greșește. Sau minte? În acest caz, cine și de ce a avut interesul să prezinte deformat lucrurile, arătând un Eminescu cât mai rupt de realitate cu putință? Indiscutabil, zvonul că Eminescu s-ar fi opărit putea fi folosit și pentru a motiva intervenția Poliției, care, vezi Doamne, nu ar fi făcut altceva decât să-l ferească de el însuși. Faptul că *acest zvon complet fals și altele la fel nu au fost infirmate de nici una dintre persoanele invocate a fi fost prezente la arestarea lui Eminescu* indică fără prea mari dubii o anume *solidaritate de interese* teribil de obscure. Interese în rezolvarea cărora erau vădit amestecate și autoritățile.

Referitor la această baie fatală, N. Georgescu are, în cartea amintită, o teorie interesantă. „*Cât despre apa fiartă care l-ar fi opărit pe poet*, scrie el, *iată ce nu știe nici Al. Ciurcu, nici povestitorul său: Eminescu era obișnuit cu ea. Încă din 1877 el publicase, în Curierul de Iași, o traducere după Al.*

Dumas cu titlul O baie caldă în Egipt, unde se descrie pe larg sistemul băilor așa-zise turcești în care trupul omenesc se obișnuiește treptat cu apa fiartă". Din amintita traducere, mai pe larg citată de autor, preiau doar câteva fraze: „Astfel trecurăm prin vreo patru-cinci odăi a căror temperatură de ce mergea se mai înfierbânta așa de treptat și de repede, încât în sfârșit începui a crede că cinci mii de ani omul nu și-a nemerit elementul și că adevărata lui preursire și vocație este de a fi fiert sau fript (...) Cu toate acestea, după câteva minute începui a mă deprinde cu așa temperatură infernală. Începură a-mi mai veni simțurile și vrui să-mi arunc ochii cu sfială împrejurul meu (...) Înainte-mi vedeam curat niște oameni care pot zice că fierbeau în clocote și cari semăna că simt cea mai mare plăcere în această chinuire.” Întregul „ritual” al băii a durat, zice Dumas, trei ceasuri.

N. Georgescu concluzionează: „Fără cafele și ciubuce, Eminescu a stat, totuși, în baia Mitrasewski, încălzindu-și apa după sistemul egiptean, câteva ore bune, un miez de zi în miezul verii, făcându-i pe cei din jur să creadă că «se opărește» când, de fapt, experimenta – cum o mai făcuse, probabil, de multe ori – o metodă terapeutică. Într-adevăr, aceste băi se recomandă când e caldură mare afară – iar iunie 1883 a fost o lună caniculară: Hașdeu povestește cum transpira, dimineața, în îmbrăcăminte lejeră, chiar ziarul L'Independence roumaine dă sfaturi cititorilor cum să combată efectul caniculei stropind perdelele de la ferestre.”

Un revolver des invocat, deși nu l-a văzut nimeni

O altă necunoscută: *revolverul*, pe care unii autori, mai emotivi, îl folosesc ca pe o incontestabilă probă a nebuniei ce l-ar fi cuprins pe Eminescu. Ei ne informează că arma a fost văzută de Creangă, atunci când, venind la Iași în 3 iunie 1883, pentru a participa (două zile mai târziu) la dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare, Eminescu îl vizitase la Țicău. Înainte de culcare, poetul ar fi pus-o sub/lângă pernă (după unii) sau pe o măsuță din încăpere (după alții) – fapt care l-ar fi determinat pe Creangă să dea gânditor din cap. Cele mai mediatizate biografii ale lui Eminescu nu pomenesc însă *motivul pentru care s-ar fi înarmat*

acesta, împingând (deliberat, se pare) cititorul spre o concluzie falsă.

Autori curajoși ai neamului sunt mai bine informați decât un serviciu secret modern. Deși nenăscuți la acea vreme, domniile lor au strâns timpul pe mosorel, până ce-au ajuns la scena mai sus descrisă, în care se vede limpede cum, în vreme ce Creangă pune capacul la un spray contra muștelor, mâna înarmată a lui Eminescu așează revolverul lângă pernă, mângâindu-l de două ori cu toată palma și o dată numai cu arătătorul; Creangă, scărpinându-se mecanic prin blugi, dă din cap a „treaba ta ce faci, da’ nu-i bine, un Kalașnikov rămâne sfânt”, după care oftează și dă să iasă, dar se-mpiedică de prag – motiv binevenit pentru o sudalmă rotundă și dulce înflorată. Lumea e liberă să-și imagineze orice, cu condiția să nu prezinte ficțiunea drept adevăr.

Cred că povestea cu revolverul pus pe perna patului lui Creangă s-a oprit la mijloc. Lucru știut, Creangă a fost și rămâne prieten de suflet al lui Eminescu (poate, singurul). De aceea, mă gândesc că, dacă Eminescu tot îi arăta acestuia pușcociul, firesc era să și discute asupra cauzei care-l determinase tocmai pe el, notoriu pentru blândețea și pentru incapacitatea lui de a riposta prin violențe fizice, să cumpere un instrument deucidere. Și, dacă tot se susține că umbla înarmat, de ce s-a ferit să afle acest lucru și amicii din Capitală? Dar, mai ales, cum a reușit o asemenea performanță, atâta vreme cât revolverele decum un veac nici nu se țineau la subsoară, nici nu erau tocmai miniaturizate? Iar dacă, totuși, Eminescu dădea într-adevăr semne de întunecare și dacă amicii știau că e înarmat și că vrea să omoare pe cineva, de ce nu l-au lipsit într-un fel de respectivul revolver?

Personal, mă îndoiesc că Eminescu ar fi deținut un revolver, acesta fiind încă un element fictiv menit să întărească afirmația că ar fi dat semne de nebunie și înainte de 28 iunie 1883. (Dacă era atât de turbat și de înarmat și dacă s-a certat la cuțite cu madam Slavici, cum de nu i-a pus acesteia țeava armei între guși?) N. Georgescu nu contestă existența revolverului, dar este de părere că faptele ar conduce la concluzia că „*Grigore Ventura reușise în cele din urmă să i-l smulgă, ducându-se repede*

să-l arate doamnei Capșa ca să vadă și ea, mai bine, de ce armă era să moară". Mi se pare greu de crezut că, dacă lăudărosul Ventura ar fi pus mâna pe revolver, nu s-ar fi făcut și în jurul armei un circ la fel de mare ca acela de la baia Mitrașevski. Or, în mod cel puțin curios, nici Ventura, nici Ciurcu nu s-au mai întrebat ce s-o fi întâmplat cu revolverul, deși, fără pretinsa (?) lui existență, ziua aceea fatală pentru Eminescu s-ar fi derulat altfel. Sau nu?

Cât privește motivele pentru care Eminescu și-ar fi cumpărat arma, N. Georgescu oferă o explicație coerentă (în cazul în care, repet, Eminescu chiar ar fi avut revolver): *„...pentru că ieșeau din închisoare, grațiați prin voință regală și insistență guvernamentală, cei trei atentatori la viața lui I.C. Brătianu, din decembrie 1880, condamnați inițial la muncă silnică pe viață. Acel atentat fiind înscenat de către primul ministru însuși pentru a-și crește popularitatea (așa cum presupune Eminescu chiar în cursul evenimentelor; așa cum par a confirma documentele istorice) – atentatorii respectivi făcuseră o pușcărie «de catifea» și, la 10 mai 1883, unul dintre ei fusese pus în libertate, ceilalți doi urmând să fie de asemenea eliberați. Împotriva lor scrisese Eminescu râuri de texte; după grațierile din 10 mai 1883 se revoltase iarăși. Totuși, un pistol nu strică pentru propria apărare. După alegerile din mai, mulți ziariști fuseseră agresați în București – presa stă martoră.”*

Raționamentul lui Georgescu este fără fisură de ordin logic, cu condiția să fie aplicat asupra unei anumite firi umane, fiindcă nu oricine se află în potențial pericol pune mâna pe topor. Eminescu a fost un mare luptător în lumea ideilor, incapabil, zic cei mai mulți, de a comite vreo violență fizică, fie și în apărare găsindu-se. De altminteri, dacă el s-ar fi temut pentru sine la aflarea veștii că „băieții” aveau să „iasă”, ce sens avea să mai atace grațierea lor, câtă vreme știa bine că oricum nu schimbă lucrurile? Eminescu nu cred că a dus vreun război al lui însuși, toate polemicile și atacurile sale (uneori, violente) purtându-se în numele dreptății pentru românul de jos. De aici i s-au și tras toate necazurile.

Este, oare, total exclusă posibilitatea să ne aflăm în fața unei minciuni grosolane, în care numele lui Creangă apare nu

atât pentru că era cel mai bun prieten al lui Eminescu (poate, chiar singurul adevărat), cât pentru faptul că, murind în același an cu acesta (31 decembrie 1889), nu mai putea fi întrebat asupra veridicității amintitei afirmații?

Situația este complicată de unele mărturii, care pomenesc și ele de un revolver, poate același, dar în cu totul alt context. Augustin Z. N. Pop este un nume frecvent recomandat celor interesați de biografia lui Eminescu. Incontestabil, el rămâne important prin faptul că a dat publicității (în locul Academiei!) anumite documente (aparținând Academiei!) la care accesul era ca și interzis (de către Academie!), dar principalul motiv pentru care nu poate fi în veci uitat este acela că, după moartea lui, dosarul cu documente primit (de la Academie!) a fost dat dispărut.

A. Z. N. Pop susține că, ajuns la 3 iunie 1883 la Iași, Eminescu s-ar fi dus „*de-a dreptul la bojdeuca lui Creangă, pe prispa căreia își chinui zadarnic mintea pentru un elogiu de circumstanță închinat eroului de la Valea Albă, pentru ca până la urmă să retranscrie o mai veche poezie în ritm popular. În camera prietenului dormi cu revolverul lângă pernă, obsedat de atentate și «cabale» imaginare*”. Așadar, Eminescu era un biet scribălău de partid, care asuda din greu, ori de câte ori se străduia să însăleze două vorbe? Ștefan cel Mare nu era pentru Eminescu decât cam ceea ce a fost Partidul pentru atotștiutorul Pop – sau nici atât? Între *Doină* și evenimentul dezvelirii statuii lui Ștefan cel Mare nu există decât o legătură formală, datorată neputinței lui Eminescu de a încropi acel „*elogiu de circumstanță*”?

După cum se vede, revolverul apare și în visurile lui Pop, tulburându-l prea tare, pentru a mai găsi resursele necesare formulării unei întrebări elementare: adică, Ioan Petraru, unul dintre așa-zișii atentatori la viața primului-ministru, a folosit un cuțit, deși o armă de foc era mult mai sigură, iar Eminescu s-a înarmat cu un revolver pentru a se apăra de... Petraru? Să nu fi găsit Petraru un revolver pe piață? Dar, mai ales, pe cine vroia Eminescu să asasineze, Doamne? Pe rege, pe un amic nenominalizat sau pe Chibici-Revneanu? Încă un pic, și vom afla că a vrut să tragă în popor! Din păcate, atât de bine informatul Pop nu ne

comunică și *motivul* pentru care Eminescu ar fi dorit să-l împuște pe Chibici.

Eminescu „*dormi cu revolverul lângă pernă*”, precizează Pop, ca un veritabil martor ocular al scenei și un ocrotitor al somnului lui Eminescu. Mare trebuie să fie curajul cuiva pentru a prezenta drept certe lucruri posibile, dar nedovedite și în mod sigur nedovedibile nici în viitor. „*Obsedat de atentate și «cabale» imaginare...*”, mai zice dumnealui, uitând să ne spună când anume i s-a confesat spiritul lui Eminescu. Exprimarea nu reprezintă doar un fals argument în susținerea ideii privitoare la „nebunia” lui Eminescu, ci și un atac frontal la adresa scrierilor acestuia. În mod paradoxal, posteritatea îl acuză pe Eminescu de mai multe lucruri decât inamicii contemporani lui!

Să vorbim, să n-adormim!

Referindu-se la perioada de dinaintea lui 28 iunie 1883, Pop încearcă să pregătească terenul, justificând arestarea cu puhoi de false argumente: „*Ulcerațiile membrelor inferioare se deschideau în «fântânele» de Iov. Ultimele-i articole rămase în colecția Timpului au verbul la limită. Încercările paradoxale algebrice se repetă în ecuații și etajări absurde pe file de manuscris. Gesturile incoherente la prânziurile lui Maiorescu (care le consemnează, dealtfel, în notele sale zilnice) nu mai lăsau îndoială asupra catastrofei apropiate. Șocul sub care își încearcă des în aceste zile revolverul, ca și auto-învederările de a împușca pe Alexandru-Râvneanu, temerile lui Ion Slavici, baia de la Ana Mitraszewski, revărsată pe culoarul cabinelor; în fine, biletul pe care Catinca Slavici îl trimite îngrozită lui Maiorescu în zorii zilei de 28 iunie, rugând să ia măsuri ca poetul să fie internat, totul, toate dau preludiului nebuniei un patos dramatic și ascendent.*”

Ai jura că textul de mai sus e un rezumat din George Călinescu. Să luăm fir cu fir, lăsând pentru sfârșit, referirea la revolver. Așadar!

1) Ulcerațiile care „*se deschideau*” nu aveau nici o legătură cu nebunia, fiind, s-a dovedit destul de clar, o afecțiune a pielii.

2) „*Verbul la limită*”: bine-ar fi fost ca A. Z. N. Pop,

Dumnezeu să-l ierte!, să ne ofere „verbe” de-astea!

3) *„Încercările paradoxale algebrice”* – nu mă pricep suficient de bine și, oricum, nu știu la care filă/file de manuscris se referă.

4) *„Gesturile incoherente”*: dacă Eminescu nici nu dansa și nici nu se exprima în graiul surdo-mușilor, despre incoerența căror gesturi o fi vorba? Și cum s-o face că incoerența gesturilor apare doar *„la prânziurile lui Maiorescu”*? Nu-i cam prea mult Maiorescu în biografia lui Eminescu?

5) *„Temerile lui Ion Slavici”* și *„biletul pe care Catinca Slavici îl trimite îngrozită lui Maiorescu”*: se exclud reciproc. Faptul că Pop nu a ales una dintre variante, nu demonstrează onestitate, ci foamea de a înmulți probele, cu orice preț.

6) *„Baia de la Ana Mitraszewski, revărsată pe culoarul cabinelor”*: procesul-verbal al Poliției nu pomenește nimic de așa ceva, cu toate că ar fi fost în favoarea comisarului; de altminteri, dacă ar fi fost adevărat, la Poliție nu ar fi ajuns Siderescu și Ocășanu, ci Ana Mitrașevski sau un angajat al acesteia. Sau, și mai simplu, salariații băii publice ar fi forțat ușa fără să aștepte ajutoare din afară.

7) Catinca Slavici l-ar fi rugat pe Maiorescu *„să ia măsuri ca poetul să fie internat”*: nici vorbă de internare! Reamintesc că, dacă biletul e autentic, solicitarea soției lui Slavici a fost următoarea: *„Vă rog faceți ceva să mă scap de el, căci e foarte rău”*. De asemenea, merită rememorat că Maiorescu, vizitat de Eminescu înainte de arestare, nu a avut vreo reacție deosebită față de acesta.

8) *„Șocul sub care își încearcă des în aceste zile revolverul”*: care șoc, de cine sau de ce provocat, unde își încerca Eminescu revolverul și cum reușea s-o facă „sub” respectivul șoc?

9) *„Auto-învederările de a împușca pe Alexandru Râvneanu”*: ca și somnul cu revolverul la cap, ca și verificarea lui la fiecare două minute, nici această pretinsă autoimpunere a ideii că trebuia să-l ucidă pe Chibici nu se bazează pe argumente sau fapte concrete. Mai mult, din exprimare, reiese că pregătirile lui de asasinare a lui Chibici erau notorii și că se făceau în public, fără ca vreunul dintre amici să intervină. Afirmția este cu atât mai puțin credibilă, cu cât în toamna lui 1883, însoțitorul

lui Eminescu la Viena a fost... Chibici-Revneanu (era din Revnea).

Deci, și Pop susține că Eminescu ar fi fost înarmat și pus pe rele. Spre deosebire de Ciurcu, însă, el afirmă că nici nu ar fi spăriet-o pe madam Capșa, nici că intenționa să-l „rezolve” definitiv pe rege, ci că își planificase să-l lichideze pe Chibici – motiv pentru care făcea dese și intensive antrenamente! Simplul fapt că există o neconcordanță atât de flagrantă într-unul din punctele-cheie ale istoriei este prea destul pentru a ne face circumspecți. Ori minte Pop, ori mint Ciurcu și Ventura, ori mint toți trei. Și, la o miză atât de mare, putem fi siguri că nu o fac degeaba. Cu cât crește numărul variantelor privind contextul, scopul, modul de desfășurare etc. privind un fapt anume, cu atât scad șansele de a afla adevărul despre acel fapt. Mai mult, în situația în care dovezile producerii faptului respectiv sunt precare, se poate lua în calcul și posibilitatea ca acesta să fie o ficțiune.

Varianta „fără revolver”, dar cu poliție

Arestarea lui Eminescu la 28 iunie 1883 a fost consemnată într-un singur document oficial, un proces-verbal – astăzi, dispărut. În cursul documentării, am întâlnit două versiuni ale acestui act (în cartea doctorului Nica și, respectiv, Z.N. Pop), care, din fericire, a apucat să fie publicat. Pe lângă mai multe deosebiri mărunte (de pildă, numărul camerei din care a fost ridicat Eminescu), există și trei informații complet diferite. (Strict informativ, cartea lui Nica a fost publicată în 1972, la Editura *Eminescu*, iar lucrarea lui Pop doi ani mai târziu, de aceeași editură.) În continuare, voi folosi varianta lui Nica, cele trei nepotriviri de bază din lucrarea lui Pop fiind marcate în paranteze drepte:

„Douăzeci și opt iunie 1883 orele 7 seara. Noi C. N. Nicolescu Comisarul secțiunii 18 din Capitală fiind informat de d. d. Ocășanu și V. Siderescu că amicul lor d-l Mihail Eminescu, redactorul ziarului Timpul, ar fi fost atins d-alienațiune mintală, că s-a dus la stabilimentul de băi din strada Poliției, n. 4, de acum opt ore și că, încuindu-se în baie pe dinăuntru, refuză a deschide.

Constatăm că la moment am mers la localitate în strada Poliției, n. 4, la stabilimentul de băi al casei Mitrașevski, unde am fost informat de oameni de serviciu că un domn se află închis în camera n. 7 și că a cerut zece ouă crude.

În urmă ar fi rugat pe amicul său Siderescu să-i aducă o pereche de pantaloni negri, negri de tot – ceea ce se realizează acum (?). Cu această ocaziune, introducându-ne [întorcându-ne] cu mai toți amicii săi prezenți [precizați] aci, am găsit pe nenorocitul M. Eminescu, dezbrăcat, silindu-se a deschide [închide] ușa, și avea aerul d-a fi speriat de vederea noastră în număr de 4-5 persoane, între care și Const. Simțion. Am zis numitului Eminescu că n-are să sufere nici un dezagrement (?), că trebuie să se calmeze și drept răspuns se repede la amicii săi și la servitorii băiei, îmbrâncindu-i spre ușe, apoi aruncându-se în baia plină cu apă, stropia p-orcine s-apropia să-l scoată afară. Am fost silit să-l îmbrăcăm în cămisolul de forță, și astfel, l-am condus Institutului Caritatea cu concursul d-lor G. Ocășanu și Const. Simțion. Luând însă cheia ușei de la bae. La Caritatea l-am confiat d-rului Șuțu, rugându-l a-i da îngrijiri excepționale.

Apoi revenind la stabilimentul de la băi împreună cu amicii săi, am constatat că toate hainele, chiar și ciorapi, erau aruncate în apa din baie, și de tot ce s-a găsit acolo am făcut anexatul inventar, care la semnele acestea «X» începând de la nr. 9 până la nr. 32, indică obiectele găsite în baie.

Acolo găsim o cheie, arătată la nr. 10, și după opiniunea amicilor săi, putând fi a casei d-lui Eminescu, situată în str. Piața Amzei n. 6. Vom lua dar convenitele dispozițiuni.

Numitul Eminescu are familia în Botoșani. Vom dispune să fie încunoștințată.

De cele ce preced am dresat acest proces-verbal semnat de toți asistenții.

Comisar C.N. Nicolescu

Const. Simțion

V. Siderescu

A. Ocășeanu, România liberă”

(Între C.N. Nicolescu și Oscar N. Nicolescu, prim-președinte al Înaltei Curți de Casație, prin anii 1930, o fi existat vreo legătură de rudenie?)

Textul este stupefiant; faptul că biografia lui Eminescu nu s-au aplecat atent asupra lui surprinde în egală măsură. Modul atât de diferit în care un unic act a fost transcris de doi autori are un efect similar, întărind unele suspiciuni deja existente. Capac la toate, presa vremii fie nu a precizat nimic concret în legătură cu diagnosticul, cu stabilimentul în care se afla Eminescu și cu modul în care a ajuns acolo, fie a uitat (?) să amintească prezența Poliției și, se pare, a infirmierilor trimiși de Șuțu: „*Amicii săi îngrijorați de zilele unui bun amic, l-au condus Marți la casa de sănătate*” (*România liberă*/2 iulie 1883). (Oare? Potrivit calendarului perpetuu, ziua de 28 iunie 1883 a căzut joi, nu marți!) Textul semnat de comisar arată că, din moment ce s-a apelat la cămașa de forță, nu l-a „condus” nimeni din hoarda de amici „îngrijorați”, singurul lor rol părând a fi acela de a legitima ridicarea lui cu forța, unii semnând, e drept, „de predare”, după depunerea lui dincolo de zăbrele. Dar ce să fi scris *România liberă*, cât timp Ocășanu era unul dintre colaboratorii ei?

(Spre a nu mai reveni asupra acestor două aspecte mai puțin importante, merită evidențiate două dintre cele trei diferențe de sens marcate în variantele citate. „*Introducându-ne*”, zice dr. Nica și pare mult mai plauzibil decât „*întorcându-ne*”, care, în context, apare lipsit de logică. La fel, tind să susțin versiunea lui Nica și în cazul lui „*prezenți*”, deoarece „*precizați*” nu fuseseră decât doi inși, Siderescu și Ocășanu, iar ei nu puteau fi „mai toți *amicii săi precizați aici*”).

Înainte de a relua principalele informații transmise de procesul-verbal întocmit de Poliție, trebuie pusă o întrebare: Slavici – și nu numai – vorbește de suma de 2.000 de lei, pe care Eminescu ar fi împrumutat-o – nu se știe bine de la cine – spre a-l ajuta pe fratele său Nicu. El nu a mai apucat să o trimită și nimeni nu a mai pomenit, apoi, ceva despre acești bani. S-au volatilizat, pur și simplu?

Procesul-verbal. În primul rând, se observă că au dispărut referirile la rege și la Ventura (din varianta Ciurcu), precum și la Chibici-Revneanu (din varianta Pop). În locul acestora, apar – de unde? – Siderescu, Ocășanu și, de la un anumit moment, Simțion. Cu alte cuvinte, deja, participăm la o

altă piesă. Rolul lui Simțion rămâne unul dintre cele mai ciudate. În primele ore ale dimineții de 28 iunie și în condiții neclare, el a fost aruncat în scenă de către Maiorescu, împreună cu care, zice criticul, ar fi plănuit modul de a-l duce pe Eminescu la Șuțu, „fără greutate”. O dată urcat în trăsură și plecat de la Maiorescu, Simțion se face nevăzut, neauzit pentru câteva ceasuri, nu se știe unde și de ce. El o să reapară doar pe la mijlocul târâșeniei, în momentul în care trupa de șoc dădea buzna în camera de baie în care se găsea Eminescu.

A doua constatare esențială este aceea că, în ciuda așteptărilor cititorului, *comisarul nu pomeniște nimic despre revolver*. Pop se face că plouă, tratând, probabil, dispariția pistolului ca pe un fapt nesemnificativ sau chiar normal, iar Ciurcu nu spune nici el că arma ar fi fost luată de Ventura (Ventura nu avea de ce să ascundă acest fapt, dacă el s-ar fi petrecut în realitate – ba, dimpotrivă, pentru o fire lăudăroasă ca a lui, devenea act eroic).

Din acest moment, nimeni nu va mai face vreo referire la revolver, întreaga narațiune axându-se în jurul trioului comisar-Siderescu-Ocășanu. Primul lucru care cred că ar trebui limpezit privește *momentul și motivul* pentru care Siderescu și Ocășanu au apărut la scenă deschisă (formal, polițistul a intrat în joc doar grație lor). Cine i-a informat că Eminescu se găsea la baia publică și că ar fi alienat? Cum s-au convins ei de aceasta? Din mărturiile existente, doar Ventura le putea oferi aceste date (Pop pomeniște de un pistol, dar nu și de o persoană care să-l fi condus pe Eminescu la baia Mitrașevski). Numai că, dacă Ventura ar fi vorbit cu cei doi, era ca și imposibil ca el să nu le istorisească „partea cu pistolul”, aceasta fiind, de altfel, *singurul argument* care, în acea clipă, de dinaintea constatării de către cei doi că Eminescu s-ar fi blocat în cabina de baie, ar fi putut explica pretinsa nebunie care l-ar fi lovit pe acesta.

Cum am spus, au existat mai multe variante privind scopul înarmării lui Eminescu, dar nimeni n-a văzut arma! Acest revolver apare la începutul unei versiuni neoficiale a poveștii, cât să impresioneze cititorul, după care pierе în ceață. Unde a dispărut arma care îl făcea pe Eminescu atât de periculos pentru societate? Cum se poate ca, dintre toți biografiile care au mâncat

o chiflă de pe urma destinului lui, nici unul să nu-și pună această întrebare elementară? Cum poți să folosești drept argument un element atât de șubred? Dar, mai ales, cum a fost posibil ca armata de biografi să nu sesizeze nici ea un detaliu atât de important? Ce să înțelegi din faptul că nimeni nu pare să fi fost interesat să afle de unde obținuse Eminescu arma și pentru ce îi trebuia? Adică, toți vorbesc de *blândețea notorie* a lui Eminescu, dar nimeni nu se miră când, pasămite, acesta se arată, brusc, gata să *ucidă*? Lipsa celui mai mic semn de întrebare elimină sau creează suspiciuni? Ce ne-ar determina să nu credem că omisiunea a fost calculată, menirea ei fiind aceea de a nu tulbura convingerea românului că numai un Eminescu nebun putea apela la o armă de foc, cu care să-și susțină... opinia?

...Așadar, *la comisariat nu s-a depus nici vreo cerere, nici vreo plângere scrisă* în legătură cu situația sau cu faptele lui Eminescu. S-a dovedit suficientă o „informare” venită din partea a doi inși oarecare, pentru ca însuși șeful secției să sară imediat de la birou și să plece docil după cei doi, așezându-și pălăria din mers. De altminteri, exprimarea acestuia („ar fi *fost atins de...*”) arată că el avea îndoieli asupra veridicității celor spuse. Cu toate acestea, a plecat personal. Să fi fost el anunțat dinainte de prefectul Poliției (înștiințat, la rândul-i, de Ventura)? A executat un ordin?

Lucrurile nu se leagă

Comisarul Nicolescu mai scrie în acest unic document oficial (astăzi, repet, și el dispărut), iar Ocășanu și Siderescu întăresc cu semnătura lor: „...*am găsit pe nenorocitul* (în câte alte procese-verbale similare s-a mai folosit acest calificativ?) *M. Eminescu, dezbrăcat* (cum altfel să fii în baie?), silindu-se a deschide ușa, și avea aerul d-a fi speriat de vederea noastră în număr de 4-5 persoane, între care și Const. Simțion”. Aș vrea să văd și eu acea minune de om care, trezindu-se că peste el în baie năvălește o mulțime de gealați, între care și polițai, rămâne imperturbabil, invitându-i amabil să se așeze care pe unde poate, chiuveta revenind organului de ordine, spre a-i lărgi orizontul înțelegerii!

Precizarea „...*silindu-se a deschide ușa*” se află în totală

contradicție cu afirmațiile tandemului Ocășanu-Siderescu, plângerea acestora bazându-se tocmai pe faptul – neadevărat, se vede – că Eminescu s-ar fi încuiat „în baie pe dinăuntru” și că „refuză a deschide”. Și-apăi! Cine erau cei doi, pentru ca Eminescu să fie obligat a le deschide? Aștia doi se născuseră cu un deget îndoit, numai bun să bată-n uși de baie și să someze lumea să le permită intrarea, orice refuz fiind o probă de alienare mentală, firesc urmată de îndesarea în sac a recalctrantului și de depunerea lui la balamuc? Din păcate, n-am întâlnit nici un biograf care să se arate nedumerit de obrăznicia pretenției lor – în fapt, un pretext dintre cele mai prost gândite.

În mod normal, promptitudinea cu care Eminescu s-a „silit” să-i deschidă trebuia să fie suficientă pentru ca polițistul să își ceară scuze pentru deranj și să-i ia la întrebări pe cei cu „informarea”. Dacă Eminescu nu se blocase în baie, dispărea principalul „argument” privind „nebunia” și, implicit, justificarea acțiunii comisarului. Falsul motivației din procesul-verbal al Poliției e evidențiat și de liniștea cu care salariații stabilimentului tratau prezența lui Eminescu în baie. Din relatările lor nu reiese deloc că aceasta ar fi fost anormal de mult prelungită, timpul petrecut de Eminescu în baie nefiind nici măcar estimat. De asemenea, din mărturiile lor rezultă clar că Eminescu nu se încuiase pe dinăuntru: din moment ce comandase ouă crude, el nici nu ar fi avut cum să intre în posesia lor, atâta vreme cât ușa era închisă.

Cererea lui Eminescu poate fi taxată drept excentrică sau curioasă, dar nu demonstrează că era rupt de lume, cum vor să-l prezinte cei doi amici (?); scopul comenzii sale a rămas necunoscut și nu e obligatoriu ca el să fie lipsit de bază logică, după cum nu e obligatoriu ca solicitarea să fie reală. Cât privește „aerul d-a fi speriat”, nu doresc nimănui să aibă ocazia să verifice pe propria piele dacă, fiind subiectul unei atari întâmplări, s-ar speria sau nu. În plus, doar nebunii pot trage sperietură?

Aceasta ar fi o primă posibilă înțelegere a celor relatate de comisarul Nicolescu, în procesul-verbal publicat de Nica. Simplă și incitantă prin contradicția dintre cele spuse de reclamantii Siderescu și Ocășanu și cele găsite de comisar la fața locului. Din păcate, nu e nici singura, nici cea mai completă

– ba, nici măcar, neapărat, cea mai plauzibilă. Textele existente trebuie, cred, analizate cu maximă atenție.

În ambele versiuni, paragraful care se referă la pantalonii este separat de cel în care servitorii vorbesc de numărul camerei și de comanda privind cele 10 ouă. De aici, se poate deduce că el conține o informație pentru care, dată fiind lipsa vreunui martor, nu garantează decât persoana căreia îi fuseseră ceruți acei pantalonii: Siderescu. Motivând aducerea lor, comisarul scrie: „*În urmă ar fi rugat pe amicul său Siderescu să-i aducă o pereche de pantaloni negri, negri de tot – ceea ce se realizează acum*”. Din exprimare, reiese clar că polițistul nu băga mâna în foc pentru spusele lui Siderescu. De ce? Unul dintre motivele nesiguranței lui l-ar putea constitui, să zicem, faptul că reacția lui Eminescu la vederea pantalonilor în cauză nu o fi fost aceea a omului care își vede îndeplinită o dorință. Comisarul însuși dă credibilitate acestei ipoteze: el nu se mulțumește să spună „*o pereche de pantaloni negri*”, ci ține să adauge „*negri de tot*”, deși rămâne greu de admis că ar fi sesizat amănuntul, dacă nu i se atrăgea în mod deosebit atenția asupra lui, spre a susține (și) astfel ideea alienării mintale. Dacă semnatarul procesului-verbal au ținut așa de mult să fie extrem de exacti, de ce nu au furnizat nici cel mai mic detaliu privitor la spusele lui Eminescu, de dinaintea și din timpul luptei duse spre a-l înhăța în cămașa de forță? Mai mult, de ce nu au făcut public, prin presă, modul în care susțin că s-ar fi derulat faptele? Nu ar fi profitat dușmanii lui Eminescu de ocazie?

Textul procesului-verbal spune că Eminescu i-ar fi cerut lui Siderescu „*să-i aducă*” respectivii pantalonii. Deoarece „a aduce” nu-i totuna cu „a cumpăra” și, pe de altă parte, comisarul ne asigură că pantalonii ceruți chiar au fost aduși și predați în prezența întregii găști de năvălitori („*ceea ce se realizează acum*”) reiese că Siderescu a primit de la Eminescu cheia locuinței sale – fără ea, neputând să-i împlinească dorința. Numai că, tot procesul-verbal o spune, cheia de la camera lui Eminescu se găsea în puțină, împreună cu hainele acestuia. Cum Siderescu nu a spart broasca încăperii (încăperea păzită de proprietăreașă Slavici), deducem că pantalonii oferii lui Eminescu fie au fost cumpărați, fie au provenit din garderoba unei persoane rămase necunoscută.

Aparent, simplu și logic. Numai că, nu se prea înțelege un lucru: *dacă tot constatase alienarea lui Eminescu și dacă tot avea de gând să meargă la Poliție, din ce motiv a mai cumpărat (sau împrumutat) Siderescu pantalonii despre care afirmă că i-ar fi fost ceruți de acesta?* Și, dacă Siderescu a avut, într-adevăr, o asemenea discuție cu Eminescu, de ce nu a insistat pentru a obține cheia de la casă, sau de ce acest amănunt nu a fost folosit ca o probă a alienării?

În fine, referitor la același aspect, comisarul Nicolescu ne garantează că lui Eminescu i-au fost puși sub nas nădragii – la care, zice-se – râvnea. Cu toate că documentul nu spune explicit acest lucru, cred că avem destule motive să bănuim că Eminescu nu ceruse, de fapt, acei pantaloni. Mergând pe același fir, putem deduce și că i-a respins atunci când i-au fost înmânați, gestul lui fiind, probabil, interpretat drept un motiv în plus spre a fi taxat drept nebun.

La o primă ochire, culoarea pantalonilor ar conta mai puțin. Posibil, însă, ca negrul să fi fost ales și îngroșat de către regizori, deoarece el e culoare tipic funerară, apropiată, așadar, de ceea ce unii susțin a fi fost „obsesia morții” la Eminescu (oare, chiar întâmplător a publicat Maiorescu patru variante ale aceluiași titlu, „*Mai am un singur dor*”, în primul volum de *Poesii eminesciene*?). Pantalonii par să fie încă o găselniță, o „ciudățenie”. Lipsită de explicație logică, precum orice faptă sau gând provenit dintr-o minte alienată, pretinsa solicitare a lui Eminescu ar vrea să întărească părerea că acesta era nebun la acea oră. Absurditatea cererii dispăre, însă, dacă într-adevăr hainele lui Eminescu se găseau, toate, în puțină, pantalonii erau absolut necesari pentru a putea părăsi baia publică. Ba, mai mult, cum la vremea aceea nu se purtau tricouri chinezești cu mânecă scurtă, nici nu ajungea o pereche de pantaloni: trebuia un costum întreg, plus cămașa și lenjeria!

Apar mai multe întrebări privind, în special, succesiunea faptelor. Presupusa discuție, în care Eminescu ar fi cerut acei pantaloni negri, a avut loc înainte ca el să comande ouă crude, imediat după aceea (astfel încât servitorii băii au prins măcar un fragment din conversație) sau a fost total separată? Siderescu a cumpărat (împrumutat) pantalonii în discuție înainte de a

ajunge la Poliție, pe când se îndrepta dinspre Poliție spre baia publică, ori după ce a ajuns la baie, s-a întors din drum? A fost singur sau nu? Când a dat Siderescu la iveală acei pantaloni: înainte sau după ce trupa pătrunsese în cabina lui? I-a folosit Siderescu ca pe o momeală? A bătut el la ușa, cerând să-i deschidă, spre a-i da pantalonii, iar Eminescu, fără a bănuși prezența și scopul celorlalte persoane, a deschis și acestea au dat buluc peste el?

În primul rând, cred că trebuie să încercăm să ajungem la o concluzie în ceea ce privește modul de pătrundere al Poliției în cabina lui Eminescu: violent sau pașnic? Acum este una dintre clipele-cheie: modalitatea de pătrundere în cabină. Ea poate explica multe. Dacă Eminescu s-a străduit să deschidă ușa, ar fi cel puțin trei explicații: 1) el chiar îi ceruse lui Siderescu pantalonii negri de care se vorbește și, ca să-i ia, a deschis ușa (versiune care ar presupune, însă, ca Siderescu să fi primit cheia casei lui Eminescu, contrazisă de procesul-verbal). 2) Comisarul Nicolescu l-a somat să deschidă și Eminescu a răspuns solicitării. 3) Sub un pretext oarecare, Siderescu l-a rugat să deschidă puțin ușa și el, având încredere în amic, a descuiat-o, după care a urmat neașteptata pătrundere a celor „4-5 persoane”.

O dată deschisă ușa, ceata a dat buzna peste el, posibilitate care explică surpriza lui și ceea ce comisarul numește „*aerul d-a fi speriat de vederea noastră*”. Numai că, tentativa de deschidere a ușii este prezentată de comisar ca fiind ulterioară pătrunderii celorlalți în camera de baie. În această situație, încercarea de deschidere a ușii, conexată cu „*aerul d-a fi speriat*”, poate indica o mare spaimă, datorită căreia Eminescu ar fi dorit, în primă fază, să părăsească incinta, dar n-ar fi avut pe unde, ușa fiind închisă în urma năvălitorilor. Ipoteza este contrazisă de precizarea că, în timp ce comisarul îl tot invita să se calmeze (!), el s-a repezit „*la amicii săi și la servitorii băei, îmbrâncindu-i spre ușe*” – semn că Eminescu se simțea stăpân al camerei și nu avea de gând să o părăsească. Dar elementul cel mai important pe care îl comunică scurta descriere este altul: Eminescu nu era absolut deloc apatic sau pierdut (cum, se pare, va fi peste câteva minute), ci foarte dinamic!

În versiunea lui Pop, Eminescu se silea „*să închidă ușa-i*”.

Să admitem că Pop ar avea dreptate și că Eminescu se încuiase pe dinăuntru – folosind, evident, cheia existentă în broască. Ce a făcut poliția, când s-a aflat în fața ușii închise? Călinescu zice că ar fi spart-o. Slavici scrie același lucru: „*Din spusele altora știu că s-a dus la băile «Mitrașevski», unde s-a încuiat într-o cabină și-a dat drumul la apă, încât a fost nevoie să se spargă ușa.*” Oare? Dacă au spart-o, cum se face că, *la plecare, comisarul a încuiat camera pe dinafară, luând cheia cu sine?* Ținea trusa cu scule în buzunarul de la piept și a reparat stricăciunile pe loc? Acest aspect mi se pare de o deosebită importanță, pentru că, dacă nu s-a spart ușa, înseamnă fie că a deschis-o Eminescu, iar aceasta ar contrazice atât spusele lui Siderescu și Ocășanu, cât și pe ale multor biografi cu pretenții, fie chiar că *arestarea nu a avut loc unde pretinde procesul-verbal.*

Și, chiar admitând că ușa a fost spartă: cum s-a ajuns la această măsură extremă? În mod normal, înainte trebuia să se încerce a se lua legătura cu Eminescu. Or, documentul Poliției nu pomenește un asemenea fapt. La fel, nu precizează nici că dialogul nu a fost posibil întrucât Eminescu nu a răspuns și Poliția, speriată să nu fi făcut infarct, ca să luăm exemplul cel mai frecvent folosit, a dat năvală să-l salveze. Așa stând lucrurile, ce să înțelegem? Că dom' comisar Nicolescu, o dată ce i s-a spus că într-o cabină de la baia Mitrașevski se află o persoană care, în lipsă de altceva, se alienează intensiv, a și plecat la locul crimei, unde, fără să mai stea pe gânduri, a spart cu târnăcopul ușa arătată cu degetul de cei doi informatori? Haidade! Ceva lipsește aici. Lipsește sau a fost măsluit!

De partea cealaltă a „baricadei”, zice Pop, citând propria variantă a procesului-verbal al Poliției, Eminescu se silea „*să închidă ușa-i*”. Păi, dacă se silea să o închidă, nu înseamnă că respectiva ușă fusese, deja, deschisă de altcineva, din afară? Indiferent de sensul în care era îndreptată și indiferent de cauza sa, ipotetica opunere presupunea atât *energie fizică* (ceea ce contravine stării de extaz despre care vorbesc Maiorescu și Călinescu sau stării – de șoc, se pare – în care îl descrie Șirianu), cât și, repet, o anterioară discuție contradictorie, în care Eminescu ar fi refuzat să dea curs solicitării comisarului de a-i permite să intre. Nici un cuvânt despre toate acestea. Nici în

procesul-verbal al Poliției, nici în amintirile cuiva.

În sfârșit, cum să încerce Eminescu „să închidă ușa-i”? Ce trebuie să ne imaginăm? Că, din afara încăperii, cineva izbea cu umărul, cu talpa, cu un berbece în ea, iar Eminescu stătea pe partea cealaltă, împingând din răsputeri în sens invers? Nimic nu-i imposibil, dar și în această ipoteză Eminescu apare drept foarte ancorat în realitate, nicidecum „pierdut”. Nițel alienați apar atacatorii, care s-au pus pe spart uși, fără nici un motiv, mai puțin acela că afară era cald.

O altă diferență, mai puțin importantă, dar care trebuie amintită, este aceea că, potrivit lui Pop, procesul-verbal ar fi fost semnat, pe lângă comisarul Nicolescu, Simțion, Siderescu și Ocășanu, și de Ana Mitrașevski, de Mark David și de Johan Paulina. Ceea ce surprinde și aici este lipsa motivației pentru care doamna Mitrașevski ar fi iscălit acest document, atâta vreme cât ea nu apelase la Poliție și, presupun, bunul-simț o împiedicase să participe la fugărirea lui Eminescu, aflat gol-goluț! Pentru că, e de bănuț că actul a fost scris la sediul secției comisarului Nicolescu, după predarea lui Eminescu doctorului Șuțu. Or, se presupune că Ana Mitrașevski nu a mers împreună cu „trupa”, părăsindu-și stabilimentul. În ceea ce-i privește pe Mark David și Johan Paulina, chiar că nu știu de unde să-i iau. Posibil să fi fost slujbași ai băii. Contează mai puțin acest amănunt, deși trebuie menționat că atât ei, cât și Ana Mitrașevski (și ea absentă în versiunea Nica) și Simțion au semnat un document care cuprindea multe informații pe care nu le verificaseră. Au semnat în orb, să fie la număr.

Dar, referitor la același proces-verbal, poate fi pusă și întrebarea: prin ce anume s-a remarcat inginerul Simțion cu acea ocazie, încât comisarul să socotească necesară nominalizarea lui, scoțându-l în relief din ceata anonimă a persoanelor care au pătruns în cabina ocupată de Eminescu („...speriat de vederea noastră în număr de 4-5 persoane, între care și Dl. Constantin Simțion”)? Era Simțion o așa de mare personalitate a vremii? De unde se mai ițise și dumnealui? Din spuma băii? Planul întocmit de el în cooperare cu Maiorescu prevedea baia publică drept loc în care Eminescu urma să fie prins la colț? S-a avut în vedere faptul că, astfel, pe de o parte,

fiind ud și complet dezbrăcat, capacitatea lui de a opune rezistență se reducea la minimum, și, pe de altă parte, acțiunea se derula într-o încăpere închisă, ferită de priviri indiscrete?

Să reluăm fraza potrivit căreia Eminescu „*ar fi rugat pe amicul său Siderescu să-i aducă o pereche de pantaloni negri, negri de tot – ceea ce se realizează acum*”. Cum a ajuns Siderescu să discute cu Eminescu la baie? Ce anume l-a alertat, determinându-l să intre în legătură cu Eminescu și când și de unde și sub ce pretext l-a cules pe Ocășanu? Care au fost faptele ori spusele lui Eminescu, pe baza cărora Siderescu (și – mai apoi? – Ocășanu) s-a convins instantaneu că acesta înnebunise? Procesul-verbal nu pomenește nici gesturi, nici cuvinte, nici atitudini ale lui Eminescu, de natură să dea de gândit, măcar. Pur și simplu, ei l-ar fi „*informat*” pe comisar că acesta a înnebunit, iar comisarul l-a legat și l-a predat lui Șuțu, fără multă vorbă.

Reamintind că a sta în baie, nu e totuna cu a sta în apă, mă întreb: de unde știa Ocășanu și Siderescu câte ore a stat Eminescu la baie, din moment ce nu fuseseră acolo la sosirea lui?

Să zicem că Siderescu s-a întâlnit cu Ventura, care i-a povestit incidentul de la *Capșa*. Erau spusele acestuia din urmă – cunoscut pentru modul în care își înflorea relatările – suficiente pentru ca Siderescu să se repeadă imediat la baia Mitrașevski și să înceapă a-l căuta pe Eminescu? În lipsa unei garanții că Eminescu se mai afla acolo (garanție pe care nu o putea primi de la Ventura, decât dacă acesta pândea cabina în care se găsea Eminescu), risca el să bată drumul degeaba, într-o zi fierbinte precum se zice că ar fi fost aceea de 28 iunie 1883?

Dar principala întrebare este: singur sau în grup, de ce l-ar fi căutat Siderescu pe Eminescu chiar atunci? *Ce putea el spera să rezolve?* În nici un caz nu se poate bănuși că intenționa să-l ajute – altminteri nu ar fi apelat, în același scop și fără ezitare, la poliție. Și-atunci?

O altă posibilitate, puțin plauzibilă și ea, ar fi aceea ca Siderescu să se fi găsit deja la baie, atunci când a apărut Eminescu. Ei, și? Mai întâi, la sosirea în stabiliment, Eminescu se temperase (nici măcar Ventura nu pomenește vreun cuvânt

despre o ipotetică stare de nervozitate sau apatie alarmantă – caz în care, de altfel, ar fi fost improbabilă acceptarea lui în clădire). Deci, nu se pune problema ca el să se fi manifestat în chip strident, ceea ce înseamnă că, *fără a asculta înainte relatarea lui Ventura, Siderescu nu avea nici un motiv să bănuiască producerea unui eveniment atât de surprinzător, precum e alienarea bruscă a unui om extrem de lucid*. În al doilea rând, după ce își încheia propria baie, cum afla că Eminescu se găsește și el, undeva, alături? Scria pe ușa compartimentului numărul 7 că e blocată de un alienat mintal pe nume Mihai Eminescu, redactor la *Timpul*, care tocmai așteaptă, tot mai iritat, să vină o dată Poliția să-l ducă la spitalul lui Șuțu? Și-apoi, de ce ar fi rămas Siderescu să-l aștepte, dacă nu ar fi avut un scop precis?

Dacă Siderescu și Ocășanu acționau în sprijinul lui Eminescu, încercând să-l ajute și, totodată, să păstreze discreția, cum de numărul celor prezenți la arestare a crescut pe drum? Cum de comisarul i-a admis pe toți, deși nu aveau nici o legătură cu acel caz? Trebuia făcută publicitate? Ce s-a ales cu acei pantaloni, „*negri, negri de tot*”, despre care, în mod ciudat, nu a mai auzit nimeni? Au fost ei, ca și revolverul, simple obiecte de recuzită – sau nici măcar atât?

Relatarea comisarului Nicolescu arată destul de clar că, de fapt, a fost vorba de o arestare în toată regula, derulată cu iuțeala și precizia unui *commando*, dar al cărei temei rămâne cel puțin discutabil. Acceptând ideea că poliția era cea care se ocupa și de persoane cu suferințe psihice, nu putem să nu remarcăm că, atunci când a pornit atât de decis spre baia Mitrașevski, *comisarul nu avea nici o dovadă că Eminescu ar fi fost într-adevăr alienat*. Dar chiar nebun-nebun să fi fost Eminescu, ce putea să facă un comisar de poliție împotriva lui, atâta vreme cât acesta nu era nici fugit din vreun ospiciu, nici nu supăra pe careva?

Lipsa vreunei plângeri din partea administrației băii, referitor la provocarea de daune sau la un ipotetic scandal datorat lui Eminescu indică fără putință de tăgadă că, dacă acesta s-a găsit cu adevărat la baia publică în acea zi, purtarea lui nu a deranjat angajații stabilimentului. Întrebați, „*servitorii băii*” au afirmat doar „*că un domn se află închis în camera n. 7 și că a cerut zece ouă crude*”, nicidecum că acesta ar fi un nebun

periculos, care le-a creat probleme și cu care nu se pot înțelege. Cuvântul „*închis*” nu înseamnă „baricadat” și, afară de susținătorii Articolului Două-Sute (CCI), nu văd care om normal ar avea pretenția că Eminescu trebuia să stea cu ușa dată la perete. Simplul fapt că încăperea avea ușă, iar aceasta avea cheie vorbesc de la sine.

Dacă salariații băii publice nu erau deranjați de atitudinea clientului lor (dovadă, faptul că nici nu au cerut intervenția unei autorități externe, nici nu s-au bucurat de venirea „la țanc” a Poliției), nu devine și mai greu de înțeles cum puteau Ocășanu și Sidereascu să constate pretinsa alienare a celui pe care îl prezentau drept „prieten”? Dar, mai ales, cum de a plecat comisarul urechea la spusele lor? Ar fi fost el la fel de prompt și dacă era vorba de Gheorghe Chițu, ministrul de Interne în acel an nenorocit?

Poliția a venit să aresteze, nu să verifice

„*Am zis numitului Eminescu că n-are să sufere nici un dezagrement*”, scrie omul Poliției. Dar bulucirea atâtor inși peste el, pe când se afla în pielea goală era, cumva, vreo plăcere? Și-apoi, de unde până unde această precizare, care nu reușea decât să-l sperie și, implicit, să-l agite pe Eminescu? De asemenea, după ce comisarul Nicolescu și-a asigurat victima că nu va suferi vreun „*dezagrement*”, a anunțat-o „*că trebuie să se calmeze*”. Câți dintre noi s-ar liniști atunci când ar vedea că sunt supuși unui abuz ordinar, prin care intimitatea lor trupească doar că nu este prezentată în piața publică, fără ca ei să se poată opune în vreun fel? Iar modul imperativ, acel „*trebuie*”, este de natură să calmeze?

Eminescu „*stropia p-orcine s-apropia să-l scoată afară*”. Comisarul nu ne lămurește și din ce cauză trebuia neapărat „*scos afară*”; procesul-verbal nu pomenește nici un gest sau atitudine a lui Eminescu, care să motiveze o atare măsură. Mențiunea invocată mai arată că gradul de violență și de pericolozitate ce transpare din relatarea lui Al. Ciurcu privind episodul Capșa se află în totală contradicție cu modul aproape copilăresc în care Eminescu înțelegea să se apere de agresiunile fizice. O asemenea structură interioară putea fi suspectată de intenții criminale?

Ce este mai aproape de nebunie: opunerea non-violentă și fără speranță față de un abuz, sau montarea unei arestări complet nemotivate?

„*Am fost silit să-l îmbrăcăm în cămisolul de forță*” este o precizare care, alături de altele, arată că *poliția nu venise la baia Mitrașevski să verifice spusele a doi anonimi, ci pentru a aresta și a-și preda „clientul” ospiciului*. Faptul că între Nicolescu și Eminescu nu a avut loc nici un dialog explicativ, cât de scurt, întărește această concluzie, ce se desprinde din lectura întregului document. Invadatoarea „opinie publică”, susținută de reprezentanții forțelor de ordine, a știut precis ce dorește. *Dacă Eminescu ar fi acceptat docil să părăsească baia, el ar fi ajuns, oricum, la aceeași destinație*.

Poate, n-ar fi rău să ne întrebăm cum, oare, ar reacționa oricare om obișnuit dacă, tam-nesam, în locuința lui ar da buzna doi-trei cunoscuți și Poliția, iar aceasta din urmă, manevrând o cămașă de forță, ar încerca să-l liniștească, ca pe-un animal prins la colț, cu vorbe și gesturi folosite spre amăgirea nebunilor periculoși. Ce-ar simți omul înfășat cu forța, luat pe sus, internat la balamuc și sedat puternic? Pentru insul sănătos șocul este cu atât mai mare cu cât el cunoaște, pe de o parte, cam cum se procedează „cu nebunii” și, pe de altă parte, el mai știe că nefericitul în cauză nu este conștient de suferința sa – de unde și groaza celui ridicat cu jașca la gândul că, poate, chiar a luat-o razna. Și e firesc să facem abstracție de faptul că o emoție atât de puternică poate produce un șoc nervos – dezechilibru acut al funcțiilor psihice? Cazul concret al lui Avram Iancu, care a rămas întreaga viață marcat, după maltratarea lui de către autoritățile austro-ungare, este destul de elocvent. În mod ciudat, și Crăișorul a fost victima unei înscenări, iar întunecarea lui s-a petrecut tot într-o baie publică. Coincidențele privind brutală cotitură din destinele lui Iancu și Eminescu merită, cred, mai multă atenție.

Dacă un om sănătos ajuns la ospiciu este tratat de cei din jur cu grațioasă înțelegere pe care „mediul” o arată copiilor și bolnavilor, reacția lui de negare sau de furie apare aproape inevitabil, dar ea nu face decât să-i întărească în convingerea lor pe ceilalți. Practic, *lipsa nebuniei nu poate fi dovedită* – de

unde și „spitale” precum cel de la Poiana Mare (unde am descoperit că și azi se mai găsește cel puțin un deținut politic, cu știrea AFDPR și în pofida unei decizii a Parchetului). Insul aflat în atare postură va căuta cu disperare tot soiul de metode pentru a convinge că este sănătos. Asta îl va menține într-o permanentă încordare, mereu temător ca, nu cumva, să spună sau să facă ceva nepotrivit. O asemenea teroare (care, în anumite cazuri, poate deveni izvorul unei reale afecțiuni psihice) a trăit și Eminescu – o recunosc toți biografii lui importanți.

Să ne întoarcem la documentul semnat de Nicolescu. Comisarul pomenește ora 19, pentru a preciza clipa în care a scris procesul-verbal. Dacă ne gândim că, în mod normal, adică în absența unui plan din vreme elaborat, sesizarea, drumul de la Poliție la stabiliment, parlamentările cu Eminescu, imobilizarea acestuia, transportarea la *Caritatea*, predarea lui acolo, revenirea la secție și întocmirea procesului-verbal ar fi trebuit să ia în jur de două ceasuri, rezultă că Ocășanu și Siderescu ar fi ajuns la poliție în jurul orei 17. Dacă scădem cele opt ore de care se face vorbire în procesul-verbal, ar reieși că Eminescu a ajuns la baie la ora 9 dimineața. Or, acest lucru nu este doar improbabil, ci total imposibil, atât vreme cât la ora 10 încă se afla la T. Maiorescu. Dacă admitem că lucrurile s-au precipitat, astfel încât o jumătate de oră mai târziu poetul își termina monologul la *Capșa* și peste altă jumătate de oră se găsea la Mitrașevski, rezultă că intervalul de opt ore pomenit de Ocășanu și de Siderescu se încheia fix la ora 19. Dar dacă la acel moment Eminescu fusese și ridicat și predat ospiciului, ar fi greșit să constați că evenimentele s-au derulat suspect de rapid?

Calculul de mai sus face abstracție de timpul pierdut de Siderescu – și Ocășanu? – pentru: aflarea știrii, comentarea acesteia, drumul de la cafenea la stabiliment, intervalul necesar pentru confirmarea „pe viu” a veridicității informației și ezitarea privind modul de acțiune. De asemenea, nu ține cont nici de posibilitatea ca „lucrarea” să se fi încheiat înainte de ora 17,30 (clipa plecării trenului lui Maiorescu), deși există anumite indicii în acest sens, precum reacția lui Caragiale ori relatarea lui V. Russu-Șirianu, fapt ce sporește suspiciunea privind

autenticitatea procesului-verbal al Poliției.

Căutătorii de simptome

Și mai bătător la ochi apare însă faptul că tocmai Ocășanu, piesă de bază în toată tărășenia, este cel care avea să pretindă că, înainte cu vreo săptămână de acest „incident”, pe când se afla la cafeneaua *Union*, Eminescu ar fi venit ață la el și i-ar fi spus: „*Eu mă apropii cu pași repezi de nebunie, să aveți grijă de mine*”. Nimeni nu mai relatează vreun episod asemănător. Prin urmare, Eminescu nu s-ar fi exprimat „să ai grijă de mine, Ocășene”, ci „să aveți, voi toți, amicii mei”; or, Ocășanu nici nu a făcut nimic spre a îndeplini pretinsa rugămintă, ba, nici măcar nu a comunicat-o celorlalți, până după arestarea și internarea lui Eminescu. Trecând peste amănuntul că atare mărturisire-rugămintă rămâne total neașteptată pentru firea lui Eminescu, chiar putem crede că Ocășanu a fost unicul prieten și confident al acestuia? Chiar a avut Eminescu convingerea intimă că se alienează? Din nenumărate motive, mărturia lui Ocășanu, singulară în acest sens, trebuie privită cu maximă circumspecție, fiind mai mult decât probabil că ne aflăm în fața unui alt neadevăr.

Un argument că Ocășanu a mințit ar fi și acela că, referindu-se la exact aceeași perioadă, Slavici creiona un Eminescu „*fericit ca un copil, întinerit, destins, glumeț, expansiv, chiar gălăgios*”, ciocnind cu prietenii mai multe pahare de „*lacrima Christi*”. Prin urmare, Eminescu juca teatru în fața tuturor, cu excepția lui Ocășanu, căruia i se destăinuia în fugă, ca să nu afle și alții?

Având în minte și spusurile lui Ocășanu (sau dorind să le întărească?), unii autori opinează că marea veselie a lui Eminescu, pomenită de Slavici ar fi fost complet opusă firii lui – de unde, zic ei, și obligația de a o interpreta ca pe o dovadă a nebuliei ce sta să explodeze. Oare, oamenii au comportamente standard? Melancolicul nu poate izbucni într-un răs sănătos, fără a fi suspectat că se află în pragul demenței? Exuberantul nu poate cădea pe gânduri din aceleași motive? Nu cumva, se caută cam prea mult *simptome*? Nu cumva, anumiți biografi ai lui Eminescu pornesc la drum doar după ce fiecare își stabilește

propriul și ineditul diagnostic privind o anume avarie „psi”, pe care, apoi, în tot cuprinsul lucrării, încearcă să o susțină prin omisiune, faptă neverificabilă și interpretări personale?

O întrebare esențială privește cauza care l-a determinat pe Ocășanu să mintă. Ipoteze tentante sunt mai multe. Desigur, nu este imposibil ca el să se fi lăsat dus de valul celor care se străduiau să se arate profeți, pretinzând *post factum* că lor, personal, Eminescu le dăduse de mult semne de alienare (toate, de facturi diferite și fără ca vreunul dintre aceste semne să-i determine să discute pe marginea sănătății lui mentale!). Dar și mai plauzibil mi se pare ca, prin minciuna privind rugămintea pe care Eminescu i-ar fi adresat-o exclusiv lui, Ocășanu să fi încercat să *explice ușurința cu care s-a lăsat convins că Eminescu ar fi înnebunit și motivul pentru care a apelat la Poliție*, în cazul în care răsufla implicarea sa în arestare. Ceea ce nu poate însă justifica în felul acesta rămâne accidentală (?) sa prezență la baia Mitrașevski exact în clipa „înnebunirii” lui Eminescu. (Privitor la evenimentele aleatorii, Eminescu era convins că „*atât în lumea fizică, cât și în cea morală, întâmplarea nu este nimic alta decât o legătură causală nedescoperită încă*”).

Adevărul că, la 6 septembrie 1885 (după alte surse, 11 septembrie), Ocășanu a fost expulzat din România (împreună cu Neculai și Alexandru Ciurcu, George Secășanu, Ion Cornescu și Ion Droc Bănciulescu) nu este neapărat relevant. Potrivit lui N. Georgescu, referitor la această expulzare, Kogălniceanu l-a întrebat pe I.C. Brătianu, în februarie 1886: „*De ce nu i-ai dat în judecată în loc să-i arunci afară din țară?*”. Replica premierului a fost următoarea: „*De ce nu i-am dat în judecată în loc să-i arunc afară din țară? Apoi, d-le Kogălniceanu, și la aceasta ai fost indus în eroare, fiindcă numai aruncați nu au fost. Binevoiește a te informa că pentru dâșii am luat mai multe precauțiuni decât pentru înșiși copiii mei când i-am trimis la studii, în străinătate. Nu i-am aruncat, ci am luat toate precauțiunile ca să nu sufere.*”

Nimeni nu beneficiază gratuit de serviciile băii publice. Mai scumpă sau mai ieftină, șederea în stabiliment costă. Ventura pretinde că l-ar fi „*instalat*” pe Eminescu, cerând o „*baie de puțină*”. Cum băile de opt ore nu erau la ordinea zilei, se poate

presupune că, dacă Eminescu și-ar fi prelungit într-atât șederea, salariații stabilimentului ar fi căutat să afle ce se petrece cu el. Faptul că, la apariția Poliției, ei nu erau agitați (lucru recunoscut și de comisarul Nicolescu), convinge că relația lor cu clientul Eminescu s-a derulat normal, adică acesta fie a plătit în mod repetat, la încheierea fiecărui interval standard, fie a achitat în avans – aspecte ce nu rezultă, însă, din spusele servitorilor, pentru care plata era lucrul hotărâtor în relația lor cu orice client.

Diversiunea Ciurcu

De sine stătătoare, amintirile lui Al. Ciurcu nu spun mare lucru. Fără procesul-verbal al comisarului Nicolescu, episodul *Capșa* ridică unele întrebări, dar nu permite să întrevezi vreun capăt, măcar, de răspuns. În mare, el încearcă să probeze nebunia lui Eminescu prin câteva elemente (prezența unui revolver, tonul ridicat, afirmația că anumite probleme naționale nu se pot rezolva decât prin împușcarea regelui și minciuna, dovedită, că s-ar fi opărit). Totodată, Ciurcu explică (în felul lui) modul în care Eminescu a ajuns la baia Mitrașevski. În sfârșit, prin cele scrise, el acordă credit lui Ventura și, implicit, acțiunilor acestuia.

Povești precum cea în discuție se iscă aproape zilnic. Ajunge să ieși din casă ori să citești două-trei ziare ca să dai de asemenea istorisiri, socotite banale. Unele, mai bine aduse din condei, te și amuză. Dacă ne gândim, și *relatarea lui Ciurcu are o mare cotă de burlesc*, scena descrisă de el și care s-ar fi petrecut la *Capșa* putând fi cu succes jucată la *Teatrul de Comedie*. Cum de a convins însăilarea lui de fapte mai mult sau mai puțin adevărate? Principala explicație constă în aceea că prezentarea s-a făcut după ce nebunia lui Eminescu devenise, deja, idee preconcepută pentru cei mai mulți. Un alt motiv poate fi acela că, pentru un sinopsis, suna destul de încheșat și de plauzibil.

Din clipa în care povestea lui Ciurcu este, însă, pusă alături de procesul-verbal al Poliției, lucrurile se schimbă. Se schimbă mult, aproape radical.

Un amănunt extrem de interesant: Ciurcu susține că, „*După ce-l instalează în baie, Ventura se duse să înștiințeze pe*

prefectul Poliției. Se știe că Eminescu a stat mai multe ore în baie și că a dat drumul la apă atâta de fierbinte, încât s-a opărit și când au venit să-l scoată a ieșit din puțină roșu ca un rac fiert. Deși Ventura avea obiceiul să exagereze, cred că de data aceasta a fost veridic.”

Din încheierea relatării putem pricepe că umbra lui de incertitudine („cred că...”) și exclusivismul privind sursa de informații ce se degajă din ultimele cuvinte („de data aceasta a fost veridic”) pare să indice că *lui Ciurcu i-a lipsit posibilitatea de a compara mărturia lui Ventura cu acelea ale lui Ocășanu, Siderescu ori Simțion*. Situația este cu atât mai stranie, cu cât, așa cum s-a văzut, nu Ventura apare ca martor în procesul-verbal semnat de Nicolescu, ci ceilalți trei. Dacă Ciurcu știa istoria de la Ocășanu și/sau Siderescu, el ar fi precizat acest amănunt, în lipsa căruia, fie protagonistul întregii afaceri apare cu totul altul decât în realitate, fie, în mod suspect, sunt trecuți sub tăcere doi dintre eroii de bază ai afacerii. Dacă nu și-a pus întrebări și nu a aflat detalii precise tocmai el, gazetar ca și Ocășanu, să ne gândim că s-a dorit menținerea secretului asupra acestui aspect? De ce, dacă totul era curat?

Trei cumiți suspecti

Deși intrase în scenă încă de pe la ora 6 dimineața, o dată cu Maiorescu, fiind din vreme înțeles cu acesta, în mod cu totul neașteptat, C. Simțion figurează în procesul-verbal al Poliției doar din momentul pătrunderii în încăperea de baie, nereieșind de nicăieri unde, când și de ce s-a alăturat lui Siderescu și Ocășanu. El, tocmai el, pare să fi apărut „cel mai” accidental!

Au dorit Ocășanu și Siderescu să păstreze secretul, pentru a-și proteja amicul? Acest ipotetic argument ar fi valabil cu minimum două condiții: unu, reacția lui Eminescu să fi fost chiar nebunească, și, doi, să nu se fi găsit nimeni care să devoaleze întreaga tăvălenie. Referitor la primul punct, acesta presupunea complicitate cu comisarul Nicolescu, ultimul trebuind să falsifice procesul-verbal. Probabilitatea ipotezei este infimă. Fără o susținere pe cât de „înaltă”, pe atât de ocultă, Ocășanu, Siderescu și Simțion nu numai că nu ar fi îndrăznit să ceară una ca asta, dar nici nu aveau sorți de izbândă. Și-apoi,

Eminescu era unul dintre marii adeversari ai guvernanților, liberalii, care nu l-au iertat până în ultimele lui zile, amânând la nesfârșit acordarea unei prăpădite pensii de 250 de lei. De asemenea, un atare acces evident de nebunie lipsea de rost jocul din presă și elimina apariția versiunilor contradictorii.

Al doilea punct: păstrarea unui asemenea secret era o utopie, în condițiile descrise de comisarul Nicolescu. Din cele spuse de el, arestarea lui Eminescu a fost un adevărat circ, la el putând asista, pe lângă servitorimea stabilimentului, amicii (?) celui vânat și polițiști, și o parte dintre clienții băii publice. Cine erau, afară de Siderescu și de Ocășanu, acei „*mai toți amicii*”, care au dat buzna peste Eminescu și cum s-au înmulțit ei pe drum? Se dusesse vestea că Poliția pornește spre băi, ca să-l ridice pe Eminescu, deoarece acesta ar fi înnebunit? Cine nu are acces la jurnalul lui Maiorescu se poate întreba cum o fi apărut Simțion: era el la baie și, când a auzit darabanele poliției, s-a fost smuls din puțină ca glonțul din pușcă?

Una peste alta, guri gata să stea la taclale pe această temă se găseau din belșug și, dacă procesul-verbal nu a alterat deloc adevărul, nimeni nu putea avea controlul asupra tuturor. În acest context, tăcerea lui Ocășanu și a lui Siderescu își pierdea sensul, devenind chiar păgubitoare, deoarece făceau credibile zvonurile apărute spre compensare.

Și, totuși, a doua zi, în presă nu s-a scris nimic. Nici în a treia... Până și Macedonski tăcea. Pentru buna înțelegere a cazului, mi se pare demn de menționat și faptul că primul care a rupt tăcerea a fost... ziarul guvernului, *Românul!*

Cine i-a anunțat pe ceilalți că Eminescu înnebunise? A. Z. N. Pop scrie: „*Ziaristul, de care vorbește Teleor, că a dat de știre că Eminescu a înnebunit se numea Dionisie Miron (redactor la Timpul – n.n.), mort acum*” – deci, nu Ventura, Siderescu, sau Ocășanu? De unde tăcerea lor? Să nu fi ajuns la urechile lui Dionisie Miron decât zvonul (lansat de cine?) că Eminescu înnebunise? Să nu fi știut el nimic de amestecul celor trei? Dacă ar fi așa, s-ar explica, între altele, de ce Ciurcu nu a făcut publice mărturisirile lui Ventura decât după moartea acestuia, precum și lipsa din relatarea lui a numelor lui Siderescu și Ocășanu. Să fi fost Dionisie Miron doar un banal lansator de

zvonuri, ales la întâmplare? Foarte posibil, dacă ne gândim că de nicăieri nu reiese implicarea lui directă în arestarea lui Eminescu și că domnii amestecați în poveste au tăcut ca moartea.

Oamenii poliției

Faptul că Eminescu a fost dintotdeauna „altfel” îi îndreptăța pe ceilalți să îl încadreze între alienați, ori alienarea e monopolizată tocmai de cei incapabili să separe mintea obișnuită de geniu? Culmile inaccesibile omului de rând sunt exprimare a demenței? Atunci, omenirea progresează grație nebuniei? În 28 iunie 1883, înnebunirea lui Eminescu s-a produs brusc, ca o fractură, ori în trepte? Nebunia de dimineață, pretinsă de Slavici, s-a agravat subit? Până la ce nivel de manifestare stridentă a ajuns? Cert este că, în clipa arestării, Eminescu era departe de completa întunecare prezentată de Călinescu, de pildă, din moment ce s-a „silit” să deschidă ușa încăperii de baie, atunci când i s-a cerut acest lucru. La fel, din procesul-verbal nu rezultă că și-ar fi primit cu brațele deschise amicii (fapt normal, în conjunctura dată), *dar nici că nu i-ar fi recunoscut*. În schimb, atât după prima, cât și după cea de-a doua lui internare în instituția condusă de Șuțu, s-ar fi constatat apariția acestei totale ruperi de realitate. Altfel spus, sănătatea lui, în loc să se amelioreze, s-a agravat. Să fi fost de vină morfina (administrată deoarece doctorul Șuțu susținea că Eminescu era bolnav de sifilis) și opiumul (luat ca narcotic), prescrise într-un tratament greșit, aplicat pentru învingerea unei boli inexistente?

Referitor la opium și la stupefiante, în general, sigur că, la 1880-1890, consumul lor era departe de ceea ce vedem în prezent. Pe atunci, nu întâlneai drogați de tipul celor de astăzi. Dar existența unor persoane dependente de consumul de opium este dovedită (și) de înființarea *Comisiei de opium a Societății Națiunilor* (pe baza așa-numitei *Convenții de opium*, din 1912), ori a *International Anti-Opium Association* (1918). Efectele abuzului de opium erau cunoscute cu mult timp înainte, din relatările celor ce vizitaseră Extremul Orient, iar Europa și Statele Unite se confruntau de la o vreme cu creșterea explozivă a celor ce consumau opium în doze excesive. Prin urmare, opiumul

(probabil, și morfina) nu era o substanță cu urmări necunoscute asupra organismului uman.

Curios mai este și altceva: din amintirile lui Ciurcu, poți concluziona că, deși Ventura nu a fost martor la arestare, el și-a asumat măcar o parte din faptele pe care Nicolescu le pune în seama lui Ocășanu și a lui Siderescu. *Cum putea el să relateze, însă, modul exact de desfășurare a acțiunii, în lipsa unei informări venită... chiar de la ei?* În cazul în care acest posibil înțeles este respins, ca fiind forțat, devine suspectă absența oricăror informații privind *modul* în care a ajuns Eminescu de la baia Mitrașevski la ospiciu și, nu în ultimul rând, *motivul* pentru care a fost internat. Ar fi fost util să știm cine l-a văzut primul după internarea la *Caritatea* și când a avut loc vizita respectivă.

Dar mărturia lui Ciurcu poate fi privită și din alt unghi: între înștiințarea prefectului de către Ventura și arestarea lui Eminescu au trecut, zice el, „*mai multe ore*”, despre care nu furnizează, însă, nici un amănunt, afară de falsă știre că s-ar fi opărit. *Aceste „mai multe ore” nu au, prin urmare, susținere probatorie*, la fel de bine putându-se spune „mai multe zile” sau „mai multe luni”.

Precizarea acestui interval de „nebunie în libertate” atrage atenția, deoarece: 1. Ciurcu nu redă decât cele aflate de la Ventura, care, neparticipând la arestare, era rupt de „caz”, din clipa părăsirii lui Eminescu la baie; 2. Ocășanu și Siderescu precizează că Eminescu ar fi stat opt ore „*la puțină*”, ceea ce este o dovadă că ei fie l-au întâlnit în acea zi pe Ventura, care le-a furnizat ora de început a intervalului, pe baza căreia au calculat durata șederii lui Eminescu la baie, fie că ei cunoșteau mai mult decât se crede; 3. la rândul-i, Ventura știa că Eminescu a stat mai multe ore în cabină – fapt pe care, dacă Siderescu și Ocășanu nu l-au strigat în gura mare la baia publică, nu îl putea afla decât de la ei sau de la Nicolescu (în ultima ipoteză, drumul la prefectură devenind cu totul altceva decât o simplă informare amicală – informare care, oricum, trebuia să fie alta decât cea făcută de Siderescu și Ocășanu, deoarece Ventura era obligat să reclame portul revolverului și intenția de a-l asasina pe regel!).

Se conturează, așadar, existența unui trio (alcătuit aleatoriu sau nu), de la care au pornit toate informațiile esențiale

privind acea zi din viața lui Eminescu; faptul că Ventura a cuplat ceea ce prezintă drept informații venind exclusiv de la el cu date furnizate de Ocășanu și Siderescu constituie unica (și vicleana!) încercare de reconstituire a traseului parcurs de Eminescu în 28 iunie 1883. Ventura și Ocășanu par să fie uniți și printr-o altă punte, nevăzută: Ventura a ținut legătura cu prefectul Poliției, iar Ocășanu, fruntaș al societății „*Carpații*” (întemeiată, se pare, cu largul sprijin al lui... C.A. Rosetti!) era (Slavici o spune, într-o scrisoare confidențială către Maiorescu / 25 iunie 1883) „*unul dintre oamenii de încredere ai poliției*”.

Reconstituirea de care vorbeam este însă parțială, „*tirada*” și „*revolverul*” din prima parte, fiind în bună măsură dependente de „*mai multe ore*”, din cea de-a doua. Dacă unificarea știrilor într-un întreg unitar nu ar fi ținut cont de anumite interese, din ea nu trebuia să lipsească nici discuția lui Ventura cu prefectul, discuție care te face curios prin aceea că e de neînțeles ce-i putea spune Ventura, afară de faptul că Eminescu (un gazetar, în fond!) era „imobilizat” în cabina numărul 7 de la baia Mitrașevski – detaliu care nu știu în ce măsură îl interesa pe prefect. De asemenea, din povestea lui Ventura nu trebuiau să lipsească nici modul în care Ocășanu și Siderescu au aflat că Eminescu se află la Mitrașevski, cauzele care i-au determinat să pornească pe urmele lui, motivele pe baza cărora ar fi ajuns și ei la concluzia că acesta înnebunise (motive care l-ar fi interesat în mod direct, ele întărind propriile afirmații). Ba, poate, nici povestea mult supăratei doamne Slavici.

Se pare că atât Ventura, actor unic (?) al primului act, cât și duetul Siderescu-Ocășanu, piesele fundamentale ale celei de-a doua părți au câte ceva de ascuns. Dacă așa stau lucrurile, este aproape cert că în spatele acestora trei se află Altcineva, incomparabil mai puternic decât toți la un loc. Cineva pentru care au lucrat. Indiscutabil, unul dintre cei implicați este Maiorescu, omul care, împreună cu Simțion (tip, repet, apărut pe neașteptate și nemotivat atât la Maiorescu acasă, cât și la baia publică), a aranjat „cazarea” la Șuțu. Alături, se pare, a fost Poliția liberalilor lui Brătianu. Colaborare exemplară!

Poate, unii își vor spune că Ventura a acționat din spirit

civic. Să ne reamintim spusele lui Ciurcu: „*La un moment dat, Eminescu începu să zbiere tare de tot și își încheie tirada, scoțând din buzunar un revolver și spunând:*

– *Și la toate astea nu e decât un leac: să împușc pe rege.*”

Să zicem că fragmentul citat nu minte nici cu o iotă. Deci, Eminescu era un potențial pericol pentru oricine, dar în special pentru șeful statului – motiv prea destul pentru a-l trage nițel la răcoare, să nu dea în clocot. În acest caz, unde e, în primul rând, revolverul? În al doilea rând, nimeni nu poate fi arestat pe baza unei singure afirmații verbale, indiferent cine face respectiva afirmație. În al treilea rând, textul lui Ciurcu nu prezintă atât o *hotărâre* a lui Eminescu, aceea de a-l elimina pe monarh, cât o *constatare*: relele pe care tocmai le invocase se datorau regelui. Dacă ar fi intenționat, într-adevăr, să-l ucidă pe rege, dacă și-ar fi planificat acest lucru, în nici un caz nu îl făcea public la *Capșa*. Faptul că *discursul lui, numit de Ciurcu „tiradă politico-socială-națională”, nu este caracterizat prin incoerență, ci prin violența tonului*, indică iritare, dar și luciditate; or, dacă Eminescu era lucid, este cert că el nu se gândea să-l asasineze fizic pe monarh, ci, să admitem, în plan ideatic. De aceea, invocata propunere a lui Ventura de a merge împreună să-l lichideze pe rege nu putea fi primită de Eminescu decât ca o glumă, o invitație să facă o plimbare cu trăsura, până la Cotroceni.

Ciurcu dă de înțeles altceva. După scena din cofetărie, care, repet, mi se pare abil caricaturizată în descrierea lui, Ventura îl păcălește pe Eminescu; dacă acesta din urmă chiar a crezut că Ventura era dispus să-l însoțească pentru a-l ucide pe rege, înseamnă că el era atât de „dus”, încât, cu puțin efort imaginativ, putea fi predat direct lui Șuțu. Nebunia prezentată de Ciurcu este ciudată: pe de o parte, există o *înlănțuire logică* (numita „*tiradă*”), în care soluția găsită nu era pe atât nebunească, pe cât era extremistă, să spunem, și, pe de altă parte, era reacția profund *infantilă* a lui Eminescu față de Ventura. Aici, ceva nu e deloc în regulă! Debilitarea parțială a lui Eminescu o conveni susținătorilor „*versiunii Ventura*”, dar nu convinge.

Ulterior, Ventura avea să se pretindă drept bun prieten

al lui Eminescu. Atunci, cum de l-a părăsit la baia Mitrașevski? Dacă într-adevăr îl socotea nebun și dacă într-adevăr se temea că Eminescu intenționează să-l împuște pe rege ori pe altcineva, ce garanție avea că nu-și pune gândurile în aplicare după ce termină baia? Practic, din descrierea lui Ciurcu, nu înțelegi decât că *Ventura a amânat o ipotetică crimă*, nu că ar fi eliminat posibilitatea producerii ei, cum era de așteptat și cum îi era la îndemână (potrivit propriei istorisiri). Nu cumva, totul este mult exagerat sau chiar mistificat?

În al patrulea rând, din cele ce se tot spun de vreo sută de ani încoace despre „nebulia lui Eminescu”, sare în ochi o neconcordanță: și comisarul Nicolescu și prefectul Poliției au fost anunțați că Eminescu s-ar fi alienat. În privința prefectului, povestitorii lasă să se înțeleagă că, deși aflase că Eminescu este înarmat și vrea să-l împuște pe rege, acesta nu ar fi încercat să intervină în nici un fel, socotind, probabil, că nu avea temei legal. De partea cealaltă, subordonatul lui, comisarul, a reacționat cu o promptitudine nejustificată, pentru eventuala baricadare în cabina băii, cineva putând fi amendat sau chiar dus la poliție, dar nu internat „la nebuni”. Extrem de curios este că, *deși Siderescu și Ocășanu trebuie să fi vorbit cu Ventura (altminteri cum au calculat atât de precis cele opt ceasuri petrecute de Eminescu la baie?), acesta nu le-a spus nimic despre revolver, după cum nici ei nu l-au anunțat că Eminescu s-a baricadat în baie!*

Prin urmare, există două tipuri de „reclamații”: una are mai multe versiuni, toate vorbind de un Eminescu înarmat și furios, gata să ucidă (persoane diferite), cealaltă are în vedere doar întârzierea lui într-o încăpere a băii publice. Paradoxul devine cu atât mai suspect, cu cât este limpede că, dacă Ventura nu minte de la un cap la altul, autorii fiecărei variante și-au transmis reciproc informații. Sau le-au inventat împreună!

Deci, prefectul nu reacționează când Eminescu amenință cu arma că-l va împușca pe monarh, dar Nicolescu îl internează direct la Institutul *Caritatea*, deoarece, *cu acceptul salariaților stabilimentului*, a stat opt ceasuri într-o cameră de baie? Dar putea s-o și închirieze, cu luna sau cu anul, dacă avea bani și dacă asta dorea! Pretinsa blocare în baie e minciună, acest lucru

rezultând chiar din procesul-verbal, Eminescu „*silindu-se a deschide ușa*”, nicidecum a o ține închisă. Există vreo explicație mai plauzibilă decât aceea că menirea întregii informări venite de la Siderescu și Ocășanu era să dea o cât de subțire explicație arestării?

Una peste alta, documentele cunoscute sunt de natură să convingă că unul dintre cei doi oameni ai Poliției a greșit. Dacă prefectul nu a încălcat legea prin ceea ce am putea numi indolență față de informarea venită de la Ventura, înseamnă că a făcut-o comisarul Nicolescu, abuzul comis de el fiind cu atât mai limpede. Cum prefectul fusese informat, dar nu reacționase, era de așteptat ca, imediat ce a aflat de arestarea lui Eminescu, să-l ia de perciuni pe subalternul care încălcase Legea. Nesanționarea acestuia pentru atare infracțiune pare să arate, însă, că avea sprijinul ocult al superiorilor și, nu în ultimul rând, pe acela al „amicilor” lui Eminescu, din partea cărora nu s-a auzit nici cel mai slab murmur contestatar. Aceasta ar face ca, dincolo de toate cele spuse și scrise, să existe, bine protejate, adevăratele... adevăruri.

Biografii lui Eminescu fac o greșeală surprinzătoare: fără a pune vreo clipă la îndoială informația existentă, ei cumulează de-a valma datele, într-un fel de falsă fișă medicală de observații. Astfel, scurta cronologie oferită de ei justifică arestarea lui Eminescu, inclusiv prin faptul că acesta ar fi fost înarmat și pus pe crime – lucru fals, întrucât, *în clipa în care l-a arestat pe Eminescu, Nicolescu habar n-avea de existența revolverului pomenit de Ciurcu!*

Ajunși în acest punct, putem face o constatare ce s-ar putea dovedi folositoare: dacă ne aflăm în fața unei înscenări, *majoritatea civililor implicați „la vedere” în eliminarea lui Eminescu de pe scena publică au fost oameni de presă* (în prima fază, Ventura, Ocășanu și/sau, poate, Ciurcu, dacă privim cu suspiciune evoluția sa politică și faptul că mărturiile sale au fost făcute publice după moartea lui Ventura). În aceeași ipoteză a punerii în scenă (dar nu numai), tot presa a fost cea care a mușamalizat arestarea, întâi prin tăcere, apoi prin circ. Câteva zile după arestare, ea a acționat de așa manieră, încât atenția publicului a fost mutată cu totul și definitiv de la oamenii legii.

Deși este evident că el în sine nu constituie o dovadă privind „nebulia” lui Eminescu, scandalul stârnit tot de Ventura (de data aceasta grație ajutorului – întâmplător sau nu – venit din partea lui Macedonski, fondator de gazetă) avea să elimine orice suspiciuni privind „alienarea” lui Eminescu. Abordarea ei ca fapt indiscutabil și încinsul duel la scenă deschisă dintre Ventura și Macedonski au furat atenția, înlăturând posibilele curiozități periculoase. Apoi, a fost prea târziu.

Ventura, pivotul versiunii semi- oficiale

Desigur, nu se poate face abstracție de varianta potrivit căreia scena de la *Capșa* și urmările ei ar fi un șir de minciuni gogonate, pe care Ventura le-a turnat lui Ciurcu, iar acesta le-a transmis posterității. Mai mult, faptul că Ocășanu, Siderescu și comisarul nu aduc în discuție și episodul *Capșa*, pledează în favoarea ideii că istorioara lui Ventura a apărut doar după arestare. Solicitată sau nu de alții, minciuna lui putea servi, în mod indiscutabil, Poliției (și, poate, și lui Șuțu). Amestecarea prefectului în ciorba asta poate fi privită ca o banală invenție, dar și ca un joc „la două capete”: dacă acțiunea eșua și se lăsa cu mare târăboi, prefectul dovedea că el a fost prima persoană oficială informată, dar că nu a acționat în vreun fel, toată vina căzând pe prea zelosul comisar Nicolescu.

Un alt posibil argument în susținerea ideii că povestea lui Ventura, ticluită dinainte, să fi fost lansată abia după arestare? Simplul fapt că, decenii în șir, nu s-a știut de existența ciudatului proces-verbal întocmit de comisarul Nicolescu, deci, nici de implicarea lui Siderescu, Ocășanu (și Simțion?), dar că, în schimb, a umblat zvonul că Eminescu ar fi amenințat cu revolverul, ba pe rege, ba pe Chibici, ba pe alt amic nu poate indica, oare, intenția de a muta discuția în sfera zvonisticii, eliminând din discuție elemente concrete, precum persoanele care l-au internat și diverse alte amănunte legate de această arestare? Dacă Ventura nu l-a mințit pe Ciurcu și/sau dacă Ciurcu nu ne-a mințit pe noi, cum se explică faptul că Ventura nu a avut nici o replică față de alte variante ale vremii, conform cărora Eminescu amenințase alte persoane, în alte contexte? Cum de Ciurcu nici măcar nu le invocă?

E aprioric exclus ca, din toată relatarea lui Ventura, consemnată de Ciurcu, să nu fi fost adevărat decât că, într-un context necunoscut, Ventura l-a instalat pe Eminescu la baie și că, apoi, l-a anunțat pe prefect? Atare eventualitate poate avea drept susținere și altceva decât complicitatea pentru o solidară punere în scenă?

Numai că, *dacă Ventura minte, tot eșafodajul existent se prăbușește*: dintr-o dată, Siderescu și Ocășanu își pierd reperul pe baza căruia au calculat cele opt ore de ședere la baie, deoarece, spre deosebire de celelalte variante, „versiunea Ventura” leagă direct amenințarea cu revolverul de baia publică – locul de unde a fost ridicat Eminescu. Iar dacă se dovedește că Siderescu și Ocășanu nu au avut nici un indiciu real pe baza căruia să poată spune câte ore a stat Eminescu în camera de baie, rezultă că ei nu mai pot fi în nici un caz priviți drept amici ai lui Eminescu, ci unelte ale superiorilor comisarului Nicolescu. Nedumerirea provocată de tăcerea lor de după arestare dispare, motivul muțeniei devenind limpede. Implicarea autorităților iese și ea pregnant în relief (odată cu interesul, spaima sau neputința altora). Totodată, s-ar mai putea trage o concluzie importantă: *practic, în acea zi, Eminescu putea fi ridicat oricând, după ora 10, și, mai ales, nu neapărat de la baia publică. De aici la certitudinea că Eminescu nu era nebun atunci când a fost arestat nu mai e decât un pas. Iar dacă Eminescu a fost sănătos psihic în clipa ridicării sale silite, ar fi aberant să te întrebi dacă, reale ori aparente, simptomele prezentate ulterior nu au fost cumva efectul opiului, morfinei și mercurului, trei substanțe care i s-au administrat îndelung și fără acoperire medicală reală?*

Ciurcu îl prezintă pe Ventura ca pe unul care ar fi încercat, după puteri, să-l ajute pe Eminescu. E greu de crezut că greșește în mod nevinovat. Poate, doar prostesc, căci Ventura apare, mai degrabă, drept inamic „de bază” al acestuia. De altfel, dacă ne gândim că Eminescu l-a zeflemisit nu o dată, nici nu e de mirare să nu-i fi fost prea simpatic. La urma urmei, cu ce îl ajutase pe Eminescu în acel moment de pretinsă cumpănă? Cu o plimbare la Cotroceni?

Adevăratele sentimente ale lui Ventura au ieșit la iveală atunci când, imediat după publicarea epigramei lui Macedonski,

el a fost cel care, practic, a afirmat primul, tranșant și în mod public, că Eminescu e nebun – pasămite, pentru a-i lua apărarea. Dar asupra acestui al doilea act al „înebunirii lui Eminescu” voi reveni.

*

Cine era Grigore Ventura (1840-1909)? Avocat, deputat de Galați, publicist, dramaturg și compozitor, din ziua de 31 martie 1880, Ventura a fost directorul politic al gazetei *l'Independence roumaine* (fostă *l'Oriente*, fondată de Emile Galli la 2 iunie 1877). Asemenea conservatorilor-boieri, afirmă C. Bacalbașa, Ventura era rusofil convins. La 31 iulie 1881, în viața lui s-a produs o cotitură: a părăsit postul de director de ziar independent, în favoarea celui de director al Biroului presei din Ministerul Afacerilor Străine – post înființat de Eugeniu Stătescu, ministru de Externe la acea dată. La 28 iunie 1883, într-un context încă neclar, Ventura l-a anunțat pe prefectul Poliției că Eminescu se găsea la baia Mitrașevski. În toamna aceluiași 1883, numele lui Ventura este pomenit între ale posibililor candidați serioși la funcția de director general al teatrelor. Ambiția nu-i va fi satisfăcută, dar (spre compensare?) „a fost numit totuși membru în Comitetul teatral în locul lui Titu Maiorescu, demisionat la începutul lunii octombrie 1881”, după cum ne asigură A. și T. Avramescu. Mai târziu, va deveni prim-redactor al ziarului *Adevărul*.

Ventura a fost cel care a lansat una dintre versiunile potrivit cărora Eminescu era înarmat și pus pe crimă, el l-a dus la baia publică, de unde a fost arestat, el l-a informat pe prefect unde se găsea Eminescu înainte de a fi ridicat, el a fost cel care a răspuns epigramei lui Maiorescu, polemica lor contribuind decisiv la instalarea în sinea publicului a ideii că Eminescu ar fi nebun și, ironie a sorții, tot el a ținut discursul de adio, cu ocazia funeraliilor de la Bellu. De asemenea, Ventura a fost redactor la *L'Independence roumaine*, de unde Emile Galli, fondatorul, tocmai fusese expulzat (împotrivirea lui Eminescu fiind fără efect) și de unde, câțiva ani mai târziu, avea să fi expulzat și Al. Ciurcu, omul care a preluat gazeta de la Galli. Poți să nu remarci coincidența care a făcut ca el, Ventura, să fie în preajma unor importante persoane din presă, vizate de executiv și cărora numai bine nu le-a mers?

Acestea fiind faptele, îmi vine greu să-mi reprim întrebarea dacă, nu cumva, între trecerea lui Ventura pe la Externe, unde a rămas un timp neprecizat, și necunoscutul de la acest minister, despre care Ion Grămadă (stins prematur) spune că ar fi „cules” o parte din foile fișei de observație întocmite lui Eminescu la Ober-Doebling (vezi N. Georgescu) nu e absolut nici o legătură.

*

Al. Ciurcu? Deși a căpătat o oarecare notorietate ca inginer, în urma inventării motorului Ciurcu-Boisson, el rămâne o altă necunoscută, în „cazul Eminescu”! Ciurcu nu a descris incidentul de la *Capșa* imediat după producerea evenimentelor. Prin urmare, în timp, putea să separe adevărurile de zvonurile false. Prima și cea mai simplă verificare o putea face la madam Capșa. În situația în care a mințit, am fi îndrituiți să îl socotim între cei care, organizat sau nu, au vrut răul lui Eminescu. În caz contrar, putem deduce că el a rămas pentru totdeauna cu greșita idee că Eminescu era într-o asemenea stare de inconștiență, încât și-ar fi opărit tot trupul (în puțină nu băga doar un deget). Într-o atare ipoteză, înseamnă că așa s-a spus și s-a știut în epocă – eventualitate în care, încă o dată, tăcerea lui Siderescu și a lui Ocășanu nu numai că nu are scuze, dar îi arată a fi chiar inamici ai lui Eminescu.

N. Georgescu notează în cartea sa că „*Al. Ciurcu fusese în zilele lui decembrie 1880* (e vorba de 2 decembrie, ziua în care a fost înscenat atentatul împotriva premierului – n.n.) *consilierul lui I.C. Brătianu – iar după 14 martie 1881 (data când în Parlament se anunță declararea României Regat, după care I.C. Brătianu se retrage strategic din Cabinet, lăsând fratelui său, Dumitru Brătianu, grija organizării serbărilor oficiale de la 10 mai) – tot Al. Ciurcu va rămâne un fel de sfetnic de taină al noului premier, D. Brătianu, însoțindu-l în casele de la marginea Bucureștilor, unde acesta «se ascundea» ca să nu dea ochii cu ambasadorii marilor puteri, cu membrii parlamentului etc. (...) Expulzatul de la 1885 știa, așadar, foarte bine – cel puțin, foarte de aproape! – secretele de Cabinet din iarna lui 1880-1881.”*

Vorbe da, probe ioc

Cele de mai sus sunt, cred, suficiente probe pentru a demonstra măcar un lucru: acela că biografia lui Eminescu, așa cum o învățăm cu toții în școală, are un fundament incredibil de șubred: onestitatea preinsei mărturii a lui Ventura, despre care chiar amicul lui Ciurcu, spune că „*avea obiceiul să exagereze*”, iar Eminescu scrisese într-un manuscris că ar fi „*om de nimic*”. N. Georgescu mai adaugă o informație importantă: Ventura „*chema cu câteva luni înainte (de arestare – n.n.), prin L'Indépendance roumaine, medicul să constate că argumentația redactorului de la Timpul este cea a unui om care și-a ieșit din minți*”.

Și, ca o colme a să nu spun ce, până și această dubioasă declarație ne-a parvenit indirect. Mi se pare inadmisibil ca exegeții care studiază viața lui Eminescu să nu avertizeze cititorul asupra unor aspecte precum acesta. Fiecare biograf are dreptul să interpreteze în stil personal documentele existente, dar socotesc abuz teribil și lipsă de onestitate să nu comunici cititorului prezența tuturor informațiilor contradictorii, ori pe cea a unor acte oficiale. Altminteri, nu mai putem vorbi de biografia lui Eminescu, ci de viața acestuia în viziunea lui Cutare. Cred că cititorul român trebuie, în general, creditat mai mult. Cred că, atunci când tratează probleme precum viața lui Mihai Eminescu, o carte poate conține opinii personale ori sugestii, dar trebuie să ofere explicit datele care se bat cap în cap, oferind lectorului șansa de a discerne (și) cu propria minte.

Conform procesului-verbal al Poliției, întocmit la „*douăzeci și opt iunie 1883 orele 7 seara*”, rezultă că Siderescu și Ocășanu au „informat” cu puțin înaintea acestei ore, întrucât comisarul a acționat „*la moment*”. Revine întrebarea: *când* au aflat Siderescu și Ocășanu că Eminescu s-ar găsi la Baia Mitrașevski?

Imediat după ce se instalase la puțină? În cazul acesta, să înțelegem că, până pe la ora 19,00, la diferite răstimpuri, ei au mers la Mitrașevski, să verifice dacă Eminescu mai e acolo? L-au așteptat pe trepte, înfulecând câte-un covrig, să le treacă vremea? Au făcut naveta între cafenea și baia publică? Dacă ar

fi așa, după a doua sau a treia oră nu puteau să meargă, deja, la Poliție, intervalul fiind oricum mult mai mare decât cel uzual? Au aflat pe la trei, după-amiază, să zicem? Rămâne aceeași nedumerire privind rostul pentru care ar fi așteptat să se împlinească opt ceasuri, înainte de a se prezenta îngrijorați la Poliție.

Au fost ei puși în temă puțin înainte de ora 19, menționată în procesul-verbal? Sună și mai improbabil. Dacă s-ar fi dus la baia Mitrașevski doar spre seară, motivația drumului ar dispărea aproape complet, întrucât, în lipsa unei garanții (dată de cine?) că Eminescu s-ar mai afla în stabiliment, nimic nu îi putea face să creadă că îl vor mai găsi acolo. Or, o informație certă în acest sens nu ar fi putut oferi decât cineva care îl ținea sub atență supraveghere, ceea ce presupune acțiune premeditată.

Apare aproape cert că Eminescu nu a stat la baie opt ceasuri, cât au pretins Ocășanu și Siderescu. Ciurcu, am văzut, vorbește de „*mai multe ore*”. Sigur că exprimarea nu exclude cifra opt, dar nici nu o face prea probabilă: opt ore reprezintă, totuși, o treime din zi. Chiar atunci când mergi cu trenul și călătoria se întinde pe durata a opt ceasuri, mai rar spui că drumul a durat „*mai multe ore*”; de obicei este prezentată cifra exactă, ea stârnind o mai mare mirare decât formularea vagă. În plus, dacă Eminescu ar fi stat opt ceasuri în apă fiartă, cum zice și G. Călinescu, pielea mâinilor trebuia să i se încrețească și să i se umfle deosebit de rău, atrăgând atenția martorilor și impunând consemnarea în fișa medicală, la internare.

Pe de altă parte, dacă această cifră a fost exagerată, atunci este posibil ca răstimpul petrecut de el la baie să fi fost *oricât de scurt*, ora arestării lui putând fi cu totul alta decât cea menționată în procesul-verbal. Din clipa în care admitem însă aceasta, practic, orice devine posibil. „Discreția” duetului Siderescu-Ocășanu nu face decât să întărească suspiciunea că totul a fost o abuzivă manifestare de forță.

Dacă Siderescu și Ocășanu au ajuns la baia publică (să zicem că nu contează când și cum, deși aceste detalii constituie unele dintre cheile momentului) și au discutat cu Eminescu prin ușă, ce dovadă de nebunie puteau ei invoca? Refuzul acestuia

de a le deschide? Să fim serioși! În primul rând, *pentru ce i-ar fi cerut ei una ca asta?* Voiau să facă o baie în trei? În al doilea rând, indiferent ce reacție ar fi avut Eminescu (din păcate, nu se oferă nici un amănunt edificator), *nu era mai firesc ca primul lor gând privind cauza comportamentului ce le părea ciudat să fi fost băutura*, bunăoară, pe care unii biografi o amintesc cu insistență? Nu se întâmplă frecvent ca fiecare să aibă clipe în care se manifestă altfel decât de obicei? Câți dintre noi, atunci când un prieten are o atitudine deosebită, se gândesc imediat că a înnebunit și cheamă Salvarea?

Dar, chiar dacă admitem că Ocășanu și Siderescu erau convingși de alienarea mintală a lui Eminescu, rămâne fără umbră de explicație rezonabilă motivul pentru care ei, prieteni de-ai lui, nu-i așa?, s-au dus direct la Poliție. Nu era mai firesc să încerce întâi să obțină același rezultat apelând, discret, la administrația băii? De ce nu l-au căutat pe Maiorescu, după modelul familiei Slavici, ori de ce nu au cerut și părerea altor amici comuni? La fel, nu trebuia ca ei, în primul rând, să-și întărească opinia privind subita înnebunire, discutând cu cei care îl serveau și pe clientul Eminescu? Chiar poți înghiți o poveste ca a lor fără să te rănești?

La urma urmei, *din ce cauză* îl căutau Siderescu și Ocășanu pe Eminescu? Cum mai spuneam, *când* au aflat ei că Eminescu s-ar găsi la baia publică și *cine* le-a furnizat această informație? În absența unui răspuns, să credem că Siderescu și Ocășanu s-au convins din senin că Eminescu trebuia internat? Ei au ajuns la baie, în căutarea lui Eminescu, *deși nu aveau nici un motiv să sper* că îl vor găsi acolo, la acea oră, și tot ei i-au pus diagnosticul de „nebu”, iar ceilalți, inclusiv autoritățile, i-au tratat ca pe niște mari specialiști în domeniu. Este atât de neverosimil! Contradicția devine flagrantă: Ventura încearcă să ne prezinte imaginea unui Eminescu violent și înarmat, în timp ce Siderescu–Ocășanu pe aceea a unui personaj complet inofensiv, aflat, sărmanul, în toiul unei ultra-banale, dar prea prelungite, băi la putină.

Mai mult, faptul că Siderescu și Ocășanu ar fi trecut pe la baia Mitrașevski înainte de a ajunge la comisariat este doar *presupus* de cititorul de bună-credință, nicidecum *dovedit*. În

ciuda așteptărilor, *nici unul, nici celălalt nu spun vreun cuvânt, barem, legat de ipotetica lor ședere acolo*. Dacă dăm crezare lui Ciurcu, și ei și Simțion au lăsat să se creadă că Ventura orchestrase totul. În mod neplăcut suprinzător, nici dinspre amicii lui Eminescu nu se ridică vreun glas care să ceară limpezirea unor aspecte contradictorii. Poate, toți au fost prea convingși de nebunia lui Eminescu. Poate, acesta chiar a scăpat din mâini „hățurile logicii”, cum spunea cineva. Ai jura că țara toată știa ce avea să se întâmple și că toți priveau situația ca pe o fatalitate!

Or, dr. I. Nica ne asigură fără ezitare că „*Nici cel mai dibaci grafolog n-ar fi în stare să desprindă un cătuși de discret avertisment în grafia lui Eminescu, dinainte de izbucnirea nebuniei. Mai mult chiar, după izbucnirea psihozei afective, nici medicii n-au putut să înțeleagă suficient de bine natura răului de care suferea Eminescu.*” A fost acel *rău natural, ori unul creat în mod artificial?*

Oricât am lua în calcul mentalitatea secolului trecut, mult diferită de cea prezentă, oricât am ține cont de relativ marele procent al bolnavilor de sifilis (și, implicit, al celor suferinzi de paralizie generală – adică, „urcarea la creier” a sifilisului tardiv), tot nu este suficient pentru a explica de ce comisarul Nicolescu l-a dus, legat fedeleș, direct la ospiciu. Cu toată bunăvoința, dar în procesul-verbal pe care l-a întocmit nu cred că poate fi depistat vreun argument pentru asemenea decizie.

Cred că există o singură explicație plauzibilă: aceea că Poliția a acționat potrivit unui scenariu malefic. În acest sens, ne putem aminti un detaliu (poate) important: *în cazul în care ar fi fost doar arestat și dus în beciurile Poliției, Eminescu rămânea accesibil pentru prieteni și cunoscuți, care, poate, s-ar fi convins că nu e nebun după cum spun unii. Și iaca scandalul, și iaca eliberarea, ba, chiar și un plus de glorie. În schimb, în buncărul lui Șuțu, accesul putea fi oricând și pe termen nelimitat obstructionat, inclusiv pe motivul că așa era „spre binele lui”.*

În plus, arestarea era dificilă, articolul 13 din Constituția de la 1866 stipulând: „*Nimeni nu poate fi poprit sau arestat fără de cazul de vină vegheată, decât în puterea unui mandat judecătoresc motivat și care trebuie să-i fie comunicat la*

momentul arestării sau cel mult în 24 de ore după arestațiune”. Această precizare constituțională poate fi un motiv suplimentar, care obliga ca Eminescu să fie socotit neapărat nebun, altminteri neputând fi scos din scenă fără ca legătura junimiștilor cu liberalii să nu devină supărător de evidentă. Ce să spui publicului – și chiar jurnaliștilor și multor politicieni? Că, după ce Eminescu a dezavuat public politica lui Maiorescu și a „junimiștilor”, la 31 mai, n-a trecut bine luna și aceștia au aranjat ca Eminescu să fie internat în ospiciul doctorului Șuțu?

Povești la mâna a doua

Pe Ion Russu-Șirianu l-a împins păcatul, de i-a povestit lui fiu-său, Vintilă, ce a făcut el în tinerețe și, mai ales, în 28 iunie 1883. Iute la mânie, Vintilă a apucat pana și-a repovestit de nu-ți vine să crezi (*Vinurile lor...*):

„Am luat-o, instinctiv, spre redacție. Când ajung în dreptul ușii mici, cu gratii care dă spre scări, iese, năvală, Iancu Procopiu. În sfârșit, un amic! E fără surtuc, la chip, rătăcit.

-Hai, Russule, strigă. Nenorocire cu Eminescu!

-Știu, găfâi, dar tu, de unde știi?

-Acu' a plecat de aici domnul Grigore Ventura. S-a dus la Clubul conservator să-i anunțe, zice.

Și mă trage după el. A stat. M-a privit scurt:

-Eminescu e într-un acces de nebunie... Asta-i! (...)

Procopiu pornește și vorbește întretăiat:

-E teribil, Russule!... A dat peste dl. Ventura la cafeneaua aia boierească...

-Capșa, îngân.

...era cu un pistol mare în mână... De unde, dom'le?...

A ținut, în vorbe rătăcite, un fel de discurs fulminant în contra liberalilor și mai ales a regelui, marele vinovat de toate nenorocirile oamenilor. L-a tras pe Ventura după el ca să meargă la Palat să-l împuște imediat pe Vodă...

-Și-acum? Întreb, cu glas înecat, unde vrei să mergi?

-Ventura a reușit să-l amăgească și să-l ducă la baia publică de pe cheiul Dâmboviței... Între timp el s-a dus la cei în măsură să decidă ce e de făcut.

-Hai mai repede, strig. (...)

Când ne lăsăm pe coborâșul spre Dâmbovița, ne oprim surprinși.

Sub cei doi copaci de lângă o fântână, șade pe jghiabul de piatră, domnul Caragiale, cu o batistă udă pe cap. (...)

-Îl căutați? ne-a întrebat de-a dreptul, cu glas îndurerat.

-Ați aflat? zic.

-Da... Eu nu mai pot, în Gheena asta... Umbli pe podeaua iadului. Duceți-vă cât mai repede. Mi s-a spus că a venit poliția acolo, la baie... Vedeți, poate îl puteți transporta acasă... Apoi, vom vedea... Eu rămân aici, până prind puțină putere... Apoi, la redacție. Veniți, unul din voi, să-mi spuneți ce s-a făcut..."

Potrivit lui Șirianu, discuția trebuia să aibă loc în jurul prânzului, imediat după întoarcerea lui de la târg, din Bolintin. Din dialogul de mai sus reiese că, după ce și-a dat jos batista udă de pe cap, Caragiale ar fi pornit spre redacție, unde urma să-i aștepte. În contradicție totală, Maiorescu scrie în *Însemnări zilnice*: „A venit la mine Caragiali, la masă; a izbucnit în lacrimi când a auzit ce e cu Eminescu”. Cum este cam greu de admis că I. L. Caragiale, cu tot geniul lui, s-ar fi putut afla, simultan, călare pe jgheabul unei fântâni, „cu o batistă udă pe cap”, și acasă la Maiorescu, cu ochii umezi (probabil, de la apa scursă din batistă), suntem obligați fie să alegem între cele două variante, fie să nu credem nici una dintre ele. O altă noconcordanță e aceea că, dacă îl luăm în serios pe Șirianu, ne dăm seama că I.L. Caragiale nu putea să izbucnească în lacrimi „când a auzit ce e cu Eminescu”, din simplul motiv că el știa de mulțisor de acest lucru. Ba, putem spune că, sub anumite aspecte, Caragiale trebuia să fie chiar mai informat decât Maiorescu, el aflându-se prin preajma băii publice atunci când a fost arestat Eminescu.

Lipa-lipa, hopa-hop, Șirianu a ajuns la baia publică. Acolo, șoc:

„Când l-am văzut pe acel Eminescu, am simțit că, într-o singură clipă, îmbătrânesc cu câțiva ani.

Ce haine pe el? Nu-s ale lui. Mânecele, prea lungi, atârână peste mâini. Pantalonii, prea largi, se târșăie...

Stă, fără prezență, între doi polițai și doi infirmieri, care se răsteau unii la alții, nu pricep din ce cauză. La câțiva pași, un

Recurs Eminescu

---

vehicul ciudat, jumătate caretă, jumătate dubă... El stătea tot așa, docil, fără prezență... M-am aruncat spre el. M-am oprit în fața lui. Cred că am împreunat mâinile a rugă, căci toată ființa mea numai rugare, o desnădăjduită rugare. I-am cătat cu ochii mei privirea, am strigat:

-Domnule Mihai!...

Dar n-am aflat nimic. Eminescu nu mai avea privire! M-am izbit, cu groază, doar într-un ochi gol! Acel ochi mare, alb, cu desăvârșire gol de orice viață, de orice percepere. Cumplită minută! Am strigat încă o dată:

-Domnule Mihai!... Eu sunt „ciobanul”... nu mă cunoașteți?

Mut îi era glasul, mut îi era ochiul. Nici un semn. El nu mai era. Mi-am strâns obrajii între palme și am rămas așa stană de ghiață, în căldura de ghehenă...

L-au împins spre careta aceea cenușie. El pășea încet, încurcat în târșăiala pantalonilor. Părea că împlinește, cuminte, indiferent, un îndemn. Părea că nu mai suferă, că e mut de orice cuvânt, că nici un gest nu face... Dar eu, cum stăteam astfel, cu o rană adâncă în piept în loc de inimă, cum priveam prin păienjenişul genelor înlăcrimate, l-am văzut, parcă departe, într-o ceață rece, supt de nisipuri mișcătoare, înfundându-se în mlaștini negre, ridicând brațele.

Și am auzit glasul său, cel adevărat, strigând cu desnădejdea celui ce se îneacă:

-Ajutor!

M-a pătruns durerea până în cea mai adâncă vibrație a ființei mele. Am invocat un miracol. L-am strigat pe Dumnezeu. Dar, iată că, în loc să-mi vină pe buze o rugăciune creștinească prin care să cer ajutorul celui de sus, m-am pomenit murmurând, cu fierbinte fervoare, cu un fel de stranie credință: «Cobori în jos, luceafăr blând...»

A fost ultimul meu cuvânt către Eminescu, a fost un adânc îndurerat adio.”

Precizarea privitoare la „glasul său, cel adevărat” poate face ca momentul descris să nu apară, musai, ca o „făcătură” melodramatică. Dacă Eminescu chiar a strigat după ajutor, dar nu l-au auzit decât dușmanii și neputincioșii,

care nu-i puteau sări în ajutor, (inclusiv?) din motivul că, deja, îi credeau pe polițiști și infirmieri?

Oare, faptul că „*nu mai avea privire*” era un simptom ce apare doar în cazul înnebunirii subite? O persoană drogată, ori care a suferit un șoc are o uitătură care te taie-n două? Arată ea, cumva, întinerită? Și-apoi, să nu uităm, Șirianu era obișnuit cu *un anume* Eminescu. Nu trebuia neapărat să aibă loc o prăbușire totală, pentru a-l impresiona – mai ales la vârsta lui de atunci. De aceea, este complet exclus ca strigătul din relatarea lui, acel strigăt de *ajutor*, să fi fost modalitatea prin care Eminescu, cu cele din urmă puteri și, poate, tot mai vag conștient de ceea ce i se întâmpla, încerca să se opună și să avertizeze?

Dacă, înainte de a fi urcat în cotigă și dus la Șuțu, Eminescu cerea ajutor, scenele prezentate de Călinescu, în a cărui beletristică Eminescu spunea rugă și binecuvânta „*pe toată lumea*”, sunt încă o dată dovedite ca fiind deliberat fictive, ele arătând exact opusul realității. Și, astfel, revenim la o întrebare la care ne-au condus și alte probe: ce temeii serios avem pentru a nu ne întreba dacă, nu cumva, *Eminescu a fost ridicat cu sila și în mod abuziv (de la baia publică sau din alt loc!)*, violența polițiștilor și a infirmierilor provocându-i un traumatism psihic extrem de puternic? Dar, și mai important: dacă a fost luat „cu japca”, ce motive avem să credem că, odată ajuns la ospiciu, nu a fost supus unor tratamente și mai dure decât arestarea în sine?

În cazul în care se acceptă și alte declarații ale lui Șirianu, tânărul prieten al lui Eminescu, trebuie să fim de acord că și prezența infirmierilor a fost reală. În acest caz, însă, de ce nu se pomenește nimic despre ei în procesul-verbal al Poliției, comisarul pretinzând că el și cu „amicii” l-ar fi predat pe Eminescu lui Șuțu? Dacă polițistul Nicolescu și oamenii lui au plecat spre baia publică „*la moment*”, *cine, când, cum și de ce a mai chemat infirmierii?* Cine altul să știe, dacă nu Maiorescu, omul care recunoaște că, înainte de ora 7 dimineața, a plecat, escortat de Simțion, la ospiciul condus de doctorul Șuțu? De ce, exceptând amintirile în discuție, nu se pomenește nimic de acești infirmieri? Dacă disensiunea ivită între ei și polițiști este reală, să se explice prin faptul că unii erau trimiși la ordinul lui Brătianu, ceilalți – urmare aranjamentului lui Maiorescu? Pentru

ei să fi plătit acesta din urmă 300 de lei, la *Caritatea*?

Problema este că nu prea concordă ora: Maiorescu se aștepta ca totul să se încheie până pe la ora prânzului, dar comisarul afirmă că a întocmit actul spre seară, fix la ora 19,00.

Și, dacă infirmierii tot veniseră (fuseseră chemați ori trimiși), ce rost avea ca polițiștii să-i mai conducă până la ospiciu, spre a-l preda pe Eminescu direct lui Șuțu, dacă ei fuseseră trimiși de acesta? Prezența lor, neconsemnată în procesul-verbal al Poliției, care susține că ea l-ar fi predat lui Șuțu, ridică mari semne de întrebare inclusiv asupra corectitudinii relatărilor din documentul semnat de comisarul Nicolescu. În atare situație, ar putea fi luată în calcul până și autenticitatea actului. Unul dintre principalele argumente că acesta nu este contrafăcut rămâne un alt proces-verbal, întocmit tot de Nicolescu, a doua zi:

„Astăzi 29 Iunie 1883,

Noi Comisarul, după stăruința D-lui Ocășanu, amicul Dl. Mihail Eminescu și în considerație, că acesta din urmă (Mihail Eminescu) rămâne gol, am deschis ușa de la camera sa, față cu Dl. Ocășanu, cu D-na Slavici și Dl. avocat Nica și luând de acolo un costum de haine (jachetă, vestă, pantaloni) și o cămașe, o pereche pantaloni de noapte, am aplicat la loc numitul sigiliu.” Semnează „Comisar C. N. Nicolescu, Ecaterina Slavici, Tinca, G. Ocășanu”.

(Fără să contest existența personajului numit *Safta*, invocat de Vintilă Russu-Șirianu, atenționez că, în actul de mai sus semnează o oarecare *Tinca* – tiza stăpânei sale, Ecaterina, familiar numită și Catinca. Semnalarea este de tipul „fapt divers”, deoarece e posibil ca doamna Slavici să fi avut două – sau chiar mai multe – slujnice, Tinca și Safta, după cum se poate ca Vintilă Șirianu să fi greșit numele. În contextul documentar actual, informația nu are relevanță, dar ea poate căpăta importanță alături de alte eventuale elemente, astăzi necunoscute. Merită semnalat și faptul că numita Tinca iscălește procesul-verbal, cu toate că acesta nu o pomenește, în vreme ce avocatul Nica nu semnează, deși este invocat în document, ca martor. Să fie „Tinca” semnătura greșit descifrată a lui „T. Nica”?)

O problemă de fond este aceea care privește temeiul legal în baza căruia au acționat cei doi infirmieri, care, oricât de obișnuiți ar fi fost cu suferinzii de „boli nervoase”, nu erau totuși medici, să poată pune un diagnostic, iar polițiștii nici atât. De ce, o dată cu infirmierii, nu a venit și un medic, lăsându-i pe aceștia să acționeze asemenea unor hingheri? În acea perioadă, oricine putea fi ridicat de pe stradă și dus la balamuc de infirmieri, urmând ca doctorii să decidă dacă e sau nu nebun?

Și cum s-a ajuns de la acel Eminescu pe care Pop îl prezintă ca încercând să țină închisă ușa cabinei de baie și, mai apoi, împotrivindu-se din răsuputeri să fie îmbrăcat în cămașa de forță, ei bine, cum s-a ajuns de la un Eminescu extrem de dinamic, la un Eminescu „*docil*”, după cum îl descrie Șirianu? Resemnare? Într-un timp atât de scurt? Nu ar fi avut privirea goală. Să fi lucrat exclusiv sistemul nervos? Așa se pare, comisarul Nicolescu nefăcând vorbire de vreo intervenție de alt gen (de pildă, obligarea lui să înghită anumite hapuri). Dacă lucrurile stau astfel, nu reiese că a avut loc un traumatism psihic deosebit de puternic? Iar dacă acest traumatism este o realitate, cine și cum demonstrează că, anterior lui, starea de sănătate a lui Eminescu nu era perfect normală? Cine și cum demonstrează că provocarea unui șoc foarte puternic nu a fost chiar unul dintre scopurile descinderii de la baia publică?

Să fi fabulat Șirianu? Posibil. La fel de bine, însă, nu e exclus ca el să fi oferit amănunte pe care alții le-au ascuns. Principalul argument rămâne, în opinia mea, faptul că este singurul autor care pomenește de infirmieri, a căror prezență este mai mult decât credibilă, datorită aranjamentului făcut de Maiorescu. În plus, apariția lor era firească într-un asemenea *commando*, inclusiv cămașa de forță fiind foarte probabil adusă și manevrată de ei. De aceea, e cu atât mai dubios faptul că acest lucru a fost ascuns de ceilalți, fie și doar prin omisiune. De ce nu s-a spus clar că Poliția a fost ajutată de infirmieri? Date fiind omisiunile și contradicțiile prezente, suntem îndreptățiți să ne întrebăm și dacă scena descrisă s-a petrecut cu adevărat la baia publică. Să nu uităm că în înțelegerea dintre Maiorescu și Simțion era vorba de sediul societății „*Carpații*”!

Într-o polemică, multe ipoteze dintre cele de mai sus

pot fi răsturnate cu scobitoarea, printr-o întrebare de detaliu: poți pune preț pe spusele lui Vintilă Russu-Șirianu? De acord, mărturia lui rămâne foarte discutabilă, dar dacă renunțăm la ea, renunțăm la unul dintre cele mai vânturate argumente privind alienarea lui Eminescu: încercarea lui de a dărâma locuința lui Slavici! Fără această motivație, dispăre suportul biletului trimis lui Maiorescu și, fără aceste bilet, intervenția lui Maiorescu pe lângă Șuțu apare în adevărata ei lumină: o manevră de tip semi-mafiot!

Eminescu – primul deținut politic din România

Neclaritățile în „cazul Eminescu” sunt multe. Prea multe pentru a avea pretenția că există o biografie corectă a acestuia. Personal, cred că lucrările existente nu fac decât să întărească suspiciunea că Eminescu a fost, înainte de orice, victimă a oamenilor și abia apoi, poate, a bolii și/sau a eredității. Oare, din ceata de biografi, nici unul nu o fi fost surprins de detaliu că atât doctorul Șuțu, cât și comisarul Nicolescu se mai aflau în sediile instituțiilor lor, la o oră atât de înaintată (19,00)? Așteptau „coletul”? Întârziaseră întâmplător? Făceau ore suplimentare? Locuiau chiar în incinta ospiciului, respectiv, a Poliției? Să nu intri la idei și să-l suspectezi pe comisar că a trecut o oră falsă în procesul-verbal, mult mai târzie decât momentul real la care s-au produs reținerea și internarea lui Eminescu? Astfel, nu capătă și mai multă legitimitate întrebarea dacă, nu cumva, neputința doctorilor de a cădea de comun acord în privința bolii de care ar fi suferit Eminescu – numărul ipotezelor fiind aproape egal cu acela al capetelor emitente – se datorează tocmai lipsei unei reale și grave afecțiuni psihice? Nu cumva, ”boala” lui Eminescu, așa cum au perceput-o prietenii care l-au vizitat la ospiciu, s-a datorat (și) tratamentelor administrate, Eminescu fiind supus unui nociv *bombardament chimic*, mai mult sau mai puțin întâmplător ales?

Să revenim la... revolver. Toate cele de mai sus sunt de natură să convingă că a susține ferm că Eminescu a fost înarmat în ziua arestării sale rămâne hazardat, date fiind ciudățeniile petrecute în acea zi funestă. Să admitem că a fost înarmat. În acest caz, unde a dispărut arma? Cum de nu o invocă poliția, în

ciuda faptului că, astfel, căpăta un argument serios în susținerea arestării lui? N-or fi pomenit nimic despre armă ca să nu-l compromită, se vor gândi, poate, unii. Dar putea el fi compromis mai mult decât prin tratarea sa drept nebun de legat ori prin diagnosticul ce-l prezenta în mod fals drept bolnav de sifilis? În al doilea rând, dacă într-adevăr înnebunise, prezența pistolului i-ar fi stricat imaginea mai mult decât nebunia însăși, sau faptul că era înarmat ar fi trecut neobservat, ca o consecință aproape firească a alienării? De asemenea, dacă s-ar fi intenționat ocrotirea imaginii lui publice, s-ar mai fi dus Ventura – și, mai apoi, Siderescu și Ocășanu – direct la Poliție, sau ar fi cerut mai întâi ajutorul unor persoane cu o mai mare influență asupra lui Eminescu (Măiorescu, de pildă)? Cum se face că, taman atunci când se pretinde că Eminescu era un pericol public real, nu a acționat nimeni, acesta fiind arestat într-un moment de liniște totală?

Dacă nu a fost înarmat, situația este, cred, limpede: Eminescu a căzut victimă unei înscenări. Scopul? Eliminarea lui din viața publică. Intensa mediatizare a „nebiei” sale i-a răpit încrederea celorlalți, înlocuind-o cu – într-adevăr înnebunitoarea – milă. Iar dacă motivul arestării l-a constituit înscenarea unei crize de nebunie, evident că nu e deloc imposibil ca el să fi fost ajutat să o ia cu adevărat razna. Altfel spus, într-o atare lumină, Eminescu apare drept primul deținut politic din România, distrus în mod sistematic (de o soartă asemănătoare având parte și Avram Iancu). În situația în care dușmanii lui au fost siliți să apeleze la înscenare, rezultă fără dubii că sănătatea lui psihică nu era zdruncinată, pentru a impune internarea în ospiciu, chiar dacă, potrivit unora, o serie de nopți de nesomn l-ar fi făcut să fie mai agitat.

Neatenții careucid

Doctorul Nica scrie în cartea sa, altminteri bine împănată cu tot felul de citate: „*Motivele internării [lui Eminescu], consemnate de unul dintre medicii curanți, au cuprins starea de agitație violentă, delir incoerent, halucinații senzoriale terifiante, insomnie tenace, agresivitate și vociferări. Acuitatea extremă a simptomelor nu permite în primele momente un*

studiu amănunțit al diferitelor funcții și facultăți. «Aspectul maladiei era acela al unei manii acute, caracterizată printr-un delir absolut incoerent, prin mișcare dezordonată...» După ce încheie citatul, Nica reia: „Medicul arată că Eminescu a fost izbit...” – nu mai contează de ce anume.

Citatele de mai sus, preluate din așa-zisul raport al unui Anonim, rămân un exemplu tipic privind ușurința stupefiantă cu care mulți biografi preiau și interpretează diverse texte, care slujesc versiunii lor. (Și Nica se înscrie, cu toate erorile lui, între cei de bună-credință!) Deci Nica, el însuși medic, afirmă cu fermitate că autorul fragmentelor invocate de el ar fi tot medic. De unde până unde, atâta timp cât întregul manuscris este nesemnat? Existența în cuprinsul textului a foarte mulți termeni medicali te poate face să bănuiești că o fi fost scris de un medic, dar nu oferă o certitudine în acest sens, el putând fi conceput de orice persoană, căreia i se dau pe mână actele medicale ale unui bolnav, să zicem. Atâta vreme cât nu se știe de către cine a fost scris, cu atât mai greu rămâne să fie datat. Și, dacă se cunoaște că pe piața documentelor referitoare la Eminescu au fost lansate și plastrografii, este, cumva, exclus ca acest act să fi fost întocmit la cinci, sau la zece sau la mai mulți ani după moartea lui Eminescu, spre a sluji unei anume idei, sau unui interes de grup? Și-apoi, te poți angaja să scrii o biografie, în general, și biografia lui Eminescu, în special, pe baza unor ipoteze sau a unor zvonuri? Sau, ca medic, ai putea prescrie liniștit unui om viu un tratament oarecare, având drept fundament asemenea informații „precise”?

Doctorul Nica merge până acolo încât precizează „*motivele internării*” așa cum, vezi Doamne, ar fi ele „*consemnate de unul dintre medicii curanți*”. Deja, ne aflăm în fața unei născociri sfruntate, pentru că orice lector, aflând că citatele vin din partea „*medicului curant*” al lui Eminescu, este tentat să le preia fără cenzură. Chiar dacă, în alt loc, Nica ar preciza adevărul despre textul din care citează ca dintr-un raport parlamentar, tot nu ar fi îndreptățit să afirme că notițele aparțin unuia dintre „*medicii curanți*”, deoarece, dacă cititorul nu se lasă furat de text (cum se întâmplă de obicei) el devine nedumerit:

până la urmă, citatele sunt scrise de un doctor sau de-un frizer? „Medicul arată că Eminescu a fost izbit...”, mai zice doctorul Nica, de-ai crede că arestarea acestuia s-a făcut sub controlul unei comisii trimise de Ministerul Sănătății! Or, tocmai aici e buba: Eminescu a fost ridicat și internat în chip abuziv, ilegal!

Referitor la Anonim, doctorul Nica precizează: „*El a fixat debutul bolii la 8 iulie 1883, anticipând, se pare, cu două zile izbucnirea psihozei afective*”. Bine, dom’ doctore, da’ chiar nu miră cum ar putea un medic să prevadă boala unui pacient, pe care nici măcar nu l-a văzut? Chiar nu miră neconcordanța dintre data avansată de „*medicul curant*” și cea pretinsă de *comisarul* Niculescu (28 iunie „*stil vechi*”, adică 10 iulie „*stil nou*”)?

Nica citează și acel fragment, prin care Anonimul ne înștiințează că Eminescu „*se armă în invidia lui cu un revolver și amenință, fără motiv, pe unul dintre cei mai devotați amici. Cu multă dificultate el fu stăpânit din agitațiunea sa și dus la Institutul medical Caritatea din București*”. Doctorul-biograf pare a nu ști ce-i aia întrebare. El nu e curios să afle când a devenit invidios Eminescu și, mai ales, pe cine și din ce motive. La fel nu e interesat să afle cine și-a riscat pielea pentru a-l stăpâni pe Eminescu „*din agitațiunea sa*”, cum s-a manifestat acea „*agitațiune*” și cum a procedat eroul. Nu-l interesează nici de unde și din ce motiv își procurase Eminescu arma, și nici ce s-a ales de ea după arestare. Îl interesează numai revolverul, chiar și fără capse, pentru că doar cu el se poate juca!

Mite dovedește că Maiorescu minte

În fine, câteva rânduri mai jos, Nica citează din Mite Kremnitz: „*Deodată, fără pricini văzute – afară de o vară deosebit de călduroasă – [Eminescu] fu cuprins de o grozavă aiurare. I se părea că trebuie să omoare pe un om care altfel îi era cu totul indiferent, și nu-și veni iarăși în fire până ce nu i se luă arma din mână.*” Că l-ar fi cuprins „*grozava aiurare*”, mai c-ai înțelege. Dar pistolul? De unde și de ce făcuse Eminescu rost de el? Dacă „*nu-și veni iarăși în fire până ce nu i se luă arma din mână*”, deducem că s-au dat ceva lupte. Unde au avut ele loc? Cine sunt eroii care l-au anihilat pe periculosul Eminescu?

Nemțoaică în versuri, draga doamnă poetă Mite (cumnată a lui Maiorescu – bărbatul ei, doctorul Kremnitz, fiind frate cu prima nevastă a criticului) merită oricum toată recunoștința noastră, deoarece ne ajută să descurcăm unele ițe ale „dosarului Eminescu”. Concret: principala sursă de informații a acestei simpatice dudu măritate rămânea rubedenia Maiorescu (soțul, cu toată priza pe care o avea ca medic al lui Carol I, nefiind chiar buletin de știri). Mi se pare complet improbabil ca, dacă Maiorescu ar fi cunoscut o altă variantă și i-ar fi împărtășit-o, fără să-i ceară să păstreze tăcerea, Mite să nu fi precizat acest lucru. Precum s-a văzut mai sus, ea pare să fi fost convinsă că internarea lui Eminescu s-a datorat faptului că, pierzându-și el subit controlul, a vrut „să omoare”. Pe cine să omoare? Pe „*un om care altfel îi era cu totul indiferent*”. Când a aflat vestea? Este mai puțin important; dacă, vorba lui Slavici, „*s-a întâmplat*” să-i pice știrea-n poală chiar în 28 iunie, ziua în care Maiorescu a părăsit țara, înseamnă, indiscutabil, că arestarea s-a produs înainte de ora 17,30 (și, deci, procesul-verbal al Poliției ar fi, și sub acest aspect, plăsmuit). Dar, repet, asta contează mai puțin. Deocamdată.

Esențial este altceva: ea, Mite Kremnitz, nu pomeniște nimic de madam Slavici și de angoasele acesteia, scâpate din fugă pe prima carte de vizită aflată la îndemână. Deducem că Maiorescu nu i-a spus nimic despre bilet – caz în care, apare întrebarea: „de ce i-a ascuns acest lucru?” Exprimarea lui Mite nu lasă loc supoziției că, înainte de a amenința cu revolverul, Eminescu trecuse printr-o criză ceva mai puțin violentă, acasă la Slavici: „*Deodată*”, „*i se părea că trebuie să omoare*” și „*i se luă arma din mână*” formează un întreg, un șir de fapte înaintea cărora totul a fost normal (existența lui „*deodată*” o dovedește) și după care Eminescu a ajuns imediat la balamuc. Încheierea incidentului la casa de nebuni este și mai ciudată, dacă, așa cum scrie Mite, Eminescu și-ar fi „*venit iarăși în fire*” îndată ce „*i se luă arma din mână*”.

Prin urmare, această variantă o exclude pe aceea în care e amestecată și nevasta lui Slavici. Oricâtă bunăvoință ai avea, versiunile nu pot fi cumulate, ca pretinse accese succesive. Dacă îl accepți pe unul, celălalt devine, automat, mistificare.

Desigur, nu era obligatoriu ca Maiorescu să-i spună cumnatei sale toate cele. Pe de altă parte însă, oficial, internarea lui Eminescu nu era secret de stat, ba, nici de partid, măcar. Dacă vinovat nu a fost decât destinul lui Eminescu, în mod firesc, nu era nimic de ascuns – sau, mai precis, nu era nimic de ascuns în cercul strâmt al familiei Maiorescu. Normal ar fi fost ca întâmplarea să constituie mai mult timp subiect de conversație în casă.

Cum nimeni nu poate să conteste că, în jurnalul lui Maiorescu, acesta scrie negru pe alb că, în ziua de 28 iunie 1883, la ora 6 dimineața punct, a primit un bilet de la doamna Slavici, se deschid două alternative: fie Maiorescu a inventat când a făcut această notație între însemnările lui zilnice (caz în care acestea nu mai sunt deloc „intime”, căpătând aspect de alibi), fie Maiorescu a păstrat secretul – situație în care tot la neadevăr ajungem, chiar dacă e unul „prin omisiune”. Cum spuneam, varianta „Szöke-Slavici” și varianta „revolverul” se elimină reciproc. Faptul că, deși contrare, Maiorescu s-a mulat după amândouă (în funcție de interese, probabil) arată că, dacă socotea necesar, nu se sfia să mintă. Omul cu barbișon îngrijit, omul cu mutră severă, omul care – Mite zice – „*mă întreba dacă nu care cumva uitasem să-l fac [pe Eminescu] să simtă distanța socială care ne separa*”, omul care dintr-un discutabil protector al lui Eminescu, încerca să ajungă un patron al acestuia, omul care va fi și ministru, și profesor universitar, și premier și critic literar, ei bine, acest om știa să mintă ireproșabil, de-nțepenea Dunărea de la izvor la Deltă!

Și, legat de versiunea lui Mite, mai e curios și altceva: Anonimul citat de dr. Nica zice că Eminescu voia să împuște „*pe unul dintre cei mai devotați amici*”, în vreme ce dânsa afirmă că respectivul era „*un om care altfel îi era cu totul indiferent*”. E nițel cam invers! Dar ce mai contează? Cât timp nu dăunează ideii precise că Eminescu își trăsesese o manie acută de rupsese gura târgului, literații din lumea mediciniștilor (și viceversa) par dispuși să accepte cam orice gălușcă, fie ea și din ipsos.

Dictatura ideilor preconceptuate

Dacă ne oprim o clipă, ca să tragem o nouă linie de

adunare, sare în ochi mulțimea nenumăraților și obositorilor „dacă”, „poate” ori „se pare”. În cazul în care prezența lor este legitimă, mai avem oare dreptul să spunem atât de siguri pe noi că „Eminescu a înnebunit”? Mai putem băga mâna în foc pentru asta? Cine acceptă definirea cuvântului „preconceput” drept „(Despre idei sau păreri) Admis, format, adoptat dinainte, fără o cercetare sau o experiență prealabilă” (M.D.E.), trebuie sau nu să recunoască și că „nebunia lui Eminescu” este, pentru majoritatea noastră, o *idee preconcepută*? Este sau nu adevărat că o idee preconcepută se poate suprapune plauzibil adevărului, dar, la fel de bine, poate ascunde o uriașă ticăloșie?

Toată lumea este, cred, de acord cu faptul că povestea înnebunirii lui Eminescu reprezintă, în fond, ceea ce numim azi un „scenariu”. Un scenariu care a rezistat până acum pentru că au lipsit întrebările. De ce? Poate, pentru că s-a acordat prea multă încredere cui nu merita. Poate, pentru că mulți nu au avut cum și pe cine să întrebe. Poate că de vină e și mentalitatea vremurilor trecute, cumulată cu frecvența anumitor boli și cu nivelul scăzut al cunoștințelor medicale. Poate, fiindcă a existat interesul limitării celebrității postume a lui Eminescu la sfera literaturii. La urma urmei, nu contează! Important este să cerem măcar acum redeschiderea „dosarului Eminescu”, deoarece avem mare nevoie să ne întemeiem convingerile pe argumente. În viața noastră sunt prea multe necunoscute, ale căror false explicații le acceptăm cu o resemnare profund păguboasă. Nimic din ceea ce se spune sau se scrie nu poate fi contestat *a priori*, ori pentru că *pare* într-un anume fel, după cum nici o prezentare incompletă sau neverosimilă nu trebuie acceptată orbește. A cere, pe lângă afirmații, și probe materiale sau înlănțuiri logice, lipsite de contradicții, este nu numai dreptul legitim, elementar, al fiecăruia, ci și obligația lui față de sine, înainte de orice.

Altminteri, riscăm să ne mutăm convingerile într-o lume iluzorie, a halucinațiilor servite la tavă de cei mai activi decât noi. Concret: cazul Eminescu. Suntem convingși că a înnebunit. De ce? Pentru că așa au învățat și părinții noștri, pentru că așa umblă vorba și așa scrie în cărți. Cum a înnebunit? Ne-ar interesa să aflăm, dar de unde? Pentru că nimeni nu are totuși habar, nici astăzi, deși în momentul producerii tragicei eclipse se găsea

în buricul Capitalei, între „amici”, nu în codru! Sau Cineva știe, dar nu vrea să spună. Cum s-a numit boala lui „de nervi”? Iată o temă pe care, de-un veac, medicii se ceartă de mai mare dragul, fără ca disputa lor să ridice în noi întrebarea: cum e posibil să existe atâtea diagnostice taman în cazul a ceea ce numim „poet național”? Incompetență? Superficialitate? Reacredință? Dacă despre un nepot sănătos al oricărui dintre noi medicii ar spune public că are ba oftică, ba trichineloză, ba hepatită, ne-am fi dus glonț la un ziar și ne-am fi plâns imediat de incompetența medicilor și de toleranța autorităților! Pentru ca un lucru să fie „inadmisibil”, trebuie să ne lovească în plin și nemijlocit?

Oare, soarta lui Eminescu nu ne afectează direct? Modul nostru de percepere a ceea ce se cheamă Poetul Național poate fi falsă sau chiar lipsi? Nu ne dăm mereu seama că Eminescu reprezintă o culme într-adevăr sfântă pentru noi, o sinteză și un simbol al poporului nostru, care trebuie să stea alături de stema Țării și de drapel?

De ce supăra Eminescu?

O acțiune rămasă secretă și după mai bine de-un veac și care l-a strivit pe Eminescu trebuie să fi fost provocată de ceva și, în același timp, să slujească cuiva. În mod cert, nu poezia lui a fost cea care a deranjat. Nici încercările de dramaturgie ori neterminatele lucrări în proză. Și nici faptul că, destul de rar, mai stătea la taclale. Și-atunci? Rămâne o singură explicație: jurnalistica – creație de un tip special, care se spijinea teimeinic pe o structură interioară imposibil de pervertit.

De aceea, dacă documentele discutate până aici arată, destul de vag, cam *cum* s-au petrecut lucrurile, fațeta următoare va încerca să explice și *de ce* s-a ajuns acolo. *Ziaristul* Mihai Eminescu, în general, și articolele lui din (anii și) lunile premergătoare arestării pot furniza date edificatoare. După cum am mai spus, multe informații pledează în favoarea ideii că, până la declanșarea jenantului și jignitorului spectacol al listelor de subscripție, *publicistul Eminescu* a fost mult mai cunoscut publicului larg, decât *poetul Eminescu*. Dacă doar contemporanii se puteau gândi că versurile

*„Și deasupra tuturor, oastea să și-o recunoască,
Își aruncă pocitura bulbucații ochi de broască...”*

îl vizau pe C.A. Rosetti (care, într-adevăr, avea ochi bulbucați) și dacă numărul posibilelor trimiteri la persoane sau locuri reale este extrem de mic în poezie (le numeri pe degete), nu la fel a fost și cu jurnalistica.

De exemplu, Eminescu afirma tranșant că *„țara d-lui Brătianu consistă din Carada, plus Costinescu, plus 4 clase primare”*. Tot el scria, la 3 martie 1881:

„De ce urmașii, dacă-i vom mai avea, să fie în pericol de-a confunda după identitatea numirilor și titulaturilor vechile noastre epoce gospodărești și spornice cu epoca în care Caradelele și Cariagdiu au găsit rațiunea de a fi? De ce epoca Mihălescu-Stroussberg și a lui Matei Basarab să aibă aceleași titulaturi? Jos vechiul nume românesc, al unei instituții române, sus regalitatea Palestinei și a Greco-Bulgariei!

Pentru onoarea trecutului trebuie să ne pară bine că se trage în sfârșit o mare linie de hotărnicie între Basarabi și Mușatini pe de-o parte și între elementele determinante ale epocii Stroussberg-Brătianu pe de alta.

Dar populațiile sărăcesc și mor?

Dar datoriile statului se urcă în fiecă an fără nici o compensație pentru oamenii ce le poartă sarcina?

Dar nu există un ochi care să controleze, o mână care să oprească nelegiuirile?

Dar imoralitatea și tâmpirea crește de nu ne mai cunoaștem poporul de acum 50 de ani?

Ce fac toate astea? Loteriile din Hamburg să trăiască, cămătarii și... tichia de mărgăritar!”

Despre efectele pe care jurnalistica eminesciană le stârnea în rândul mulțimilor vorbește, între altele, scrisoarea lui Vasile Mangra către Slavici, prin care, la 15 martie 1883, îl informa că *„Articolii publicați în «Timpul» despre situația din Ardeal, au produs o impresiune asupra cetitorilor din Ardeal, pe carea nu ți-o pot descrie (...) Tot asemenea impresiune a făcut și critica cercularii metropolitului. Autorul este așa zicând admirat pentru energia limbajului și puterea logicei cu care descrie situația românilor de aici.”*

Admiratul semnat era Eminescu, care, cu numai trei zile înainte ca Mangra să-i scrie lui Slavici, publicase articolul *Situația din Ardeal* (12 martie 1883), în care pălmuia peste nas ambițiosul guvern de la Budapesta (și, indirect, propteaua lui de la Viena) și pe clericii români care îi făceau jocul.

Articolul informa din primele rânduri că „*I.P.S.S, mitropolitul românilor răsăriteni din Ardeal și Țara Ungurească, d. Miron Românul, a adresat protoiereilor din arhidieceză o circulară. Ea oprește pe cler de-a lua parte la adunările populare cari protestează cu atâta legitimitate în contra proiectului de lege al cărui scop e maghiarizarea institutelor secundare române de învățământ*”. Regretând că nu toți mitropoliții noștri sunt croiți după tiparul lui Andrei Șaguna, Eminescu nu exclude deloc posibilitatea ca respectiva circulară „*să fie comandată de Pesta*”. Apoi o analizează.

Din întreagul document, fraza „*Conducătorii se pun pe teorii cari eschid simțul ce se numește patriotism*” a provocat comentariul cel mai amplu, Eminescu răspunzând, printre altele: „*Simțul ce se numește patriotism poate să se fi eschizând; simțul ce este patriotism după cum [i]l înțelege toată lumea – excepție făcând de maghiari – nu suferă fără-ndoială nici o scădere prin manifestări. Căci poate fi cineva bun patriot și rău maghiar – lucrurile nu au a face una cu alta – și, viceversa, poate fi cineva fanatic maghiar și rău patriot, ceea ce maghiarii sunt în genere. Patriot e omul care contribuie la bunăstarea și înflorirea tuturor elementelor din țara sa; prin ridicarea simultană a tuturor, patria se ridică. Maghiarii, din contră, văd idealul lor de stat în ruina națiunilor conlocuitoare, în apăsarea lor intelectuală; ei atentează la cel mai de căpetenie instrument de cultură al unui popor, la limba lui, pentru a-i impune în schimb idiomul ocult al unei mici și izolate rase, idiom cu forme organice fino-tartare, cu lexicon slavonesc” și care „prezintă dificultățile unei limbi moarte, fără a prezenta nici unul din foloasele ei”.*

În final, tonul lui Eminescu era optimist, căci, zicea el, „*maghiarii își consumă cele mai bune puteri ale lor*” susținând o „*idee de stat*” fără șansă de a deveni realitate: atunci „*Când o mie de ani de supremație politică n-au dat maghiarilor în privința deznaționalizării altor elemente decât un rezultat aproape nul,*

e evident că puterea lor de asimilare (causa) este nulă.” Poporul român fiind „deosebit, incapabil de-a se confunda cu altele, și care, cu toată împrăștierea sa politică, rămâne unul și același”, tentativa de a-l asimila e vis deșart, căci a lupta „în contra unor puteri constante, e egal cu a se lupta în contra rotațiunii pământului în jurul său, în contra consecuțiunii regulate de noapte și zi”.

Cu vreo lună înainte de arestarea sa, la 20 mai 1883, Eminescu a publicat un articol fără titlu (ulterior numit de unii *Religie și naționalitate*), generat de „înființarea unei mitropolii romano-catolice în București”, decizie care „ne-a dovedit fără îndoială lipsă de tact din partea Scaunului papal”. Pentru a fi mai explicit, autorul face un scurt inventar al pașilor mici cu care Biserica catolică s-a infiltrat în România, de-a lungul vremii, „fără ca prin aceasta să fi deșteptat vreo prevențiune în opinia publică a țării (...) Au fost dar românii atât de toleranți încât au privit cu un fel de mulțumire cum încet-încet se organizează în mijlocul lor o biserică ai cărei membri sunt aproape toți străini, a cărei preoțime e adusă din alte țări, al cărei cap atârnă de o putere străină și nu are datoria de a se supune legilor țării. Tari în credința lor, românii nu s-au temut de biserică papală și-au respectat pe aceia care, deși eterodocși, țineau să se închine în felul lor.”

Proaspăta mișcare a papei îl obligă să reamintească celor care uitaseră că „În toate timpurile, Scaunul papal i-a socotit pe principii catolici drept agenți ai propagandei catolice. Străbunii noștri au fost persecutați de către regii catolici ai Ungariei nu pentru că erau români, ci pentru că papa îi amenința pe regi cu excomunicarea dacă vor fi îngăduitori cu schismaticii”. Revenind la prezent, Eminescu spune – prin glasul unui ipotetic opozant al Puterii în funcțiune – un adevăr incontestabil: „Vom avea de astăzi înainte două biserici: una a țării, alta a Curții; doi capi bisericești, unul părinte sufletesc al țării, iar altul al familiei regale și al celorlalți străini așezați în țară și dinastia este un abis netrecut”.

Eminescu își exprimă convingerea că „Metropolia romano-catolică [din București] a fost creată anume spre a slăbi pozițiunea dinastiei de Hohenzollern în România” (dinastie care, prin cei „șaptesprezece ani de domnie ne-au dat convingerea

că Maiestatea Sa a intrat în țară cu hotărârea de a duce mai departe tradițiunile bunilor Domni pământeni”). Faptul că papa susține această politică, în complicitate cu ungurii și „contra neamului românesc”, îl face să scrie: „Nu tăgăduim că Austro-Ungaria va putea găsi situațiuni în care ne va impune ceea ce pân-acum am dat de bunăvoie; un lucru însă nu va putea să ni-l impuie nici o putere din lume: bunăvoința cu care i-am întâmpinat pe catolici pân-acum. Aceasta au pierdut-o, ni se pare, pentru totdeauna.”

În sfârșit, în ziua de 28 iunie, când a fost arestat, Eminescu tocmai publicase în *Timpul* articolul tratând problema libertății presei (articol pe care foarte mulți refuză să i-l atribuie). Pretextul îl constituise decizia guvernului de a-l expulza din țară pe Emile Galli, fondatorul „foii *l'Indépendance roumaine*” (și, anterior, al publicației *L'Orient*). În final, Eminescu scrie: „Dar credem că nu este nevoie a argumenta mult, spre a convinge despre urâta pornire a guvernului asupra presei. Trebuie să-l așteptăm de acum la alte măsuri și mai odioase, pentru că panta este alunecoasă și nu are piedică până-n prăpastie.

Cât pentru presă, am putea să-l asigurăm pe regim că oricât de cumplite ar fi actele sale de răzbunare, nu va fi în stare nici el a abate unele caractere tari ce se găsesc într-însa și teamă ne e că, căutând victoria peste tot, va pierde și cea deja câștigată în monstruoasa sa pornire de a-și subjugă presa”. Avem toate motivele să credem că Eminescu deținea suficiente argumente, cu care să-și susțină precizarea privind tentativa Puterii de a-și subordona presa (evident, în scopul de a manipula fără probleme opinia publică), „curățind-o” de „rebeli”. De altfel, măsura în care avea sau nu dreptate s-a văzut chiar în ziua apariției acestui articol: în ceea ce-l privea, Eminescu nu a trebuit să aștepte prea mult. Avea prioritate!

Citatele mai sus invocate nu sunt de natură să convingă că punctele de vedere exprimate de Eminescu l-ar fi făcut prea simpatic Vieno-Budapestei. De aceea, e foarte probabil ca recent întemeiatul Imperiu Austro-Ungar (1867) să nu fi rămas chiar nepăsător față de repetatele luări de poziție ale lui Eminescu. Solicitarea de a-l „rezolva” pe acesta în vreun fel nici nu era

necesar să se transforme în presiuni asupra cabinetului de la București: liberalii erau ultimii care i-ar fi luat apărarea, acțiunile lor fiind de ani buni ținta atacurilor lui Eminescu.

Un adversar, poate, chiar mai periculos decât austriecii, ungurii sau rușii era Vaticanul, stătulețul de-un lat de palmă, care are însă sub control o mai mare parte a lumii decât ar reuși, astăzi, armatele engleză și americană la un loc. Cât privește modul lui de acțiune, jumătate ocult și pe de-a-ntregul dominator, acesta rezultă inclusiv din articolele lui Eminescu. Fragmentul mai sus citat se înscrie într-o mai largă frescă, compusă dintr-o serie de articole, prin care Eminescu luminează parte din zonele mai întunecate ale catolicismului. În 1883, exasperat, *Românul* – ziarul guvernului – a încercat să zdruncine credibilitatea lui Eminescu, acuzându-l pe acesta că ar avea drept scop ascuns înlocuirea regelui cu unul ortodox!

Nu pot fi uitați nici evreii. Eminescu a scris „istoria” imigrării lor în Moldova și felul în care aceștia, prin corupție, viclenie și camătă, i-au transformat treptat pe autohtoni în mână de lucru și în sursă de profit cu orice preț. Cum nu a fost contrazis cu argumente, ci doar etichetat ca „antisemit”, sunt toate motivele să credem că nu greșea (chiar dacă și prin aceasta a intrat în conflict cu Maiorescu și cu „*opозиția miluită*”). Așa stând lucrurile, Eminescu nu putea fi deloc drag unor evrei; drept dovadă, urmașii spirituali ai acestora continuă să-l ponegrească chiar și la mai bine de un veac de la moartea sa.

Brătianu, as al loviturilor date din umbră

Desigur, de la dorință la înfăptuirea ei este cale lungă: oricât de supărător ar fi fost Eminescu, nici austro-ungarii, nici catolicii, nici țarul, nici banul evreiesc nu ar fi acționat la modul fizic împotriva lui. Să fi picat „nebunia” lui Eminescu la țanc, pentru toată lumea? Eu, unul, nu sunt atât de fericit încât să pot crede așa ceva. Dacă nu, cine își asuma cu succes sarcina unei ipotetice înscenări? Regele? Nu avea forța necesară. Francmasoneria locală? Chiar îmbibată cu demnitari, cum a fost ceva vreme, ea n-a depășit nivelul de slujnicuță cuminte și cam prostuță, bună doar să toarne și să transmită ori să execute ordine. Rămâne guvernul.

Trecutul lui I.C. Brătianu, prim-ministru liberal în anul

arestării lui Eminescu, nu numai că nu face improbabilă posibilitatea ca înlăturarea acestuia de pe scena publică să se fi făcut cu știința sa, dar pledează în favoarea ei. Pe scurt: participant la revoluția română din 1848 (dorită și susținută, ca toate celelalte revoluții naționale din epocă, de masoneria britanică, liderul real al tuturor masonilor), el este exilat în Franța – unde uneltește împotriva lui Napoleon al III-lea, fiind și arestat pentru aceasta. Revenit în țară, după ce pune umărul pentru înlăturarea lui Cuza, contribuie la aducerea în România a lui Carol de Hohenzollern – fapt care, patru ani mai târziu, nu-l va opri să se amestece și în conspirația ce urmărea detronarea monarhului. Pe drept cuvânt, după ce a părăsit redacția *Românului*, Frédéric Damé a scris în *L'Independance Roumaine* despre Brătianu: „*L'amour du pouvoir a transformé le révolutionnaire de 1848, l'anarchiste de 1850, le régicide de 1853, le républicain de 1857, le libéral de 1862 en théoricien de la réaction*”. Un om cu atare biografie ar fi tratat cu mănuși un ziarist incomod?

Între Eminescu și Brătianu nu puteau exista sentimente de apropiere. *Un om care și-a înscenat propriul atentat, avea vreo rețineră serioasă de a înscena nebunia unuia dintre cei mai morali și mai compleți ziariști ai timpului?* Când același om mai are în jur o veche echipă, cu ajutorul căreia – între altele – a dat jos un domnitor, nu un ziarist, situația nu mai impune luarea în calcul a bunului-simț și, în general, a normalității. Dată fiind susținerea ocultă a străinătății, răul devine nu doar posibil, ci chiar prioritar în fața oricărui bine național.

Nu-i vorba, neapărat, de scenarii ultra-malefice, în care primul-ministru sușotește cu ministrul de Interne și cu prefectul poliției Capitalei, cum să tocmească ei oameni, care să aștepte victima noaptea, când se întoarce acasă, deși înscenarea minuțioasă a atentatului Brătianului împotriva Brătianului arată cât se poate de limpede că ideea în sine nu este nici pe departe atât de incredibilă pe cât ar părea.

Ipoteze sunt multe. Bunăoară, nu cred că ar fi aberant să ne gândim că, poate, o anume stare psihică a lui Eminescu a fost folosită drept *pretext*. Un pretext așteptat, dar neinclus într-un plan amănunțit. Disparația foii sale de observație clinică, *după* ce fuseseră lansate pe piață cele mai ciudate presupuneri privind

starea sănătății lui, nu-i era favorabilă lui Eminescu. Implicarea Ministerului de Externe în „culegerea” unor fișe de la clinica de lângă Viena (N. Georgescu: „*Asistentul care și-a amintit de Eminescu relatează sec: aceste observații medicale au fost luate de un român, lucrător la Ministerul de Externe*”) nu știu să fi fost negată de autorități. Oricum, însă, de ce să fi intervenit însuși guvernul? Ca să capete probe compromițătoare? A intenționat să elimine orice dovadă privind o ipotetică „boală rușinoasă” a Poetului Național? Faptul că autoritățile centrale nu s-au pronunțat cu privire la starea de sănătate a lui Eminescu duce la ideea că fie nu au găsit ceea ce căutau, fie toată povestea este o diversiune, menită să creeze ceața la adăpostul căreia oricine să poată spune orice. Cea mai bună dovadă este faptul că, din șuvoiul de guverne care s-au perindat pe capra Țării, nici unul nu a găsit de cuviință să întocmească un dosar-cronograf Eminescu, cuprinzând toate documentele în care se face referire la el.

Posibil ca ultima picătură, cea care a făcut paharul să se reverse, să fi fost intervenția Poliției, posibil ca starea lui Eminescu, doar ușor alterată în acea zi fatidică, să fi putut fi remediată lesne, dacă nu ar fi intervenit medicamentația aplicată ulterior la Șuțu. Colac peste pupăză, odată convingși de nebunia lui Eminescu, diverși amici au „descoperit” că, de fapt, ei îi pusese ră acest diagnostic de mai multă vreme. Din acel moment, nimic nu i-a mai putut clinti din opinia lor.

Dar, deși parcă prea aduce a „roman polițist”, cea mai plauzibilă mi se pare înscenarea, pur și simplu, fără așteptarea pretextului. Până și eventuala traumă psihică cauzată de brutalitatea lui Nicolescu devine nesemnificativă, dacă, „sus”, se stabilise cu adevărat eliminarea definitivă a lui Eminescu din viața publică. Cine se băga într-o asemenea poveste nu cunoștea jumătăți de măsură și nu se putea baza pe factori aleatori. Dacă a fost înscenare, cum înclin să cred (pe baza, repet, a ceea ce se înțelege din analiza documentelor existente), atunci *totul s-a derulat rapid, fără ezitări: Eminescu a fost legat, internat și supus unui intens bombardament chimic*, care l-ar fi făcut și pe Freud să declare că e Mihai Viteazul. În paralel, pe ton plângăreț ori agresiv, s-a repetat că Eminescu ar fi „nebun”, inducându-se

ideea că un atare om nu poate fi luat în serios.

Nu este vorba de a discuta atât *dacă*, la un moment dat, s-a instalat sau nu o anumită rupere de realitate, aceasta fiind pomenită de Eminescu însuși, într-o scrisoare adresată amicului său Chibici, pe la începutul lui 1884, și în care îi spune acestuia: „...*nu-ți poți închipui starea în care un om se află într-un institut de alienați după ce și-a venit în fire*”. Cu aceeași ocazie, el îi mai transmitea: „*Nu sunt deloc în stare să-mi dau seama de boala cumplită prin care am trecut, nici de modul în care am fost internat aici în ospiciul de alienați. Știu numai atât, că boala intelectuală mi-a trecut, deși fizic stau îndestul de prost. Sunt slab, rău hrănit și plin de îngrijire asupra unui viitor care de acum înainte e fără îndoială și mai nesigur pentru mine decât oricând.*” Problema încă neclară ar fi *cum* a ajuns Eminescu în această situație și *cât* au durat aceste eclipse, iar semnele de întrebare ridicate în această privință se datorează prea multelor ciudățenii aflate în și-așa foarte puținele documente care ne vorbesc despre el.

N-ar fi imposibil, însă, ca Eminescu să fi scris aceste rânduri, în care, practic, își recunoaște alienarea și asigură că nu știe ce s-a întâmplat cu el, doar din speranța că va fi eliberat. În slujba acestei idei stă faptul că scrisoarea citată a fost elaborată după lungi insistențe, dar, o dată plecat din Döbling, Eminescu a refuzat din nou să mai scrie celor din țară. La 28 decembrie, C. Popasu îi scria unchiului său, T. Maiorescu: „*Am rugat pe profesori, dacă se poate să-l înduplece să scrie ceva. Până acum însă nu i-a succes decât să-l facă să promită că va scrie D-lui Chibici. Dacă însă îi dă hârtie ca să scrie scrisoarea, zice că acum nu poate, dar are să scrie. De câteva zile are un catar (?) la ureche (Otitis). Profesorului i-a spus că asta a avut-o când era de opt ani.*” Dacă Eminescu ar fi fost rupt de realitate până la 5 ianuarie 1884, când Maiorescu pretinde că și-ar fi revenit, ce sens avea ca doctorii să-i ceară să scrie celor din țară? Din fragment reiese că Eminescu nu se topea de dorul nimănui – inclusiv Chibici. Prin urmare, avem toate motivele să credem că, atunci când i s-a adresat, n-a făcut-o de bunăvoie, ci silit de împrejurări.

Din moment ce, la 12 iulie 1883, el îi spunea lui Simțion că nu crede că va mai părăsi spitalul lui Șuțu, înseamnă că la acea dată era perfect lucid, nu cum pretind versiunile oficiale. Înseamnă că ruperea de realitate, despre care el însuși vorbește în scrisoarea trimisă lui Chibici din sanatoriul lui Obersteiner, de la Viena, s-a produs fie în București, fie în drumul spre Viena, fie după ce a ajuns la destinație, dar, oricum, *în urma zilei de 12 iulie 1883!* Prin urmare, internarea nu a făcut decât să-i înrăutățească starea de sănătate! Iar dacă e să-i acordăm „psihoneurologului” Maiorescu marele credit pe care-l pretinde doctorul Vuia, înseamnă să-l acuzăm și pe el, laolaltă cu Șuțu, de dezastrul provocat lui Eminescu!

De asemenea, cred că ar trebui luată în calcul și posibilitatea ca reacțiile lui Eminescu, socotite unanim rod al nebuniei, să fi fost, în realitate, efect al medicației prescrise. Trebuie să ținem cont și de faptul că ideile preconceptuate o dată instalate sunt foarte greu de clintit. Or, dacă e să dăm crezare celor scrise (atât de contradictoriu!) despre comportarea lui în această perioadă, stările de „*însănătoșare*” ale lui Eminescu, în timpul cărora el părea cel de dinainte de iunie '83 au survenit *în momente în care nu se știe ca lui să-i fi fost administrat vreun tratament*. Desigur, nu eu sunt autoritatea medicală care să judece această ipoteză. Dar nici memorialiștii, care îl evocă pe Eminescu, „*lustruindu-se pe ei!*”

În fine, atâta vreme cât G. Călinescu a pus la îndoială autenticitatea unor scrisori ale lui Eminescu, înseamnă că o fi avut dumnealui ceva argumente. De ce nu am fi precauți și în privința misivei mai sus amintite? De ce nu am lua în serios, să zicem, și declarația lui Gheorghe Bojeicu, rudă cu Leon Onicescu, intendentul ospiciului de la Mănăstirea Neamțului, care afirmă că Eminescu „*se plângea că a fost internat ca nebun, protestând că n-a fost nebun?*” Pentru că, dacă Eminescu chiar a fost abuziv internat la Mănăstirea Neamțului, în 1886, ce temeii solid ne-ar opri să credem că nu la fel s-au petrecut lucrurile și în iunie 1883? Fragmentul din mai sus citata scrisoare trimisă lui Chibici la 12 ianuarie 1884? Întâi de toate, scrisoarea respectivă trebuie să fie nu numai autentică, ci și sinceră. În al doilea rând, în ea, Eminescu se referă la un segment temporal

nedefinit; el nu precizează nici când ar fi pierdut contactul cu realitatea, nici când l-ar fi reluat. În al treilea rând, din text ar putea reieși că Eminescu nu știa că, înainte de a ajunge la Döbling, fusese pacientul lui Șuțu, în București. Lucrul este cu atât mai deconcertant, cu cât cel puțin două mărturii par să indice luciditatea lui în timpul primei internări; una este amintită și mult suspecta scrisoare prin care, la 12 iulie 1883, Simțion îi scrie lui Maioreșcu, informându-l că: 1) „după afirmările Doctorului și după toate câte am putut observa noi, boala [lui Eminescu] înaintează agravându-se” (prin urmare, nu se mai poate susține că, în clipa arestării, ar fi prezentat simptomele „unei manii acute caracterizată printr’un delir absolut incoherent, prin mișcări desordonate, prin iluziuni și halucinațiuni sensoriale care deveneau uneori terifiante, în fine prin tendința a tot distruge prin prejurul său¹⁾ și că 2) „Arătându-i că în curând se va însănătoși, ne-a zis c’un accent plin de durere: «Boala asta nu-mi mai trece niciodată»” – fapt care, repet, poate denota pesimism, dar nu și tulburare a gândirii. O altă relatare de acest gen este cea a Anonimului: „pe la începutul lunii a treia (septembrie 1883 – n.n.), Eminescu începu a avea ore liniștite și lucide, își regăsi somnul, întreba de amicii săi, se preumbla prin institut și afară din institut fără pericol”.

Și-apoi, chiar autentice și sincere să fie rândurile trimise de Eminescu lui Chibici în ianuarie 1884, elimină ele total posibilitatea ca ruperea de realitate să fi fost efect al unui traumatism psihic, ale cărui urmări s-au menținut (amplificat?) printr-un tratament chimic greșit aplicat? Este total exclus ca modul în care s-a derulat arestarea lui la baia Mitrașevski să fi fost o „experiență trăită”, capabilă să ducă „într-un timp limitat la o creștere atât de mare a vieții psihice încât lichidarea ei sau prelucrarea ei prin mijloace obișnuite eșuează, fapt ce atrage după sine tulburări durabile în funcționalitatea energetică a organismului” (definiția traumatismului afectiv, după S. Freud)? Este imposibil ca acest eveniment extrem de violent din viața lui Eminescu, singur ori împreună cu o „acumulare de excitații sumate”, să fi fost „excesivă în raport cu toleranța aparatului psihic”, cum zice *Dicționarul de psihologie* (1978)?

Relatarea simplă a lui Bojeicu sună mai credibil decât

încurcatele mărturii ale unor nume cu mare rezonanță în epocă. Motivul principal care te face să-i acorzi încredere rămâne diagnosticul final, pus de medici: *delirium tremens* (delir alcoolic acut); putând dura în jur de o săptămână și, de obicei, încheindu-se cu însănătoșirea bolnavului, boala poate fi provocată de consumul excesiv și în timp redus al băuturilor alcoolice, de unele accidente, operații sau infecții acute și „în orice stare de *diminuare accentuată a rezistenței psiho-fiziologice*”. De ce a stat Eminescu înfundat în acest ospiciu mănăstiresc în jur de o jumătate de an, când, în mod normal, trebuia să-l părăsească în circa o lună? Conform relatărilor, întârzierea s-ar fi datorat și... lipsei banilor necesari plecării. Oare, la acel stabiliment pacienții puteau sta pe termen nelimitat? Oare, tocmai în acea perioadă, au dispărut vremelnice și listele cu subscripții și donațiile voluntare?

Proroci ratați

Ulterior internării, neașteptat de mulți amici aveau să-și „amintească” brusc de intuiția lor fenomenală sau de priceperea lor într-ale medicinei, susținând că sesizaseră de mult apariția unor simptome prevestitoare ale eclipsei. Surprinzător, deși pretind că, pentru ei, tragicul sfârșit al lui Eminescu era aproape previzibil, nici unul dintre acești magi nu a încercat să facă ceva spre a-l ajuta.

Dintre toți amicii lui Eminescu, Caragiale și Creangă nu s-au străduit să convingă publicul că și ei ar fi sesizat nebunia acestuia. Iar cum marele dramaturg rămâne unul dintre cei mai fini observatori pe care i-a dat neamul nostru, tăcerea lui poate echivala cu tăgăduirea faptului că ar fi remarcat, ca Slavici, vreun „*semn al bolii de nervi care-l cuprinsese*”. Și, din multiple motive, cred mai mult în Caragiale, decât în ceilalți. Dar asta nu înseamnă, cumva, că îi voi ocoli.

Slavici scrie: „Obiceiul lui [Eminescu] era că citea cu voce tare ceea ce îi plăcea, mai ales poeziile, și făcea multă gălăgie când scria, se plimba, declama, bătea cu pumnul în masă, era oarecum în harță cu lumea la care se adresa. Îi băteam în perete; el stingea lumânarea și se liniștea, dar era de rea-credință și nu se culca. Peste câțiva timp, când credea că-am adormit, aprindea din nou lampa și iar începea să bodogănească. Mă

sculam atunci, mă duceam la el și-l rugam să mă lase să dorm. Aceasta-l răpunea, dar relațiunile dintre noi erau din ce în ce mai încordate. Eu eram din ce în ce mai stăruitor, iar el se făcea tot mai îndărătnic și zicea în cele din urmă că abuzez de afecțiunile lui și-l terorizez.

Aceasta a fost pentru mine primul semn al bolii de nervi care-l cuprinsese.”

Subțirică motivație. Din moment ce Slavici vorbește de existența unui „obicei” al lui Eminescu și nu de formarea lui în ultima vreme, deducem că acesta era mai vechi și că, până la un moment dat, nu-l deranjase pe Slavici – și cu atât mai puțin îl făcuse să-l suspecteze pentru asta de nebulie. De altfel, Slavici recunoaște că, prin primăvara lui 1883, devenise mai sensibil și pentru că el însuși suferea „de câțiva ani acum de o hiperclorhidrie, ale cărei simptome, interpretate de medici drept manifestățiuni ale unei alte boli, mai grave, mă umpluseră de îngrijare și mă făcuseră nerăbdător. Nu mai aveam dar măsura de mai înainte nici în relațiunile mele cu Eminescu și mă supăram câteodată pe el.” Dată fiind această mărturisire, mai degrabă putem deduce că Slavici ajunsese să fie mai *iritabil* decât de obicei, și nu că Eminescu era mai *iritant*. Pierderea răbdării nu este nici ea semn de prea mare echilibru psihic, dar de aici la a-l suspecta pe Slavici că ar fi fost dereglat psihic e cale lungă – cale pe care el nu s-a sfiit, însă, s-o scurteze atunci când își judeca amicul.

Una peste alta, s-ar părea că miezul discordiei l-a constituit faptul că, în vreme ce Slavici obișnuia să se culce devreme, Eminescu se întâmpla să nu doarmă până spre zorii zilei. Obișnuit ca, îndată ce-i bătea el în peretele comun, Eminescu „să-și stângă lumânarea”, Slavici a socotit refuzul lui Eminescu de a mai asculta de ciocănelile lui în zid drept dovadă de alunecare, fără să se gândească o clipă, măcar, că, din punctul de vedere al lui Eminescu, pretențiile lui aveau ceva din acreala soacrei și că, poate, Eminescu chiar ajunsese să fie agasat de faptul că trebuie mereu să asculte de el, cuminte ca un copil. De aici, poate, și constatarea lui Slavici, din care deducem că, mai din vina unuia, mai din vina altuia, relațiile lor au prins să se răcească: „Îndeosebi cu mine se certa pentru cele mai mici

deosebiri de vederi”. Să fi fost asta suficient spre a-l convinge pe Slavici că Eminescu s-ar afla pe marginea prăpastiei? Se pare că da, deoarece el, Slavici, se socotea nevinovat ca un prunc.

Cât de obiectiv a fost Slavici și, implicit, cam cât de serios pot fi privite unele dintre mărturiile lui s-a văzut și cu alte prilejuri.

*

A Vlahuță: „*O fetiță, c-un paneraș de flori, se tot milogeste pe lângă noi, c-un aer de sfâșietoare mizerie. Aleg o garoafă și o dau poetului, care îmi spune că-i plac florile. Eminescu ridică-n sus garoafa c-un gest delicat, se uită gânditor la petalele învoalte, de un roș-închis, și, ca și cum ar relua șirul unei discuții întrerupte un moment, îmi spune:*

-Degeaba, ne trebuie un poet care s-o ia peste câmpi, nebunește... ne trebuie ceva nou, cu totul nou... un nebun, dar un nebun de geniu, care să-și croiască el o formă a lui ș-un drum neîncercat de nimeni (...)

Eminescu are chef de vorbă. Îmi povestește o dragoste a lui, o întâmplare curioasă, care i-a inspirat poezia Luceafărul și care nu se poate spune aici...

-Dar știi că sunt două aproape.

Își ia pălăria și pleacă grăbit.

Mă culc. Ascult cum răpăie ploaia pe acoperiș; și mă gândesc la marele Eminescu, cât îi de sărac și de chinuit. Am un bilet de loterie, și fac planuri generoase pe câștigul cel mai mare, de 100.000 de lei. Aud pași pripitiți pe sală... o bătaie discretă la ușă.

-Cine-i?

Aprind lumânarea. Eminescu, ud leorcă, își ia floarea de pe masă și, zgrebuit, c-un răs copilăresc îmi zice «noapte bună».

Pentru prima oară poetul îmi da de gândit.”

Iar nouă ne dă de gândit autorul Vlahuță, nu numai pentru neputința sa de a înțelege gestul lui Eminescu, ci și în ceea ce privește onestitatea lui. S-ar putea ca nu degeaba să fi fost el acuzat, în epocă, că s-ar fi folosit de tragedia lui Eminescu, pentru a trage ceva profit.

Vlahuță precizează că ocazia relatată anterior a fost cea

care i-ar fi dat de gândit „*pentru prima oară*”, dar, asemenea lui Slavici, el uită să spună când s-a mai întâmplat acest lucru pentru a doua sau pentru a treia dată. Și-apoi, una e ca o persoană să-ți dea de gândit, alta e să te încredințezi că ar fi alienată mintal. Cine/ce și când l-a convins pe Vlahuță că Eminescu înnebunise?

Vlahuță rămâne, cred, un model de acceptare și de inducere a ideii preconcepute: în mod natural, Eminescu era altfel decât restul contemporanilor, apărând drept un fel de anomalie înțeleaptă, originală. Cum, de obicei, acest gen de oameni este fără răutate socotit „ușor nebun”, când medicii îl declară alienat, mulți aproape că nu se miră deloc. De la Vlahuță și de la alții asemenea lui era de așteptat, însă, o altă reacție. Poate că prejudecata privind eclipsa lui Eminescu a prins la aceștia și pentru că ei au vrut acest lucru.

Merită subliniat că, din iunie 1883 și până la moartea lui Eminescu, nimeni nu a deplâns cu adevărat dispariția gazetarului Eminescu, deși aceasta s-a făcut în mod clar simțită, în presa vremii. Câtă greutate avea cuvântul ziaristului Eminescu înainte de „înnebunire” o arată fără dubii și C. Bacalbașa, care nu s-a numărat printre fanii lui. Atunci când se referă la întemeierea de către 33 de ziaristi a unei Societăți a presei, el precizează: „*Dar această Societate nu va avea lungă viață, unul din motive e faptul că președinția nu a fost dată lui C. A. Rosetti. Motivul nealegerii lui Rosetti a fost Eminescu, care, cu nici un preț n-a voit să admită președinția directorului Românului.*”

*

Al. Ciurcu, fiind singura persoană care relatează despre episodul *Capșa*, (dar din spusele altuia, ș-ăla mort!) are și el pretenția că ar fi descoperit nebunia lui Eminescu înainte ca aceasta să se fi manifestat în mod „oficial”. Momentul este precizat fără ezitare: 1 iunie 1883, Hotel *Union*, camera ocupată de inginerul Nicolae Făgărășanu. Aici, „...o vie discuție se încinse între Eminescu și nu mai știu cine, asupra unei chestii economice. Eminescu susținea niște teorii așa de absurde, că mă amestecai în discuție și-l combătui. Dar Eminescu se înfuriă și acum discuta bătând cu pumnii în masă. Făgărășanu se silea în modul cel mai blând și mai afabil să ne astâmpere și, cum

șede lângă mine, mă trăgea de pulpana hainei, vrând să potolească discuția.

La plecare făcui cu ochiul fratelui Beleş să mă urmeze și eșind din cameră, îi zisei:

- Bine frate Beleş, m-ai adus să văd un nebun. Dar care e nebunul? După mine fratele Cula e cel mai cuminte om ce se poate vedea, iar nebunul pare a fi Eminescu. El a venit, ca și noi, să vadă un nebun, și când-colo a găsit un om mai cuminte decât el.

Nefericitul Eminescu nu dăduse până atunci nimănui prilej să bănuiască starea sa mintală și nici unul din prietenii de față nu vedeau ceva anormal la el. Eu am avut însă impresia că Eminescu nu mai era acela pe care îl cunoșteam.

Multă vreme după această întâmplare fratele Cula și-a văzut de treabă în chipul cel mai înțelept. E drept că la urmă tot s'a aruncat sub un tren, a cărui locomotivă i-a retezat capul."

Textul pare rodul unei ambiții stupide, Ciurcu vrând să se remarce într-un mod nefericit: „Știți, degeaba s-a lăudat Ventura că el ar fi descoperit nebunia lui Eminescu, pentru că, de fapt, eu am fost șmecherul ăla, băieți!” (Pentru cei interesați, articolul nu a fost publicat decât după moartea lui Ventura). Foarte posibil ca, înfuriat de controversa cu Eminescu, Ciurcu să fi afirmat ceva în genul „trebuie să fii nebun să crezi că...”, dar de aici nu rezultă deloc convingerea în nebunia patologică a lui Eminescu. De altfel, Ciurcu pune oricum amortizor („pare”, „am avut impresia că...”).

Să admitem că Al. Ciurcu îl cunoștea, într-adevăr, pe Eminescu atât de bine încât să poată face o comparație între atitudinile lui obișnuite și una ieșită din comun. Din povestirea lui, reiese că reacția lui Eminescu la Hotelul Union a fost o premieră: „Eminescu nu dăduse până atunci nimănui prilej să bănuiască starea sa mintală”. Dacă Eminescu nu mai avusese asemenea izbucniri, era de așteptat ca prima dintre ele să îl surprindă pe Ciurcu, să îl amuțească. Ciurcu spune, însă, că, departe de a fi mirat, s-a angajat în polemică, fără a lua seama măcar la pretensele „trageri de pulpană” din partea lui Făgărășanu. Fie Ciurcu chiar a sesizat că Eminescu are purtări nebunești (situație în care faptul că l-a întărâtat pe acesta numai

prietenie nu dovedește), fie nu i s-a părut nimic anormal – caz în care mărturia lui poate socotită (parțial?) minciună/exagerare elaborată la rece.

Dacă într-adevăr Eminescu avusese o ieșire care trebuia să pună pe gânduri orice om sănătos la cap, cum se face că numai Ciurcu a sesizat-o („nici unul din prietenii de față nu vedeau ceva anormal” la Eminescu)? Erau toți ceilalți luați de apă? Și-apoi, nu ajunge ca o persoană să se vaite că l-a înțepat ieri ficatul, pentru ca toți ceilalți să fie siguri că bietul de el are ciroză. La fel, nu era suficient ca Eminescu să se enerveze, pentru ca Al. Ciurcu să tragă voios concluzia că acesta s-ar fi găsit în pragul nebuniei.

*

Mite Kremnitz, cumnata lui Maiorescu, povestește că acesta, întorcându-se de la Iași, a adus cu sine manuscrisul poeziei *Melancolie* a lui Eminescu, abia publicată în *Convorbiri literare* (septembrie 1876), și i-a tradus-o în germană. „*Eu tăcui*, continuă ea, și *Titus, care aștepta să vadă în zadar izbucnind entuziasmul meu, în alte împrejurări atât de spontan, zise:*

«- Da, este într-adevăr un fel de nebunie în toată această neagră viziune, dar e o nebunie plină de spirit».

- *Nebunie? Poate că concepția voastră a tuturor este nebunie și Eminescu a prins adevăratul sens al lumii și al vieții.*”

Ciudată trecerea bruscă a lui Maiorescu, de la entuziasm, la un fel de consolare nejustificată! Să se explice ea și prin „simpatia” ușor exagerată pe care o nutrea pentru Mite? Dacă ne luăm după mărturisirea lui Mite, s-ar zice că da.

„*Pe mine mă impresionase adânc această poezie*, continuă Mite să-și amintească. *Titus se uită la mine nedumerit.*

- *Ce n-aș da eu, spuse el, să fiu în locul acestui om, pe care tu îl pui așa de sus deasupra celorlalți!*”

Ultima frază poate releva inclusiv faptul că, dincolo de entuziasmul lui afișat, Maiorescu îl aprecia pe Eminescu, fără a descoperi în el un geniu; cumnata Mite pare să fi estimat mult mai corect adevărata lui valoare. Să fi fost opinia lui Maiorescu în așa mare măsură dependentă de aceea a lui Mite, încât să-l facă să regrete că, vorbind de „*un fel de nebunie*” din *Melancolie*, se pomenise pe poziții adverse cu un grațios element al familiei?

Dar, mai ales, de ce o fi interpretat Maiorescu tăcerea lui Mite drept gând referitor la starea mintală a autorului („Da, este într-adevăr un fel de nebunie...”, zice el, înainte ca Mite să scoată vreun cuvânt)? Nu era prima oară când Maiorescu făcea o remarcă de acest gen, dar, e drept, nici nu se putea spune că faptul constituia o obsesie a sa.

Mite Kremnitz pare să lămurească unele nedumeriri într-un alt fragment: *„Cumnatul meu observase de câțva timp că Eminescu și cu mine aveam ochi numai unul pentru altul, și nu-i plăcea deloc că totdeauna găsea pe Eminescu la noi și că el se simțea aici ca la el acasă. Vorbi cu mine în această privință, în mai multe rânduri; începuse să-și râdă de Eminescu în fața mea, și mă întreba dacă nu care cumva uitasem să-l fac să simtă distanța socială care ne separa, spunând că acești boemi uită adesea cuviința etc., etc.*

Într-o dimineață, când se întorsese de la Iași, era foarte agitat din cauza unei știri pe care întâmplător o aflase acolo: doamna Miclea, o femeie puțin onorabilă, zicea el, este aceea pe care Eminescu a cântat-o în poeziile sale din tinerețe. Cumnatul meu îmi comunică diferite amănunte din viața acestei femei, care-i erau cunoscute și adăogă că îi e silă gândindu-se că eu aș putea fi, în inima lui Eminescu, succesoarea unei astfel de femei. Afară de aceasta, îmi mai spuse că Eminescu n-a rupt de loc legăturile sale – de natură dubioasă – cu această femeie.”

Gelozie din partea lui Maiorescu? Judece fiecare!

Aspectul cel mai important care se degajă din relatările lui Mite privește oferta afectivă a lui Maiorescu pentru Eminescu. Batjocorirea lui Eminescu de dragul ochilor cumnatei și grija magistrului privind respectarea unui adevărat embargou social sunt de-a dreptul jenante și luminează într-un chip neașteptat relațiile dintre Maiorescu și Eminescu.

Maiorescu dictează condamnarea definitivă

Indiscutabil, privitor la destinul lui Eminescu, Titu Maiorescu deține recordul absolut la „previziuni”: încă din prima decadă a lui octombrie 1875, el îi scria lui Ștefan Vârgolici: *„Și Eminescu e maniac”*. Pe ce temei? El știa! Poți să uiți, însă, că „*manie acută*” a fost diagnosticul pus și de doctorul Șuțu lui

Eminescu atât la data de 5 iulie 1883, cât și în martie 1889 (chiar dacă el l-a tratat de sifilis!)? Și asta, în condițiile în care, precum se va vedea, lui Eminescu nu i s-a spus nici de una, nici de cealaltă, el neștiind de ce boală este tratat!

Maiorescu a avut pretenția că ar fi teribil de priceput (și) în boli de nervi. Dovadă că se socotea periculos de avizat în probleme de sănătate mintală sunt și următoarele rânduri: *„Ceea ce trebuie să facem pentru demenți, diagnoza și prognoza lor, înzestrarea caselor de nebuni și altele, îmi sunt lucruri foarte cunoscute și biblioteca mea este chiar foarte bogată în această materie (...) Că tu ești fără nici o încredere în știința mea, în acest caz, te înțeleg, dar eu nu pot să mi-o tăgăduiesc mie însumi. Așadar, eu știu că Eminescu a fost bine îngrijit la doctorul Șuțu și mai știu că ducerea sa la Viena este cu totul de prisos”* (scrisoarea din 19 octombrie 1883, către sora sa, Emilia Humbel). Înzestrarea caselor de nebuni e una, nebunii, cu totul altceva! Între a citi lucrări de specialitate și a pune diagnostice atât de precise este nițel drum! Cam suspectă atâta siguranță de sine! Brrr!

Ambiția cunoașterii anticipative a destinului lui Eminescu (de ce numai al lui?) l-a făcut pe Maiorescu să ducă un foarte ciudat război cu toți cei care nu-i împărtășeau ideile în privința lui Eminescu, deși se afla pe foarte alunecoasa poziție de specialist-amator. El a polemizat chiar și cu Wilhelm Kremnitz (fratele primei soții a lui Titu Maiorescu și soțul lui Mite), deloc intimidat de faptul că acesta era, totuși, medicul Palatului. Încăpățânarea cu care Maiorescu a susținut ideea nebuniei ereditare și, mai apoi, pe aceea a naturii luetice a ulcerățiilor de pe gambele lui Eminescu pune pe gânduri și, în absența unor certe probe contrare, nu se poate face abstracție de varianta potrivit căreia această căpoșenie inexplicabilă s-ar fi datorat și spaimei furioase cu care privea relația Eminescu-Mite. Hipersensibilitatea lui la acest capitol apare chiar comică și ușor deplasată, dacă ne gândim că el se agita mai mult decât soțul frumuselei nemțoaice.

Ovidiu Vuia se arată încrezător în priceperea de psiholog și diagnostician a lui Maiorescu: *„Pe vremea lui și încă aproape de zilele noastre, psihologii de școală germană, la care a învățat*

Maiorescu de altfel, se ocupau de studiul bolilor psihice nu rar din ei, fără pregătire medicală generală, se recrutau psihiatrii de seamă. În lumina acestor date cu totul altfel vor apărea rândurile criticului în continuare: «El [Eminescu] a trecut de la mania delirantă în aceea de demență» și ce scria trebuie luat ca diagnosticul unui specialist ca dr. Șuțu și nu avem nici un motiv să credem că medicii vinezi ar fi fost de altă părere. Titu Maiorescu greșește însă când consideră cazul lui Eminescu trecut în demență, noțiune sub care se înțelegea pe vremea lui, cronicizarea bolii psihice, diagnostic infirmat de revenirea spectaculară a poetului. Poate că din acest pasaj vom fi nevoiți să înțelegem atitudinea criticului față de Eminescu, bolnav, refuzând să-i înapoieze lada cu manuscrise, îl considera, și nu avea dreptate, un caz pierdut.»

Ca novice, nu pot contrazice afirmația lui Vuia, când susține că opinia lui Maiorescu ar trebui luată „ca diagnosticul unui specialist ca dr. Șuțu”, dar mă întreb dacă, astfel, nu e cu atât mai rău pentru imaginea criticului. Întâi, ar fi amănuntul că, totuși, Maiorescu nu era infailibil: vasăzică, la un moment dat, el a greșit, ba, a greșit chiar grav de tot, eroarea sa fiindu-i fatală lui Eminescu. Cine și cum demonstrează că Maiorescu nu a greșit și prima oară, atunci când a pus diagnosticul de „manie delirantă”? Maiorescu a afirmat că Eminescu ar fi maniac încă din 1875. Avea dreptate sau greșea și atunci? În ceea ce-l privește pe Maiorescu, de un lucru putem fi siguri: era perseverent.

Întrebarea-cheie ce se desprinde de aici este însă alta: de ce a trebuit Șuțu, medic cu reputație, specialist recunoscut, să țină cont de spusele lui Maiorescu, avocatul și estetul, având drept hobby psihologia? Deocamdată, lipsesc temeiurile pe baza cărora ne-am putea gândi că Maiorescu și Șuțu purtau savante discuții, pe teme medicale. Să fi fost și pe atunci, ca și în perioada interbelică, în cea comunistă ori în mărețul prezent, disciplina de partid principiu fundamental?

De asemenea, dacă „ce scria [Maiorescu] trebuie luat ca diagnosticul unui specialist ca Șuțu”, în ce, Doamne iartă-mă, consta „specializarea” acestuia din urmă? Să deducem, cumva, că Parlamentul, Tribunalul și Balamucul se deosebesc doar prin

adresă?

Altceva contrariază însă și mai mult în opinia lui Vuia. El spune că Maiorescu s-a arătat sigur de instalarea demenței, dar că acest diagnostic era „*infirmitate de revenirea spectaculară a poetului*”. Deci, după un secol și mai bine, un medic constată „*revenirea spectaculară a poetului*”, dar tocmai Maiorescu, specialistul contemporan lui, nu a sesizat-o? Nu și-a dat seama de ea, ori nu a vrut? Iar dacă, (și) mulțumită lui, Eminescu a fost socotit – în cel mai bun caz! – mai bolnav decât era în realitate, trebuie să-i fim recunoscători pentru aceasta? Influența lui Maiorescu în epocă, dar, mai ales, în cercul din care a făcut și Eminescu parte un timp, era uriașă. El l-a internat, fără să stârnească vreo urmă de protest, și tot el l-a considerat „*un caz pierdut*”, deși, zice Vuia, „*nu avea dreptate*”. Altfel spus, Maiorescu a creat un adevărat curent de opinie privitor la alienarea lui Eminescu (alienare pe care, repet, a anunțat-o în repetate rânduri, fără a o susține cu simptome concrete). El apare, astfel, drept persoana care a girat în cel mai înalt grad acest zvon public, inhibând, totodată, ideea că Eminescu mai putea fi „recuperat”.

Unii biografi menționează că, la 1 iunie 1879, Maiorescu a scris în jurnal „*Grea epocă Eminescu*”, dovadă – zic ei – că primele semne de alienare apăruseră. Respectivii domni „uită” să menționeze că, mai jos, peste câteva fraze aparent disparate, cu interpretări multiple (inclusiv aceea de transcriere din memorie a unor fapte prinse prin gaura cheii), Maiorescu adaugă: „*Articol al lui [Eminescu] în chestiunea evreiască în contra mea, și după asta totuși aceeași simpatie pentru el, poate mai puternică*”. Foarte posibil ca totul să se datoreze unei gelozii necontrolate (poate, Lovinescu o fi știut el ceva, atunci când a pus în gura unui prieten al lui Ștefan Micle următoarele: „*No, că n-o vrea dumnealui să hălăduiască tot junimiștii la putere, niște cosmopoliți fără patrie, niște francmasoni, care surpă fundamentele națiunii și ale religiunii, niște pesimiști, care batjocoresc jenerul uman. Domnul Maiorescu mai bine să se țină de muieri, cum făcea aici*”, la Iași). Dar chiar și dacă Maiorescu s-ar fi referit doar la sănătatea mintală a lui Eminescu, atunci când a scris: „*Grea epocă Eminescu*”, înseamnă că are și

dreptate? Doar pentru că îl cheamă Titu Maiorescu trebuie să-l acceptăm și ca medic eminent, fără cea mai mică dovadă în susținerea afirmațiilor sale? Și-apoi, chiar și-așa să fie, toți medicii eminenți sunt moralitatea întruchipată?

Cât privește articolul lui Eminescu „în chestiunea evreiască”, Titu Maiorescu mai consemnează, în aceeași zi de 1 iunie 1879: „*Eu însu-mi în Cameră în situație nefavorabilă. În chestiunea evreească privit cu neîncredere, în orice caz ciudat. De fapt, eu nu cunosc și nu pricep de loc ura ce o au oamenii în contra Evreilor. Sentimentul lor național e foarte puternic când vorbesc de rău despre Evrei, dar niciodată destul de tare ca să facă ceva pozitiv pentru Români.*” Interesant faptul că, în iunie, Maiorescu aparținea unei tabere minoritare, în ceea ce privește „chestiunea evreească”. Câteva luni mai târziu, la 10 septembrie, el va afirma în Cameră: „*Sunt amic al evreilor dar... voi să sfătuiesc pe evrei a nu întinde coarda prea tare în momentul de față. D-lor, eu am găsit foarte nepotrivită, foarte în contra intereselor evreilor din România, lupta pe care a deschis-o Alianța israelită străină în contra noastră. Alta este a ne lăsa pe noi, în pașnică umanitate, să regulăm chestiunea între evrei și... noi, și alta este a revolta sentimentul național în noi prin presiuni ce se fac din afară în contra noastră... Nu poate România să admită ca străinii să se introducă în sânul ei prin impunerea străinilor.*” Indirect, el recunoaște, astfel, că suspiciunile majorității au fost întemeiate.

„*Chestiunea evreească*” consta, de fapt, în presiunile făcute de Marile Puteri și de Alianța israelită pentru ca Parlamentul României să schimbe conținutul articolului 7 din Constituție. Textul acestuia era următorul: „*Înșușirea de român se dobândește, se conservă și se pierde potrivit regulilor statornicite prin legile civile. Numai streinii de rituri creștine pot dobândi împământenirea.*” Precizarea din urmă fiind socotită discriminatorie de către străinătate, s-a cerut cu insistență abrogarea ei. Drept urmare, după îndelungi polemici, la 13 oct 1879, a fost adoptată Legea de revizuire a articolului 7 al Constituției României. În formula nouă, articolul 7 începea cu precizarea: „*Diferența de credințe religioase și confesiuni nu constituie în România o piedică spre*

a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita”. Se rezolvase și-asta!

La 30 mai 1883, cu nici o lună înainte de arestare, Maiorescu notează sibilic în jurnal: „după părerea mea Eminescu înnebunește”. În primul rând, trebuie remarcată o „coincidentă”: în aceeași zi în care Maiorescu scria aceste cuvinte, Eminescu încheia articolul care avea să apară a doua zi în *Timpul* și prin care Maiorescu este pus elegant la zid, împreună cu fracțiunea „junimistă”, apărută în sânul partidului conservator (fracțiune numită „*opозиția miluită*”, care trecuse de partea liberalilor, refuzând să ceară regelui să declare nule alegerile din aprilie 1883, precum o făcuse restul conservatorilor, în frunte cu Lahovari, Kogălniceanu și Lascăr Catargiu). Prin urmare, se poate pune întrebarea dacă, nu cumva, simptomul „înneburii” lui Eminescu constă tocmai în ferma respingere de către acesta a propunerii politice a junimiștilor conduși de Maiorescu și de Carp. Unii zic că respectivul articol nu i-ar aparține lui Eminescu. Mi se pare că însăși mențiunea lui Maiorescu este un indiciu destul de sigur că nu au dreptate. Dar, la urma urmei, paternitatea articolului contează mai puțin, atâta timp cât nu discutăm forma lui, ci fondul. În cazul nostru, fundamentală rămâne măsura în care Eminescu subscria sau nu ideilor conținute de acel articol. Și, ca redactor, el și le-a asumat fără rețineri, devenind, pentru Maiorescu și *Junimea*, „nebur” primejdios.

Ziua de 30 mai 1883 pare să marcheze „oficializarea” rupturii lui Eminescu de Maiorescu și de *Junimea* politizată (de fapt, *Junimea* de dintotdeauna, văzută acum de dincolo de paravanul aparențelor „literare”?). Oare, inflexibilitatea lui Eminescu față de compromisuri ce presupuneau încălcarea principiilor sale să-l fi transformat, aproape brusc, dintr-o mare speranță pentru viitorul organizației, într-un periculos inamic? Referitor la „liberalizarea” conservatorilor, N. Georgescu scrie: „*Biografia lui Eminescu au «fabulat» pe acest moment până la a spune că Titu Maiorescu a acceptat colaborarea cu liberalii pentru a-l... salva pe poet, pe care-l știa bolnav, pentru a-l ajuta etc. Nimic mai fals!*” Nu doar fals, ci și obraznic!

Consemnarea neargumentată a constatării personale că Eminescu s-ar găsi în pragul nebuniei atrage încă o dată atenția asupra lui Maiorescu, acesta întreținând suspect de multă vreme ideea alienării. Deși se declară atât de încrezător în știința sa privind bolile nervoase și în pofida convigerii că Eminescu este pe cale să înnebunească, Maiorescu nu întreprinde nimic pentru a încerca evitarea sau amânarea nenorocirii. Ai zice că așteptarea declanșării nebuniei (?) începuse să-l enerveze!

Ce putea să facă? Nu știu exact ce cunoștințe medicale existau la vremea aceea. Un lucru nu poate fi, însă, tăgăduit: deși e foarte plauzibil ca, în vara lui 1878, șederea lui Eminescu la moșia lui Mandrea (de la Florești) să fi fost dictată de interesul conservatorilor de a-l ține cât mai departe de *Timpul* (astupându-i, astfel, gura), nu e mai puțin adevărat că această experiență a probat cu asupra de măsură rolul benefic pe care traiul în mijlocul naturii îl avea asupra acestuia. Slavici scrie despre el că „*fugea de orice îngrămădire de oameni și se simțea bine singur în mijlocul naturii*”, unde, fapt dovedit, atât starea lui fizică, cât și cea psihică cunoșteau un mare reviriment. Pe de altă parte, între conservatori, nu puțini aveau moșii asemenea celei de la Florești. A lipsit oferta. Ea a venit târziu, după „vindecarea” lui Eminescu.

Ulterior morții lui Eminescu, când se putea face absolut orice afirmație pe seama lui, paternul Maiorescu ne informează pe un ton aproape pedagogic: „*Viața lui era neregulată; adesea se hrănea numai cu narcotice și excitante; abuz de tutun și cafea, nopți petrecute în citire și scriere, zile întregi petrecute fără mâncare, și apoi deodată la vreme neobișnuită, după miezul nopții, mîncări și băuturi fără măsură, așa era viața lui Eminescu. Nu această viață i-a cauzat nebunia, ci germenele de nebunie înnăscut a cauzat această viață.*” *Dacă nu excesele sunt de vină, de ce le mai enumeră?* Pentru că ele au ceva anormal într-însele, ceva... nebunesc? De unde convingerea lui că „nebunia” lui Eminescu a fost un fel de apendice, o borselină cu care s-a pricopsit de pe când era foetus și de care nu-l mai ușura decât legistul?

Invocatele narcotice, se știe, provoacă somnul. La vremea lui Maiorescu, substanța cea mai folosită era *opiumul*. Apela Eminescu la acest drog? Încerca să contrabalanseze efectul cafelei? Puțin probabil, pentru spiritul descris de Maiorescu; în plus, cum Maiorescu nu pomeniște nimic de insomnii repetate, la ce bun ar fi luat opium? Dacă Eminescu dorea să lucreze noaptea, chiar nu mai pricep deloc de ce ar fi folosit narcotice, din moment ce vrerea lui era să rămână treaz, ca să-și petreacă nopțile „în citire și scriere”.

În schimb, doctorul Șuțu i-a administrat în mod cert un îndelungat tratament cu opium și morfină (substanță obținută, parțial, tot din opium). Avem toate motivele să credem că acest tratament i-a fost aplicat fără voia lui, în mod mai mult ori mai puțin forțat; vindecarea de lues devine, astfel, un pretext.

Faptul că și medicii sanatoriului de la Ober Döbling (în funcție de lucrări, numele apare scris și Ober-Döbling, OberDöbling sau Ober Doebling) ar fi pus (după unii autori) același diagnostic nu schimbă cu nimic vina lui Șuțu, el fiind primul care s-a pronunțat astfel. În afară de aceasta, chiar dacă nu reprezintă un element incriminator, în sine, nu se poate face complet abstracție de faptul că Obersteiner și Leidesdorf (în al cărui sanatoriu a fost Eminescu internat, după ce trecuse pe la Șuțu) erau austrieci de etnie evreiască. Prezumția de nevinovăție nu poate șterge complet memoria trecutului: în ceea ce ne privește, austriecii (ne referim la autorități!) au fost doar formal mai buni decât ungurii sau rușii. Să ne amintim că, până la Eminescu, ultima lor victimă importantă se cheamă Avram Iancu.

Maiorescu l-a susținut cu tărie pe Șuțu, deși astăzi e limpede că acesta a greșit (cu sau fără intenție). Poți să-ți reprimi, deci, întrebarea dacă apariția lui Maiorescu în destinul lui Eminescu a fost benefică sau fatală? În fond, care pe care a ajutat mai mult? Iar banii primiți *via* Maiorescu (bani care i-au lipsit în momente-cheie, precum cel de la Mănăstirea Neamțului, când nu a putut părăsi ospiciul pentru că nu avea parale de drum) erau din punga acestuia? De ce i-a publicat volumul de *Poesii* doar după ce Eminescu fusese scos de pe scena publică? Marele

succes (previzibil?) ar fi fost periculos pentru Unii, atâta vreme cât Eminescu se mai putea exprima public, faima sa de gazetar talentat, intransigent și incoruptibil fiind dublată, astfel, de autoritatea unui mare și la fel de celebru poet? Dacă amintitul volum de poezii a fost sau nu merit să facă uitată jurnalistica eminesciană nu se poate spune cu precizie, dar este cert că acesta a fost unul dintre efectele apariției lui. Un efect pe placul multora, de vreme ce a cultivat amnezia asupra unei mari părți a operei și asupra autenticei biografii Eminescu până în zilele noastre.

Referitor la apariția primei ediții a poeziilor lui Eminescu, N. Georgescu precizează că Maiorescu „*declară, în jurnalul său dar și în corespondență, că a lucrat mult la acest volum. În ce va fi constat munca propriu-zisă, e greu de spus. Volumul are, numărate cu acribie, mai mult de o mie de greșeli de tipar, de ortografie și de lecțiune, pentru cele 304 pagini; din punct de vedere filologic este o babilonie editorială. Pentru un caz similar, poetul Ion Barbu își va retrage din librării volumul După melci, ca să nu se compromită. Poeziile lui Eminescu trec, însă, cu greșeli cu tot. (...)*

...de la ediție la ediție, greșelile acestui volum se îndreaptă mai mult pe apucate, se înmulțesc apărând unde nu te-ai aștepta. El n-a fost supravegheat de corectură. Mai mult, în urma unei lungi și anevoioase cercetări, s-a constatat că acele greșeli flagrante, de neînțeles, intră în volum direct din Convorbiri literare, unde au fost publicate pentru prima oară poeziile (...) Nouă ne rămâne, doar, să tragem concluzia că Maiorescu n-a lucrat filologic volumul, n-a făcut corecturi etc. Și totuși, el declară de mai multe ori că muncește mult, obositor, la această carte. În ce constă munca?”

Mai mult, în urma unei inedite analize a volumului tipărit de Maiorescu, N. Georgescu concluzionează: „*Sunt, credem, motive suficiente pentru a suspecta ediția Maiorescu de păstrarea și transmiterea unui cifru, a unei parole. Sesizând-o la un moment dat, când s-a însăănătoșit, Eminescu și-a negat volumul, l-a smuls din rafturile librăriei și l-a aruncat în noroi. Cabala s-a țesut, însă, în continuare – fără voia poetului. Iar ediția Maiorescu a născut, prin reacție, o știință: editologia*

eminesciană. Toți editorii lui Eminescu au pornit de la negarea modelului maiorescian... «Secretomania» lui Titu Maiorescu nu se potrivește cu opera limpede «plutind în adevăr», pe care o încifrează cu sens...” Ce nu e posibil în lume?

D. Murărașu notează: „Alih (Al. I. Hodoș) scrie despre ediția a IV-a a poeziilor lui Eminescu, arătând că lipsesc din ea Din noaptea, Dalila, Sara pe deal, că ediția este plină de greșeli, că versuri întregi lipsesc din poeziile cunoscute ale lui Eminescu. Recenzentul nu e mulțumit nici de studiul introductiv și afirmă că Maiorescu, susținând că Eminescu era indiferent la chestiunile materiale, pare să se apere de învinuirea ce i se adusese, că a lăsat ca poetul să lupte cu mizeria. Menționăm că în urma criticii lui Alih, Dalila și Sara pe deal au fost incluse în ed. A V-a Maiorescu, București, 1890.”

Nu prea văd cum ar putea Maiorescu să explice mizerabila calitate a ediției, aceasta nefiind nici prima, nici a doua – când, poate, invocarea grabei ar fi reprezentat o scuză. Era vorba de ediția a IV-a, fapt care arăta, în primul rând, că volumul era deosebit de vandabil, măcar pe acest considerent el meritând mai multă atenție. Cum de la prima ediție, volumul a fost plin de greșeli, întrebarea dacă s-a dorit ca el să fie, în continuare, un succes sau un eșec devine legitimă. Alternanța erorilor, de la o ediție la alta, și, mai ales, agravarea unora dintre ele pot fi contrabalansate de cele câteva mii de lei strânși în numele lui Eminescu prin subscripții publice? Aceste milogeli la colț de stradă au avut un efect infinit mai grav: minarea încrederii în cuvântul lui Eminescu. De-acum, cei vizați puteau adăuga rapid în fața numelui său pe „bietul”, zâmbind compătimitor și nu le mai trebuia nici o altă dezvinovățire. Oare, Maiorescu nu era conștient de asta?

Cât despre temeiul acuzației amintite de Hodoș, privind „*chestiunile materiale*”, este riscant să te pronunți. Oricum, aspectul este secundar, mult mai importantă părându-mi-se decizia lui Maiorescu de a nu include în volum poeziile *Din noaptea, Dalila și Sara pe deal* – poezii din care doar cea din urmă a ajuns în *Convorbiri literare* (1 iulie 1885), revistă aflată, dacă nu sub controlul lui Maiorescu, sub marea lui influență. (Legat de acest ultim aspect, ne putem aminti că Al. Lahovari se

plângea lui N. Filipescu de „*spiritul dominator și exclusivist*” al lui Maiorescu). Faptul că, urmare invinuirii aduse de Hodoș, două dintre cele trei poezii au apărut în ediția următoare te face să te întrebi ce opinie avea, de fapt, Maiorescu despre respectivele poezii și cum de-a putut ea fi schimbată de o simplă cronică nu tocmai favorabilă. Maiorescu era critic literar sau neșăgător de versuri?

Pe marginea primului volum de *Poesii* se poate comenta îndelung. Mă voi referi la doar două aspecte, care pot avea legătură cu presupusa alienare. Primul dintre ele îl constituie poezia *Se bate miezul nopții...*, publicată prima oară în cea dintâi „ediție Maiorescu”. Vreme de decenii, al treilea dintre cele doar șase versuri care o alcătuiesc, a fost știut ca fiind: „*Pe căi bătute-adesea vrea moartea să mă poarte*”. Criticii, aprigi și siguri de ei ca întotdeauna, s-au repezit să desfacă și explice, care mai de care, sensul acestei fraze. Și, cuvântul fiind arma totală, sigur că au murmurat îndelung, convingător și plăcut urechii.

Spre exemplificare, D. Murărașu citează din Leca Morariu, care, zice el, „*caută să dea o explicație*” versului „*Pe căi bătute-adesea vrea moartea să mă poarte*”. Să-l auzim pe Morariu: „*Nu mai e acum nevoie să personificăm această moarte, s-o ridicăm la grația cu majusculă; ci pentru a da cu atât mai mult relief covârșitoarei singurătăți și dezolări a celui bătuit de insomnie, tălmăcim cuvântul moartea cu: gândul morții, gândul la moarte. Va să zică, gândul morții, gândul neființei mă ispitește din nou, vrând să mă poarte pe căi de atâtea ori colindate. Mai precis: gândul morții mă-mbie să aseamăn, să cumpănesc întreolaltă viața și cu moartea; care din două o fi cea adevărată și care cea vrednică de neostoitul nostru dor...*” Așa-i că zice bine și duios? Remarcabil de fin psiholog, el reface o viață din doar câteva cuvinte!

Prin 1942, însă, surpriză: Murărașu dovedește că, de fapt, în manuscris nu scrie „*moartea*”, ci „*mintea*”. Dumnezeu nu dă cu parul! Și totuși, dovadă că avem o critică anchilozată, ce poate atinge, la nevoie, cotele „conservatorismului” patologic, edițiile de până în 1964 ale poeziei eminesciene vor

perpetua, calm, greșeala. Probabil, prea o zbârciseră mulți până atunci!

Numai că, în vreme ce fazanii de viță veche n-au altă vină decât aceea că sunt ceea ce sunt, Maiorescu nu mai are scuze, deoarece, poezia nemaifiind tipărită până el, în mod cert a avut manuscrisul în mână. Să fi fost o greșeală, ori intenția de a sufoca cititorul cu frecvența prezență a morții în lirica eminescienă? Cum, la 1 februarie 1884, poezia a fost publicată și în *Convorbiri literare* (cu greșeala -?- de rigoare, evident), și cum alte poeme (de pildă, *Dalila*) n-au mai avut loc în această revistă, prezumția de nevinovăție poate fi încă invocată, dar nu înlătură total suspiciunea.

Dincolo de aranjamente sau coincidențe, rămâne faptul cert că la numărul total al poeziilor (64 – cifră masonică, zice cu tâlc N. Georgescu) s-a ajuns prin, e drept, cel puțin curioasa decizie a lui Maiorescu de a publica poezia *Mai am un singur dor* împreună cu alte trei variante.

Dacă tot a apelat la acest artificiu (care face ca, între paginile 179 și 194, volumul să aducă a maculator), de ce nu a inclus *toate* variantele acestei poezii? Pentru că, potrivit lui Ion Dumitrescu, aceasta are „*peste patruzeci de versiuni*”? Numărul lor mare nu indică o îndoială și o nemulțumire pe măsură? Iar unde a ezitat poetul Eminescu, a avut drept de decizie „managerul” Maiorescu, care și-a mai permis, fără a fi sancționat, să elimine patru strofe din *Luceafărul*?

Protector sau stăpân?

Trecem peste problema *legitimității* publicării întregii cărți (care a apărut după arestarea lui Eminescu, într-o perioadă în care acesta se afla în străinătate, bine zăvorât între pereții balamucului de la Ober Döbling) și ne oprim doar asupra monotonei înșiruirii a celor patru poezii în discuție. Complet arbitrară, alegerea lui Maiorescu reprezintă, cred, un *abuz* clar al acestuia, întrucât demersul lui a fost similar unei dezvăluiri din presa de scandal, în care apar facsimile după ciome pe care autorii nu intenționează să le facă publice. Modul în care publicul a primit setul intitulat *Mai am un singur dor* contează mai puțin,

căci, înainte de a apela la părerea altora, Eminescu trebuia să se convingă pe sine de valoarea propriilor poezii. Or, lipsește și cel mai mic indiciu demn de luat în seamă că el ar fi fost mulțumit de vreuna dintre variante. De ideea publicării lor în grup, nu mai vorbesc!

Dar, chiar admitând că Eminescu socotea că nu mai avea de cizelat nici un vers al „celor patru”, pe ce criteriu s-a stabilit ordinea apariției lor în ediția din decembrie 1883? Acest aranjament rămâne foarte important, întrucât el a consacrat atât *titlul* sub care versurile au rămas în memoria cititorilor (*Mai am un singur dor*), cât și varianta ce avea să fie selecționată dintre celelalte versiuni; altfel spus, Maiorescu nu numai că a publicat lucruri neterminate, dar și-a luat și libertatea de a alege în locul lui Eminescu versiunea finală (în ciuda faptului că, repet, nici una dintre variante nu fusese încheiată). De ce *Mai am un singur dor* și nu *Dorința unui dac* (titlul unei variante nepublicate de Maiorescu) sau un alt titlu?

Apoi, e vorba de conținutul acestor poezii. Să rememorăm:

„*Mai am un singur dor:
În liniștea serii
Să mă lăsați să mor
La marginea mării*”.

Pentru insul obișnuit, aceste versuri pot fi interpretate în fel și chip. În mod frecvent, mesajul poetic nu este analizat de cititor vorbă cu vorbă. Versurile compun o unică simfonie fonetică, ale cărei rezonanțe ajung în subconștient, fără a fi, obligatoriu, „vămuite” de analiza lucidă a celui pus pe căutat, fără a ști peste ce vrea să dea, dar care sfârșește prin a găsi numai ce-și dorește. În general, comunicarea prin cuvânt are, cred, încă multe taine.

Pentru cel ce nu e „*om de gust*”, dar e pragmatic, ideea că versurile citate ar trebui socotite, să zicem, drept început al unui testament poate fi respinsă, bunăoară, pe considerentul că nu se pornește de la o stare de lucruri certă (cum se întâmplă, de exemplu, în variantele ce încep cu versurile „*Iar când voi fi pământ*” și, respectiv, „*De-oi adormi curând*”), ci de la una dorită, cu mai multă sau mai puțină ardoare: „*Să mă lăsați să mor*”...

cândva, când mi-o veni veleatul, nu acum! Cum dorul nu e voință, ci vis, nostalgie, poezia invocată rămâne o duioasă imagine a locului în care autorului i-ar place să fie în clipa trecerii lui dinspre viață spre moarte. Poezia nu pare a fi rodul unei trăiri intense și al unei dorințe imediate, cât al unei închipuiri; un scurt scenariu, nici măcar imaginat până la capăt. Un neterminat vis „al trecerii” cu ochii deschiși, din al cărui mesaj ceva lipsește și a cărui formă încă nu-l satisfăcea pe Eminescu.

Nespecialistul poate simți că sentimentul ce se degajă de aici este cel de tristețe amestecată cu nemulțumire, tipic unei „pase neagre”, în care atâta lume spune „aș vrea (îmi vine) să mor”, dar e departe de a se dori într-adevăr cu lumânarea la cap. În asemenea situații, invocarea morții este, de fapt, reflex al unei ultime speranțe. Dorința de însingurare, la care se referă unii, e relativă, inclusiv prin faptul că *Mai am un singur dor* rămâne un apel către Ceilalți. De ce n-am înțelege că din ea se degajă dispariția celui ce n-are pe umărul cui să-și verse amarul. Departe de a se visa în singurătate, el caută să comunice, dar nu are cu cine. Astfel, cuvântul devine pentru el mijloc de tortură, ce-i bate între tâmpile zadarnice idealuri, căci n-are cu cine le împărți. Doar natura, din cauza nemișcării ei aparente, rămâne constantă și nu i se poate opune: valurile nu fug de el, luceferii nu-i întorc spatele, ci răsar mereu din același loc, foșnetul frunzelor și căderea izvoarelor nu se vor opri în veci. Poate, *Mai am un singur dor* transmite (și) nemulțumirea de a fi obligat să trăiești în prea mare măsură numai prin sine.

Cum era de așteptat, nici *Mai am un singur dor* nu a scăpat cercetării amănunțite a criticii, decise să afle de unde s-a inspirat Eminescu atunci când a scris-o. Oare, fără acești glorioși traducători de idei, de a căror prezență nu scapi nici în aer, nici în apă, nici pe uscat și care te ‘junghie când ți-e lumea mai dragă, ei bine, fără venerabilii și plăcuții obsedați de ideea găsirii cu orice preț a una sau mai multe apropieri între fiecare vers eminescian și ce-au scris alții, aiurea, poezia lui Eminescu rămânea codificată, n-o înțelegea românul? Bunăoară, N.I. Apostolescu simte el că la mijloc ar fi o combinație de motive, decupate din Paul Bourget (1852-1935) și Ronsard (1524-1585). Delavrancea

trimite la Shakespeare (1564-1616). C. Balmuş caută ce caută și, hopa!, apare poetul latin Propertius (51-15 î.Hr.) cu una dintre elegiile lui (ce-i drept, mult asemănătoare poeziei *Mai am un singur dor*). Alții, au arătat cu degetul spre Byron (1788-1824) și spre Carmen Sylva (pseudonimul literar al reginei Elisabeta a României / 1843-1916 – după unele surse, anul morții este 1915).

Precum se vede, muzele necesare scrierii poeziei *Mai am un singur dor* au acoperit două milenii din existența omenirii cazate pe țărmlurii mai multor esențiale bălți cu valuri. Și, dacă există bunăvoință, vom putea extinde intervalul până spre zorii apariției Omului, constatând că, de fapt, ideea l-a împușcat pe Adam și, rămânând între pereții glastrei lui cu ochi albaștri, l-a obligat ca, în timpul unuia dintre cenaclurile lor săptămânale, să o informeze în scris pe tovarășa Eva asupra faptului.

Mai mult, unii domni consemnează că „premonițiile” lui Eminescu cu privire la propria-i soartă ar fi fost cele mai exacte – uneori, sugerându-se că acesta ar fi conștientizat perfect alunecarea spre nebulie. De pildă, este amintit că Eminescu a scris:

*„În van mai caut lumea în obositu-mi creier
Căci răgușit, tomnatec, vrăjește trist un greier;
Pe inima-mi pustie zadarnic mâna-mi țiu,
Ea bate ca și cariul încet într-un sicriu.
Și când gândesc la viața-mi, îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură,
Ca și când n-ar fi viața-mi, ca și când n-aș fi fost.
Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost
De-mi țin la el urechea – și râd de câte-ascult
Ca de dureri străine?... Parc-am murit de mult.”*

Melancolie (1 sept. 1876, *Convorbiri literare*)

Sau:

*„Da... visam odinioară pe acea ce m-ar iubi,
Când aș sta pierdut pe gânduri, peste umăr m-ar privi,
Aș simți-o că-i aproape și ar ști c-o înțeleg...
Din sărmana noastră viață, am dura roman întreg...
N-o mai caut... Ce să caut? E același cântec vechi
Setea liniștei eterne care-mi sună în urechi;*

*Dar organele-s sfârmate și-n strigări iregulare
Vechiul cântec mai străbate, cum în noți izvorul sare.
P-ici, pe colo mai străbate, câte-o rază mai curată
Dintr-un Carmen Saeculare ce-l visai și eu odată.
Altfel șuieră și strigă, scapără și rupt răsună,
Se împing tumultuoase și sălbatece pe strună,
Și în gându-mi trece vântul, capul arde pustiit,
Aspru, rece sună cântul cel etern neisprăvit...
Unde-s șirurile clare din viața-mi să le spun?
Ah! Organele-s sfârmate și maestrul e nebun!"*

Satira IV (1 septembrie 1881)

Nimic petrecut sau consemnat până la 28 iunie 1883 privitor la Eminescu nu ne îndrituiește să bănuim, măcar, că aceste versuri, indicate cu insistență, ar fi și altceva decât artă. Chiar dacă, în poezie, Eminescu se implică – mereu altfel – și pe sine, asta nu înseamnă că poeziile lui reprezintă un jurnal versificat. Cred că toți creatorii au, într-un fel sau altul, personaje și, când acestea sunt oameni, le preiau cu tot cu bagajul lor de idei și sentimente, chiar dacă (sau tocmai pentru că) acestea nu sunt și ale lor. Proporția în care, uneori, creatorul se regăsește în ficțiune nu cred că poate fi stabilită cu precizie nici măcar de către autor.

Referitor la „prorocirea” de către Eminescu a propriei nenorociri, cineva vorbea de „ironia soartei”. Așa o fi, dar care soartă? Cea stabilită de comisarul Nicolescu, de Ventura, de Siderescu și de Ocașanu? Mai iute, dacă tot cotrobăim peste tot, agățându-ne de absolut orice, ce-ar fi să ne întrebăm și dacă, nu cumva, *aceste versuri au dat unora idei?*

Între ticăloșie și orgasm verbal

Chiar mai ciudați decât personajele contemporane lui Eminescu s-au dovedit a fi unii dintre biografii lui mai târzii. Lucrările acestora ridică o întrebare care pune pe gânduri: în ceea ce-l privește pe Eminescu (și, implicit, pe noi toți, românii) există o ștafetă a intereselor subterane? Veacul care ne desparte de anul 1883 reprezintă o lungă și coerentă orchestrare de oameni și de evenimente, în care politicienii secolului trecut au

fost doar figuranți, interpreți de-o clipă?

De pildă, George Călinescu. Deși, de la o ediție la alta a *Vieții lui Mihai Eminescu*, a mai atenuat unele afirmații referitoare la acesta, el prezintă unilateral (ca să nu spun total deformat) momentul-cheie din destinul subiectului, arestarea. În plus, doar sugerează motivele reținerii și internării lui Eminescu, fără a fi o clipă, barem, concret și credibil. Cu toate acestea, cine îl citește ar jura că, din clipa declanșării nebuniei, în biografia lui Eminescu nu mai există nici o neclaritate sau vreo neconcordanță, lucrurile fiind mai bătute în piroane decât traseul metroului.

De-a lungul celor aproximativ 400 de pagini ale cărții, Călinescu apelează în mod curent la ficțiune. Atunci când abordează problemele cu adevărat importante din viața lui Eminescu, el nu-și folosește imaginația pentru a-i idealiza imaginea. Performanța ar fi de înțeles, chiar meritore, dacă autorul nu ar acționa în sens invers – fapt care îl face pe Eminescu încă o dată victimă. Cele peste 250 de titluri invocate în bibliografia cărții și ritmicele trimiteri la ele alcătuiesc, în cel mai fericit caz, doar colportaj de zvonuri. Ocolirea procesului-verbal al Poliției, unica probă care, mistificată sau nu, are între documentele existente o relevanță inegalabilă, nesemnarea neconcordanțelor flagrante ori ușurința cu care autorul trece fluierând peste informația (e drept, poate falsă!) că un angajat de la Ministerul de Externe român ar fi sustras de la sanatoriul de lângă Viena o parte din fișa de observație a pacientului Eminescu indică, mai înainte de toate, că, din totalul informațiilor, autorul *și-a asumat* necritic doar anumite variante. Prin urmare, cartea lui Călinescu nu e nici biografie romanțată, dar nu are nici caracter pur documentar, deoarece autorul nu inventariază nici măcar toate câte le spusese Gura Târguluizz. În schimb, preia și dă drept sigură îmbolnăvirea de sifilis. Astfel, viața celui mai mare poet român devine, și în versiunea Călinescu, destin al unui personaj romanesc, al unei opere bogate în detalii, dar de la temeiul căreia lipsește, din păcate, mențiunea „Această carte se bazează pe fapte reale”.

Să exemplificăm. Potrivit lui Călinescu, o dată ajuns la băile Mitrașevski, „*Poetul uitase acum de neajunsurile regalității*

și, văzându-se în apă, fu năvălit de dorința talazurilor marine și de voluptatea somnului veșnic pe țărnul mării:

Mai am un singur dor:

În liniștea serii,

Să mă lăsați să mor

La marginea mării.

Crezându-se, probabil, decedat, el continuă să stea culcat în apă, sub curgerea eternă a robinetelor, până ce spărgându-se ușa în prezența comisarului C.N. Nicolescu de la secția 18, a lui Const. Simțion, V. Siderescu, G. Ocășianu și a altora, fu readus la suferinți. Sub impresia unei idei funebre și solemne, ceru lui Siderescu «o pereche de pantaloni negri, negri de tot». În minte îi veni acum stingerea fericită a călugărului Euthanasius și viața fără prihană a lui Ieronim din Cezara și, cum știa că aceste personaje nu sunt decât alte fețe ale persoanei sale, binecuvântă pe toată lumea, șoptindu-i rugăciuni pentru fericirea ei” (s.n.).

Dacă, imediat ce se lăsa să alunece încet-încet în cadă sau în bute, G. Călinescu începea să audă valurile mării și, crezându-se la Constanța, încerca să facă pluta în chiuvetă, meritul era al său, și nu mi se pare corect să îl împartă cu alții. Lumea își poate imagina multe. Bunăoară, că exponenții regimului condus de „partide istorice” i-au furat lui Slavici manuscrisul conținând câteva sute de pagini, în care trata probleme de sintaxă, cu gândul de a-l „împrumuta” cuiva anume, din care să crească și să înflorească o viitoare autoritate „de bază”. Sau, ce ne-ar împiedica să ne gândim că, scriind această biografie a lui Eminescu, Călinescu a slujit, de fapt, interese neromânești?

Din punctul meu de vedere, marea problemă nu este aceea că drumul către adevăr impune, uneori, și neașteptate reconsiderări. Trist și inhibitor rămâne doar faptul că personalități în cauză sunt acum decedate – deci, nu se pot apăra singure. Pe de altă parte, poți să le ignori greșelile? Oricât de neplăcut ar fi, corectarea erorilor de apreciere rămâne o datorie. Supărătoare, dar obligatorie.

Mai mult sau mai puțin decorativele halucinații ale lui Călinescu sunt, în cazul de față, lipsite de orice motivație, inclusiv artistică. Momentul este prea dramatic și prea impor-

tant pentru a fi tratat altfel decât foarte exact (fapt cu atât mai imperativ, cu cât lucrarea este doidora de cifre și de citate mai puțin semnificative, pe care autorul le-ar fi putut ocoli, dacă n-ar fi pretins că acest Eminescu prezentat de el este cel adevărat). Literaturizarea lui Călinescu e praf în ochi, iar praful în ochi se aruncă doar cu intenție. De aceea, cred că imaginea unui Eminescu rămas și în nebunie rob propriilor gânduri și creații aduce a făcătură deliberată. O atent gândită și o cât mai artistică măsluire a adevărului, pentru care nu pledează doar citatul în discuție.

În mod cu totul uimitor, Călinescu nici măcar nu amintește de existența procesului-verbal întocmit de Nicolescu. Să nu fi știut de el? Atunci cum a aflat numele comisarului (cu ambele inițiale ale prenumelor lui!), care apare o singură dată în viața lui Eminescu? Admițând că avea informații privind modul de organizare al Poliției în urmă cu 50 de ani (*Viața lui Mihai Eminescu* a apărut în 1932), de unde știa că Nicolescu era șeful secției 18, dar, mai ales, ce alt document menționează că polițiștii acestei secții l-au arestat pe Eminescu? În procesul-verbal se vorbește, cuvânt cu cuvânt, tot de „*o pereche de pantaloni negri, negri de tot*”. S-au transmis aceste cuvinte pe cale orală, vreme de aproape cinci decenii, devenind folclor, sau acest amănunt, pe care nu-l găsești decât în anumite lucrări, provine din aceeași unică sursă: procesul-verbal semnat de comisarul C. N. Nicolescu?

Absența unei cât de vași referiri la *fondul* textului scris de comisarul Nicolescu nu atestă că, din punctul de vedere al biografului, nu era nimic de reproșat acestuia? În atare situație, însă, de ce nu l-a preluat el însuși? Și, dat fiind suspectul dezinteres pentru conținutul actului Poliției, nu suntem obligați ca toate întrebările ce pot fi puse comisarului să i le adresăm și biografului? De ce a trebuit să mintă, fie și artistic? Dacă a mințit, a mințit numai aici? Nu-și dădea Călinescu seama de faptul că atât din relatarea lui, cât și din aceea a lui Nicolescu, lipsea tocmai elementul fundamental: motivul care să impună internarea lui Eminescu la ospiciu? Sau tocmai de aceea a apelat la artificii de exprimare?

În cartea sa, Călinescu a făcut o ciudată precizare, care

le-a provocat unor critici intense și repetate orgasme verbale. El a scris că „*scopul biografiei este viața, nu faptele, și când sunt destule fapte spre a intui viața, biografia devine legitimă*”. Este aceasta o simplă opinie scăpată din stilou sau o vicleană măsură de prevedere? Mă întreb: ce ar fi viața în lipsa faptelor și ce e fapta, dacă nu acțiune (mecanică ori dictată de rațiune)?

Fraza-criteriu formulată de Călinescu aduce mai mult a scuză. Posibil ca, între altele, Călinescu să fi vrut să-și creeze în felul acesta o iluzorie susținere pentru teza pretensei infectării cu sifilis, boala de care se declară convins că ar fi suferit Eminescu. Afirmând că tratează exclusiv *viața* lui Eminescu, el scăpa de obligația furnizării de argumente, inclusiv istoricul bolii. El se preface a nu ști că, în fond, adevărurile se deduc din *fapte* și că aceste fapte sunt, adesea, în egală măsură cauză și efect. Și-apoi, pot fi rupte faptele (și, implicit, viața) lui Eminescu de acelea ale colectivității? Iar dacă Eminescu s-a exprimat mereu prin scris, temele provenind în ultimă instanță din alte fapte (proprii sau ale altora), poate fi el segregat de operă? Călinescu a privit viața lui Eminescu doar prin prisma unei existențe biologice... impersonale?

Apoi, Călinescu nu se întreabă nici o clipă un lucru elementar: întrucât medicația aplicată lui Eminescu nu a constat în ceaiuri de mușețel, ci în produse pe bază de mercur și în stupefiante, și cum acestea i-au fost administrate pentru o boală pe care nu o avea, nu este posibil ca tocmai acest pretins tratament să fi fost o otravă pentru sănătatea lui?

Dacă G. Călinescu a fost onest, de unde diferențele flagrante între ce scrie comisarul și ce fabulează biograful? Nicolescu vorbește de un Eminescu „*silindu-se a deschide ușa*”, Călinescu prezintă lucrurile ca și cum aceasta a trebuit spartă cu buldozerul. Nicolescu spune că Eminescu ar fi devenit violent, Călinescu prezintă un personaj complet diferit, blând, care binecuvântează „*pe toată lumea*”, și spune în șoaptă „*rugăciuni pentru fericirea ei*”. De la a-i îmbrânci „*spre ușe*” pe nepoftiții vizitatori ori de la a sări în butoi și a împroșca furios în jur cu apă, la a binecuvânta din vârful buzelor e ceva cale. Practic, e vorba de două persoane diametral opuse.

Informația că Eminescu se credea călugăr pare să fi fost

culească de G. Călinescu din amintirile lui Iacob Negruzzi, care scrie: „*primii o scrisoare de la D-na Maiorescu prin care aceasta îmi da trista știre că Eminescu a înnebunit; că el își închipuiește a fi călugăr, binecuvântând pe oricine întâlnește și șoptind rugăciuni*”. De unde, oare, știa madam Maiorescu cum anume se comportă Eminescu? În dimineața de 28 iunie, fiica ei o spune, nu altcineva, Eminescu nu a avut o atare atitudine. Atunci? Fusese soțul dumneai în vizită la *Caritatea*? Poate, dar numai cu condiția ca Eminescu să fi fost arestat anterior orei 17,30, când Maiorescu a părăsit Capitala pentru o lună. Oricum, zvonul că Eminescu se credea călugăr a pornit de la familia Maiorescu (la început sub forma intenției acestuia de a se călugări), și nu știu să fi fost confirmat și de alt martor direct. Este un aspect care cred că merită avut în vedere, tot în familia Maiorescu manifestându-se Eminescu și în 28 iunie 1883, atunci când, zice fiica lui T. Maiorescu, arătând spre statuetele „*lui Hermes și a lui Jupiter din salonașul D-lui M. cu lacrimile în ochi, cu mâinile întinse ca de binecuvântare a rostit cu glas natural: «Țineți minte. Ei se vor întoarce pe pământ și se va renaște fericirea»*.” Imaginea lui Eminescu „*binecuvântând pe oricine*” să-i fi fost sugerată lui Călinescu de interpretarea dată de Maioresți gesticii lui Eminescu?

La ospiciu, mai scrie Călinescu, „*Eminescu se părăsi tot mai mult în voia fantasmelor, conștient totuși în răstimpuri că scăpase frânele din mâini și că armăsarul logic zburase. Nu recunoștea pe prieteni sau se prefăcea, lăsând ochii în jos, că nu-i cunoaște, manifestându-și credința că boala nu-i va trece niciodată.*”

Din moment ce părăsirea „*tot mai mult în voia fantasmelor*” avea loc după arestare, rezultă că *fantasmele* s-au înmulțit în urma internării – ca să nu spunem că abia atunci au apărut. Efect al opiumului și/sau morfinei? Oricum, ele marchează un proces de involuție a stării de sănătate. Involuție de care Eminescu trebuie să fi fost conștient, din moment ce se vorbește de credința lui „*că boala nu-i va trece niciodată*”. Câți nebuni autentici conștientizează propria stare? În plus, dacă G. Călinescu admite că Eminescu se putea prefăca, cine mai știe când simula și când nu? Acest gen de prefăcătorie este, obligatoriu, probă de nesănătate?

Când se vorbește de „nebunia” lui Eminescu, unul dintre aspectele esențiale ce trebuie avute în vedere este acela că nimeni nu transmite, concret, în ce a constat manifestarea ei. Și, dacă în cazul amicilor am mai înțelege, rămâne descoperit motivul pentru care marii și puternicii lui inamici au procedat la fel. Poți să pricepi altceva decât că le-au lipsit dovezile? Nu e cam mult să admitem că un nefiresc de lung șir de coincidențe a făcut ca, atunci când era bolnav, de fiecare dată când Eminescu s-a aflat în compania unui amic, comportamentul lui să fie mult mai normal decât se pretinde că ar fi fost în lipsa acestora? Apariția după 28 iunie 1883 a unui nou Eminescu, logic, dar „turtit”, apatic, și – zic unii – fără fiorul geniului, nu putea fi rodul drogurilor administrate și al izolării complete de restul lumii?

Faptul că G. Călinescu a avut o idee preconcepută despre cele întâmplate în acest moment crucial din existența lui Eminescu, de la sfârșit de iunie, ar fi putut fi trecut cu vederea, părerea oricât de greșită ori de rău-voitoare fiind un drept inviolabil. Numai că G. Călinescu, pe de o parte, are susținerea aproape necondiționată a tuturor criticilor literari și, pe de altă parte, a ajuns unul dintre acele nume din literatura română ale căror spuse, bune, rele, școala le bagă pe gâtul elevilor, obligându-i să le asimileze necritic.

Așa cum apare în viziunea lui Călinescu, biografia lui Eminescu este cu atât mai periculoasă cu cât „oameni de meserie” o prezintă drept „*magistrală lucrare*” (Perpessicius), „*operă științifică eminentă*” (Mihai Ralea) etc., declarând că „*demonstrația lui Călinescu este definitivă*” (Paul Georgescu) ori că, în ciuda evidentei literaturizării a momentelor fundamentale relatate în carte, autorul „*ne previne în fel și chip asupra severelor metode științifice cu care în fond operează, a documentelor de care nu se depărtează nici un pas (?), a confruntării lor riguroase (?) după toate metodele verificate ale criticii de texte*” (George Munteanu). Puținele constatări dubitative, apărute prin diverse foi, sunt vag prezentate și, oricum, nu țintesc miezul problemei.

Manevrele literare de genul *Viața lui Mihai Eminescu* sau tava mereu fiebinte a plăcintelor critice, care îi acordă „girul specialiștilor”, par să indice un anume interes de sacralitate, a

căruia atingere impune savante restricții pentru adevăr. În ceea ce privește strict persoana lui Călinescu și morala aplicată, o anume întunecare a eticii lui reiese și atunci când istorisește conflictul în urma căruia „*Eminescu fu constrâns să se retragă din redacția gazetei*” ieșene *Curierul*. Concret: *Curierul* era tipărit la *Tipografia Națională*, al cărei director era un oarecare „*d-l Mircea*”. Respectivul D-l Mircea era amic cu primarul orașului, *herr* Pastia. Atunci când acesta din urmă a fost atacat în *Steaua României*, altă gazetă locală, D-l Mircea „*rugă pe poet, om cu condei, să scrie câteva rânduri de apărare pentru primar*”. Când Eminescu l-a refuzat, D-l Mircea i-a propus „*să facă singur articolul cu pricina, dar să-l semneze poetul, propunere la care acesta răspunse, și mai indignat, că nu înțelege ca stilul unui om care nu știe să scrie să treacă drept stilul său, că nu vrea să fie amestecat într-o troacă cu oricine, adică cu d-l Mircea, care este o nulitate, și că mai ales nu ține să-și însușească greșelile oricărui avocat de mâna a treia, sau ale oricărui ins ce de ieri, de alaltăieri ține pana-n mână pentru a innoda două vorbe românești*”.

Acest episod este important nu atât prin faptul că arată cât de ușor își putea pierde Eminescu slujba doar pentru că își respecta principiile, biografia lui furnizând suficiente alte exemple similare. Referindu-se la solicitarea numitului D-l Mircea, Călinescu apreciază că „*toți redactorii din lume au făcut asemenea servicii inofensive prietenilor și cunoscuților*”. Tare mă tem că omul nostru, el însuși gazetar pe drept cuvânt laudat de dicționarul enciclopedic apărut în vremea lui Gheorghiu-Dej (1962) pentru meritul de a fi satirizat „*cu vervă, în pamflete memorabile, partidele reacționare*”, ei bine, tare mă tem că biograful nostru vorbea din proprie experiență.

Iar dacă G. Călinescu nutrea convingerea că a scrie la comandă sau din interes nu era nici o nenorocire, atâta vreme cât naivul de cititor își cumpără foaia, mă întreb dacă, nu cumva, o fi gândit într-un mod asemănător și atunci când a conceput *Viața lui Mihai Eminescu*. Aceasta fiind lucrarea cu care a debutat, să fi ținut să rupă inima târgului cu orice preț?

În sfârșit, merită menționat aspectul strict documentar al „dosarului Eminescu”. George Potra, de pildă, a scotocit zadarnic multe poduri și beciuri, în căutarea vreunui document

privind autopsia făcută lui Eminescu. *Nu există, se pare, nici un proces-verbal al autopsiei.* Sperând să afle măcar o copie a acestuia, a ajuns și la Ministerul de Instrucție, al cărui reprezentant participase la autopsiere, dar „*hârțiile... din anul 1889 era prea puține, iar printre acestea lipsea tocmai cea căutată*”. Întâmplare? Adică, Titu Maiorescu păstrează biletul prin care doamna Slavici îl anunța că Eminescu ar fi înnebunit, dar nu anexează dosarului personal, ca pe o lespede a cazului, tocmai piesa fundamentală? Contrazicea procesul-verbal al autopsiei neobosit exprimata lui teorie, că nebunia lui Eminescu ar fi fost ereditară?

Potrivit lui Gala Galaction, Ion Grămadă (1886-1917) a fost „*un tânăr cărturar bucovinean, care era să fie cel mai bun biograf al lui Eminescu*”. Din păcate, Galaction s-a oprit aici, fără a mai spune ce anume îl convinsese că, dacă n-ar fi murit prematur, Grămadă putea deveni „*cel mai bun biograf al lui Eminescu*”. Peste decenii, N. Georgescu oferă un capăt de explicație: „*Ion Grămadă semnalează... un fapt deosebit: mai multe file din jurnalul cu observații medicale privindu-l pe Eminescu lipsesc din condica stabilimentului de la Oberdöbling. Asistentul care și-a amintit de Eminescu relatează sec: aceste observații medicale au fost luate de un român, lucrător la Ministerul de Externe. Adevărul consemnat de Ion Grămadă trece neobservat de către biografii lui Eminescu. (...) Rămâne doar faptul: s-a furat un fragment din jurnalul medical lui Eminescu.*” Fără să contest adevărul spuselor lui N. Georgescu, menționez că eu, unul, am găsit doar următoarea precizare a lui I. Grămadă, privind condica bolnavilor îngrijiți la Dobling: „*Jurnalul acesta – mi-a spus dl. prof. Obersteiner – a fost cerut de prin 1895 de un domn de la București, al cărui nume l-a uitat. DȘa n’a păstrat nimic din corespondența ce-a avut-o cu dl. T. Maiorescu și cu prietenii din țară ai lui Eminescu; restul din jurnal nu poate fi dat publicității*”; ce mari taine o fi ascuns, oare, încât și la 1914 trebuia să rămână secret?

N. Georgescu continuă: „*Lipsește, din depozitele Arhivelor Statului, și dosarul care privea curatela din 12 iunie 1889 instituită pentru pensia poetului. Pur și simplu, nu există*”, remarcă stupefiat autorul, după care face o scurtă istorie a

interogatoriului „cifrat al judeului Brusar”: acesta „a fost publicat de către Radu D. Rosetti în 1922, apoi mult mai amplu (probabil în întregime) de către Augustin Z. N. Pop – după care îl preia ediția academică. Actul original nu e de găsit... Dar câte nu lipsesc din biografia incendiară a lui Eminescu! (...) Ioan Scurtu, de pildă, a strâns o viață întreagă documente eminesciene – dar arhiva sa a fost luată de către armatele în retragere ale lui von Mackensen, după 1918. Cui i-o fi trebuit? (...) Arhiva mare a României... știm unde se află: stă, împreună cu tezaurul țării, la Moscova.”

ANTITEZE

Ereditatea, ca pretext

Prima referire la ereditatea bolii apare în scrisoarea din 12 iulie 1883, prin care Simțion îi comunică lui Maiorescu: „*Cam*

aceasta e starea lui de până azi și pe care Doctoru ne-a declarat-o – cu ocazia achitării locuinței – că n’ar privi-o chiar ca grea dacă n’ar esista complicația bolii în familie”. Doctorul era Șuțu, iar acesta făcuse anamneza cazului exclusiv pe baza informațiilor primite de la Maiorescu. La această concluzie conduc mai multe elemente (faptul că Maiorescu a aranjat internarea direct, discutând între patru ochi cu Șuțu, lipsa unor date care să ateste că s-ar fi apelat și la alte persoane etc.). Greu de spus ce or fi înțeles Șuțu și Maiorescu prin „*complicația bolii în familie*”, chiar dacă, până la acea dată, lui Eminescu îi muriseră doi frați: Iorgu și Șerban.

Și-apoi, ce-are ereditatea cu sifilisul – boală pentru care, conform lui Obersteiner, Șuțu l-a tratat în vara lui 1883? Sifilisul poate fi ereditar, numai că, dacă Eminescu ar fi suferit de această boală, pe care ar fi primit-o de la părinți, toți frații născuți după el trebuiau, automat, să prezinte simptomele ei. În afară de aceasta, un copil care încă de la naștere este bolnav de sifilis, presupunând că, prin vreo minune ar ajunge să împlinească vârsta lui Eminescu, nu ar reuși în veci să gândească și să scrie ca el.

Iacob Negruzzi notează: „*Nu este nici o îndoială că nebunia a fost o boală ereditară în familia lui Eminescu și se poate urmări în ascendenții săi din partea mamei. Din frații lui Eminescu unul s-a sinucis, alții au murit nebuni, o soră era paralizată, alta, Henrieta, era isterică și a murit foarte tânără.*” Nonșalant, Negruzzi apelează la versiunea cea mai uzitată: în familia lui Eminescu, nebunia ar veni de undeva, din trecuta spiță a mamei sale. Poate că așa o fi, dacă zice stimabilul, dar, până se vor furniza și dovezi în acest sens, prefer să fiu reținut. Și asta, cu atât mai mult cu cât Negruzzi face o greșeală (?) grosolană: probabil, pentru a ieși bine „la număr”, înșiră „*o soră era paralizată, alta, Henrieta, era isterică*”, deși adevărul este că nu e vorba de două surori, ci de una, Harieta care era paralizată, săraca, dar nu era și isterică. În privința fraților, acei „*alții*” (?), care ar fi „*murit nebuni*” reprezintă aproximări complet arbitrare, dovedind, totodată, fie cât de prost informat era Negruzzi, fie altceva, mai rău. Prost informat, dar dezinvolt! Dacă toți raționau ca el, nici nu-i de mirare că Eminescu ar fi putut fi luat oricând

și de oriunde, spre-a fi vârat cu forța într-un ospiciu!

La un moment dat, în *Amintiri*, Slavici scrie: „*Doi dintre frații lui pieriseră de aceeași boală („de nervi”), iar al treilea, cel ce trăise la Sibiu și la Timișoara, căzuse acum bolnav și se afla acasă. «Mi s-a urât cu viața – îi scrisese bătrânul -; fă ce faci și vino de-l ia, ca să-l duci în vreo casă de sănătate».* Eminescu a început să caute bani de cheltuială... A adunat, precum mi s-a spus mai târziu, vreo două mii de lei, dar n-a plecat.” Cei trei frați de care vorbește Slavici sunt Gheorghe (Iorgu), Șerban și Neculai (Nicu) Eminovici, decedați în septembrie 1873, noiembrie 1874 și, respectiv, martie 1884. În legătură cu Iorgu, Gala Galaction scrie: „*ofițer excelent, care studiasc în Prusia și făcuse parte dintr-o misiune militară, trimisă de statul nostru la Berlin, moare de pneumonie (sau dintr-o trântitură de cal), și este înmormântat la Ipotești*”. Gheorghe Cunesu, cel ce a îngrijit cartea lui Galaction, precizează: „*În 1914 nu se cunoștea că locotenentul Gheorghe (Iorgu) Eminovici, suferind de o boală incurabilă, s-a sinucis. Căminarul Gh. Eminovici a lansat versiunea că a căzut de pe cal. A declarat moartea lui, la Primărie, cu două luni mai târziu.*” Din păcate, Cunesu nu scrie de ce boală anume suferea Iorgu. Deci, poate fi vorba de orice maladie fatală din lume sau, la fel de bine, de nici una.

Informațiile lui Cunesu sunt cu atât mai ciudate cu cât, încă din iunie 1889, Caragiale scrisese despre Iorgu Eminovici: „*Acela a mers la Berlin; în câteva luni a speriat Academia militară cu talentele-i și a dat un examen care l-a făcut pe mareșalul Moltke (celebru strateg și tactician prusac – n.n.) să se intereseze foarte de aproape de soarta lui, hotărât să-l ia pe lângă dânsul. Ca să-și încoroneze succesul, militarul s-a dus acasă și, fără să lase măcar o vorbă, s-a împușcat. Peste mai multă vreme, când am vorbit cu Eminescu de trista împrejurare a militarului, el mi-a răspuns răsând:*

- Mai bine! ăla era mai cuminte ca noi!”

Așadar bătrânul Eminovici ascunde autorităților faptul că fiul său s-a sinucis, dar Eminescu îi destăinuie fără vreo rezervă adevărul lui Caragiale! De ce să fi mințit tatăl victimei? A vrut ca memoria fiului militar să nu fie pătată de rușinea

sinuciderii? Posibil, dar asta nu explică și de ce a întârziat atât de mult să prezinte decesul lui Primărie. Sigur că nu se poate dovedi că bietul Iorgu nu ar fi avut un acces de depresiune, în urma căruia s-ar fi sinucis, dar, până una-alta, dacă facem abstracție de mărturia lui Caragiale, nu poate fi probat nici contrariul. Și-apoi, ce nu poate fi pus în seama morților? Cine și cum poate demonstra că n-a avut alienați în familie? Când se ajunge la atari discuții, câștigă mereu cel care vorbește mai mult și mai tare.

În cazul lui Iorgu, rămâne greu de admis că alienarea lui n-ar fi fost „mirosită” de absolut nimeni dintre cei din jurul lui Moltke, care era „hotărât să-l ia pe lângă dânsul”. Din zisele lui Caragiale, rezultă că Iorgu ar fi avut un subit acces de nebunie, în urma căruia s-a ales cu un glonț în cap – să nu uite să meargă la doktor! Împrejurările nefiind deloc elucidate, nu cred că se poate spune sigur dacă și l-a tras singur, ori dacă l-au ajutat alții – oameni răi, neatenți sau, pur și simplu, doritori s-ajungă „pe lângă” Moltke. Când nu se contrazic, informațiile sunt incomplete: boala incurabilă de care vorbește Cunesco nu e pomenită și de Caragiale, deși, dacă Eminescu tot acționase împotriva firii lui și se apucase să-i destăinuie secretele familiei, nu văd de ce s-ar fi oprit aici. După cum nu văd de ce nu i-ar fi spus că, de ochii lumii, taică-său a mințit în privința cauzei decesului fratelui. În sfârșit, oricât mi-ar displace, nu mă pot prefăca că n-aș avea nici un motiv să mă întreb dacă, nu cumva, (și?) Caragiale a greșit sau a exagerat, după cum nimic nu-mi garantează că Eminescu însuși a cunoscut toate eventualele dedesubturi ale tragediei ori că i le-a comunicat și lui Caragiale.

Una peste alta, Galaction și Cunesco ne cer să credem că adevărul privind-l pe Iorgu s-ar fi aflat doar peste mai bine de patru decenii de la decesul acestuia; cine l-a descoperit și din ce izvoare? Cum nu se știe (sau nu se spune), nu se poate face abstracție nici de faptul că aceste noutăți (?) senzaționale au apărut într-o perioadă în care se căutau tot mai înverșunat dovezi că „nebulia” lui Eminescu avea un substrat ereditar (deși, repet, în cazul nostru, sifilisul nu are nimic a face cu ereditatea). Pentru cei interesați, nebunia lui Iorgu ar fi un fel de circumstanță agravantă pentru fratele Mihai – cu condiția să fie probată. Îi

așteptăm!

Despre Iorgu, Călinescu scrie că „era însărcinat în mod deosebit să ducă o corespondență a regelui către Bismark sau către un membru al familiei regelui și autorizat să asiste la manevrele germane în Brandenburg. În urma unei răceli contractate la acele manevre sau a unei căderi de pe cal, s-a îmbolnăvit, și după vreo trei ani, la 21 septembrie 1873, muri, în vârstă de 29 de ani, fiind înmormântat la Ipotești. Se prea poate să fi fost atins de ftizie.” Deși, din (prea) multe motive, privesc cu mare circumspecție informațiile lui Octav Minar, adaug că, din cele știute de el despre Iorgu, „O boală de piept îl silește să-și înainteze demisia din armata, retrăgându-se la Ipotești... unde a fost înmormântat”, la 20 ianuarie 1874. Nici un cuvânt despre alienare.

Șerban. În privința acestuia, Galaction afirmă: „despre Șerban mai spun și alții că era un doctor învățat și mai ales un îndemânatic chirurg. S-ar putea zice că Șerban ieșise copilul cel mai bun al soților Iminovici. Tocmai el moare de oftică, în Berlin, în acest an 1874! E straniu, însă, că după altă versiune, Șerban s-ar fi dus la București ca să-și dea examenul de liberă practică, și îmbolnăvindu-se de tifos «a murit după scurt timp». Unde, în București sau aiurea, nici d. Corneliu Botez nu precizează.” Și rău face, ipoteza lansată de el nereușind decât să creeze „ceață” în jurul familiei Eminovici – și, implicit, în jurul lui Eminescu. Ca și în cazul lui Iorgu, supoziția apare târziu și, mai ales, nu limpezește care ar fi putut fi interesele datorită cărora ar fi fost ascuns adevărul.

Referindu-se tot la Șerban, Călinescu menționează că, puțin înainte de moarte, fiind „zdruncinat sufletește, dădea semne de alienație”, iar O. Minar scrie că a murit „în vârstă de 34 de ani la Berlin în anul 1875, unde a fost îngropat în cimitirul săracilor, regretat de colegi și prieteni”. Nici ieri, nici azi și, probabil, nici mâine nu se va ști ce a înțeles Călinescu prin „semne de alienație”.

În privința lui Neculai, numit de familie, în glumă, „cel prost”, majoritatea izvoarelor indică faptul că el contractase o „gravă boală venerică” (probabil, sifilis). De aceea, sinuciderea

lui prin împuşcare nu este deloc o dovadă absolută privind existența unei suferințe de ordin psihic, moștenită de la părinți, sifilisul fiind, se știe bine, datorat unei spirochete – adică, unui factor extern. Minar afirmă că boala care îl supăra pe Neculai era una „de stomac”. Același autor informează despre acesta: „Dintre toate carierile a ales dreptul: «Știința care te învață să descoperi adevărul, cu scopul suprem de a minți la timp pe acela, care se folosește de dânsa ca de un drept al societății, iată de ce n'am mai voit să fac avocatură»”.

Dacă merită să insistăm puțin asupra fratelui Neculai, e din cauza *Amintirilor* lui Slavici: „*Primise de la tatăl său o scrisoare, în care îi spunea că fratele său [Nicu], acela care fusese la Sibiu și mai târziu la Timișoara, s-a întors acasă, unde s-a îmbolnăvit. Stăruia să vină să-l ieie de «pe cap», căci i s-a făcut lehamite. A rămas să se ducă, să-l ridice și să-l ducă la sanatoriul «Șuțu». Pentru aceasta era nevoie de bani. Pe cât îmi aduc aminte, în urma stăruințelor d-lui dr. T. Nica, a și găsit, nu știu cum, 2 000 de lei, la Botoșani n-a plecat însă, căci s-a îmbolnăvit și nu se știe ce s-a ales de cele 2 000 de lei.*”

Curios cum nici unul dintre biografii lui Eminescu nu menționează această coincidență, care face ca Eminescu să ajungă exact în locul pe care tocmai îl pregătea pentru fratele său – și, culmea, cu același diagnostic! Curios cum au dispărut cele două mii de lei, pe care nu le-a mai revendicat nimeni, dar care, dacă Eminescu ar fi avut prieteni adevărați, trebuiau să-i aducă alături pe fratele său Nicu! Dar culmea ciudăteniei o constituie interesul „d-lui dr. T. Nica” (o fi vorba de deputatul junimist?) de a-l convinge pe Eminescu să împrumute acești bani, spre a-și interna fratele la *Caritatea* – unde, curând, în locul lui Nicu a ajuns Eminescu!

Secretomania unora ne determină să nu mai acordăm spuselor lor credit total; drept urmare, în tentativa de limpezire a lucrurilor, pornim la drum folosind absolut toate ipotezele plauzibile, chiar dacă unele dintre acestea riscă să știrbescă imaginea unor persoane, altminteri venerabile.

„*Aberațiile spirituale*” puse în seama lui Șerban, nefiind exemplificate, rămân necunoscute și, prin urmare, imposibil de apreciat astăzi. Ele puteau fi rodul unei explicabile stări de

nervozitate, produsă de rapida apropiere de moarte și de neputința lui, medic și pacient, de a întârzia, măcar, finalul. Exceptând, însă, cazul său (și el discutabil), mi se pare hazardat să vorbim de aspectul ereditar al bolilor psihice în familia lui Eminescu. Și, totuși, se pare că, în ceea ce privește ereditatea, ceva-ceva (dar... altceva!) a fost adevărat. Nu e, însă, vorba de „boale de nervi”, ci de ftizie. Călinescu, amintește că *„Henrieta, care și ea are hemoptizii și moare de o boală de piept, pretinde că tuberculoza e o boală ereditară în familie, negreșit dinspre partea mamei.”* (În altă parte, Călinescu o prezintă pe Harieta drept *„paralitică, poate și ftizică”* – n.n.) Plauzibilă ipoteza Harietei: pe Șerban l-a răpus tot tuberculoza, Iorgu se pare că tot cu plămâni a stat mai prost, iar după Minar, Ilie Eminovici nu ar fi murit de tifos (de care a fost însă contaminat), ci *„de oftică”*. Oricum, varianta e mai verosimilă decât aceea a transmiterii ereditare a unor afecțiuni psihice.

În ciuda celor de mai sus, motive pur subiective fac ca teoria maladiei congenitale să fie cel mai larg mediatizată:

T. Maiorescu: *„Dacă a înnebunit Eminescu, cauza este exclusiv internă, este înăscută, este ereditară. Cei ce cunosc datele din familia lui știu că la doi frați ai săi, morți sinuciși, a izbucnit nebunia înainte de a sa și că această nevropatie se poate urmări în linia ascendentă”; „...lovit în iunie 1883 de izbucnirea nebuniei, al cărei germen era din naștere, îndreptat întrucâtva la începutul anului 1884, dar degenerat în forma lui etică și intelectuală, apucat din nou de nemiloasa fatalitate ereditară”; „nemiloasa fatalitate ereditară”* – sintagmă prezentă și în prefața volumului de *Poesii* din 1887.

A. D. Xenopol: *„Era din o familie de nervoși (...) Nebunia era în familia lui”*.

I. L. Caragiale: *„A pornit înainte, tot înainte, până ce a căzut sub loviturile vrăjmașului pe care-l purta în sânu-i încă din sânul maicii sale. Copil al unei rase nobile și bătrâne, în el se petrecea lupta decisivă între flacăra celei mai înalte vieți și germenul distrugerii finale a rasei – geniul cu nebunia”*. Convins că traiul mizer nu a făcut decât să apropie deznodământul, Caragiale mai afirmă: *„nu mai încape îndoială că el era osândit de la naștere să moară cum a murit”*.

Dr. A Ștefanovici: „Psihoza ce s-a manifestat la el mai târziu și care l-a răpus în cele din urmă trebuie atribuită nu unor boli contractate, ci aceleiași eredități, moștenire fatală ce s-a dat pe față în felurite moduri și la frații și surorile sale.” „...nervozitatea mamei, violența și irascibilitatea fraților, sinuciderea unuia dintre ei, închipuirile surorii sale Henrieta, toate denotă o stare psihopatică, de care n-a scăpat nici Eminescu.” Gura lumii-i slobodă. Și, uneori, cam pute.

Slavici – din nou, o surpriză neplăcută

Cum am spus, încercând să susțină teoria transiterii ereditare a bolii lui Eminescu, Slavici a afirmat că, în iunie 1883, situația se prezenta astfel: „Doi dintre frații lui pieriseră de aceeași boală („de nervi”, precizează el cu altă ocazie – n.n.), iar al treilea, cel ce trăise la Sibiu și la Timișoara, căzuse acum bolnav și se afla acasă”. Iată însă că, în altă parte (dar în același volum de *Amintiri!*), Slavici scrie: „Pe cât știu eu, nu din acte medicale, nici din adevăruri oficiale, ci din spusele prietenului meu M. Eminescu, el a avut doi frați mai mari și o soră mai mare, d-na Drogli, care s-au sfârșit tot cam în felul lui, și nu o dată era neliniștit de gândul acesta”. Că Slavici a amestecat trei frați până i-au rămas doar doi și-o soră, treacă-meargă. Problema e că sora aceasta, Aglaia, nu numai că a avut cutezanța de se naște după Mihai, ceea ce făcea să fie o soră *mai mică* decât acesta, nu una „*mai mare*”, dar a mers până acolo încât a și refuzat să moară înainte de frate-său Mihai. Dacă Aglaia s-a stins în zorii zilei de 30 iulie 1900 (1908 după Minar), e limpede că Eminescu n-avea cum să-i descrie lui Slavici modul dramatic în care s-ar fi prăpădit sora lui. Iar dacă n-avea cum să fie „*neliniștit de gândul acesta*”, al propriei înnebuniri, înseamnă că Slavici minte; el face cam prea multe greșeli (?), și, culmea, toate bat în aceeași direcție, susținând teza lui Maiorescu privind „predispoziția” congenitală a lui Eminescu pentru dezechilibre psihice. (E drept că Aglaia avea ea ceva probleme cu tiroida, dar asta e nițel altceva, chiar dacă, vorba lui Călinescu, „*poate fi iarăși prilej de lungi dizertații în jurul eredității*”).

„Cu totul altul e felul de a fi al faptelor pe care Eminescu le-a săvârșit când boala sufletească a început a i se da pe față”,

mai scrie Slavici, dar uită și de astă dată să aducă elemente concrete, deși prin „*boală sufletească*” se pot înțelege atât de multe! Asemenea fraze vagi nu fac decât să dea apă la moară impostorilor care, pentru a-și face credibile aiurările, au inventat până și izvoare din arhive nicicând existente.

Un moldovean „aranjat” în Regat de câțiva ardeleni

Slavici mai oferă câteva amănunte, care par însă semnificative. Astfel, el susține că, după experiența internării în țară și peste hotare, Eminescu își schimbase diametral opinia, ajungând să creadă că „*ardelenii nu sunt oameni cu care se poate scoate la capăt ceea ce voiesc eu*”. Iar atunci când îl vizitează pe Eminescu la ospiciul lui Șuțu, Slavici, el însuși ardelean, remarcă: „*Părea că mă recunoaște, dar de vorbit nu am putut să vorbim.*” În fine, nu trebuie uitat că, în ciuda insistențelor lui Chibici, Eminescu a refuzat să-i scrie lui Slavici atât de la Viena, cât și de prin Italia, la sosirea în București preferând să stea la hotel. Problema unei presupuse „rușini” nu se poate lua decât în mod forțat în calcul, atâta vreme cât Eminescu a intrat atunci în legătură cu multe alte persoane. Ba, dacă ar fi fost „rușinea” creată de propria stare, nici nu venea în București – cu atât mai mult cu cât avusese de ales, o variantă fiind moșia lui Theodor Rosetti. Adevăratul necaz era altul: în pofida declarațiilor generoase, Maiorescu nu a știut cum să-i facă mai repede vânt din București!

A pretinde că reacția deosebit de prudentă, la limita celei de repingere, a lui Eminescu față de anumiți ardeleni era „semn al bolii” mi se pare vădită exagerare. Mai degrabă, ea s-a datorat unei constatări extrem de lucide a acestuia: aproape toți civilii amestecați direct în propria lui internare au fost ardeleni – Maiorescu fiind și el, pe jumătate, tot ardelean. Cum, paradoxal sau nu, din perioada petrecută la Döbling avem incomparabil mai multe informații decât despre intervalul în care Eminescu a fost spitalizat în București, să apelăm doar la câteva citate provenind din scrisori adresate lui Maiorescu.

La 28 ianuarie 1884, Popasu transmite că i-a „*rugat pe profesori, dacă se poate să-l înduplece să scrie ceva. Până acum însă nu i-a succes decât să-l facă să promită că va scrie D-lui*

Chibici. Dacă însă îi dă hârtie ca să scrie scrisoarea, zice că acum nu poate, dar are să scrie.” Lipsă de voință? Mai degrabă, voință de a **nu** comunica. „Efect al bolii” ori profundă supărare? Dacă ținem cont că, vreo zece zile mai târziu, la 7 februarie, Missir îi trimite lui Maiorescu scrisoarea primită *„de la Boghean din Viena, în privința lui Eminescu”*, atenționându-l că va *„vedea din această scrisoare cât de necesară este scoaterea lui Eminescu din ospiciu”*, parcă mai plauzibilă devine a doua versiune. Ea este întărită de faptul că, la 8 martie 1884, pe când Eminescu se afla în Italia, Maiorescu îi scrie lui Chibici: *„Dar amicul Em. de ce nu-mi răspunde la scrisoarea mea, ce sper că a primit-o la Viena în preziua plecării de acolo?”* În răspunsul din 14 martie 1884, ultimele două paragrafe din scrisoarea lui Chibici sunt scrise la plural, pentru a crea iluzia că Eminescu, plin de recunoștință, îi pupă mâna, ca unui mitropolit. N-a fost deloc așa, dar Maiorescu se asigurase, notând în jurnal, încă de la 1 februarie 1884: *„Zizin C[antacuzino] zicea ieri că Eminescu va răsplăti ostenele mele pentru el cu cea mai neagră ingrătitudine, căci, la o minte genială, ar fi având un caracter comun*”. Să fi fost Eminescu atât de nerecunoscător, sau a avut un motiv anume pentru a fi distant față de Maiorescu? Ce anume rămăsese în memoria lui Eminescu în legătură cu „boala” lui? Unde s-a rupt „filmul”? S-a rupt, cu adevărat?

Simptome sau autoprotecție?

Majoritatea celor ce relatează despre întâlniri avute cu Eminescu în perioada numită „de întunecare” constată fie că acesta tăcea, fie că se plimba permanent, rostind versuri, fie chiar că purta conversație, fără să pară deloc alienat. Tăcerea poate fi explicată prin faptul că Eminescu se socotea sănătos, dar se convinsese că orice ar spune, amicii nu-l cred, continuând să-l compătimească. Pe de altă parte, foarte probabil ca el să fi înțeles datorită cui și de ce fusese internat cu sila. Popasu scrie la 9 februarie 1884, din Viena: *„Ceea ce mi se pare curios e interesul ce-l arată de a ști, dacă se plătește pentru el la institut și cine plătește. Este o deosebită dispoziție, care-l preocupă în momentele când vorbește despre asta – o îngrijire, o întristare.”*

Posibil ca nedumerirea lui Popasu să fie un semn în plus că Eminescu știa prea bine ce se petrece și, astfel, încerca, poate, să se convingă asupra identității „hingherilor” – în felul acesta, putând să spere că va găsi și explicația sacrificării sale.

Întrebat, Eminescu i-a explicat lui Obersteiner că el vorbește și se mișcă în permanență, deoarece „*e ca un ceasornic, care până e întors merge, așa și el trebuie să umble și să vorbească mereu, până când nu mai poate*” (Popasu, 28 ianuarie 1884). Multă lume a scris că el recita din *Iliada* ori declama chiar și din propriile versuri, sau, cum observă Simțion, „*pronunță puține idei*”, dar vorbește foarte mult, forțând rimarea cuvintelor. Surprinzător, *toate acestea s-au oprit brusc, o dată cu ieșirea lui din sanatoriul lui Șuțu și au reînceput după readucerea lui forțată aici*. Nu există nici o mărturie care să ateste că, alienat sau nu, atunci când s-a aflat în libertate, Eminescu ar fi procedat la fel. Nici măcar în perioadele în care se spune că nu se comporta normal. De aceea, apare întrebarea dacă, nu cumva, această avalanșă de citate ori de cuvinte disparate era o măsură de autoprotecție, aleasă cu absolută luciditate. O modalitate de a se rupe de rest, de realitățile din ospiciu, cumplete pentru orice om sănătos, din spaima de a nu înnebuni cu adevărat. De aceea, posibil să fi încercat după puteri să-și strunească bine gândurile, să nu le lase în voia lor, să nu le dea voie să-l copleșească. Era, poate, o formă anume de a nu se preda?

Nu avea Eminescu pregătirea necesară pentru a anihila agresiunea psihică la care fusese supus? Poate că nu. Dar mă întreb, atunci, pe ce temei este Maiorescu admis de mulți drept psiholog calificat. Studiase psihologia și altfel decât citind câteva cărți? Ce ne-ar face să fim convinși că Eminescu, deși urmase la Viena și cursuri de medicină (spre deosebire de Maiorescu) și deși era avid de cunoaștere în toate domeniile, ar fi ocolit lucrările de psihologie?

Amici de circumstanță

Cum am mai notat, Simțion, personaj principal în ziua de 28 iunie 1883, trimite o ciudată scrisoare două săptămâni mai târziu (12 iulie 1883). Înainte de orice, trebuie precizat că

ea i-a fost expediată lui Maiorescu chiar la mijlocul perioadei în care acesta își petrecea concediul, în străinătate. Dacă între expeditor și destinatar nu existau punțile nevăzute ale acoperirii reciproce, pe care le creează complicitatea, de unde știa Simțion unde să-i scrie lui Maiorescu?

Concret, prin informarea sa către Maiorescu, Simțion îl anunță pe acesta că Eminescu pronunța „foarte multe vorbe, care nu aparțin nici unei limbi și pe care le forțiază a se rima în penta și heksametru”. Nu știu nici cât de poet a fost Simțion, nici câte limbi a cunoscut, pentru a putea face o asemenea judecată de valoare, dar atunci când analizăm această – zice el – versificație în gol, e bine să ne amintim că Eminescu este și autorul unui dicționar de rime! Dacă asta era „starea jalnică” invocată de Simțion, devine și mai acută întrebarea: dar, la arestare, ce stare avea? De ce a trebuit să fie înfășat în cămașa de forță?

După ce pomenește de „forțarea” rimelor, Simțion informează că acei „mai mulți câți l’am văzut” (care-or fi fost aceștia?) au „reușit însă prin mângâieri a-l liniști puțin”. Ce-o vrea să-nsemne asta? Să pricepem că exprimarea a „puține idei și foarte multe vorbe” era dovada că Eminescu era „foarte agitat”, că „boala înaintează agravându-se”, și că „mângâierile” venite (cum?) de la niște „mai mulți” l-au „liniștit”, adică l-au făcut să tacă? Explicația pare să oscileze între prostie crasă și cusătura cu ață albă. Cum e mai rău! Aproape că-ți dorești a doua variantă!

Potrivit lui Simțion, Eminescu „nu pare” a fi cunoscut pe vreunul dintre „mai mulți”. Urmează o frază tare de tot: „întrebându-l dacă e supărat pe amicii săi, ne-a răspuns că: «Nu»”. Încă puțin curaj și aflam că le mulțumește! Un atare răspuns poate fi dat, îndeosebi, în două situații: subiectul este suficient de rupt de realitate pentru ca „da” sau „nu”, „prieteni” sau „dușmani” să înceapă să se confunde, sau, în a doua ipostază, el se simte victima celor care-i iau interogatoriul și, atunci, face un anume joc. În cea de-a doua variantă, răspunsul lui nu mai este sincer decât în chip absolut accidental, rostul lui „da” sau „nu” fiind acela de a-i liniști pe cei ce-l chestionează și pe care el, indiscutabil, îi tratează ca pe niște inamici.

Să reluăm scenele ce se pot presupune din scrisoarea lui Simțion: având punct de întâlnire felinarul din colțul cafenelei, „*mai mulți*” se încolonează și, doi câte doi, pornesc cântând spre cazemata lui Șuțu; fără vreun incident notabil, ajung la ospiciu, unde-l găesc pe Eminescu atât de agitat, încât vorbește. Vrând să-l menajeze, scot mecanismul de mângâiat și-l tot mângâie până când, ostenit, pacientul ia loc și tace. După ce bifează victoria, „*mai mulți*” schimbă în viteză priviri inteligente și curioase, ajungând la concluzia că, potrivit aparențelor, Eminescu nu știe cine sunt domniile lor, și-atunci, miorlăind în cor, îl întreabă din senin: „Auzi, bre, matale ești supărat pe amicii tăi?” Pacientul, prea necăjit ca să pufnească în râs și nevrând să mai stârnească cine știe ce reacție în bilele adunate în jurul lui, răspunde „nu”. Se încheie procesul-verbal, se semnează de conducătorul delegației și se trimite Șefului, care-l pune bine, într-un loc în care e sigur că-l va găsi Viitorul. Pa!

Cred că ar trebui să limpezim puțin lucrurile: dacă par nedrept cu Simțion, punând la îndoială multe dintre afirmațiile lui și dacă, mai mult, sugerez că nu avem motive pentru a exclude total varianta potrivit căreia parte dintre scrisorile cu trimitere directă la Eminescu au avut rol precis, de acoperire a acțiunii semnatarilor lor, este și din cauza faptului că Simțion n-a pomenit nicăieri implicarea sa directă în drama petrecută în ziua de 28 iunie 1883. El nu a scos un cuvânt despre ceea ce Maiorescu numește sec „*înțelegerea*” dintre ei, fără a preciza când s-a făcut aceasta și în ce consta. Indiscutabil, Simțion a ascuns foarte multe lucruri și nu avem absolut nici un motiv să apreciem că secretele lui ar conține elemente demne de cinstire. Dimpotrivă!

Să revenim la mărturii și fapte. Dacă luăm în serios știrea că Eminescu chiar nu era supărat pe amicii săi, trebuie să admitem că el știa, înainte de toate, cine îi erau prietenii, nomenclatorul acestora fiind nealterat în mintea lui. De asemenea, el făcea distincție între amic și dușman. „*Arătându-i că în curând se va însănătoși* – mai zice Simțion -, *ne-a zis c'un accent plin de durere: «Boala asta nu-mi mai trece niciodată.»*” În primul rând, la care boală se referea Eminescu, atâta vreme

cât, se va vedea imediat, lui nu i se spunea adevărul, privind propria sănătate? În al doilea rând, din text putem deduce nu numai că dialogul cu Eminescu era posibil, dar și că acesta ar fi fost conștient (și) de faptul că era bolnav. Unde e, atunci, inconștiența, unde e lungul și continuul delir căruia se zice că i-ar fi căzut victimă încă din 28 iunie 1883?

Scrisoarea lui Simțion, cu un Eminescu agitat doar în măsura în care patrulează prin cameră și turuie continuu se află în contradicție dureroasă, așa zice, cu un text nesemnțat, socotit de mulți raport medical. Concret: „*Nimic nu-l putea calma din acea stare, nici morfina, nici hidroterapia, nici tratamentul moral, nici tratamentul(l) fizic. În timp de două luni, abea de trei ori el avu câteva momente de luciditate. Restul îl petrecea într-o aiurare, căreia politica, știința, literatura îi oferea elemente între ele, fără ca cugetările, frazele și chiar cuvintele, să fie cătuși de puțin inteligibile, așa de puțină legătură logică exista între ele.*” Trebuie să recunoaștem că aceste ultime cuvinte aduc a ceea ce spunea însuși Simțion: „*vorbe, care nu aparțin nici unei limbi*”, dar rămân, totuși, altceva.

Cine o fi fost monitorul care a stat să numere cu atâta atenție și precizie „*momentele de luciditate*” nu se știe și nici nu merită să ne intereseze. Important este că suntem obligați să constatăm norocul formidabil al acelor „*mai mulți*” conduși de Simțion, care au picat la țanc, exact într-un astfel de moment! Dar Slavici, omul care zice că a venit în repetate rânduri să-l viziteze, a fost și mai norocos, nimerindu-le pe toate trei! Probabil în semn de respect față de Slavici, Eminescu și-a schimbat și repertoriul, de la cugetări, fraze și cuvinte „*cătuși de puțin inteligibile*”, cum zice Anonimul, trecând la recitarea „*cu mult avânt*” a „*fel de fel de poezii, mai ales părți din «Iliada»*”.

Invocam mai sus posibilitatea ca anumite scrisori să fie deliberat pline cu ticluiri. Un caz ar fi și acela al scrisorii pe care Maiorescu i-o trimite lui Eminescu nu cu mult înainte ca acesta să părăsească Döblingul, dar la scurtă vreme după ce fusese eliberat de la izolare. Cu acea ocazie, el istorisește pacientului: „*Se vede că din cauza căldurilor mari, ce erau pe la noi în Iunie*

1883, D-ta ai început să suferi de o meningită sau inflamare a înveltoarei creierilor, mai întâi acută, apoi cronică, din care cauză (precum se întâmplă totdeauna în asemenea cazuri, ca adese și la typhus) ai avut un deliriu continuu de peste 5 luni, până când s'a terminat procesul inflamațiunii. În tot timpul acestui vis îndelungat, ai fost de o veselie exuberantă, încât e păcat că nu ai păstrat nici o aducere-aminte a trecutului imediat."

Citești și te-ntrebi care e mai nebun în toată povestea asta. Din clipa în care Maiorescu avea tupeul să-i scrie lui Eminescu precum că suferise „*de o meningită*”, când el știa bine că primul diagnostic, stabilit în mod oficial de Șuțu, era acela de „*manie acută*”, pentru ca ulterior, în scrisori confidentiale să apară și referiri la un tratament anti-sifilis: „*Pe Eminescu l-am internat imediat în institutul lui Leidesdorf, nefiind la Schlager nici un loc liber. O diagnoză și o prognoză încă nu i'a putut face; abia după 10 zile, după ce se va studia pațientul se va putea spune ceva. În tot cazul; cred că mai întâi de toate va fi de lipsă o cură anti-syphilitică*” (Popasu către Maiorescu, 3 noiembrie 1883). Indiferent ce înțeles dăm ultimelor cuvinte, simpla pomenire a unei „*cure anti-syphilitice*” arată că, în spatele diagnosticului oficial, se afla un altul, de care nu știau decât „*inițiații*”. Că această cură fusese începută la București și, în primă instanță, avea să fie stopată la Viena, pentru cercetări (sensul cel mai plauzibil), ori că ea abia avea să înceapă nu contează prea mult. Concluzia într-adevăr importantă este următoarea: *cel puțin până la 10 februarie 1884, când este datată scrisoarea lui Maiorescu, lui Eminescu i-a fost ascunsă adevărata sa boală și nu există nici o dovadă că, ulterior, ar fi aflat care era realitatea.* De ce? Ce să înțelegi din faptul că lui Eminescu i-a fost administrat un tratament antisifilitic, fără ca el să știe?

Lucrurile sunt cu atât mai ciudate, cu cât Eminescu, umblând printre oameni, era un ipotetic agent propagator al sifilisului. Să fi fost amicii lui atât de inconștienți sau de nepăsători, ori din această „omisiune” putem deduce, tocmai,

că, deși Eminescu *nu* era, de fapt, bolnav, el era în mod deliberat supus unui adevărat bombardament chimic?

Tot Maiorescu îl mai anunță că delirul lui fusese unul lung, lung, lung și teribil de continuu, în vreme ce majoritatea covârșitoare a izvoarelor admit, după cât lasă inima pe fiecare, un număr mai mic sau mai mare de „*momente de luciditate*”, după cum, în general, și descrierea comportamentului lui Eminescu cunoaște mari diferențe de la povestitor la povestitor. De altfel, Maiorescu însuși notează la 1 ianuarie 1884: „*Am fost cu văru-meu C. Popazu afară [din Viena] la Oberdöbling, la Institutul de alienați Dr. Leidesdorf. Am vorbit cu Eminescu*”, scrie el, fără a preciza că a discutat cu pereții, Eminescu fiind, cum susține în scrisoare, furat de un „*deliriu continuu*”. Singura sursă nepersonalizată din cazul Eminescu, Anonimul, scrie nițel altceva decât Maiorescu: „*pe la începutul lunii a treia, Eminescu începu a avea ore liniștite și lucide, își regăsi somnul, întreba de amicii săi, se preumbla prin institut și afară din institut fără pericol.*” Cum doar niște doctori nebuni sadea și-ar lăsa pacienții suferinzi psihic să părăsească incinta cât timp acestora le-ar lipsi luciditatea, se deduce că, dacă Eminescu ieșea și revenea în stabiliment, starea lui de sănătate era destul de bună. Sub nici o formă, ea nu se poate înscrie într-un „*deliriu continuu de peste 5 luni*”, după cum pretinde Maiorescu.

„*La sfârșitul lunii a treia – mai scrie Anonimul –, pe când se afla în convalescență, amicii săi în nerăbdarea lor de a-l vedea cu o oră mai înainte vindecată se hotărâră a-l conduce afară din țară și a-l așeza la o casă de sănătate din Viena.*” Oare?! Nerăbdare să fi fost? Să nu fi avut respectivii amici prea mare încredere în priceperea doctorului Șuțu? Din păcate, respectând regula generală, a discreției totale, nici Anonimul nu menționează cine au fost acei amici, care nu numai că au hotărât, dar au și putut susține financiar internarea lui la Döbling. Dacă ne luăm după ceea ce îi scria Maiorescu surorii lui („*știu că ducerea sa la Viena este cu totul de prisos*” – 19 octombrie 1883), ne putem gândi fie că invocata scrisoare este un act de acoperire, fie că „*amicii*” erau cam de aceeași „*greutate*” cu Maiorescu (caracterizat, repet, de Lahovari – cu nimic mai breaz, s-o recunoaștem! – drept un spirit periculos, „*dominator și*

exclusivist”).

În a doua ipoteză, mă îndoiesc că poate fi vorba de Caragiale, Slavici, Vlahuță și alții asemenea, care erau incapabili să determine o atare decizie. În spatele cuvântului „amicii” pare să se ascundă *Junimea*. Pe de altă parte, Maiorescu era unul dintre principalii ei capi. Să mai fi existat, dincolo de el, și altcineva sau să-l fi dat pe Eminescu „la schimb”? Când îi scrie surorii sale despre Eminescu, precizând că „**noi** știm că ducerea sa la Viena este cu totul de prisos”, pe cine reprezintă acel „noi”? Care „noi”? „Noi”, junimiștii? Dacă „da”, e aberant: adică noi nu vrem să facem un lucru, dar îl facem, totuși, tocmai pentru că nu vrem? Dacă „nu”, cine, cum și de ce îi putea determina pe liderii incontestabili ai organizației să acționeze împotriva convingerilor lor?

O. Vuia afirmă că „*Eminescu, prietenul și admiratorul țărănilor lui Ion Creangă, nu a avut ce căuta în mediul sofisticat al conților și prinților demenți, excentrici de la Ober-Doebling*” și că „*internarea lui Eminescu la Viena n-a avut absolut nici un rost. Eventual, poate fi socotită drept o altă umilire a poetului*”). Dar tot el precizează și că decizia s-ar fi luat „*la presiunea opiniei publice care pretindea, de aceeași părere era chiar sora lui, Emilia, ca poetul să fie trimis și tratat în străinătate*.” Simpatcă supoziție! Și cum făcea opinia asta publică de-i presa așa de tare? Opinia publică, turburată, ar fi încercat să smulgă parale de la Guvern, nu de la... Chiar, cui se adresa, dom'le, nemulțumita opinie publică? S-au făcut mitinguri spontane? S-au scris vagoane de scrisori? Cui erau ele adresate? Și-apoi, admitând că așa ar fi fost, cine i-o fi dat ideea opiniei publice? Să fim serioși! Opinia publică habar n-avea ce se întâmplă și, din păcate, nici nu prea există temeiuri să credem că era interesată să afle. De fapt, hotărârea a fost luată de capii *Junimii*, cei care puteau decide și asupra strângerii fondurilor necesare. Cred că această organizație pretins literară, despre care unele voci susțin că ar fi fost stup de masoni, încă are multe necunoscute, ce ar merita aflate.

Așadar, „*nerăbdare*”... „*Nerăbdarea lor de a-l vedea cu o oră mai înainte vindecat*...” Curios, dacă ne gândim că tot Anonimul ne asigură că, încă din primele zile ale lui septembrie

1883, Eminescu „se preumbla în institut și afară din institut fără pericol”! Prin urmare, el începuse de circa o lună să părăsească temporar ospiciul, fără a crea vreo problemă dincolo de zidurile lui. Altfel spus, se terminase cu delirul „*absolut incoherent*”, se terminase cu „*mişcările desordonate*”, se terminase cu acele „*ilusiuni și halucinațiuni sensoriale*”, precum și cu „*tendința a tot distruge prin prejurul său*”, care, se scrie în acest document, au obligat la internarea lui. Și-atunci, în ce constau ultimele manifestări ale „neburniei” sale – manifestări care creau „nerăbdare”? Cum se face că nimeni nu vorbește de această perioadă? Unde umbla Eminescu atunci când ieșea din ospiciu? Cu cine se întâlnea el? Cum și despre ce discuta? Tăcere. Straniu!

Apropo de plimbări, la vreo patru luni după ce Eminescu – se zice –părăsea vremelnic sanatoriul din Viena, Obersteiner îi scrie lui Maiorescu, între altele, și că „*dorim să-l deprindem [pe Eminescu] cu libertatea și cu lumea din afară*” (10 februarie 1884). Interesantă afirmație, care ne face să credem ori că, în București, Eminescu n-a mai ieșit din institutul *Caritatea*, decât pentru a lua trenul spre Austria, ori că, la Viena, lui Eminescu i-a fost impus un regim prea dur sau un tratament neadecvat, care a condus la deteriorarea sănătății sale. Această ultimă ipoteză nu pare deloc nefirească, dacă ne gândim că, abia ajuns la Döbling, a și suferit un atac (de apoplexie, zic unii), soldat cu o scurtă paraliză. Coincidență? Nu i-a priit aerul Vienei sau de vină o fi fost, în cel mai bun caz, nepriceperea medicilor?

Cum arătam, Maiorescu a încercat să-l convingă pe Eminescu că „*În tot timpul acestui vis îndelungat, ai fost de o veselie exuberantă, încât e păcat că nu ai păstrat nici o aducere-aminte a trecutului imediat.*” În contrast total, Anonimul precizează: „*Aspectul maladiei era acela al unei maladii acute caracterizată printr’un delir absolut incoherent, prin mișcări desordonate, prin ilusiuni și halucinațiuni sensoriale care deveneau uneori terifiante, în fine prin tendința a tot distruge prin prejurul său în paroxismul răului. (...) Nimic nu-l putea calma din acea stare, nici morfina, nici hidroterapia, nici tratamentul moral, nici tratamentul(l) fizic.*” Cum am văzut, o altă sursă, Simțion, îl arată ba bolborosind, ba văitându-se că boala lui e incurabilă, dar, în nici un caz, vesel – necum exuberant. La fel,

din scrisorile trimise lui Maiorescu de diverse persoane care l-au vizitat pe Eminescu la Döbling, răzbate o atmosferă sumbră, nu una voioasă. Pe cine să mai crezi?

S-ar putea spune că Maiorescu a încercat să-l amăgească și, printr-o minciună nevinovată, să încerce să-i trezească o vioiciune reală. Desigur, o atare ipoteză nu poate fi contrazisă cu argumente, neavând de unde să știm cum anume a gândit Maiorescu în acel moment. Numai că prea multe dintre datele privind tipul și calitatea relațiilor reale dintre acesta și Eminescu nasc îndreptățite suspiciuni.

Medici imperiali

Referitor la competența celor care l-au tratat pe Eminescu la Döbling, doctorul Vuia crede că, *„După cum îi descrie Sigmund Freud – fiind toți trei evrei nu avem de ce să-i punem la îndoială părerile – Leidesdorf ca bătrân practician cu clientelă iar Obersteiner ca medic nesigur și modest, nu avem nici un motiv obiectiv să-i așezăm pe «distingii» profesori vienezi deasupra cunoștințelor în psihiatrie ale lui Șuțu sau Maiorescu.”* Opinia este întărită de scrisoarea din 8 octombrie 1883, prin care C. Popasu îl anunța pe Maiorescu că *„Leidesdorf nu se bucură de o reputație prea bună, fiind puțin conștiincios – așa se zice”*. Din cele două mărturii, Leidesdorf apare aproape ca un mic escroc.

Fără să o spună explicit (și, poate, fără să o creadă), Vuia întărește această imagine a lui Leidesdorf: *„Poartă titlul de profesor extraordinar în psihiatrie, medic primar de ospiciu, și a fost maestrul lui Meynert, dar elevul l-a întrecut în toate pozițiile științifice, rămânându-i în urmă doar în ce privește clientela, adaugă malițiosul Freud. «Nu e un om de mare talent dar e un tip foarte abil, vechi practician cu un caracter mai mult decât dubios, predominant egoist, extrem de inconstant și cu toți cei 65 de ani și ceva, este înclinat spre orice fel de plăceri».”* Cum rezista, în acest caz? Poate, pentru că știa să-și vândă imaginea. Poate, pentru că nu avea o concurență serioasă. Poate, din diverse alte motive, poate, din toate la un loc. Dar, poate, și pentru că, așa cum scrie Vuia, *„Are sanatoriul împreună cu un anumit doctor Obersteiner, frate vitreg al ministrului*

Haymerle”, relațiile „la vârf” aducându-i pacienți pe măsură.

La Döbling, Eminescu a fost ținut la fereală, într-o încăpere minusculă. Din motive necunoscute, nu s-a instalat bine, și, a patra zi de la internare, a avut „*un atac de paralizie cu crampe*”, despre care Popasu îl înștiințează pe Maiorescu: „*n-a durat decât scurt timp și a trecut fără să lase urme (...) Trebuie încă așteptat, căci e posibil să urmeze o paralizie; până acum (26 noiembrie 1883 – n.n.) nu se poate observa nimic.*”

Deși doctorul Obersteiner menționează că, la 24 ianuarie 1884, Eminescu „*își amintește de începutul bolii*”, informațiile sale se opresc aici. Iar Ion Grămadă, care a discutat personal cu doctorul Obersteiner, ratează ocazia de a afla de la acesta, concret, ce anume amintiri avea Eminescu. În mod normal, Obersteiner nu cred că mai avea vreun motiv să ascundă acele aduceri aminte, deoarece ele priveau fapte anterioare internării la Döbling. Ba, mai mult, doctorul vienez avea chiar interesul să compare informațiile recuperate de mintea – zicea el – încă șubredă a pacientului cu datele precise, certe, întipărite în memoria amicilor acestuia.

Poți să nu fii mirat când constăți că *nimeni nu a încercat să afle când i s-a rupt lui Eminescu „filmul”*, deși se pare că tentativa avea toți sortii de izbândă? În consecință, să nu te întrebi – între altele – dacă, nu cumva, fie Cineva se temea să nu fie recunoscut în ultimele sale amintiri din, zic medicii, starea de normalitate, fie pretinsa revenire a memoriei este o simplă băzneală, menită să creeze, de pildă, aparența unei evoluții favorabile a bolii ?

Mi se pare demn de semnalat că *lumea începuse să se agite datorită mult întârzierii șederii a lui Eminescu în institut* – acesta fiind, poate, unul dintre motivele pentru care, în aceeași lună (la 26 februarie), a și fost externat. De exemplu, pe filiera Popasu, Maiorescu a fost informat că, în ce-l privea pe Eminescu, „*cea mai fierbinte dorință-i este a se vedea ieșit din institut, pentru care a căpătat o mare aversiune*” (16 februarie 1884), în vreme ce Missir îi scria următoarele: „*Dintr-o scrisoarea trimisă de Boghean lui Dimitrescu aflu că Boghean la ultima vizită făcută lui Eminescu îl găsisse deja în stare mai liniștită, dar că și lui i se pare că e prea mică odăița în care era așezat. Voi scri lui Boghean*

să meargă să-l vadă și să ne comunice impresiile lui. Al D-voastră devotat amic...”

Prejudecăți care stăruie de peste un secol

Cine a mințit sau, mai îngăduitor, cine a greșit mai mult în formularea diagnosticului privind starea de sănătate a lui Eminescu? Nu căutăm neapărat vinovați, pe care, chiar dacă i-am descoperi, acum nu i-am putea sancționa. Fundamental rămâne faptul că în epocă au circulat felurite variante, vădit contradictorii, care continuă să întrețină și astăzi cronice confuzii și prejudecăți. Fiindcă, dacă există ceva ce nu se poate ierta, acesta este în primul rând faptul că puținele persoane care în mod sigur cunoșteau măcar o parte a adevărului nu au infirmat imediat zvonurile apărute ca ciupercile după ploaie. Din păcate, și cei care, ulterior, au putut avea încă acces la o serie de documente de arhivă, fie le-au parcurs cu insuficientă atenție, fie și-au permis chiar să le facă pierdute. Lucrul este cu atât mai supărător, cu cât unii dintre aceștia s-au erijat și au fost recunoscuți drept venerabili exegeți ai patrimoniului Eminescu, ai celui batjocorit sub nasul și cu concursul lor.

De-ar fi să tragem o concluzie asupra celor de până aici, cred că putem spune că, *în ultimii lui ani, Eminescu nu a avut decât rareori interlocutori sinceri*. O altă evidență ar fi aceea că amănunte despre boala lui nu erau oferite (și, probabil, nici cerute) decât atunci când altfel nu se mai putea întreține muțenie absolută. Un exemplu este Popasu, care îi scrie unchiului său Maiorescu: „*În genere la casele de nebuni, aici, când vine cineva să ia informații, prima întrebare e: cum e pacientul, violent sau liniștit? Mă rog a-mi arăta care este diagnosa făcută*” (Viena, 8 octombrie 1883). Se poate deduce că românii din Viena aflaseră că Eminescu înnebunise, dar nici măcar Popasu, student în ultimul an la medicină și rudă apropiată a lui Maiorescu, nu cunoștea cât de vag, măcar, care erau, de fapt, manifestările bolii acestuia.

S-a spus și continuă să se spună că Eminescu ar fi suferit de tot felul de boli, dar lipsește descrierea limpede, coerentă și argumentat acceptată, de toți martorii, a semnelor bolii. Faptul că, ulterior internării (sau chiar după deces!), au răsărit tot soiul

de interpreți de vocalize care pretind că au fost martori îndurerați la primele manifestări ale bolii nici n-ar trebui să surprindă prea mult. Asta-i lumea! Îngrijorător e altceva, ceea ce subliniam mai sus: nici persoanele care s-au aflat cu siguranță prin apropiere în acele clipe nu au o versiune unică sau, barem, nu prezintă variante apropiate. Cât despre Maiorescu, omul care a decis internarea lui Eminescu, el nu spune nici măcar când și cum s-a făcut aceasta.

Și astăzi esențial rămâne să se demonstreze dacă, în *acea zi* de 28 iunie 1883, sănătatea lui Eminescu impunea internarea lui forțată. Fiindcă, ceea ce s-a întâmplat ulterior putea fi tocmai efectul violenței din *acea tragică zi* de vară.

De peste un secol, continuă să se vorbească de un revolver, dar nu se știe când, de unde și pentru ce îl obținuse Eminescu. La fel, nu se știe cine, când și cum l-a dezarmat, după cum, mai ales, nu se știe ce s-a făcut cu acest revolver, care, în mod normal, putea justifica brutală și ilegală intervenție a Poliției. Se discută despre reacții violente, de-a dreptul turbate, dar nu se precizează unde au avut ele loc, când au debutat și împotriva cui. Cine l-a predat, până la urmă, pe Eminescu lui Șuțu? Ce tratament i-a fost aplicat, ori de ce boală a știut Eminescu că ar suferi? Există un proces-verbal al Poliției (deci al autorităților!), dar, în contextul dat, acesta nu face decât să ridice la pătrat confuzia și să nască întrebarea dacă este sau nu autentic. Unii îl prezintă pe Eminescu drept violent, gata să distrugă totul în jur, alții zic că bombănea cuvinte rimate sau recita chiar versuri, iar Maiorescu susține că până și „*forma nebuniei lui era o veselie exultantă*”. Și lista întrebărilor, neconcordanțelor și omisiunilor poate continua mult și bine. Practic, după ce pui cap la cap feluritele declarații și documente existente, devine limpede că, deși toată lumea vorbește încă de nebunia lui Eminescu, nimeni nu a oferit încă măcar o singură manifestare concretă a acestei pretinse stări. Din motive lesne de înțeles, insist asupra acestei întrebări: *ce simptome a avut nebunia lui Eminescu în 28 iunie 1883, înainte de a fi arestat și internat?* Nu se știe; încă nu s-a căzut la pace! Poetul național al românilor e un nebun singular în istoria omenirii: unul fără simptome certe – adică, fără simptome!

Situația lui Eminescu cred că explică multe din trecutul nostru. În mod normal, n-am avea nici un drept să alăturăm cuvântul alienat de numele lui – mai ales că ne lăudăm atâta că îl respectăm. Și, totuși, o facem. De ce? Pentru că așa au zis unii, cândva. Pe urmă au sosit alții, și alții, și fiecare ne-a viclenit cu graiul lui, și ne-a golit buzunarele și ne-a uscat sufletul. Ieri, au venit alții, ne-au șoptit și ei câteva vorbe de descânt, și încă nu știm prea bine ce mai e cu noi. Se pare că ăsta e blestemul nostru, să nu ascultăm de propriul cap.

Se spune că Eminescu nu prea vorbea, dar că, atunci când o problemă îl interesa, se amesteca în discuție și își susținea până la capăt punctul de vedere. Din suma mărturiilor, reiese că el nu era deloc un taciturn, ci o persoană volubilă. De aceea, atunci când se zice că nu intra în vorbă, putem întreba: dar era invitat să o facă? Din povestiri, reiese că, la cafenea sau la birt, Eminescu era mai degrabă spectator. Și, poate că a fost mai bine pentru toți, pentru că, astfel, plăcerea de a se găsi singur și netulburat între cărțile și gândurile lui înșirate pe hârtie a fost mereu stimulată. Mă întreb dacă, nu cumva, aparenta straniețate a atitudinii lui Eminescu nu a fost, mai iute, resemnare față de mărginirea și/sau superficialitatea celorlalți.

DIAGNOSTICE

Eminescu – românul cu cele mai multe boli psihice

Despre boala de care se spune că ar fi suferit Eminescu s-au auzit multe. De la caz la caz, autori după autori întăresc diagnostice mai vechi, sau aduc altele noi, să ne bucurăm cu toții de ele, în special, și de capacitatea noastră creatoare, în general. Aș fi vrut ca acesta să fie un capitol dedicat exclusiv unor citate semnificative, privind diversele diagnostice ce i-au fost puse lui Eminescu de-a lungul vremii. Găsisem și un subtitlu, banal dar elocvent: „fără comentarii!”. Din păcate, nu am reușit. Pe de o parte, timpul a adunat prea multe variante ale acestei „boli”, care cer o sistematizare și o prezentare pe măsură. Pe de altă parte, recunosc, nu m-am putut abține. Există aberații și imbecilității de asemenea proporții, atât de provocatoare, încât, atunci când parcurgi astfel de supurații pretins intelectuale, nu-ți poți reprima reacția de respingere violentă.

Tot ceea ce știm noi, astăzi, despre starea de sănătate a lui Eminescu este creația unui soi ciudat de zvonști, „literați-medici” sau „medici-literați”. Ei și textele lor dovedesc cât de precară este susținerea unei teze, atunci când probele sunt aproape exclusiv mărturii subiective – cele mai multe fiind, în plus, literaturizate (prea rar cu talent). Ușurința cu care s-au emis variante „științifice” demonstrate nu face decât să sporească neîncrederea în valoarea lor, ele înscriindu-se în rândul teoriilor de natură să „smintească poporul”.

Poți stabili cauza morții cuiva, pe baza părerilor unor nespecialiști, care nu au nici măcar meritul de a fi fost confesorii defunctului? Poți pătrunde în profunzime trăirile cuiva, prin relatarea unui terț? Exceptând cazurile de forță majoră, dacă un bolnav apelează telefonic un medic, rugându-l să-i indice un tratament, în cazul în care medicul respectiv se respectă pe sine și profesia sa, el nu-și va pierde vremea creionând periculoase ipoteze, cu toate că, într-o astfel de eventualitate, medicul are avantajul de a discuta direct cu pacientul, nu prin intermediul unor unchi, mătuși sau cunoscuți ai acestuia! De altfel, dacă s-

ar putea preciza natura bolii cuiva, folosind exclusiv spuse privind modul de viață al pacientului, ar însemna că suntem toți scoși la ștanță – situație în care nici n-am mai avea nevoie de policlinici. Ba, nici de medici. Ar ajunge un computer și un program „deștept”, în care să introducem simptome, spre a primi, pe loc, diagnostice și tratamente. Numai că, se știe, lucrurile stau invers: „*nu există boli, ci bolnavi*”.

În general, cred că oricine încearcă să recompună o lume dispărută riscă să inventeze una a lui, mai mult sau mai puțin asemănătoare originalului. Atunci când e vorba să stabilești diagnostice exclusiv pe baza a ceea ce i s-a părut unuia sau altuia, oricât de binevoitori am fi, mă îndoiesc că vom reuși să folosim eficient discutabila memorie a insului drept element de compunere obiectivă a unui buletin de analiză. Culme a tuturor virtuților să fie cineva, amintirile lui nu sunt stetoscop sau radiografie nici măcar pentru sine! Actul medical nu se poate exercita decât în joacă pe entități abstracte; el necesită mereu ființe vii, pe care doctorul le simte sub propria mână.

Eminescu a ajuns să fie românul în seama căruia s-au pus (și continuă să se pună, cu zel) cele mai multe boli, majoritatea psihice. Unii dintre medicii-literați sunt atât de ciudați, încât te-ntrubi dacă, pe când au scris respectivele lucrări, se aflau acasă sau la balamuc. Ușor-ușor, grație (mai ales) lor, Eminescu a devenit un personaj al „literaturii de specialitate” și un produs de larg consum pentru nemedici, un fel de conservă cu poezie, la care te uiți, dar nu o deschizi, deoarece privitul îți ocupă tot timpul.

Am ajuns în situația în care nu cunoaștem un singur, ci mai mulți Eminescu. Dacă opera lui poate genera o multitudine de păreri diferite, în egală măsură firești, în cazul vieții sale, datele problemei se schimbă, pentru că o arestare, de pildă, nu este un vers sau o metaforă, din care fiecare pricepe ce poate. Ea este o faptă, iar faptele, spre deosebire de idei, sunt limitate și clare precum corpurile fizice, complexă și complicată rămânând, uneori, doar explicația lor aprofundată. Prin urmare, dacă nu putem ști cum a gândit și dacă putem polemiza la infinit pe marginea rodului gândirii sale, ar trebui să știm fără dubii **ce** anume a făcut Eminescu, de a fost arestat pe teme medical.

Din fericire, nu ajunge să vorbim de „*nebunia*” cuiva, pentru ca acela chiar să înnebunească.

Pe seama lui Eminescu există destul de puțină informație nemijlocită, și până și aceea este, adesea, împotriva lui, chiar dacă nu în mod fățiș. În mod ciudat, amicii au memorat fapte ale lui Eminescu, și prea rar idei (bunăoară, din nici un izvor nu aflăm, de exemplu, cam ce discuta el cu Maiorescu sau cu invitații acestuia). Din felul în care e prezentat, ai zice că a fost mereu un exponat zoo, un animal exotic, urmărit cu ochii bulbucăți doar cum bea apă și cum (nu) mănâncă. Și asta, într-un cadru mustind de elogi aduse geniului său. E ca și cum ai sta lângă Sfinx, de pildă, și, timp de decenii, la intervale aproape regulate, ai tot repeta: „O, ce mare e!” Și, culmea, te adresezi celor de lângă tine, care-l văd și fără să le bagi tu degetu-n ochi! Iar dacă unii nu-l recunosc, pentru că nu pot sau pentru că nu vor dumnealor să meargă cu „turma”, nimic nu-i va putea schimba. Pentru ei, nici un argument nu este suficient de clar, din bunul motiv că au pe dischetă un program incompatibil cu acela folosit de tine și de marea masă. Poate mai bun. Poate, mai rău.

De la geniu blând, la debil mintal, brutal și scandalagiu

La 20 martie 1889, este conceput următorul raport medico-legal: „*Subsemnații doctori în medicină, invitați de Dl. prim-procuror prin adresa nr. 5717 a comunica starea facultăților mintale a lui M. Eminescu, întrunindu-ne astăzi, 20 Martie la Institutul «Caritatea», unde se află de aproape două luni, am procedat la cuvenita cercetare și am constatat următoarele:*

Dl. Mihail Eminescu (,) ca de ani 45 (,) constituție forte (,) nu prezintă pe suprafața corpului leziuni remarcabile.

Figura sa este habetată, căutătura este lipsită de expresiune, mișcărilor desordonate, atitudinea puțin cuvincioasă.

La întrebările ce i le adresăm, nu răspunde direct, el pronunță unele cuvinte cu voce cântătoare și monotonă. Astfel: «bună dimineața d. doctor, dați-mi două pachete de țigări»; și aceasta fie ziua, fie noaptea (seara), fie cu țigarea în mână, fie fără. Altă dată, ca un contra repetă monosilabe ce se pronunță

înaintea sa. În fine, uneori stând singur exprimă monologuri fără sens. Această turburare este și mai pronunțată din diferitele lui acte. (...)

De asemenea aflăm că sunt 6 ani de când a fost izbit de o manie ca aceasta, pentru care o fost internat și căutat și aci, și în străinătate, de unde s-a întors calm, însă cu debilitate intelectuală. De atunci a mers urmându-se debilitatea crescând, până acum două luni, când făcând acte impulsive și scandaluri, au provocat reșezarea sa într-un arest special.

Din cele sus descrise, subsemnații considerăm că Dl. Mihail Eminescu este atins de alienație mintală în formă de Demență, stare care reclamă șederea sa într-un institut, atât spre îngrijire și căutare, cât și spre liniștirea publicului.

București 1889

Dr. [Al.] Sutzu

Dr. [Zaharia] Petrescu.”

Prima remarcă este una de ordin tehnic: de la dosar lipsește invocata adresă 5717, prin care primul-procuror ceruse celor doi doctori să-i comunice „starea facultăților mintale a lui M. Eminescu”. Absența este cu atât mai supărătoare, cu cât, fără această adresă, nu putem ști cine a sesizat parchetul, ori dacă procurorii s-au autosesizat. La rândul ei, adresa primului-procuror trebuia să facă trimitere – în mod normal – la acele fapte concrete ale lui Eminescu, care, fiind socotite anormale, au impus internarea lui.

Așadar, Șuțu și Petrescu au aflat că, din Austria, Eminescu s-ar fi „întors calm, însă cu debilitate intelectuală”. Este aproape cert că informația, pe care nu aveau cum s-o verifice personal, le-a provenit de la Maiorescu, deoarece: acesta a exprimat permanent și îndârjit această opinie (opinie care avea să devină versiune oficială privind biografia lui Eminescu), se găsea în bune relații cu Șuțu, era socotit o „sursă apropiată” a pacientului și, în plus, se afla la guvernare când Eminescu a fost arestat pentru ultima oară. Cât privește invocata „debilitate intelectuală”, trebuie remarcat că, deși creația eminesciană din acest interval mărturisea cu totul altceva, pe nimeni nu a interesat, de fapt, studiul ei atent (situație care, din păcate, se

perpetuează încă). Poate, medicii nu au știut de existența acestor ultime creații. La fel de bine, însă, poate, au fost superficiali ori chiar de rea-credință.

„De atunci a mers urmându-se debilitatea [intelectuală] crescând, până acum două luni, când făcând acte impulsive și scandaluri, a provocat reșezarea sa într-un arest special.” Din text reiese că, pe măsură ce pacientul se prostea (la propriu!), avea tendința de a deveni și violent; comițând respectivele „acte impulsive și scandaluri”, a silit colectivitatea să-l „reșeze într-un arest special”. Ce însemna, însă, în accepțiunea doctorilor Șuțu și Petrescu, „acte impulsive și scandaluri”? Desigur, lor nu li se putea pretinde să întocmească o listă cu toate acele fapte incriminate, dar măcar ultimul gest, cel care a determinat internarea, trebuia menționat, orientativ, cât să știm exact din ce motiv și din ce loc anume a fost ridicat, spre-a fi (re)adus, legat, la *Caritatea*. Dacă situația ar fi fost atât de gravă pe cât ne-o prezintă medicii, nu se impunea ca, înainte de internarea în ospiciu, să fi fost întocmit un proces-verbal, măcar formal, după modelul celui din 28 iunie 1883? Infirmerii stabilimentului *Caritatea* aveau dreptul să ridice și să interneze, cu de la ei putere, oameni de pe stradă?

Este straniu faptul că doctorii Șuțu și Petrescu nu par nici să știe, nici să vrea să afle, data exactă la care Eminescu a fost adus în Institutul lor. Curioasa estimare, potrivit căreia Eminescu s-ar afla la *Caritatea* „de aproape două luni” nu numai că nu este suficient de lămuritoare, dar lasă (și ea) loc interpretărilor. Așa stând lucrurile, trebuie să consemnăm că data ultimei încarcerări a lui Eminescu și motivele acesteia nu sunt nicăieri menționate împreună – nici în documente oficiale, nici în amintirile celor ce l-au cunoscut.

Cum am mai spus, extrem de discutabila fabulație construită pe seama lui Eminescu se referă la „răutăți și mici scandale”, dar nici unul dintre amici nu povestește, concret și coerent, ce s-a întâmplat la 28 iunie 1883, de pildă, sau la 3 februarie 1889, ce/cine l-a împiedicat la Iași să citească *Doina* în fața largului auditoriu și altele asemenea. Mai mult, (aproape)

nici unul dintre episoadele relatate, sub felurite semnături, nu este pomenit de mai multe surse. Biografiile fie au ales istorioarele care au plăcut mai mult fiecăruia dintre dumnealor, fie s-au oprit numai asupra unor fraze neverificabile, dar utile ca o ghilotină și taman ce le trebuia dumnealor la un moment dat.

De obicei, biografiile de acest soi își clădesc opera din episoade redată în diverse volume de amintiri, mai mult sau mai puțin dubioase. Între autorii unei atari memorialistici, D. Teleor (*Eminescu intim*) s-a bucurat de totala încredere a lui G. Călinescu, care a preluat de la el situații-cheie, precum cea premergătoare arestării (potrivit căreia, pasămite, Eminescu „nu voia cu nici un chip să mai iasă din bae”, deoarece „i se părea că se află la țarmul mării!...”) și o alta petrecută într-un local, când, apărând „Suedeza” simpatizată de Eminescu, acesta, „printr’o săritură, se sui pe masă, își puse un șervet în jurul capului și începu să strige:

- Bravo! Bravo!

Toată sala rămase înmărmurită.”

Și nu sunt singurul care crede că autenticitatea celor mai multe dintre povestirile lui Teleor este cel puțin la fel de discutabilă ca acea parte a scrisorilor publicate de O. Minar, fără ca originalul lor să fi fost văzut și de altcineva în afară de autorul culegerii.

Tratament anti-sifilis pentru un pretins... maniac!

În copilărie, i-am auzit și eu, nu o dată, pe cei mai vârstnici spunând că „nebunia lui Eminescu” s-ar fi datorat îmbolnăvirii de sifilis. Țin minte că discuțiile aveau ceva tainic, iar deseale priviri în jur dovedeau prudență. Poate de aceea, pe atunci, priveam informația ca pe una aproape conspirativă. Sifilisul nu-mi spunea mare lucru, dar șopăcăiala mă convingea că este ceva important. Și, într-adevăr, era. Dar, constat acum, din cu totul alte motive decât aș fi crezut.

Din moment ce doctorii Șuțu și Petrescu afirmă că „sunt 6 ani de când a fost izbit de o manie ca aceasta”, rezultă că ei, parțial, mențin diagnosticul de „alienație mintală în forma «manie acută»”, pus la 5 iulie 1883. Din faptul că, mai jos, precizează că – la 20 martie 1889 – ar fi vorba de

„alienație mintală în formă de Demență”, un nemedic nu poate înțelege decât că, în optica semnatarilor, demența reprezenta o treaptă superioară în evoluția maniei.

Faptul surprinde, întrucât *tratamentul acordat lui Eminescu la „Caritatea” era cel tipic pentru cazurile de sifilis; or, Șuțu și Petrescu nici măcar nu pomenesc numele acestei boli*. Asta nu i-a oprit, însă, să-i prescrie și să-i administreze lui Eminescu medicația specific... anti-luetică.

La Viena nu știm ce tratament a primit, deoarece acesta a fost păstrat secret, dar e cert că, ajuns la Botoșani, pe mâna doctorului Iszak, dumnealui l-a supus tot terapiei tipice în acea vreme pentru cei infectați cu sifilis. În ceea ce-i privește pe medicii care, mai apoi, au corectat ori și-au susținut colegii care l-au tratat pe Eminescu, aceștia par să fi pornit de la convingerea că, din moment ce unei persoane i se pune un diagnostic, bun, rău, acea persoană este musai bolnavă. Ideea unei posibile erori nu au cercetat-o nici măcar cu titlu de inventar.

Specialiștii zic că sifilisul nu face parte dintre „bolile de nervi”, fiind o „*boală infecto-contagioasă venerică cu evoluție îndelungată, numită și boală franțuzească sau lues, ducând la diferite complicații, în special de natură nervoasă*”. În unele cazuri, în fază mai avansată, sifilisul duce la instalarea „*paraliziei generale progresive, în care leziunile din creier produc la început o boală psihică caracterizată, printre altele, prin delir de grandoare, care se complică cu paralizii progresive, ducând la moarte*”. În aceeași lucrare se mai precizează că „*sindromul cel mai caracteristic al paraliziei generale îl constituie demența, instalată precoce, sub forma tulburărilor de memorie și gândire odată cu tendința progresivă de agravare*”. (Și în continuare, vom folosi asemenea citate, preluate din *Dicționarul sănătății* – Editura Albatros, 1978).

Așadar, afecțiunea psihică este doar una dintre manifestările sifilisului, apare doar la un moment dat și „*se complică cu paralizii progresive*”; numai că atari paralizii au lipsit în cazul lui Eminescu, după cum – exceptând interogatoriul luat cu trei zile înainte de moarte și după incidentul cu piatra, socotit de unii fatal – nu sunt mărturii că s-ar fi făcut simțit nici delirul de grandoare. Elementul de legătură între Eminescu și

prezentarea de mai sus a sifilisului pare să rămână „demența”, înfățișată, atunci când Șuțu îi pune ultimul diagnostic, drept formă a alienării mintale („*alienație mintală în formă de Demență*”) și, în lucrări pentru publicul larg, drept „*sindromul cel mai caracteristic al paraliziei generale*”. În cel de-al doilea caz, problema este că, pe de o parte, paralizia generală este specifică numai unei anumite etape a sifilisului tardiv și, pe de altă parte, în acest caz, ea se manifestă, „*sub forma tulburărilor de memorie și gândire*”; or, nimeni, dar absolut nimeni, nu se referă la o cât de mică slăbire a memoriei lui Eminescu, nici înainte, nici după iunie 1883. Dimpotrivă, este menționată menținerea ei la înaltele cote obișnuite.

În mod uzual, demența este socotită drept un „*sindrom psihic grav, caracterizat prin pierderea progresivă a capacităților cognitive. Bolnavul nu-și mai poate folosi gândirea, de unde decurge restul tulburărilor, manifestate prin acțiuni absurde, afinități puerile etc. Demența poate fi datorată unui complex de factori, între care cei mai cunoscuți sunt: intoxicațiile, infecțiile și traumatismele craniocerebrale.*” Or, lucru știut și de novici, orice medicament luat într-o cantitate mai mare decât cea necesară produce așa-numita „*intoxicație medicamentoasă*”.

Cum în Eminescu au fost pompate morfină și substanțe pe bază de mercur, a căror toxicitate nu mai trebuie demonstrată, poți să nu te întrebi dacă, în cazul în care diagnosticul de demență era corect, boala nu a fost provocată de faptul că lui Eminescu i s-au dat medicamente de care nu avea nevoie? De la morfină să fi provenit, oare, și stările lui euforice, de care pomenește Călinescu și, deloc în ultimul rând, Maiorescu („*ai avut un deliriu continuu de peste 5 luni... În tot timpul acestui vis îndelungat, ai fost de o veselie exuberantă*”)? Suspiciunea poate părea gratuită, dar să ne reamintim câteva lucruri: 1. deși l-a tratat în două rânduri pe Eminescu de sifilis, Șuțu nu pomenește niciodată numele acestei boli, diagnosticul oficial fiind acela de „*manie acută*” (la prima internare) și „*alienație mintală în formă de demență*” (la cea de a doua); 2. până și lui Eminescu i-a fost ascuns numele bolii pentru care era tratat; 3. diagnosticul nu au fost corectat nici după moartea lui Eminescu; 4. doctorul Șuțu a fost conservator și junimist și e foarte probabil ca ideile lui să fi fost împărtășite de colegi – în

fond, nu ideile comune îi leagă pe oameni în organizații?

Una peste alta: merită Țuțu încrederea noastră sau poate fi socotit gata de orice?

Cât privește denumirea bolii „oficiale”, trecută de doctorul Țuțu în documentele rămase, *mania* este un cuvânt preluat din limba greacă (*mania* = nebunie) și are mai multe înțelesuri; astfel, termenul poate exprima pasiuni greu de stăpânit (*mania* jocurilor de noroc, de pildă), poate fi folosit în alcătuirea unor cuvinte compuse (dromomanie, cleptomanie, piromanie ș.a.m.d.). În medicină, *mania* definește o „*psihoză endogenă, cu debut în pubertate, caracterizată printr-o stare de excitație manifestată în special în sfera afectivității, cunoașterii și a activității. Bolnavul maniaco este neliniștit, gălăgios, turbulent, cu o bună dispoziție permanentă și într-o activitate de mare anvergură. Datorită ritmului rapid de desfășurare a tuturor funcțiilor, el nu ajunge să ducă la îndeplinire marile planuri pe care și le face, sărind cu ușurință de la un lucru la altul. Prin nesocotința și graba cu care activează, poate produce mari pagube (dă drumul la stăvilare, lasă focul nesupravegheat etc.) Mania trebuie tratată prin internare de urgență într-un serviciu de psihiatrie... Boala având o evoluție periodică, este necesară supravegherea și controlul de specialitate.*”

Nemedic fiind, nu pot să nu mă întreb: chiar o fi avut Eminescu atari simptome? Îi fugeau ideile? Nimeni nu vorbește de așa ceva. Era un pericol public, datorită nesăbuiței? Nici de așa ceva nu am aflat. Putea fi Eminescu, simultan, dominat de o „*bună dispoziție permanentă*” și melancolic model? Pentru cine nu știe, în limbajul medical, melancolia este caracterizată și astfel: „*formă gravă a depresiei, însoțită de idei delirante de autoacuzare și de suicid. Bolnavul nu mănâncă (Eminescu părea să fie mereu flămând – n.n.), nu doarme și stă mult timp imobil (Eminescu se mișca permanent – n.n.). Uneori poate apare o anxietate care duce la agitație psihomotorie.*”

Probabil, spre a împăca imaginea lui Eminescu-visătorul cu aceea a unui ins „*neliniștit, gălăgios, turbulent*” (adică, pentru a acoperi întreaga arie a reacțiilor umane, de la tandrețe la crimă și de la râs la furia turbată, care impune folosirea cămășii de forță), unii dintre succesorii lui Țuțu într-ale lui Eminescu au

apelat la știința germanului Emil Kraepelin (1856 – 1926), primul psihiatru care a descris „sindromul maniaco-depresiv”, într-una dintre lucrările lui de psihologie experimentală. Neveanu scrie că sindromul maniaco-depresiv este o „*afecțiune mentală caracterizată prin alternarea ritmică a unor accese de supraexcitație maniacală cu depresiuni profunde și nejustificate psihic*”. Referitor strict la depresiune, aceasta ar fi: „*stare de tristețe intensă datorată unor tulburări de afectivitate. Totul este văzut și trăit sub impresia unui profund pesimism care face ca bolnavul să se gândească numai la nenorociri, catastrofe etc. Unul dintre cele mai mari pericole este impulsul pentru sinucidere, urmare a autoacuzării, considerarea vieții ca fiind inutilă etc.*”

Prostie sau crimă cu premeditare?

Maiorescu a fost la curent cu necondordanța dintre diagnoza formală și tratamentul aplicat lui Eminescu. Ca și cum nu era prea de-ajuns, el a inventat a treia boală, meningita: „*Se vede că din cauza căldurilor mari, ce erau pe la noi în Iunie 1883, D-ta ai început să suferi de o meningită*” (Maiorescu către Eminescu / 10 februarie 1884).

Meningita apare „*în cursul unor boli infecțioase sau sub influența substanțelor toxice*” și are, „*de regulă, importante consecințe neuropsihice*”. Pasajul citat din scrisoarea lui Maiorescu este important, întrucât se află în vădită contradicție cu certificatul medical al doctorului Șuțu, care vorbește de „*manie acută*”. În plus, meningita are consecințe neuropsihice deloc neglijabile. Că Eminescu nu a suferit (nici) de meningită e aproape sigur. Nu-i mai puțin adevărat că „*debilitatea intelectuală*” pomenită de doctorii Șuțu și Petrescu se numără adesea printre sechelele psihice ce însoțesc meningita. Cu alte cuvinte, ne aflăm în ciudata situație în care, începând din 1883, aceleași persoane i-au stabilit lui Eminescu trei diagnostice: *meningită* (strict pentru știința pacientului), *manie/demență* (pentru folosirea „boli” în instanțe judecătorești) și *sifilis* (pentru doctori și „inițiați”). Publicului i s-a spus, simplu, de la caz la caz, că a înnebunit ori că s-a alienat mintal.

Cum, în mod evident, *meningita, mania, demența* și

sifilisul nu sunt nici același lucru, nici produse ale aceluiași factor, rezultă că, încă de pe la finele lui 1883 și începutul lui 1884, situația medicală a lui Eminescu a fost un continuu șir de minciuni deliberate și precis direcționate.

Drept dovadă că Maiorescu știa mai mult decât ne-a transmis prin jurnalul său, putem aminti, printre altele: ușurința cu care l-a mințit pe Eminescu în privința diagnozei reale, lipsa lui de reacție atunci când Șuțu a menținut diagnosticul pus în urmă cu 6 ani, asigurările date surorii sale, Emilia Humpel, că Eminescu a fost bine tratat de doctorul Șuțu, precum și corespondența lui cu doctorul Obersteiner (câtă a ajuns până la noi) și cu doctorul Iszak din Botoșani, cu care a ținut o legătură mai strânsă decât cu Eminescu însuși (acestui din urmă neînvrednicindu-se să-i răspundă, nici atunci când i-a cerut să-i înapoieze manuscrisele). Întrebarea „de ce a stat Maiorescu în umbră?” pare să nu capete chiar așa ușor un răspuns, dar atrage după sine o alta: „a fost el «dispecerul» unei operațiuni atent plănuite?”

Într-o scrisoare către Emilia Humpel, citată de I. Nica, Mite Kremnitz scrie: „*Toți au fost împotriva venirii aicii a lui E.* El e amarnic supărat pe Titus, fiindcă i-a publicat poeziile, apoi aicii s-a întâmplat izbucnirea” bolii. Acel „*toți*”, din capul primei fraze, este de natură să dea de gândit, în special pentru că, formal, nu se știe ca vreun amic să se fi opus venirii lui Eminescu – în Capitală sau în alt oraș. Iar dacă, totuși, a existat o opoziție mascată (și organizată, din moment ce Mite știe exact ce credea fiecare), ne putem aștepta la absolut orice surprize. Chiar dacă „*toți*” îi privește numai pe (anumiți?) junimiști, să zicem, dintr-o dată, ceea ce până acum ne părea bogata lume a prietenilor lui Eminescu, fără de care aproape că nu-l putem revedea pe el, devine cu totul altceva. Devine mediu ostil, în care amenințarea stă ascunsă unde te-ai aștepta mai puțin.

Versiunea privind îmbolnăvirea de sifilis s-a răspândit doar după moartea lui Eminescu, când numele bolii a fost stabilit, probabil, pe baza tratamentului (după unele surse, de Grămadă și de Sbierea). Dat fiind marele număr de enigme ale acestui caz, nu ne putem întreba și dacă, nu cumva, pacientului nu i s-a spus nimic despre sifilis, inclusiv din cauză că el, cunoscându-

și prea bine trecutul, putea demonstra contrariul? Reușita păstrării secretului față de Eminescu se poate explica în mai multe feluri – între altele, prin ascunderea fișei medicale ori prin măsluirea ei (poate, nu degeaba nu a ajuns până la noi nici o filă a acelor fișe!).

Dar dacă situația confuză menținută în ultimii șase ani din viața lui Eminescu ar mai avea oarecari explicații, modul în care au rezistat aceste trei diagnostice simultane atât de mult în timp, fără a trezi curiozitate sau suspiciune rămâne complet nelămurit. Între neatenții (?), se numără și faptul că sifilisul a fost dintotdeauna o boală care cunoaște mai multe etape foarte clar definite, dar care, în cazul lui Eminescu, nu sunt menționate nici măcar orientativ, de către biografi sau de către diagnosticienii de vacanță.

De pildă, leziunile de pe gambe, care îl necăjeau atât de mult pe Eminescu, au fost socotite de unii simptom al sifilisului. Numai că: 1) în vara lui 1878, la recomandarea doctorului Wilhelm Kremnitz, fratele primei soții a lui Maiorescu, Eminescu ajunge la moșia de la Florești a lui N. Mandrea (conservator și junimist), unde rănilor i se vindecă de la sine. E drept că, în două rânduri, și în cazul sifilisului apare și dispăre de la sine un anume fel de ulcerații, dar leziunile de natură luetică au alte caracteristici. 2) Au lipsit celelalte simptome care însoțesc aceste leziuni (umflarea ganglionilor, inflamația căilor limfatice „*care merg de la ulcerație la ganglioni și se simt ca niște sfori sub piele*” etc.). 3) Doctorul Nica ne asigură că gomele luetice nu sângerează (or, Harieta scrie, la 27 mai 1887, că „*Din [rănilor de pe] picioare numai sânge curge*”). 4) Deși în perioada secundară a sifilisului, după pătrunderea microbului în sânge, contagiozitatea bolnavului crește spectaculos (*sifilis florid*), nu există vreo informație privind îmbolnăvirea altei persoane. 5) La autopsie nu au apărut semnele clinice tipice sifilisului.

Doctorul Nica afirmă că ulcerațiile de pe gambe „*fuseseră etichetate drept o ectimă încă de doctorul Wilhelm Kremnitz, medicul palatului, cumnatul lui Maiorescu și prieten al poetului, în casa căruia petrecuse multe zile, timp de câțiva ani. Se știe că afecțiunea este o dermită microbială de origine externă, având dimensiuni și caracter ulceros (...)* Ectima are locul de

elecție la membrele inferioare. Ea atinge surmenații, debilitații, varicoșii, alcoolicii, melancolicii (?) în general, care manifestă puțin interes pentru persoana lor.”

În varianta lui Maiorescu și a medicilor apropiați lui, numele *maniei* apare doar pentru că altminteri nu putea fi explicată legarea lui Eminescu în chingi, internarea la Șuțu și, în consecință, nu i se putea aplica tratamentul. Din moment ce pretinsei nebunii i s-a spus *manie*, dar pacientului i-au fost administrate medicamente ca pentru *sifilis*, existența unor aranjamente teribil de obscure devine incontestabilă. „Nebunia” și volumul de poeme editat de Maiorescu fără știrea lui Eminescu rămân fundamentul legendei potrivit căreia acesta a fost *doar* poet genial, care-a sfârșit cu capul spart, într-un balamuc.

Simptomele invocate aparțin mai multor boli, nu uneia singure. De fapt, doctorul Nica notează răspunsul unui reputat specialist britanic, E. Slater: „*Reacția mea la întrebările din paragraful dumneavoastră ultim ar fi:*

1. Nici o boală neurotică nu se potrivește istoricului cazului.

2. *Aceasta nu era un simptom epileptic – pare să fi fost un singur atac epileptic în timpul primei boli într-o perioadă de mare emoție – și multe cauze posibile s-ar putea găsi pentru aceasta.*

3. *Neurosifilisul și în special paralizia generală mi se par diagnosticele plauzibile.*

4. *Boala ereditară de natură nervoasă, în forma sindromului maniaco-depresiv, mi se pare foarte probabilă, dar nu cauza imediată a morții.”*

Nica nu precizează în cartea sa ce anume l-a întrebat pe Slater, dar primul răspuns al acestuia, „*Nici o boală neurotică nu se potrivește istoricului cazului*”, spune foarte mult. Avem suficiente motive să credem că prin celelalte trei răspunde la alte ipoteze ale lui Nica, pornind de la „dacă” (englezul socotind la fel de plauzibile cauze fundamentale diferite).

Biografia, inclusiv medici, nu par curioși să afle de ce tratamentul aplicat lui Eminescu a fost ținut secret, inclusiv față de acesta. În schimb, spre liniștirea publicului românesc, Nica ne informează: „*Printre psihopați, de un fel sau altul, au fost considerați Friedmann, Bach, Gluck, Liszt, Mahler, Pfitzner,*

Schubert, Johann Strauss-junior și Wagner, iar ca psihotici Gluck, Schumann și Wolf. E. Slater și A. Mayer adaugă la aceștia trei pe Haendel și Mozart.” Ș-apăi!

Doctorul O. Vuia afirmă însă un lucru de care nu putem face abstracție: „*tratamentul mercurial aplicat întâi de dr. Iszac apoi continuat de dr. Șuțu a fost inutil, nu putea decât să intoxice, cum s-a întâmplat*”. După care, adaugă că, „*în tratatele de medicină contemporane, încă din 1850, se insista asupra unor complicații survenite în cursul terapiei cu mercur, într-o a doua cură, indiferent de lungimea intervalului, pacientul poate prezenta agravarea simptomelor de intoxicație chiar administrată în doze mici și nu rar intervine moartea prin sincopă consecutivă miocarditei mercuriale.*” Altfel spus, prima cură cu mercur poate fi asimilată montării bombei, iar următoarea – detonării ei. Cum doctorul Șuțu a avut știință de faptul că, la Botoșani, doctorul Iszak îl tratase pe Eminescu tot cu medicamente pe bază de mercur, întrebarea dacă moartea lui Eminescu a fost un accident datorat neștiinței ori o crimă premeditată rămâne perfect legitimă.

Și, când te gândești că această ultimă internare s-a făcut „*și spre liniștirea publicului*”... Săracul public, cum cad toate în sarcina sa și cum orice mârșăvie se face în numele naivității lui!

Îngerul păzitor

„*Care a fost personalitatea poetului?*”

Viața lui externă e simplă de povestit, și nu credem că în tot decursul ei să fi avut vreo întâmplare dinafară o înrăurire mai însemnată asupra lui. Ce a fost și ce a devenit Eminescu este rezultatul geniului său înăscut, care era prea puternic în a sa proprie ființă încât să-l fi abătut vreun contact cu lumea de la drumul său firesc. Ar fi fost crescut Eminescu în România sau în Franța, și nu în Austria și în Germania; ar fi moștenit sau ar fi agonisit el mai multă sau mai puțină avere; ar fi fost așezat în ierarhia statului la o poziție mai înaltă; ar fi întâlnit în viața lui sentimentală orce alte figuri omenești – Eminescu rămânea același, soarta lui nu s-ar fi schimbat” (Măiorescu – Critice).

Fatalismul ce respiră din rândurile de mai sus este evident și definitoriu pentru întreaga atitudine a lui Măiorescu față de „protejatul” său.

„...lovit în iunie 1883 de izbucnirea nebuniei, al cărei germen era din naștere, îndreptat întrucâtva la începutul anului 1884, dar degenerat în forma lui etică și intelectuală, apucat din nou de nemiloasa fatalitate ereditară, Eminescu moare la 15 iunie 1889 într-un institut de alienați.”

Atât de simplu și de dulce dureros! Se naște geniul, dar, cum are un mic defect de fabricație, sub privirile lăcrămoase ale tutorilor, mintea lui începe să se deșire, domol și tragic, dar predestinat, luând-o pe făgașul comun al degenerării „în forma lui etică și intelectuală”. Apoi, ce-am vrea?, moare, că toți murim, n-a spus chiar el chestia asta în repetate rânduri?

Trebuie subliniat un lucru: exceptând scrisoarea trimisă lui Eminescu la 10 februarie 1884, Maiorescu, deși avea pretenția că s-ar pricepe foarte bine la deraieri psihice, *nu dă „boli” lui Eminescu nici un nume*. Nici în *Critice*, nici în jurnalul intim. De ce? Poate, pentru a nu fi silit să se refere și la tratament. Maiorescu invocă, simplu, „izbucnirea nebuniei”. În limbaj popular, nebunia nu e o boală anume, ci un mănunchi de astfel de posibile avarii ale mecanismelor cerebrale. Unii medici împărtășesc opinia populară. Alții, definesc foarte precis nebunia, opinând că aceasta ar fi totuna cu „alienația mintală – tulburare gravă (parțială sau generală) a funcțiilor psihice (psihoze), în care bolnavul nu mai deține controlul asupra propriilor acte, astfel că nu-și mai poate aprecia nici suferința și nu mai răspunde de faptele sale, devenind incomod pentru cei din jur. Alienația mintală poate fi provocată de unele intoxicații cronice voluntare (alcoolism, morfinomanie), infecții (febră tifoidă, pneumonie, TBC, sifilis), traumatisme craniocerebrale.” Referitor la Eminescu, momentul „înnebunirii” este consacrat solidar, dar lipsește prezentarea, oricât de sumară, a formelor de manifestare.

Să zicem că, atunci când a scris cuvântul „nebunie”, Maiorescu chiar asta a avut în vedere – o probă fiind și mențiunea că Eminescu a decedat „într-un institut de alienați”. Precum s-a văzut, două dintre cauzele posibile ale alienației mintale sunt *morfinomania* și *sifilisul*. Dependența de morfină se instalează după câteva luni de consum. Mai există însă o posibilitate, pe care autorii nu au pomenit-o, din simplul motiv că așa ceva reprezintă o excepție, la care o minte încrezătoare

nici nu se gândește: aceea a efectului provocat de una sau de mai multe „doze-șoc” de morfină. Deocamdată, această variantă nu poate fi, încă, eliminată dintre versiunile posibile, în special pentru că, atâta vreme cât Vintilă Russu-Șirianu rămâne un autor ale cărui spuse sunt folosite drept argument de aceia care susțin că Eminescu ar fi vrut să dărâme casa lui Slavici, „că-i «urâtă și umedă»”, trebuie luate în considerare și următoarele lui rânduri:

„I-am cătat cu ochii mei privirea (...) Dar n-am aflat nimic. Eminescu nu mai avea privire!”

Potrivit autorului, momentul se derula la câteva minute după ce, în cabina sa de baie, Eminescu avusese mica lui luptă cu poliția și cu amicii, chitiți să-l îmbrace în cămașă de forță și să-l dăruiască doctorului Șuțu. Teleor (preluat fără mari rezerve de Călinescu) afirmă că Eminescu n-ar mai fi vrut „cu nici un chip să mai iasă din bae”, deoarece „i se părea că se află pe țărnul mării!...” Probabil, tot cu privirea comutată în poziția *stand-by!*

Psihologul Maiorescu? Iată-l: „Ceea ce caracterizează mai întâi de toate personalitatea lui Eminescu este o așa de covârșitoare inteligență, ajutată de o memorie căreia nimic din cele ce-și întipărise vreodată nu-i mai scăpa (nici chiar în epoca alienației declarate), încât lumea în care trăia el după firea lui și fără nici o silă era aproape exclusiv lumea ideilor generale ce și le însușise și le avea pururea la îndemână. În aceeași proporție tot ce era caz individual, întâmplare externă, convenție socială, avere sau neavere, rang sau nivelare obștească și chiar soarta externă a persoanei sale ca persoană îi erau indiferente. A vorbi de mizeria materială a lui Eminescu însemnează a întrebuița o expresie nepotrivită cu individualitatea lui și pe care el cel dintâi ar fi respins-o. Cât i-a trebuit lui Eminescu ca să trăiască în accepțiunea materială a cuvântului, a avut el totdeauna. Grijiile existenței nu l-au cuprins niciodată în vremea puterii lui intelectuale; când nu câștiga singur, îl susținea tatăl său și-l ajutau amicii. Iar recunoașterile publice le-a disprețuit totdeauna.”

Chiar putem crede, așa cum susține Maiorescu mai sus, că îi era indiferent dacă avea buzunarul plin sau gol, atâta vreme

cât există uimita lui scrisoare de mulțumire trimisă lui Vulcan, după primirea celor 35 de lei pentru 6/7 poezii? Din unele descrieri, Eminescu pare să fi fost tipul de om care avea nevoie de bani și pentru el, dar și pentru a împărți cu cei și mai nevoiași decât el. Dacă Eminescu nu se văita, nu înseamnă, automat, și că era mulțumit! De altminteri, (și) sub acest aspect, Maiorescu este contrazis de însuși Eminescu: „*Oricine va găsi în viața și opera mea un grăunte de adevăr care să explice posterității de ce am fost nefericit prin umilire și sărăcie în patria mea bogată*”.

Puternic lansat, Maiorescu duduie, turat la maximum: „*Vreun premiu academic pentru poeziile lui Eminescu, de a cărui lipsă se plânge o revistă germană din București? Dar Eminescu ar fi întâmpinat o asemenea propunere cu un răs homeric sau, după dispoziția momentului, cu acel surâs de indulgență miloasă ce-l avea pentru nimicurile lumesti.*” Să înțelegem că, tocmai pentru a nu-i stârni „*râsul homeric*” sau „*surâsul de indulgență miloasă*”, nici nu s-au făcut încercări în acest sens? Cert este că, atunci când Vulcan i-a plătit cu 5 lei fiecare poezie dintr-un set de șapte, Eminescu a fost entuziasmat la culme. A fost cu adevărat fericit!

În plus, e greu de crezut că, după iunie 1883, când se spune că Eminescu era „*degenerat în forma lui etică și intelectuală*”, mai funcționau criteriile și principiile vechi, care făceau posibile „*râsul homeric*” sau „*surâsul de indulgență miloasă*”.

N. Georgescu scrie: „*Dar iată premiile Academiei, cărora li se făcea atâta publicitate în anii 1887-1888. Premiul «Năsturel-Herescu», de pildă, în valoare de 4.000 de lei se acorda anual «unei cărți scrise în limba română, cu conținut de orice natură, care se va judeca mai meritorie etc...». La fel, premiul «Heliade Rădulescu», de 5.000 de lei. Singura condiție era ca aspirantul să depună la cancelaria Academiei 12 exemplare din cartea sa. Din juriu făceau parte, între alții, T. Maiorescu, I. Negruzzi, M. Quintescu – îngrijorați cu toții de situația poetului. Putea fi depusă, în numele lui, ediția I apărută în 1883, ori ediția a II-a din 1885. Pentru anul 1888 Academia anunță marele premiu «Năsturel Herescu», în valoare de 12.000*

de lei, pentru cărți apărute între 1 ianuarie 1885 și 31 decembrie 1888. «România liberă» tipărește anunțul Academiei la 28 martie 1888 și urmărește atent activitatea comisiei de premii. Începând cu 27 martie 1888, pe pagina a treia a ziarului este anunțată ediția a III-a a «Poeziilor» lui M. Eminescu, în curs de apariție... Câștigătorii acestui premiu sunt, din rândul poezilor, autori obscuri de care istoria literaturii nici nu se mai interesează astăzi. Își va fi dus Eminescu la cancelaria Academiei, în toamna ultimului său an, cele 12 exemplare din cartea lui?

Tot în martie 1888, I. Negruzzi cere în parlament pensia de 250 de lei știută pentru poet. Credem că poetul nici n-a fost încurajat să „concoreze” (ce termen tehnic suntem obligați să folosim!) pentru marele premiu «Năsturel-Herescu» (Vlahută fusese propus la premiul obișnuit de două ori, în 1887 și 1888 – și a fost respins). Iar suma totală realizată din chetele publice pentru poet se ridică, în toți acești ani, cu toate eforturile făcute, cu tot tam-tamul creat în jurul lui, abia la jumătatea acestui «mare premiu». Nu le trebuia, lui T. Maiorescu, I. Negruzzi, M. Quintescu etc., decât să rostească numele poetului în plenul Academiei pentru ca bilele albe să umple de sănătate viața lui Eminescu. L-a rostit cineva? L-a mai ajutat, de fapt, Titu Maiorescu pe poet după 1886, când a venit în persoană la Iași ca să se convingă că Eminescu devenise pericol public și să aprobe internarea lui la Mănăstirea Neamțului?”

Între profesie și morală

Gheorghe Marinescu avea să afirme, în 1913, că Eminescu ar fi suferit de paralizie generală progresivă. Potrivit lui O. Vuia, la 15 iunie 1889, Ghe. Marinescu avea 26 de ani, „era medic, aștepta să plece cu o bursă la Paris, bine cunoscut în calitate de colaborator al lui V. Babeș, specializat mai ales în problemele de patologie a sistemului nervos central. Cu toate celebritatea lui, nimeni nu-i va șterge vina științifică și morală că, având în mână creierul lui Eminescu – o recunoaște într-o scrisoare publică de altfel – în loc să-l examineze l-a aruncat pur și simplu la coș, pe motiv că ar fi în stare de putrefacție. Ori și în aceste condiții ar fi putut pune diagnosticul de PGP, boală

pe care tot el o susține în 1913, cu totul nefundamentat, să nu zic neștiințific.”

Aruncă creierul, ca neputând pune diagnostic pe baza lui, dar asta nu-l împiedică să afirme că Eminescu ar fi avut sifilis!

*

G. Călinescu, de obicei surprinzător de sigur pe sine, scrie următoarea frază: „*Abia întoarsă la Iași, Veronica era înfricoșată de unele turburări – poate închipuite – ale sănătății sale, ca și de ciudate scrisori ale lui Eminescu (dacă sunt autentice)...*” Suprinzătoare paranteză! Ce anume l-a făcut pe Călinescu să pună sub semnul întrebării autenticitatea documentelor? Trebuie să fi fost ceva destul de strident, din moment ce își menține ezitarea, chiar și după – bănuiesc – analizarea lor aprofundată. Iar dacă știa că există această eventualitate, cum se explică faptul că nu s-a întrebat nici o clipă cine și ce interes ar fi avut să contrafacă scrisorile lui Eminescu? Falsificând corespondența, „retușezi” și imaginea expeditorului și/sau a destinatarului.

Și de-ar fi fost acestea singurele mistificări! Cum am mai spus, Maiorescu n-a pomenit nici o clipă de sifilis. Inamicii care au picurat cu răbdare în urechea publicului ideea privind nebunia poetului, la fel. Astfel, sifilisul este pomenit după moartea lui Eminescu. Să se numere el între „*neadevărurile ce se spun de trei ani pe socoteala lui*” și care îl revoltau pe Caragiale „*tot atât cât mă revoltă și scandalul cu portretele și busturile puse fără sfială în circulație ca fiind ale lui, ca și cum ar fi vorba, încă o dată zic, de un tip din evul mediu, iar nu de cineva care a trăit în mijlocul nostru atâta vreme*” (*Două note*)? Certificarea, de către Caragiale, a existenței unui șuvoi de falsuri arată, încă o dată, că trebuie să fim prudenți în folosirea surselor. Faptul că i-a fost inventat până și un alt aspect fizic pare să arate cât de puțin era cunoscută de către public fizionomia lui Eminescu, la acea dată.

Călinescu își exprimă convingerea că Eminescu ar fi suferit, neîndoielnic, de sifilis, dar argumentele cu care susține această variantă sunt ca și inexistente. El scrie: „*Truda redacțională, boala care înainta cu tropot, supărările intermitente*

cu Veronica îl răpiră tot mai mult de la masa sa de brad, și poetul însuși se plânse cu imputare d-nei Micle că-i turburase tihna intelectuală (?): «De doi ani de zile, doamnă, n-am mai putut lucra nimic și am urmărit ca un idiot o speranță – nu numai deșartă – nedemnă». Despre ce „tihnă intelectuală” poate fi vorba în cazul unui om al cărui timp se împărțea între „truda redacțională, boala care înainta cu tropot” și „supărările intermitente cu Veronica” doar G. Călinescu știe. Cu sau fără trudă redacțională, cu sau fără „supărări intermitente”, din clipa în care s-a instalat, sifilisul avansează fără să ceară voie și fără să trebuiască să fie împins de la spate. Pare destul de limpede că, indirect și cu talent scriitoricesc, G. Călinescu pregătește motivarea nebulosului incident din iunie 1883, în urma căruia Eminescu a fost, practic, *eliminat din viața publică*.

Violentele răsuciri de opinie ale lui Călinescu apar și în paragraful următor, în care vorbește de interesul lui Eminescu față de matematică. Textul continuă astfel: „În afară de poezii, Eminescu dovedește acum niște preocupări ce s-ar părea curioase, de n-am cunoaște firea însetată de absolut a poetului. Încă de la Viena el arătase interesul pentru științe, îndeosebi pentru fiziologie și chimie. Nevoia internă de unitate în explicarea universului împinsese acest spirit speculativ să caute abstracțiunile necesare în științe, la început în științele naturale, apoi în mecanică și astronomie. În caiete groase de școală, cumpărate de la Leon Alcalay, începuse să facă însemnări după publicațiuni științifice, să copieze bunăoară noțiuni despre plante după Schleiden sau observațiuni fizice asupra calorimetriei, a căderii corpurilor, a legilor mișcării, forței centrifuge și alte asemenea probleme, după *Annale der Chemie und Pharmacie* de Wöhler și Liebig. Aceste științe își exprimă legile în ecuații numerice, ceea ce determină pe poet să se inițieze în misterele calculului diferențial. Studiul matematicilor, ce-i fusese în copilărie atât de urât, i se părea acum ușor și unic instrument de formulare a legilor cosmosului”. Ai putea ghici un rânjet îndărățul acestor cuvinte, ce aduc a omagiu?

(Trebuie remarcat că G. Călinescu nu a pomenit aceste „preocupări ce s-ar părea curioase” în rând cu „truda redacțională”, cu „boala care înainta cu tropot” și cu „supărările intermitente cu Veronica” Micle, cei trei factori de bază care

l-ar fi răpit pe Eminescu „*tot mai mult de la masa sa de brad*”, cu toate că, în mod evident, ele au necesitat mult timp și nu erau tocmai relaxante.)

În același paragraf, tonul lui Călinescu se asprește brusc: „*Eminescu nu era însă, hotărât, un om de știință și nici măcar un cunoscător sistematic al vreunei discipline, ci numai un amator vag de profunditate*”. Mențiunea surprinde mai ales din cauză că nimeni nu a pretins vreodată că Eminescu ar fi fost „*om de știință*”, iar el însuși nici atât.

„*Cum însă o risipire a spiritului (?) peste hotarele ocupațiunii obișnuite – continuă Călinescu – este un semn de îmbolnăvire (?), ne temem că aceste entuziasme pentru calculul diferențial sunt un preludiv al apropiatei boli. Și într-adevăr, atunci când în vara anului 1883 Slavici găsea odaia vecină [cea în care era găzduit Eminescu] plină de fițuici cu calcule și ecuații, paharul subțire al minții poetului era de curând plesnit.*” Textul te lasă interzis. Dacă satisfacția produsă de cunoașterea altui domeniu decât cel ce reprezintă „*ocupațiunea obișnuită*” a fiecăruia este un simptom al luesului, înseamnă că, în prezent, trăim epoca de aur a bolilor venerice. Înseamnă că mințile enciclopedice sunt infestate cu sifilis, Leonardo da Vinci, întruchiparea „*omului universal*” fiind, în realitate, un butoi plin ochi cu *Spirocheta palida*.

Apelarea la acest fals argument te face să te întrebi încă o dată (dacă și) ce probe credibile a avut Călinescu atunci când a numit atât de precis boala de care ar fi suferit Eminescu. Iar dacă ne gândim că însuși Călinescu este caracterizat prin dicționare drept „*personalitate multilaterală, de orientare clasicizantă și de formație enciclopedică*”, ar trebui să credem că și el s-a bucurat de extaziantele frecții cu produse pe bază de mercur sau a mai noilor tratamente anti-luetice?

Straniile afirmații ale lui Călinescu sunt contrazise de el însuși. Prin prima treime a cărții, el ne încredințează că, în perioada 1869-1872, pe când era student la Viena, Eminescu a urmat cursuri de filozofie, de drept, colegii întâlnindu-l și „*la prelegerile lui Lorenz Stein de filozofia dreptului, economie politică, științe financiare și administrative, la cursul de drept internațional al lui Louis Neumann și chiar la prelegeri de*

medicină (...) *Eminescu mai era văzut și la cursul de limbi romanice.*” Referitor la aceiași ani, biograful mai scrie: „...*deducem că poetul citea mult și fără prea mare discernământ, nerăbdător să aibă repede o perspectivă culturală vastă*”. Cum între starea din 1883 și cea din 1870 nu era o diferență fundamentală (matematicile și medicina sunt în egală măsură diferite de creația literară), în ambele cazuri s-ar putea vorbi de o „*risipire a spiritului*”. Să credem că, încă de pe atunci, era „*învăluit în cețurile ce se ridicau din sângele lui infectat cu lues și pe care mijloacele primitive de atunci nu ajungeau să-l limpezească*”? Să fi fost și Călinescu sincer de părere că opera lui Eminescu a fost aproape integral rodul cooperării geniului cu luesul?

Descifrând post-mortem gândurile cele mai intime ale lui Titu Maiorescu, G. Călinescu scrie despre magistrul: „*În fond, era încredințat că mintea lui Eminescu se clatină, căci acesta, luând masa cu el, cu câteva zile înainte, se arătase, în nepotrivire cu firea sa, țanțoș, declarând că învață limba albaneză și că vrea să se facă monah*”. Nu mai revenim asupra acestui subiect, decât pentru a remarca că G. Călinescu l-a preluat pe Maiorescu ca pe un text biblic.

Cu altă ocazie, Călinescu merge până la a afirma că acea „*foame năprasnică*”, despre care se zice că l-ar fi cuprins pe Eminescu prin ianuarie 1884, pe când se găsea în sanatoriul doctorului Obersteiner, „*poate fi o formă posibilă a boalei de care suferea*”, adică a luesului! Dacă asemenea afirmații ar fi făcute de un anonim filmat pe stradă, ne-am cruci și ne-am bate pe burtă de râs. Atenție, flămânzi ai lumii: rapid încolonarea și, marș, spre policlinică, că v-așteaptă un domn critic, să vă facă Bordet-Wassermann-ul!

„*Eminescu, în acești doi ani, era însă evident bolnav* – mai zice Călinescu. *Ulcere hidoase îi acoperea picioarele și capul îi apăsa greu pe umeri de dureri lăuntrice.*” (Or exista în lume și ulceratii decorative?) Evident, nicicând leziunile nu sunt semn de sănătate. Erau ele, însă, dovada indubitabilă a luesului? Călinescu așa dă de înțeles. Numai că, tot el povestește: „*În anul 1878, fiind văzut în starea aceea și în urma sfaturilor d-rului Kremnitz, care nu găsea – lucru curios – nimic suspect în*

ulcerațiile de care am pomenit, *Eminescu fu invitat de Nicolae Mandrea, prieten conservator, să stea la moșia acestuia, Florești, din valea Gilortului (...)* *La Florești, poetul a stat singur în tot conacul și era foarte mulțumit (...)* Rănila de la picior îi trecuse și mergea mai bine, într-atât acest om al naturii se simțea înzdrăvenit afară din orașe, la drumul de țară. Când Slavici trecu și el pe la Florești, găsi pe poet sănătos și vesel nevoie mare.” Boală infecțioasă fiind, luesul nu se vindecă prin simplă inspirație de aer curat. Poți sta în balon, în mijlocul păturii de ozon a pământului, fără ca asta să te însănătoșească.

„*Eminescu n-a avut în vremea sănătății patima băuturii*”, mai zice G. Călinescu, și tonul sună nevinovat – ba, aducând chiar a circumstanță atenuantă. În realitate, o „șopârlă”, din care rezultă că lui Eminescu nu i-a ajuns „nebulia”, a mai avut și acest viciu. „*La ebrietate* – continuă el pe aceeași pagină – *Eminescu, înduioșat de soarta omenirii, devenea generos și ținea să îmbrace pe săraci cu veșmintele sale unice*”. Cât de des ajungea Eminescu „*la ebrietate*” nu se spune explicit, după cum nu se spune cu precizie când a părăsit „*vremea sănătății*”, ca să putem calcula cam câți ani s-a supus viciului. Și mai rău este că, pornind de un fapt real, biograful îl generalizează, dând a se înțelege că, imediat ce se amețea puțin, Eminescu începea să se dezbrace și/sau să se descalțe spre a-și dăruia hainele celor și mai săraci decât el. Mai mult, legând în mod expres atari reacții de starea de turmentare, în mintea cititorului apare întrebarea dacă Eminescu ar fi procedat la fel și pe trezie.

Călinescu ne mai informează că, urmare internării lui Eminescu la Ospiciul de lângă Mănăstirea Neamțului, i-a fost stabilit ca „*diagnostic delirium tremens, suferință ce știm că este o urmare a alcoolismului*”. Dar nu numai! Strict informativ, citez: *delirium tremens „survine după o perioadă de ingestie alcoolică prelungită și intensă sau – mult mai rar – la etilici, care nu prezintă un caracter cronic al ingestiei, ca efect al produselor de descompunere a etilului. Delirium tremens mai poate surveni în cursul unor accidente, infecții acute, intervenții chirurgicale și în orice stare de diminuare accentuată a rezistenței psiho-fiziologice”* (*Dicționar de psihologie*, 1978)

Eminescu „*era plin de violență și de statornicie în*

dragoste și dușmănie, și spumele urii sale au fost adesea nedrepte și nemăsurate”, ne asigură Călinescu, la un moment dat. La distanță de câteva pagini, își schimbă dioptriile: „*Ca de obicei, vorbea rar, zâmbea blând și cu gândul pierdut, și numai arareori la o discuțiune ce-l interesa izbucnea declamatoriu și aprins pentru ca să recadă în zâmbet budist și-n tăcere*”. Nu cumva, Călinescu vorbește de două ființe diametral opuse, de două personaje, pe care le înghesuie într-una și aceeași persoană imaginară?

Sifilis... „probabil”

La 5 noiembrie 1886, primul-procuror ieșean a ordonat „*rechizițiunea lui Eminescu*”. De ce? Călinescu zice că ar fi stricat două felinare A doua zi, solicitați de prim-procuror, doctorii Juliano și Bogdan, l-au cercetat pe Eminescu în arestul preventiv al Despărțirii I, unde au făcut „*constatări medicale*”. În certificatul semnat de cei doi scrie: „*din interogatoriul și conversația avută cu Eminescu am putut constata că el suferă de o alienație mintală cu accese acute, produse probabil de gome sifilitice la creier și exacerbate prin alcoolism; starea lui e periculoasă atât pentru societate, cât și pentru el însuși, și este neapărată nevoie de a fi internat în o casă specială spre cercetare și observare pe un timp limitat, după socotința medicului curant.*”

Precum se vede, pentru cei doi medici (?), au fost prea de-ajuns câteva minute de conversație, pentru ca măriile lor să și arunce în scenă, rapid și imoral, sifilisul și alcoolismul. Prezența lui „*probabil*” și lipsa menționării oricărui semn exterior (erupțiile luetice de pe piele) ori a inflamării unor anume ganglioni dovedesc că diagnosticul este atât de clar doar pentru că *trebuia* să fie astfel. Cu alte cuvinte, era „*exacerbat*” ceva... probabil! Cum *accesele* sunt, prin definiție, *acute*, alăturarea celor două cuvinte nu pare a avea alt sens decât acela de a spori impactul sonor al diagnosticului. La fel, supralicitarea privind „*exacerbarea*” ipoteticelor „*gome sifilitice la creier... prin alcoolism*”. Ca și în urmă cu trei ani, Eminescu era prezentat drept „*periculos pentru societate*”. Documentul citat arată cât de ușor poate ajunge omul și „*sifilitic*”, și „*bețiv*”, și oricum

altfel doresc medicii pe mâna cărora intră nefericitul. De data aceasta, Eminescu nemaifiind de mulțor persoană publică, pentru a-l arunca în ospiciu nu se mai impunea ciroul; n-a mai fost nevoie nici să i se pună revolvere în mâini, la subsoară și la gleznă.

Tot la 6 noiembrie, Epitropia generală a casei Sfântul Spiridon trimitea următoarea adresă către conducerea ospiciului de lângă Mănăstirea Neamțului:

„Iassy, 1886 Noembre 6

Domnilor Epitropi,

În urma adresei parchetului de Iași și în baza alăturatului Certificat medical, prin care se atestă că pacientele Mihail Eminescu suferă de alienațiune mintală, avem onoare a vă face cunoscut că Epitropia generală a admis internarea citatului pacient în acel ospiciu și deci la prezentarea lui să binevoiți a-l interna.

Primiți, etc.

Epitropi, N. Gane

Director (x)

Șef (x)”

Foarte posibil ca informația potrivit căreia Maiorescu s-ar fi deplasat la Iași special pentru această ocazie să fie perfect adevărată, vădind interesul solidar al „ocrotitorilor” lui Eminescu. Dacă, așa cum susține N. Georgescu, el bătuse drumul „ca să se convingă că Eminescu devenise pericol public și să aprobe internarea lui la Mănăstirea Neamțului”, ar fi interesant de aflat cui dădea el acest aviz. Poliției, Junimii, „fraților” masoni? Avem motive serioase să credem că, în lipsa oricăror alte simptome tipice, medicii Bogdan și Juliano nu aveau de ce să se gândească la ipotetica existență a unor „gome sifilitice la creier” ori de exacerbara lor „prin alcoolism”. Pentru a emite un certificat precum cel citat, nici măcar nu trebuiau să stea de vorbă cu Eminescu. Ajungea să-l întâlnească pe Maiorescu, la un prânz.

Dincolo de ipoteze, rămân certitudinile: peste alte trei zile, la 9 noiembrie 1886, *escortat de un jandarm*, Eminescu ajunge la balamucul de la Mănăstirea Neamțului. Diagnosticul inițial, acela de „*manie furibundă*” sub care s-a făcut internarea, potrivit relatărilor doctorului Zosin, a fost șters din registrul ospiciului, pe margine fiind adăugat „*delirium tremens*”, adică,

„psihoză gravă care apare pe fondul unui alcoolism cronic și se manifestă prin confuzie mintală, agitație psihomotorie, tremurături generalizate, temperatură ridicată, stare generală alterată”. Date fiind violentele caracteristici enumerate, este cert că, atunci când a fost „măsurat” de doctorii Bogdan și Juliano, Eminescu nu se afla în starea de *delirium tremens*. Cum, din acel moment și până la internare el s-a găsit permanent sub pază polițienească, este limpede că nu avea cum să consume alcool – situație care duce la concluzia că, în clipa sosirii lui la Mănăstirea Neamțului, nu i se putea pune diagnosticul de *delirium tremens*. De altminteri, acest lucru nici nu s-a întâmplat, decât mai târziu, când, probabil, era necesară o acoperire formală pentru administrația ospiciului.

Starea de delir alcoolic acut are o durată cuprinsă între 3 și 8 zile. Eminescu a stat, însă, la ospiciul Mănăstirii Neamțului din 9 noiembrie 1886, până la 10 aprilie 1887. De ce atât de mult? Posibile răspunsuri găsim și în scrisori ale unor amici ai pacientului: „*Eminescu, care e la Neamțu, e cu totul bine, dar dacă ar veni la Iași n-ar avea cu ce trăi. (...) E o adevărată rușine pentru țară ca un asemenea om să nu aibă cu ce trăi pe viață, când numele lui va trăi cât veacurile*” (Ștefan Vârgolici către I. Negruzzi / 25 ianuarie 1887). Tot Ghe. Bojeicu, citat câteva rânduri mai sus, precizează că medicul ospiciului i-ar fi permis oricând lui Eminescu să părăsească stabilimentul, „*însă [Eminescu] nu avea mijloace cu ce să plece.*” Știind cât tapaj s-a făcut cu listele de subscripție ce îl amărau atât de mult pe Eminescu, nu ajungi să te întrebi, pe bună dreptate, unde erau banii strânși de *Junimea* pe seama nefericirii lui?

Nedumerirea enunțată se situează în relație și cu „raportul” lui Miron Pompiliu către Maiorescu: „*Eminescu cere parale de la toată lumea (era vorba de cunoscuți – n.n.), pocnește cu bastonul în zidurile și zaplazurile de pe lângă case, se culcă la teatru pe banchetă, se leagă de femei, pe stradă, nu mai are nici o grijă de bibliotecă*” (14 mai 1886, deci, anterior internării la Mănăstirea Neamțului). Prezentarea merită analizată punct cu punct. Astfel: mărturie că Eminescu „*cerea parale*” mai există, dar sunt la fel de echivoce, neprecizând dacă Eminescu cerea bani *cu împrumut* sau cerșea. Cum, prin acea perioadă, era

salariat și cum pe el l-a măcinat tocmai faptul că alții au cerșit în numele lui, e de presupus că era vorba de împrumuturi. Cei deranja, de fapt, pe junimiști? Adică, ei puteau să se milogească public în numele lui Eminescu, dar Eminescu nu avea dreptul să ceară un banal împrumut? Câtă vreme nimeni nu sugerează, măcar, că Eminescu ar fi lăsat în urmă datorii neonorate, nu i se putea imputa decât că iese din cuvântul unora care, se vede treaba, îl socoteau un fel de păpușă însuflețită, a cărei viață trebuia să decurgă după graficul conceput de ei.

Și dacă tot vorbim de parale, să ne amintim că, încă de la sanatoriul din Viena, Eminescu insista să afle cât mai precis cine, cât și din ce fonduri plătește pentru el. Și, mai ales, „de ce?”.

Acum, găsim și un alt răspuns întrebării „de ce a insistat Maiorescu atât de mult ca Eminescu să plece din București și să se stabilească în Iași?”. În primul rând, era departe de gazetele Capitalei, așa că acțiunile multora, amici și neamici, aveau să scape nesancționate. În al doilea rând, Iașii erau rădăcina *Junimii* – și, că tot veni vorba, a Masoneriei. Acolo, la Iași, Eminescu avea să fie lesne ținut sub control, contabilizându-se, la nevoie, și numărul stinghiilor din gardurile pe care le făcea să sune purtându-și bastonul de-a lungul lor.

Pe de altă parte, tot la Iași, imaginea lui Eminescu putea fi mai lesne influențată de „centru”.

Vlahuță îl avertizează pe Maiorescu, la 20 iunie 1884, din Dobrovăț: „*La ce – zicea el [Eminescu] – să mai porți prin lume un om mort! Doarme puțin, vorbește puțin și sunt zile în care uită să mănânce. Și cu toate astea se-ngrașă – asta-l amărăște mult. Grozav’l tulbură și demoralizează lipsa de ocupație hrănitoare. El o spune adesea. – De aici, poate, în mare parte vădita umilință – sfieala copilărească din vorba și mișcărilor lui. (...) În tot casul – grăbiți a-l numi undeva. Altfel’l pierdem – fără nădejde de întoarcere. (...) «Sunt grozav de demoralizat – mi-a spus de nenumărate ori cât am stat cu el, – aș vrea s-adorm și să nu mă mai diștept. – Cum nu poate să moară omul când vrea! Nu mă-nduplec la acte de violență cu mine însumi.»”*

La 30 august, Missir se adresează și el lui Maiorescu: „*Reîntorcându-mă în Iași... l-am găsit pe Eminescu mai bine decât*

I-am lăsat. E mai vesel, vorbește și râde mai mult, adecă spune în formă veselă ceea ce înainte tăcea cu resignație și ceea ce-l roade încă la inimă: starea în care se află și viitorul său. (...) Mi-a spus că ar vrea să lucreze și n-are îndemn, care ar trebui să-i vie numai dacă ar fi silit. Oricum ar fi însă, acum în această toamnă trebuie să știm ce se face cu Eminescu. Sau i se poate găsi ceva, sau dacă cotizațiile trebuie să urmeze... Eminescu este foarte econom sau mai bine zis zgârcit, poate fiindcă se jenează să cheltuiască banii despre a căror origine nu-și face iluziuni."

Câtă diferență între constatările lui Missir și optica maioresciană, care vede la Eminescu, pe lângă „lipsă de voință”, și „bolnăvicioasă preocupare de mijloace pentru existență”, dezinteres total pentru „chestiunile spirituale”, „familiare ș.a.m.d.”, „zgârcenie și lăcomie de bani cu totală lipsă a oricărei demnități personale. Primește de la oricine câțiva franci și se plânge oricui ca să-i capete” (scrisoarea către Emilia Humpel, din seara de Vinerea Mare, 1884)! Când și cum o fi constatat „ocrotitorul” patron toate aceste păcate eminesciene, la nici două săptămâni de la întoarcerea lui Eminescu de prin sanatorii străine, în condițiile în care, potrivit jurnalului lui Maiorescu, nu putem afirma că cei doi ar mai fi schimbat vreo vorbă, măcar? Mai mult, sunt toate motivele să credem că, în seara zilei de 27 martie 1884, la Gara de Nord, momentul sosirii lui Eminescu nu a fost marcat cu strânse și sincere îmbrățișări. Probabil că, atunci când Maiorescu notează că „*Mai pe urmă Chibici la noi, cu Rosetti și nevastă-sa, Kremnitz cu Mite, Burghel, Jacques, Slavici, povestind despre Eminescu*”, se referă tocmai la acest moment.

„*Primește de la oricine câțiva franci și se plânge oricui ca să-i capete.*” Când citești, parcă și vezi mutra urduroasă a Marelui Găinar Milog, gata oricând să facă orice, doar-doar o mai ciupi o patacă. Faptul că, pe de o parte, Maiorescu nu a constatat personal starea de degradare invocată și, pe de altă parte, el nu devoalează eventualele surse, care i-au furnizat astfel de informații te face să te întrebi dacă, nu cumva, ne aflăm, ca și în 1883, în fața unor năluciri ale lui Maiorescu, bazate numai el știa pe ce. Respectul față de critic nu diminuează, însă, cu nimic încrederea în Eminescu. Or, acesta afirma contrariul: „*Nu te pot încredința îndestul cât de odioasă e pentru mine această*

specie de cerșetorie, *deghizată sub titlul de subscripție publică, recompensă națională etc. E drept că n-am bani, dar aceasta e departe de a fi un motiv pentru a întinde talgerul în public. Te rog să desistezi cu desăvârșire de la planul tău, oricât de bine intenționat ar fi, de-a face pentru mine apel la public*” (scrisoarea din 26 ianuarie 1887, către Vlahuță).

Pe aceeași temă, Eminescu i-a scris și lui N. Gane: „*Nu este o mai mare rușine pentru mine decât a cere de pomană prin liste de subscripție. Oare să nu fie alte mijloace pentru ajutorarea unui om căzut în boală? Mai bine muream acolo unde am fost dus, decât să văd cu ochii mei această rușine. Mi-e scârbă, și vă rog pe voi de la Junimea să faceți să înceteze această umiltoare cerșetorie.*”

Medicul ospiciului infirmă diagnoza de la internare

Internarea lui Eminescu în ospiciul de la Mănăstirea Neamțului este superficial tratată, deși episodul include o informație unică în epocă și de-a dreptul senzațională: medicul balamucului nu și-a însușit diagnosticul trântit, din burtă, de confracții Bogdan și Juliano. Mai mult, ștergând diagnosticul sub care s-a făcut oficial internarea și înlocuindu-l cu un altul, la fel de fals, dar, oricum, mai plauzibil, *medicul acestui ospiciu a infirmat fără rezerve nu numai pretinsul sifilis, ci și alienarea, nebunia!* De ce, totuși, *delirium tremens?* Nu trebuie să uităm că Eminescu a ajuns la Mănăstirea Neamțului ca un colet, fiind adus de un jandarm care trebuie să fi avut asupra lui o „trimitere”. Prin urmare, preluarea lui nu era obiect de discuții. (De altfel, oricum, la sosirea lui medicul lipsea). În al doilea rând, există mărturii că, o dată intrat în ospiciu, Eminescu nu-l mai putea părăsi, *din lipsă de bani*. De ceea ce se temuse că ar putea păți în Italia, nu scăpase în România! Din acest motiv, putem spune că administrația stabilimentului aproape că i-a făcut un favor, oferindu-i, cât de sinistru sună!, masă și casă.

De altminteri, Gheorghe Bojeicu, rudă cu Leon Onicescu, intendent al ospiciului, povestește că Eminescu „*se plângea că a fost internat ca nebun, protestând că n-a fost nebun. Cât am stat eu în casă la Onicescu, unde Eminescu lua masa regulat, am avut impresia că era perfect sănătos. Doctorul spitalului declarase și el că poate să părăsească oricând azilul*”.

Se pare că el este și cel care i-a plătit banii necesari drumului.

Faptul că, după experiența de la Mănăstirea Neamțului, lui Eminescu nu i-au mai trebuit lașii poate să susțină afirmația lui Bojeicu, potrivit căruia Eminescu socotea internarea lui complet nejustificată. Fuga lui de „amicii” de la *Junimea* și instalarea în mărunțul Botoșani sunt sugestive. Dacă a sperat că va fi lăsat în pace, s-a înșelat.

O altă observație concludentă este aceea că, în clipa părăsirii ospiciului, Eminescu se găsea într-o excelentă stare de sănătate. Când a ajuns la Botoșani, de la Mănăstirea Neamțului, „era voinic și vioi. *Fără barbă, fără mustăți* – își amintește Păun Pincio – *părea foarte tânăr și parcă nu-mi venea a crede că acesta e omul, că acesta e poetul care a suferit atâta. Răspundea zâmbind și fuma cu multă poftă un capăt de țigară.*” Același martor ne povestește: „*Poetul râdea, era sănătos, vesel, mulțumit. Câteodată se plimba pe stradă întovărășit de biata lui soră, care-l iubea atât de mult [...] Uneori îl stăpânea o adâncă melancolie, călca încet și rar; capul mereu lăsat în jos. Îi plăcea să rătăcească prin locuri părăsite, să nu-l însoțească nimeni. Se furișa în singurătatea aleelor din Vârnav. Se oprea în loc și asculta cântecul păsărilor... apoi se pleca de culegea cărăbuși, îi pune pe palmă și stătea cu mâna întinsă până ce ei își luau zborul.*”

Inevitabil apare întrebarea: totuși, *ce anume determina succesivele și bruștele schimbări ale sănătății lui Eminescu?* Întâmplător sau nu, ele îl (re)aduceau la mâna a diverși medici, despre a căror probitate profesională și morală credem că multe din cele enumerate în paginile de față pot oferi date edificatoare. Un lucru pare cert: Maiorescu s-a aflat în legătură directă cu toți acei medici al căror verdict privind internările și tratamentul aplicat a fost hotărâtor pentru destinul lui Eminescu. Iar însemnările acestui recunoscut „tutore”, departe de a oferi o sursă documentară limpede, nu reușesc decât să complice lucrurile.

Astfel, un exemplu mai puțin cunoscut: la 25 martie 1884 (duminică) Maiorescu trimite următoarea telegramă: „*Doctor Greceanu, Iassy. Mă interesez continuu la chestie. Marți sara se decide. Maiorescu.*” La ce se putea referi acest mesaj semi-cifrat, de l-a determinat pe Rădulescu-Pogonoanu să-l excludă din volumul *Însemnări zilnice?* Un lucru e sigur: în marșea cu

pricina – Maiorescu o spune, în același jurnal personal – „Sara la 8, Eminescu reîntors cu Chibici, din Florența. Eu la gară, cu mai mulți. Mai pe urmă Chibici la noi, cu Rosetti și nevastă-sa, Kremnitz cu Mite, Burghеле, Jacques, Slavici, povestind despre Eminescu” – acesta din urmă, aflându-se unde și cu cine? Singur, la hotel? Deci, la Maiorescu acasă, se discuta despre Eminescu, ca despre un străin. Ce anume? Și ce legătură putea fi între Eminescu, declarat însănătoșit de Maiorescu, și acel doctor Greceanu?

Dermatologul care-ți pune pielea-n băț

După ce iese de la Mănăstirea Neamțului, Eminescu se decide să părăsească Iașii, retrăgându-se la Botoșani, dar nici aici nu va scăpa de atenția tutelară a lui Maiorescu, acesta intrând în corespondență cu *dermatologul* Iszak, un tip despre care doctorul Nica ne asigură că era un bețiv notoriu și care, adăugăm, a ajuns în condiții bizare medicul curant al lui Eminescu. Alcoolic sau nu, Maiorescu a schimbat impresii cu acest personaj, fără știrea lui Eminescu.

O. Vuia subliniază că Iszak botoșeneanul îi recomandă lui Eminescu, „*pentru ulcerațiile de la picior masive fricțiuni cu mercur, în speranța că ele îi vor tămădui și gomele sifilitice de pe creier (?! – n.n.), socotite de el, tot de origine sifilitică. Eroare regretabilă, deoarece mercurul nu putea avea decât un efect toxic și Eminescu a prezentat după respectiva terapie fenomene clinice nete de intoxicație renală și polinevritice (Nica). Fiindcă starea poetului nu s-a ameliorat, a plecat la Iași, unde i s-a făcut un consult medical și trimis la cură balneară la Hale. Întors în septembrie 1887 de-acolo, se simte însănătoșit și cu poftă de muncă. Peste câteva luni, Veronica Micle, «Bălăuca», îl duce la București, încă un semn de spectaculară ameliorare a bolii, cum nu survine în sifilisul cerebral dar e o regulă în psihozele de tip depresiv.*”

În ceea ce privește „*problema terapiei sifilisului cu mercur*”, Vuia mai amintește: „*Adevărul este că acest medicament, din cauza puternicei sale toxicități, nu a putut fi aplicat decât în faza I-a (a șancrului de inoculare) și a II-a a sifilisului, nu însă și în*

faza a III-a, a localizării pe un organ, inclusiv creier, formând cel de al IV-lea stadiu al bolii. Până la începutul secolului al XX-lea, când s-a descoperit spirocheta pallida și s-a introdus tratamentul cu derivate din arsen, sifilisul terțiar și cel quarternar nu erau tratabile. Chiar și atunci pentru ca medicamentul să ajungă la creier, unde se află în cuibărită spirocheta, în terapia neosalvarsanului, ca să fie eficace, se adaugă piretoterapia. Prin urmare, tratamentul mercurial aplicat întâi de dr. Iszac apoi continuat de dr. Șuțu a fost inutil, nu putea decât să intoxice...”

La rândul lui, Ion Nica scrie despre noul pacient al doctorului Iszac și despre primăvara lui 1887: „Refuzând medicamentele, tratamentul se rezuma la fricțiuni cu mercur și prin ele Harieta pretinde că s-a obținut o ameliorare a stării sale; a fost nevoită să le întrerupă însă pentru câteva zile din cauza slăbiciunii și-a salivației (efecte de supradozaj, ale cărui repercusiuni sunt greu de estimat). Doctorii Iszac, Hynek, Palauzu, Calisher, Iogandopol (tot români verzi, și pe față și pe dos! – n.n.) continuau să-l viziteze. Părerea lor era că în curând va fi destul de puternic pentru a întreprinde un voiaj la băi în străinătate, «având neapărată necesitate de o cură serioasă de câteva săptămâni».” Poți să nu te întrebi ce anume îl slăbise pe Eminescu în timp așa de scurt? Ce anume îl slăbise într-atât pe omul „voinic și vioi” de după externarea din ospiciul de la Mănăstirea Neamțului, încât nu mai avea nici forța necesară unei călătorii în străinătate?

În ceea ce privește manifestarea amicilor, e suficient să cităm o frază dintr-o scrisoare, trimisă de Harieta la 18 octombrie 1887: „Vă mai rog să-i scrie din amicii lui că sunt sigură că are să le răspundă cu multă plăcere.” Cam pe acum, fără știrea lui Eminescu, Maiorescu îi trimite lui Iszac scrisorile primite de el de la doctorul vienez Obersteiner.

Turism și cămașă de forță

Dacă, din 1883, în organismul lui Eminescu nu s-ar fi turnat atâta mercur și morfină (toxine folosite în epocă drept ultimă și palidă speranță pentru luetici), Călinescu și toți ceilalți autori care susțin că Eminescu ar fi avut sifilis puteau fi lesne taxați drept calomniatori de cea mai joasă speță. Ei rămân

importanți prin faptul că, involuntar, se pare, atrag atenția asupra existenței tratamentului anti-*sifilis* aplicat lui Eminescu, în condițiile în care, oficial, acesta era „*maniac*” (sau, mai apoi, „*maniac-spre-dement*”), pacientul însuși fiind informat că suferise de o a treia boală: *meningita*.

Cu alte cuvinte, ne aflăm în fața unui fals destul de evident – care face și mai suspectă poziția exegeților ce susțin că Eminescu ar fi fost victima sifilisului, fără a prezenta și celelalte două diagnostice folosite, *simultan*, în epocă. Trecem peste întrebări de genul „de ce?”, „cui i-a folosit?” și altele asemenea, constatând direct că o așa batjocorire a ceea ce astăzi numim *Drepturile omului* nu ar fi fost posibilă, dacă medicii implicați nu aveau binecuvântarea politicianilor aflați la cârma jocului.

Într-un astfel de context, fișa medicală a lui Eminescu, după care mulți și-au tocit degeaba pingelele, apare altfel luminată. Dacă am mai putea să admitem că ea chiar a existat cândva, speranța că va fi vreodată accesibilă denotă un optimism de-a dreptul deplasat (da-r-ar Domnul să greșesc!). I. Grămadă reproduce câteva rânduri din cele notate la Viena de doctorul Obersteiner, acesta din urmă socotind, cum am mai spus, că „*restul din jurnal nu poate fi dat publicității*”. De ce, oare? Pacientul murise de vreo trei decenii și, oricum, internarea lui nu fusese secretă, iar diagnosticul – nici atât, consemnând, am arătat, mai multe maladii. Tăcerea lui Obersteiner nu se poate explica printr-o lăudabilă discreție, deoarece el face public tratamentul aplicat de doctorul Șuțu, indicând, astfel, și maladia pentru care era, formal, tratat. (Astfel, Obersteiner ne comunică și ceea ce Șuțu ne-a ascuns.) Și-atunci? Dacă Obersteiner ar fi folosit cazul lui Eminescu într-o lucrare medicală ori dacă el ar fi intenționat să distrugă fișa fostului său pacient, deoarece dispăruse orice șansă ca acesta să mai apeleze la serviciile lui, am mai fi înțeles. Dar așa, poziția lui Obersteiner își pierde orice justificare, cu atât mai mult cu cât, între timp, Eminescu devenise „poet național”, dând de lucru zvonierilor de limbă română.

Datele privind starea sănătății lui Eminescu sunt extrem de sărace și de evazive (cu contradictorii perioade în care sănătatea de fier și starea de boală se suprapun), iar informațiile

privind tratamentul medical acordat lipsesc aproape cu desăvârșire (dacă or fi existat vreodată!). A presupune că la Döbling a fost continuat tratamentul început la București poate fi riscant, dar deloc aberant, în special, pentru că Obersteiner nu contestă diagnosticul lui Șuțu – or, dacă l-ar fi socotit greșit, firesc era să menționeze efectele negative și schimbarea lui.

Din puținele notițe „deconspirate”, ne alegem totuși cu ceva informații. Astfel, aflăm că, la 2 noiembrie 1883, Obersteiner a scris: Eminescu, „*Foarte confuz, vorbește și cântă, total dezorientat. Numește diverse persoane mereu cu aceleași nume: regele Norvegiei, regele evreilor, Heinrich Heine, împăratul Chinei și așa mai departe. Uneori, mai iritat, bate în ușă.*”

De obicei, biografii privesc acest citat ca pe o probă a nebuniei. Poate, au dreptate. Dar dacă greșesc? Chiar nu sare în ochi faptul că Eminescu nu folosea la întâmplare titlaturile invocate, fiecare primind mereu același nume? Aproape totdeauna, supranumele este dat în bătaie de joc. De ce-am crede că Eminescu făcea excepție?

În privința bătăilor în ușă, cred că această reacție ar fi tipică aproape oricărui om, fie el sănătos sau nebun, brusc pus sub pază – cum se va vedea mai jos – și întemnițat, asemenea unei fiare. Faptul că aceste bătăi în ușă s-au auzit doar în prima zi de internare la Döbling, cred că demonstrează mai degrabă resemnare (adică, sănătate mintală), decât alienare. Acum, ne e relativ ușor să comentăm totul, dar, oare, ce reacție ar avea oricare dintre noi dacă ar fi brusc luat de pe stradă și încuiat într-o încăpere bine ferecată, din care ar ști că nu i se va mai permite să iasă luni de zile? Cum am mai spus, Obersteiner nu a contestat diagnosticul pus de Șuțu – de unde putem deduce că l-a aprobat. Indiferent cum ar fi stat lucrurile, însă, deplina izolare a lui Eminescu în lungul interval 2 noiembrie 1883 – 12 ianuarie 1884 nu poate fi, în nici un caz, explicată ca terapie a sifilisului, iar a eventualelor dereglări psihice „independente” – cu atât mai puțin. Chiar dacă Obersteiner nu a pompat în el morfină și altele asemenea, simpla lui închidere, ca într-o cușcă, precum animalele de pradă, nu convinge că s-ar fi dorit binele pacientului. De aceea, dacă acesta a mai părăsit

Döblingul zdravăn la minte, faptul s-a datorat sieși, nu medicilor, care i-au fost, mai degrabă, inamici.

Extrem de importantă este și consemnarea din ziua de 24 ianuarie 1884: „*Pare destul de bine, dă răspunsuri corecte, își amintește de începutul bolii, ia parte la discuții, serios, prietenos, dorește informații în legătură cu situația lui.* Cum am mai spus, doctorul Obersteiner notează că Eminescu își amintea „*de începutul bolii*”, însă nu precizează lucruri esențiale: în ce constau acele amintiri, când stabilea Eminescu acel început și unde? Poate, nici nu a avut ce să ne transmită, din simplul motiv că invocata rememorare a debutului bolii poate fi și numai o neinspirată modalitate de a sugera că pacientul tocmai își revenise din lungul delir invocat de Maiorescu. Asemenea tuturor medicilor apăruți, după 1883, în calea lui Eminescu (poate, mai puțin cel de la ospiciul Mănăstirii Neamțului), nici Obersteiner nu ne poate strivi cu profesionalismul lui, după cum nu ne copleșește cu sinceritatea-i deplină.

Ultimele două rânduri notate de Obersteiner sunt următoarele:

„*26. februarie. [Eminescu] Pleacă cu domnul Chibici la Florența.*

Durata șederii în localitate: 2. Noiembrie 1883 – 26. februarie 1884.”

Întâiul lucru care sare în ochi este acela că Obersteiner vorbește de externarea pacientului său, dar nu suflă o vorbuliță cu privire la starea sănătății acestuia. De asemenea, surprinde că același medic care se ferește să ne spună ce diagnostic a pus, precizează că Eminescu a plecat „*cu domnul Chibici la Florența*”. La primă vedere, mențiunea poate părea lipsită de relevanță și inexactă: istoria formală a voiajului, arată că, de fapt, inițial, cei doi s-ar fi îndreptat spre Veneția. Eroarea lui Obersteiner? Improbabil.

Această călătorie în Italia merită un mic... popas. Indiscutabil, prin scrisoarea trimisă la 10 februarie 1884, doctorul Obersteiner îl povățuiește pe Maiorescu să-l ducă „*pe câtva timp în Italia bunăoară, deoarece întoarcerea sa în țară din felurite puncte de vedere nu se poate încă recomanda*”. De ce ar fi fost contraindicată revenirea în țară, unde Eminescu abia aștepta să

ajungă, nu ne mai spune, iar Maiorescu, până mai ieri apt în a stabili cine este alienat mintal și cine nu, devine brusc sfios.

Trebuie știut că Eminescu nu a agreat nici o clipă această călătorie: „*Starea sănătății lui Eminescu s-a îndreptat mult la Florența și cred că impresiile călătoriei la întoarcere în țară o să aibă un efect și mai salutar; el privește însă călătoria în Italia ca cea mai nenorocită idee și mă dușmănește că l-am adus aici*” (Chibici către Maiorescu / 14 martie 1884). Înainte de acest drum, C. Popasu i-a scris lui Maiorescu, la 2 martie 1884, informându-l că Eminescu s-a lăsat destul de greu înduplecat să plece împreună cu Chibici, „*pentru că se temea că în Italia va fi iarăși internat în vreun institut sau va fi lăsat să se piardă pe acolo pe undeva*”.

Groaza lui Eminescu de a fi din nou și tot fără motiv închis într-un ospiciu poate fi un indiciu că începuse să priceapă ce i se întâmplă și să-și reevalueze amicii. Zădărnicia insistențelor făcute pe lângă el, încă din decembrie 1883, spre a-l determina să scrie cuiva în Țară arată, pe de o parte, că nu se afla într-un neîntrerupt delir, cum susține Maiorescu (altminteri, cum i s-ar fi cerut să scrie?), și, pe de altă parte, ne face să credem că nu avea cui să fie recunoscător. În același sens pledează și observațiile lui Popasu: la 30 ianuarie 1884, Eminescu l-a „*întrebat cu mult interes cine îngrijește de el și cine plătește pentru el, cum era în iritațiune, căci el presupune că era foarte rău*” și, zece zile mai târziu, manifesta același interes acut „*de a ști, dacă se plătește pentru el la institut și cine plătește. Este o deosebită dispoziție, care-l preocupă în momentele când vorbește despre asta – o îngrijire, o întristare.*” Foarte probabil ca același motiv să-l fi făcut prudent la vorbă, astfel că, precum remarca doctorul Obersteiner, la 10 februarie 1884, „*se poate discuta cu el asupra tuturor chestiilor ce nu-l privesc personal*”.

Așa cum am arătat, Obersteiner a menționat că Eminescu a plecat „*la Florența*”, Chibici i-a scris lui Maiorescu că „*Starea sănătății lui Eminescu s-a îndreptat mult la Florența*” (14 martie 1884). Deoarece Chibici nu a povestit niciodată pe larg cum au petrecut în Italia, iar pe Eminescu, oricât ar părea de paradoxal, nu l-a întrebat nimeni, călătoria rămâne învăluită în mister. În mod curios, în *Îndrumătorul în arhivele centrale*, editat în 1974 de Direcția generală a Arhivelor Statului, la

pagina 173, scrie: „*Titu Maiorescu și Junimea au suportat cheltuielile acestor deplasări ale lui Eminescu în sanatoriile din străinătate (la Institutul Leidesdorf din Viena și Florența) dar fără rezultat*”. Să fie o greu imaginabilă eroare a celor de la Arhivele Naționale sau o „scăpare” a sponsorilor? Călătoria la Florența era recreativ-turistică, ori, așa cum se temea Eminescu, tot cu scopuri medicale? Poate răspund alții!

Sigur că e foarte probabil ca latura afectivă a lui Eminescu fie să fi suferit o puternică traumă, fie să fi fost înecată în stupefiante. Herr Obersteiner ne asigură că, din 24 ianuarie 1884, Eminescu „își amintește de începutul bolii, *ia parte la discuții, serios, prietenos, dorește informații în legătură cu situația lui*”. Numai că amintirile nu au reușit să-l reapropie de foștii amici – în orice caz, nu imediat. De altminteri, în acel dulce april, nici ei nu cred că se topeau după el. Dacă blajina Emilia Humpel avea obsesia ei (Eminescu, „*cel mai mare poet al României*” nu trebuie lăsat „*să cadă în mizerie sau să trăiască din milă*”), frațâne-său, Titus, avea altele pe cap: „*Acum azi, întâi să determin pe Eminescu să plece la Iași și să-l însoțesc la gară. Apoi, de mâine încolo, [este] posibilă liniștea sărbătorilor. Timp de mare încordare, foarte obositor*” (*Însemnări zilnice*, 6 aprilie 1884).

Legat tot de călătoria în Italia, aparent e limpede că aceasta ar fi fost efectuată doar de Eminescu și Chibici. Nu-i chiar atât de sigur precum pare, deoarece există un precedent: nu multă lume știe că, (și?) de la București la Viena, cei doi au avut un însoțitor (probabil, un vânjos de-al lui Șuțu). În jurnal, Maiorescu nu dă amănunte: „*Joi 20 Oct./1 Noem. 1883 Astăzi, la ora 9 dimineața, am fost la gară la plecarea la Viena a lui Eminescu cu Chibici și cu un îngrijitor*”. Cum prezența acestuia din urmă nu e menționată decât în jurnalul personal al lui Maiorescu, suntem îndreptățiți să credem că de existența infirmierului (?) a știut doar o mână de oameni, socotiți importanți. Întrebarea e: de ce s-a păstrat secretă prezența „*îngrijitorului*”? Cine și cum dovedește că el nu i-a urmat și în Italia? A fost acest necunoscut cadru medical sau ternicer? Câtă libertate de acțiune avea el, în ipoteza că Eminescu i s-ar fi opus?

Narcisism și schizofrenie

Referindu-se la opinia exprimată de dr. C. Vlad, Nica afirmă că motivația cu care își susține părerea „*este de inspirație călinesciană, din Viața lui Mihai Eminescu, după cum singur afirmă*”. Nica amintește în treacăt că Vlad îl socotește pe Eminescu „*pacient al națiunii întregi*”, care „*se pretează foarte bine pentru o excursie într-un suflet omenesc*”.

„*Narcisismul e cel mai capital simptom în schizofrenie*”, afirmă Vlad, iar „*narcisismul acesta, pe care-l găsim așa de puternic reprezentat la Eminescu, e punctul central, nucleul de organizare al celorlalte simptome despre care am vorbit*”. El mai crede că până „*și înstrăinarea de realitate și incapacitatea de a se adapta la ea se datorește tot acestui narcisim, acestui refugiu în sine și de la sine, îndestulându-se cu persoana proprie și lumea sa imaginară creată după bunul lui plac, și nu după cum i-o arăta realitatea... Din același narcisism derivă și toate tulburările psiho-sexuale ale schizofrenilor în general, și ale lui Eminescu în special (!). E evident că o dată ce-și are un om afectul plasat asupra persoanei proprii, nu-l va putea avea în același timp și în afară. De aici ar rezulta că nici Eminescu n-a iubit niciodată în afară, o dată ce era un narcisist în cultură pură*”, de unde și ușurința cu care putea comite „*o confuzie între obiect și subiect; adică să-și ia ca obiect al dragostei sale persoana proprie*”.

Doctorul C. Vlad socotește că Eminescu ar fi avut o adevărată atracție pentru mizerie, pe care „*el singur o dorea, simptom foarte curent, ba chiar patognomonic la schizofrenici*”. Nica sesizează că „*pe aceeași linie interpretează dr. C. Vlad, «raptusurile, bizareriile, verbigerarea lui Eminescu (dromomaniile centripete – spre casă și centrifuge – de casă), «impetuozitatea, impulsivitatea și sadismul» poetului. Cât privește «automatismul psihoafectiv» cu gândire logică, reveriile și visurile, totul era bolnav la Eminescu, care de fapt, «la maturitate, s-a oprit la epoca pubertății (adică la 13-14 ani, când puseul libidinal asigură definitiv alegerea obiectului hetero-sexual, sau la 15 ani, când e vorba de integrarea alegerii obiectivale în organizarea eului social, intelectual și moral)»*»,

a reveriilor, poziția sa nefiind «în culminațiunea acestei faze și nici pe cea a copilăriei», deci încremenise «pe panta prepuberală» (...)

«Aceasta ne-o dovedesc și elementele sale schizofrenice ca negativismul, neadaptarea la realitate, mizofilia, grandomania, nediferențierea sexuală, narcisismul etc., care sunt normale pentru un copil mic, patologice pentru un adult». Cu «traectoria afectivă,» Eminescu stătea și mai prost, «latura lui platonice – homosexuală» creându-i doctorului Vlad greutatea de exprimare și riscul de a fi «nemângâiat» dacă cititorul l-ar înțelege «greșit» (...) «Ca toți infanții psiho-sexuali, Eminescu e preocupat îndeosebi de partea superioară a corpului feminin cu accent pe gură și pe sân după tipul lui Gheorghe din Moldova»: «Pe sub crengile de fagi / Se-nvârtește hora lin. Mamă, mamă, ce de fragi? În cămeșile de în». «Aceiași fragi, ce trezesc vechi emoții bucale, îl regăsim și la Eminescu.» Nu-i, totuși, cam prea multă lume liberă? Și nici nu tacel!

Pompiliu Constantinescu crede că „dr. C. Vlad a-ncercat o interpretare psianalitică a vieții poetului. În liniile ei generale, încercarea este merituoasă, dar autorul este un spirit, se pare, aliterar, tratând pe Eminescu ca pe un caz pur clinic și aplicându-i canoanele freudismului cu o precizie grosolană. Nu vrem să fim greșit înțeleși când facem această afirmație; ea nu pornește din prejudecata unei false pudori sau a unei naive pietăți față de poet; dar Baudelaire, Edgar Poe sau Dostoievski, dacă i-ar fi servit drept cazuri clinice d-lui dr. C. Vlad, metoda freudismului său băbesc n-ar fi dat rezultate mai subtile.”

Dacă, „în liniile ei generale, încercarea [dr. C. Vlad] este merituoasă”, înseamnă că P. Constantinescu admite aplicarea „canoanelor freudismului”. Dacă așa stau lucrurile, nu văd de ce s-ar uimi atât de rezultatele doctorului Vlad. Să înțelegem că pe P. Constantinescu îl deranjează doar faptul că Vlad ar fi „aliterar”? Cu alte cuvinte, spuneți orice, dar spuneți frumos și cu talent? Nu „freudismul băbesc” cred că este problema reală, ci freudismul în sine. Concepție interesantă, freudismul are, în opinia mea, dezavantajul că se află, adeseori, în contradicție cu viața și cu sensul ei. Constantele pe care le propune psihanaliza

te duc cu gândul la ideea că omul este mai degrabă o mașină, decât o existență sublimă. Imaginarea unei structuri unice, alcătuită din *sine*, din *eu* și din *supraeu* și aflată sub acțiunea a două forțe pulsionale contrare (Eros și Thanatos) a fost păstrată în parte și de alți continuatori ai lui Freud, care au înlocuit, însă, pulsunile bazale cu altele, noi și – crede fiecare din ei – mai apropiate de realitate. Dacă omenirea evoluează în așa de mare măsură datorită sexului și subconștientului, poate că nici n-ar mai trebui să fim nemulțumiți sau mirați de câte vedem și trăim. Și, poate, n-ar strica un spor de modestie!

Psihoză endogenă maniaco-depresivă

Doctorul O. Vuia notează: „*Titu Maiorescu greșește însă când consideră cazul lui Eminescu trecut în demență, noțiune sub care se înțelegea pe vremea lui, cronicizarea bolii psihice, diagnostic infirmat de revenirea spectaculară a poetului.*”

Când auzim de *revenirea spectaculară a poetului*, presupunem că, înainte acesteia, ar fi avut loc o prăbușire la fel de senzațională. Pentru a avea dreptul să vorbim cu nonșalanță de o asemenea pretinsă eclipsă, nu se impune, însă, ca ea să fie susținută cu probe certe?

În context, Vuia afirmă: „*Menționez și pe această cale, în lucrarea mea arăt contrar opiniilor lui G. Călinescu și G. Marinescu, dar total de acord cu mulți medici sau contemporani ai poetului, că marele nostru bard național n-a avut sifilis cerebral de tipul paraliziei generale progresive (PGP), cum susțin primii autori, ci o psihoză endogenă maniaco-depresivă, lipsită de substrat organic. În consecință, poetul n-a suferit între 1883-1889 de o «mare întunecime», documentele îl arată în perioadele dintre crize, lucid cu menținerea capacităților sale intelectuale, inclusiv cele creatoare. Cauza morții prin sincopă cardiacă se datorează, susțin eu întemeiat științific, tratamentul lui întempestiv cu mercur, aplicat în primă cură, în anul 1887 la Botoșani, urmată de a doua, terminală în sanatoriul Șuțu (1889).*”

Dar numai Călinescu și Marinescu invocă sifilisul? Ei, barem, doar *vorlesc* despre el și o fac *post factum*, în vreme ce Șuțu, având binecuvântarea lui Maiorescu, chiar i-a aplicat lui Eminescu tratamentul anti-luetic! Iar Maiorescu l-a susținut până

la capăt, deși (tot Vuia zice!) el aprecia că Eminescu ar fi „*trecut de la mania delirantă în aceea de demență*”. Prin urmare, cine era mai onest și mai responsabil?

Tot doctorul Vuia mai afirmă și că, înainte de a fi internat la Mănăstirea Neamțului, pe Eminescu „*îl examinează un medic legist și asistentul său, nu pentru a-i pune diagnosticul de sifilis, ci pentru a redacta o expertiză medico-legală privind alcoolismul poetului, necesară internării sale dorită de oficialitățile urbei. De subliniat că diagnosticul de alcoolism era fals, deoarece marele poet, sensibil la ingerarea de alcool și în cantități acceptabile, reacționa prin stări de excitație mult mai ușor decât prietenii săi, organizatorii unor atare agape.*” Dacă, așa cum bănuiesc, Vuia se referă la perechea Bogdan și Juliano, el greșește, întrucât boala „de căpătâi” la care se refereau numiții era sifilisul, alcoolul fiind un supliment aleatoriu: „*...alienație mintală cu accese acute produse probabil de gome sifilitice la creier și exacerbate prin alcoolism*”.

Alcoolism și sifilis

Vorbind despre *Nebunia lui Eminescu*, doctorul Panait Zosin nu se-ncurcă-n îndoieli: „*Că Eminescu era o întrupare particulară care cel puțin pe trei sferturi se înfățișa cu un caracter bizar și excepțional, chiar patologic în sensul strict utilitarist al cuvântului, nu mai încapă îndoială. «O figură clasică»*”, zice Zosin c-a zis Caragiale despre Eminescu și continuă să citeze amplu, voluptos așa zice, ca dintr-„*O scrisoare pierdută*” ori dintr-un referat de specialitate.

Apoi, pe neașteptate, doctorul Zosin sare la beregată: „*Biografiile sale [ale lui Eminescu] indică primele simptome de nebunie în anul 1871, adică pe la 20-21 de ani, considerând anul său de naștere 1850. Cari să fi fost caracterele acelei nebunii, nu putem ști cu siguranță.*” Nu rămâi gură-căscată? Dom' doctor știe că simptomele nebuniei au apărut fix în anul 1871, dar habar n-are care erau ele! Și omul ăsta avea puterea de a-i băga pe alții „la nebuni”?

Dar să-l lăsăm să-și facă numărul: „*Se pare că fondul său originar de bizarerie se manifesta mai cu putere, relevând ceea ce alieniștii francezi numesc degenerescență, adică o stare de desechilibru congenitală ori ereditară. «Atmosfera locuinței*

lui Eminescu, relatează un coleg al său, era infernală, căci lui îi plăcea prea mult cafeaua neagră și când lucra mașina funcționa fără întrerupere. Mirosul cafelei, al spiritului de mașină, împreună cu fumul tutunului, care umplea casa cu o ceață de nu putea vedea obiectele cele mai aproape din casă, îl alunga pe fiecare curând de la Eminescu.» Ceea ce coroborează perfect cu ceea ce zice și d. Maiorescu: «Viața lui era neregulată; adese se hrănea numai cu narcotice și excitante, abuz de tutun și de cafea, nopți petrecute în citire și scriere, zile întregi petrecute fără mâncare și apoi deodată la vreme neobișnuită după miezul nopții mâncare și băutură fără alegere și fără măsură.»” Cu alte cuvinte, dovezile „degenerescenței” lui Eminescu se piteau în mașina de preparat cafea, în țigări și în faptul că ”viața lui era neregulată”?

„Cum se vede Eminescu prezenta stigmatetele psihice ale degenerescenței, și desigur că ceea ce se notează în viața lui ca simptome de nebunie, până pe la vârsta de 30 de ani, nu erau decât accese episodice ale acelei stări morbide constituționale. Cu toate aceste Eminescu nu era implicat condamnat să devie ce-a devenit către sfârșitul zilelor sale. El putea fi prea bine socotit ca un degenerat superior, după înțelesul școalei psihiatrice franceze și totuși să viețuiască mult și bine, mărind numărul operelor ce l-au imortalizat. Starea lui de degenerescență nu l-ar fi putut scoate din mijlocul societății, dacă nu se alăturau alți doi capitali factori morbizi: alcoolismul și sifilisul. Dacă cumva Eminescu ar fi scăpat acestor din urmă două influențe vitruitoare, poate și astăzi s-ar afla printre noi, așa distins și bizar precum era. Că Eminescu făcea abuz de băuturi spirtoase și că devenise sifilitic reese din numeroase documente.”

Unul dintre aceste „numeroase documente” este o consemnare a Cornелиei Emilian, femeie cumsecade, poate, dar cu nimic peste nivelul semeței gospodine. În plus, grosul informațiilor sale proveneau de la terți. De asemenea, tot între „numeroasele documente” doveditoare se înscrie și certificatul doctorilor Bogdan și Juliano, cu „probabilele” lor „gome syphilitice la creer și exacerbate prin alcoolism”, asupra cărora nu mai revenim. În fine, Zosin oferă drept probe și simple supoziții (ca să nu spun „teribilisme”) ale unor medici.

„Un gardian de pe acele vremi, care este și astăzi în

serviciu și care l-a îngrijit de aproape, ne relatează că Eminescu avea perioade de mare agitație, se lovea de pereți și de balcoane, își cauza răni, nu dormea, uneori mânca foarte puțin, se murdărea, făcea figuri și murdărea pereții cu escremente, etc. Aproape toată iarna a fost așa; către primăvara anului 1887 se făcuse bine, după care timp a și plecat la data arătată.” Deci, avea el, așa, avea un fix să-și dea cu barosul peste degete și să se repeadă-n ziduri și balcoane! Invocarea acestei povești auzite de la un îngrijitor anonim și parțiala ei repetare peste câteva paragrafe supără mai mult decât prostia!

„Numai cine l-ar fi văzut în așa hal pe sărmanul poet și ar fi înțeles fondul intim al unor atari manifestațiuni, numai cine nu crede că nebunia în sensul strict al cuvântului este însușirea implicită a geniului, numai cine își dă socoteală că nebunia, orice formă ar îmbrăca, comportă în strict înțeles pe lângă o abatere și o scoborâre mintală, numai acela poate înțelege și, prin documentele ce le invocăm în susținerea tezei noastre, se poate convinge că ceva dobândit putea anihila mintea ce se înălțase până acolo că

*Umbra celor nefăcute nu ‘ncepuse-a se desface
Și în sine împăcată stăpâna eterna pace!”*

În mod cert, doctorul Zosin nu a fost geniu, dar n-aș fi atât de sigur că a fost și foarte zdravăn. „Alunecat” sau nu, el a lansat, însă, o adevărată axiomă, de care unii continuă să se folosească și astăzi: dacă geniul e un fruct, nebunia este sămânța lui... bolnavă.

Nevroză constituțională de natura epilepsiei psihice

Citez direct din lucrarea *Nevroza lui Eminescu*, aparținând doctorului A. Șunda: „D. Caragiale, care «de multe ori i-a fost confidentul lui Eminescu» susține că a fost «cel mai măhnit suflet în trupul cel mai trudit»; apoi: «era în adevăr un om dezordonat, dar nici de cum vițios», și «Când o pasiune îl apuca, era o tortură nemaipomenită» (...) Și ce anume pasiuni avea Eminescu? D. Caragiale notează, că era «iubitor de veselie și de petreceri ușoare», sau «iubea și el plăcerile brutale ale vieții» însă are grijă a sublinia, că nu ca toată lumea, ci «lacom de plăcerile lumii» sau «cu poftă arzătoare». Caracterul lui

Eminescu se știe că n-a fost numai vesel ori numai pesimist. După Caragiale, iată-l: «vesel și trist; comunicativ și ursuz; blând și aspru; mulțumindu-se cu nimica și nemulțumit tot-d'auna de toate; aci de o abstenență de pustnic, aci apoi lacom de plăcerile vieții; fugind de oameni și căutându-i; nepăsător ca un stoic și iritabil ca o fată nervoasă». Acesta este caracterul nevropaților în genere inclusiv al epilepticilor.”

Scurt și dur, ca-n economia de piață dezlănțuită! Fără comentarii, fără dubii, socoteli... Bietul Caragiale, de-ar fi știut de cine și cum or să-i fie folosite puținele lui notițe despre Eminescu, cred că prefera să-și prindă degetele la tocul ușii, decât să scrie!

„Și ca și cum n-ar fi fost suficient d. Caragiale ne-a zugrăvit cu o finețe exemplară una din torturile namipomenite: «Cu desăvârșire lipsit de manierele comune, succesul îi scăpa foartea adesea... Atunci era o zbuciumare teribilă, o încordare a simțirei, un acces de gelozie, care lăsa să se întrevadă destul de clar felul cum acest om superior trebuia să sfârșească. Când ostenea bine de acel cutremur se închidea în odaia lui, dormea dus și peste două-trei zile se arăta liniștit ca Luceafărul lui – nemuritor și rece. Acum începea cu verva lui strălucită să-mi predice budismul și să-mi cânte Nirvana, ținta supremă a lui Buda Cakiamuni». (...) Incontestabil că d. Caragiale descrie o mânie morbidă, care declanșează un acces nevrozic transitoriu cu tulburări psihice evidente. Chestiunea este dacă acele accese au fost de natură isterică ori epileptică? (...) Pentru ca să nu rămână nici o îndoială asupra naturei comițiale a nevrozei lui Eminescu recomandăm recitirea nuvelei întregi «Sărmanul Dionis» și mai ales descripția magistrală unui atare paroxism în Geniu pustiu de la pag. 112-113, și care are valoarea unei auto observații (...) Așadar rezumându-ne, deducem din notele biografice consemnate de d. Caragiale în concordanță cu mărturisirile sub formă artistică a poetului însuși, că Eminescu a fost «trudit» de o nevroză, care după noi este epilepsia psihică.”

„Mărturisirile sub formă artistică a poetului însuși”, carevasăzică. Mai lipsește să ne fi spus că le deține cu autograf, dedicație și amprente! Așadar, orice scriitor care descrie o criză

hepatică, e în pragul cirozei? În cazul ăsta, scrisul devine o meserie a naibii de periculoasă!

„În sprijinul acestei teze vom aduce noi dovezi, noi fapte. În special, am văzut că în privința sexualității, în nevroza lui constituțională sunt deviațiuni foarte pronunțate și anume «lipsa de maniere comune», o gelozie morbidă – s-ar putea zice o revoltă împotriva naturei, contra propriei făpturi – căci «a nu putea iubi e grozav» o tendință spre ascetism.»

Citești și ți se pune ceața pe gând: sexualitate și maniere? Maniere sexuale sau sexualitatea manierelor, cuplată organic cu nevroza aia tipică, aia din născare și deviată când în sus, când în jos, când la dreapta, când la stânga, că-i mai mult morișcă, decât nevroză?

„În timpul creațiunii lor artistice atât Edgar Poë cât și Eminescu (după cum a stabilit colegul nostru Zosin) se stimulau la culme...” I-auzi, dom'le! Cic-așa „a stabilit colegul nostru Zosin”! Dar cu ce-am greșit, Doamne, să ne precizeze toți, așa cumsecade și exact, ca pentru națiune? Și-auzi, cică „Edgar Poë consuma alcoolice; Eminescu, cafea, tutun etc.” Cafeaua și tutunul, treacă-meargă, dar cu „etc.” i s-a-nfundat!

„Din informațiile noastre particulare (?) reese că mai multe creațiuni artistice ale lui Eminescu au fost făurite în stare de sub conștiență ca Ruga unui dac, La steaua care a răsărit, prima parte din Scrisoarea a III-a, articolul program din revista «Fântâna Blanduziei» etc. etc. Făcând convenitele rezerve asupra verității (1. autenticitate, veridicitate și 2. însușirea de a spune adevărul – n.n.) acestor date, una ca aceasta nu poate surprinde pe nimeni, de când celebrul psihiatru Kraepelin a stabilit acest fapt la epileptici, anume că făuresc poezii și istorisiri fantastice, imaginare în timpul crizelor lor.»

Dacă doctorul ăsta din care cităm și nu ne mai săturăm nu e împăiat și tras la țiplă, suntem un popor de nimic! Înseamnă că prea ne risipim valorile. „Informațiile noastre particulare”, pomenite de Șunda sună teribil de asemănător cu ceea ce înțelegem astăzi prin „un grup de cetățeni revoltați”, „opinia publică” sau „surse demne de încredere, care doresc să-și păstreze anonimatul”. Sub acoperirea unor asemenea formule, să tot scrii!

„După ce am stabilit existența delirului transitoriu (acces

de gelozie etc.) al dypsomaniei și al anomaliilor multiple din sfera sexuală la Eminescu (toate grupându-se de la sine în cadrul epilepsiei psihice) ne mai rămâne a cerceta și «fugile» sau automatismul ambulatoriu, pe care l-am semnalat mai sus. În «Mai am un singur dor» întâmpinăm acel dureros adevăr, că în viață a fost «pribeag». Iar d. Caragiale îl numește aci «tânărul aventurar», aci «excentricul fugar». Acestea se raportează toate la vestitele și ciudatele lui fugi sau dispozițiuni semnalate în biografiile lui Eminescu. În memoriul din revista «Fântâna Blanduziei» găsim: «Mihail Eminescu și-a început studiile la Cernăuți în vârstă de 6 ani» și mai încolo «pe când băiatul Mihail era în clasa II-a primară a fugit din Cernăuți și s-a dus pe jos până la Ipotești cale de 120 kilometri, lucru care a pus pe gânduri pe părinții lui». A doua fugă menționată este cea din Blaj la etatea de 15-16 ani. Se povestește cum un actor «găsise într-un hotel din Giurgiu pe tânărul aventurar, care slujea în curte și la grajd, culcat în fân și citind în gura mare pe Schiller» (Caragiale). La vârsta de 23 de ani «a dispărut din Berlin, fără ca familia să-i știe de urmă». Iată faptele relatate de anonimul din revista Fântâna Blanduziei, de d. Caragiale și în parte confirmate și de fratele său d. Căpitan Eminescu.”

Una peste alta, „Toate categoriile de izvoare de informație, toate faptele citate ne conduc la stabilirea uneia și aceleiași convingeri, că Eminescu a avut o nevroză constituțională de natura epilepsiei psihice.” Se povestește, se povestește, că nu degeaba suntem țară de povestitori. Dar, când medicii ajung să ne explice „științific” de ce a mâncat-o Lupul pe Scufița Roșie, parcă n-ar strica să mai facem o pauză. Și să deschidem urgent fereastra.

„În «Geniu pustiu» (...) incontestabil avem a face cu un automatism ambulatoriu în mijlocul unui delir transitoriu teribil, cu o mulțime de peripeții îngrozitoare, de crime abominabile. Ceea ce tranșează această chestiune este următorul caracteristic pasaj din pag. 29 («Geniu pustiu»): «De felul meu. În visurile mele mă cred în stare de a deveni un tiran carnivor, setos de sânge și omor.»”

Și pe Șunda ăsta nu l-a diagnosticat nimeni? Și, în general, biografia lui Eminescu au fost, toți, perfect echilibrați

psihic? Prin lege?

Oricâtă încredere am avea în Caragiale, Eminescu rămâne, din punctul lui de vedere, tot un „personaj”. A stabili diagnostice eroilor pieselor de teatru ori celor din literatură este primul pas al științei pe un drum necunoscut. Urmează să le dăm în urmărire generală și, o dată capturate, să le internăm și să le tratăm.

Tratament după ureche

Doctorul V. Vineș: *„Am avut ocazia să îngrijesc, ca intern la Institutul Caritatea al regretatului profesor Al. Șutzu, pe marele nostru poet Mihail Eminescu, în ultimele luni ale vieții sale. Găsesc acum printre hârtiile mele notele pe care le-am luat și care cred că prezintă un oarecare interes, fiindcă ele cuprind date exacte despre ultimele zile ale boalei poetului și mai ales despre cauza adevărată (?) a morței sale, asupra căreia s-a creat o legendă. N-am regăsit printre hârtiile mele decât o parte din note și de aceea rog pe cititori să scuze lipsurile fatale.”*

Rugămintea din ultima parte a citatului este pur formală, dar se pare că „lipsurile” sunt cu adevărat „fatale” adevărului. De altfel, precum se va vedea, în ciuda promisiunii, în continuare vom afla multe lucruri, mai puțin diagnosticul pus de Vineș lui Eminescu („cauza adevărată a morței sale”). În fapt, este vorba de înșiruirea unor simptome – înșiruire destul de aburită, dacă ne gândim că oricine poate spune orice despre un mort, fără a avea cine să-l contrazică pe bază de argumente certe. În cazul nostru, numărul persoanelor aflate în apropierea lui Eminescu în ultimele sale zile a fost restrâns și, dintre ei, doar doi-trei au pus pe hârtie impresiile lăsate lor de pacientul Eminescu.

Dacă doctorul Vineș simte nevoia să anunțe de la bun început că nu mai găsește toate notele, implicit, el afirmă că hârtiile dispărute erau importante, altminteri mențiunea neavând nici un sens. Teoretic, lipsa unor piese ar îngreuna reconstituirea și ar pune sub semnul întrebării rezultatul ei final. Nu se poate obiecta nici că doctorul Vineș ar fi avut întregul caz în memorie, deoarece el însuși precizează că rândurile ce urmează se bazează pe *notițe* personale. Miră două lucruri: întâi, autorul a pierdut doar o parte a însemnărilor făcute în 1889, și, doi, el nu și-a

putut completa documentarea cu acte de la *Caritatea* (sau de la Arhive), unde, în mod normal, trebuia să se afle întregul dosar medical al lui Eminescu!

În fine, te întrebi de ce au trebuit să treacă patru decenii până să apară toate acestea (lucrarea a fost tipărită în 1931). Sau, din unghiul opus, ce anume s-a întâmplat în acest interval, de a făcut *necesară* publicarea amintirilor lui Vineș?

Dar să continuăm a-l asculta pe acest domn care, respectând rețeta, se pretinde unic deținător al unui adevăr tănuț atâta vreme, din motive neîmpărtășite altora: „*Cu câteva luni înainte de a intra în Institutul Caritatea, adică cu puțin înainte de a-l cunoaște eu, Mihail Eminescu, după cum mi-au declarat prietenii săi, abuză de băuturi alcoolice și făcea excese venerice. În acest timp dădea impresia că nu era în toată deplinătatea facultăților sale intelectuale. Din zi în zi devenea mai puțin vesel, tăcea mai tot timpul, dorea să fie singur, nu mai era în stare să lucreze. Prezenta oarecari tulburări morale: intra în diverse localuri publice și consuma fără să plătească; cerea bani de la toți cei pe cari îi întâlnea. Toate aceste acte au determinat pe prietenii săi să-l interneze în Institutul Caritatea al regretatului prof. Dr. Al. Șutzu, unde, în martie 1889, l-am primit în biroul administrativ.*”

Prin urmare, dr. Vineș l-a cunoscut pe Eminescu abia cu câteva luni înainte ca acesta să moară. Precum se știe, Eminescu mai fusese internat aici și, bănuiesc, avusese un medic curant – Șuțu însuși fiind implicat până peste cap în cazul lui. Și atunci, mă întreb: de ce a fost pasat Eminescu „folcloristului” Vineș, mai ales că, potrivit mărturiilor, diagnosticul pare să fi fost clar pentru întreg spitalul? Îndrăznește Vineș să schimbe diagnoza stabilită de șeful pe care îl venerează și îl regretă de două ori în trei fraze?

De asemenea, este păcat că doctorul Vineș nu i-a nominalizat pe acei „prietenii” care i-au contorizat paharele și alte cele, asigurându-l și că Eminescu ar fi cerut bani – inclusiv dumnealor, probabil, anahoreți cu punga subțiată de vremuri nu prea generoase – dar, mai ales, că „*nu mai era în stare să lucreze*”. Cine-or fi fost domniile care contabilizau rândurile scrise

de Eminescu și le treceau rapid prin gândirea lor ultravioletă?

„La intrare, Eminescu era gânditor, vorbea puțin, răspunzând numai la întrebări: cerea mâncare, spunând că n-a mâncat de mult.” „Nu era de loc impresionat de aducerea lui în institut, căci nu întrebă nici cel puțin pentru ce a fost adus. Întrebat, ne-a răspuns că cunoștea localul de când a fost adus de data anterioară, cunoaște chiar persoane care erau atunci în institut... Nu putea sta locului, umbla de colo până colo prin cameră, scria, repeta fragmente din poeziile sale anterioare dându-le ca inedite... Nu prezenta dificultate în vorbire, nici tulburări în articularea cuvintelor și scriere. Scria perfect, fără tremurături, fără omisiuni de litere sau cuvinte.”

„Injecțiile mercuriale ce i s-au făcut nu au influențat întru nimic mersul boalei”, zice Vineș, dar, în rândurile ce urmează, recunoaște că sănătatea lui Eminescu s-a degradat progresiv în sanatoriu: „La intrarea în Institut, Eminescu nu prezenta tulburări psihice importante (atunci, la ce bun internarea? – n.n.). Citea jurnale și cărți, scria chiar articole de jurnal și putea oarecum (?) să-și dea seama de tot ce citea și scria. Dar încetul cu încetul facultățile intelectuale s-au slăbit (prezentând simptome de demență destul de accentuate), așa că, în această perioadă, când citea sau scria, repeta același lucru de 5-6 ori, fără să-și dea seama de ce a citit sau a scris.” Tratament, nu glumă, nene!

„Scria chiar articole de jurnal”. Prețioasă informație! Ce s-o fi petrecut cu respectivele articole? Pe mâna cui or fi încăput și de ce nu s-a spus nimic de ele? Un lucru cred că e limpede: conținutul lor nu a putut fi folosit spre a determina vreun diagnostic medical!

Aproape toate concluziile doctorului Vineș se regăsesc, la loc de cinste, în biografia semnată de George Călinescu. Merită menționat că lucrările lor au apărut la interval de circa un an (în 1931 textul medicului și în 1932 *Viața lui Mihai Eminescu*). Potriveală! Potriveală!

Herr Eminescu, de la „izolare”

„Sanatoriul particular

Prof. Obersteiner

Viena, Döbling

Sumar din povestea bolii Domnului Eminescu Mihail

Pacientul a dus un fel de viață spirituală obositoare și dezordonată. El este unul dintre cel mai prețuit și eminent poet român. De 6 luni (adică, de prin aprilie, luna celebrelor alegeri măsluite de liberali – n.n.), survine o viață neregulată, irascibilă, de 4 luni violentă stare de iritare, delir, diverse halucinații, insomnie, comportare agresivă, vociferări. (Primit?) în sanatoriul Dr. Souzo este tratat cu vezicătoare, băi de picioare, chloral, morfină, iodură de potasiu. Se ameliorează, rând pe rând, stările de iritare violentă, rămâne în continuare delirul.

Starea și decursul bolii.

[2 Noiembrie 1883] Foarte confuz, vorbește și cântă, total dezorientat. Numește diverse persoane mereu cu aceleași nume: regele Norvegiei, regele evreilor, Heinrich Heine, împăratul Chinei și așa mai departe. Uneori, mai iritat, bate în ușă.

8. noiembrie 1883. Criză cu pierderea cunoștinței, ușoare convulsii și mai pe urmă vărsături.

10. noiembrie. Deseori repede iritat, vorbește neîntrerupt în ton de predică, cu pătura în cap, lucruri absurde: Abra-Kadabra. Prin vorbe însuflețite de încurajare, poate fi adus la răspunsuri raționale.

26. decembrie. De un timp, secreție ușoară a urechii drepte.

10. ianuarie. De două zile, mai liniștit.

12. ianuarie. Este scos din secția de izolare. Nu mai cântă, ușor deprimat, nu mai dă denumiri false, citește. Vizita lui Maiorescu nu-l influențează.

24. ianuarie. Pare destul de bine, dă răspunsuri corecte, își amintește de începutul bolii, ia parte la discuții, serios, prietenos, dorește informații în legătură cu situația lui.

8. februarie. Destul de bine, dar rezervat, tăcut, se interesează foarte mult de mâncare, nu se poate preocupa de nimic, citește puțin.

26. februarie. Pleacă cu domnul Chibici la Florența.

Durata șederii în localitate: 2. Noiembrie 1883 – 26

februarie 1884.” (Traducere din germană: dr. Silvia Degeratu).

De unde avea Obersteiner informațiile din „*sumarul*” bolii? Până la o neașteptată probă contrarie, avem toate motivele să credem că „*violentă stare de iritare, delir, diverse halucinații, insomnie, comportare agresivă, vociferări*” reprezintă un inventar făcut de Maiorescu și transmis fie direct lui Obersteiner, cu care corespunda, fie prin vărul său, Popasu.

Și, totuși!

Nu am pretenția de a pune sau de a înlocui diagnostice stabilite de medici, dar asta nu înseamnă că nu mă pot uimi de priceperea unora dintre aceștia. Oricât de novice aș fi, dreptul la contestare mi-l dau chiar medicii, incapabili să ajungă la o părere comună. Întregul capitol ce urmează este rodul inadvertențelor, al prea diverselor variante existente, culmea, toate argumentate! Situația impune, cred, o singură concluzie: în cel mai bun caz, majoritatea diagnosticelor sunt inexacte, existând, însă, și posibilitatea ca absolut toate să fie greșite.

Mă întreb: poate fi stabilit un diagnostic, în lipsa unei cercetări nemijlocite a pacientului? Se zice că nu. În ce constă „anamneza” făcută de doctorii care au scris despre Eminescu, încercând să stabilească boala de care a suferit? În câteva amintiri și în unele versuri eminesciene? Toate analizele întâlnite folosesc dovezi care, puse cap la cap, acoperă câțiva ani – coincidență, taman perioada în care Eminescu a scris la *Timpul*! În plus, relatările fructificate de unii sau de alții, care le folosesc drept simptome ale alienării, sunt adesea contrazise de alte mărturii similare, ori chiar de către autorii lor, cu alte ocazii.

În mod surprinzător, doctorii care au scris despre Eminescu nu au verificat temeinicia probelor pe care le-au îndosariat în „anamneză”, fiecare pornind la drum cu convingerea că cele selecționate de el erau, musai, riguros exacte. Nici unul nu și-a pus (cel puțin așa se pare), înainte de toate, întrebarea dacă Eminescu *a fost sau nu* alienat. Toți și-au crezut pe cuvânt antecesorii, vor zice, poate, unii. Mă îndoiesc de acest lucru: dacă au avut atâta încredere în ei, de ce s-au mai apucat ei înșiși să scrie alte cărți? Din clipa în care (unii) au contestat diagnosticul pus de Șuțu, nu înseamnă că, automat,

internarea lui Eminescu la *Caritatea* a constituit o uriașă eroare și că numai întâmplarea putea face ca el să sufere de o altă boală, tot psihică? În cazul lui Eminescu, medicina nu a aplicat ceea ce, în Justiție, este numit „prezumția de nevionovăție”.

Nici un medic nu a recunoscut explicit că încarcerarea lui Eminescu a fost o greșeală, deși, din demonstrațiile celor care susțin că nu a fost nici maniac, nici lovit de demență (singurele diagnostice oficiale sub care a fost internat în cursul celor șase ani de mare chin), acest lucru reiese înainte de orice. Ca medic, ajunge ca un amic sau un șef al pacientului să-ți spună că acesta ar fi nebun, pentru ca tu să-l crezi imediat și să începi să cauți încadrarea cât mai exactă a respectivei nebunii, sau ceri să ți se relateze fapte și atitudini, a căror conexare și interpretare corectă numai tu, specialistul, o cunoști?

Ușurința cu care, de la o carte la alta, o boală a fost înlocuită cu o alta nu prea e de natură să convingă asupra profesionalismului medicilor autori. Nici unul dintre ei nu s-a obosit să verifice temeinic datele „cazului” Eminescu. Impresia generală lăsată unui novice de demersurile medicilor care au studiat viața lui Eminescu este aceea că dumnealor (căroră, până la proba contrarie, nimeni nu le contestă efortul și buna credință) speculează, oferind cititorului un posibil studiu de caz – evident, mereu altul. Uneori, ca lector, asigți cu real interes la căutarea, descoperirea și combinarea simptomelor, ca la un joc al ideilor. Dar totul rămâne un exercițiu al gândirii, nu o demonstrație a aserțiunii că Eminescu ar fi înnebunit în ziua de 28 iunie 1883 sau anterior acesteia. La fel, nu s-a răspuns la întrebarea „dacă” și în ce măsură șocul suferit cu ocazia îmbrăcării brutale a cămășii de forță a afectat sau nu starea lui de sănătate.

Din cauză că, indiferent de diagnostic (schizofrenie, manie, sifilis etc.), simptomatologia invocată de diverși autori se extinde pe durata a mai mulți ani, anteriori lui 1883, trebuie să lămurim un lucru: ni se dă, astfel, sau nu de înțeles că atât de elogiata poezie eminesciană a fost rodul unei stări de nesănătate? Putem accepta că, în tot intervalul 1877-1883, pretinsa insanitate a lui Eminescu nu a izbucnit, oricât de scurt, în chiar nici una dintre filele scrise de el? Sau, invers, putem crede că, pe un fond de nebunie progresivă, au existat mici insule, numite

Glossa, Venere și Madonă, Strigoi și așa mai departe? Numărul imens al manuscriselor și conținutul lor sunt, pentru un novice în psihanaliză, cel mai bun avocat al lui Eminescu, pentru că el elimină orice speculații. Practic, între toamna lui 1877 și vara lui 1883, Eminescu a scris mai mereu și toată lumea este de acord că, în această perioadă, nici poezia lui Eminescu, nici articolele din presă nu cunosc un declin al formei sau al fondului; până în ziua de 28 iunie 1883, când, brusc, se zice că s-ar fi rupt ceva într-însul, nu se știe ce, cum și din ce cauză. Nu se știe, nu se întrebă, dar se zice! Se zice cu foc!

Un exemplu: doctorul Nica pune cap la cap tot felul de fapte „auzite”, dându-le interpretarea care susține cel mai credibil teza proprie. Poate, are dreptate și, prin înșirarea respectivelor citate, reușește să reconstituie fragmentar adevărul, deși, sincer să fiu, tare mă îndoiesc de asemenea sentințe. Fiindcă, tot el scrie: *„Starea sănătății sale se agravează treptat. Pradă unor tulburări psihice grave, Eminescu își dăruiește ultimele rămășițe de energie muncii de redacție și operei sale, care devine din ce în ce mai incoerentă, confuză, neinteligibilă, marcând fuga de idei. Noaptea de coșmar cu halucinații și obsesii, cu fobii și deliruri, alternează cu zile când starea lui părea neschimbată.”* Nu pot să-l contrazic, pentru că nu știu exact la ce se referă, dar nici el nu mă poate convinge, tocmai pentru că nu este explicit. Ca să vorbești de deteriorare treptată a sănătății, oricât de medic ai fi, trebuie să ai un punct de reper cert în realitate, privind debutul alunecării. Care este acela? Opera eminesciană *„devine din ce în ce mai incoerentă, confuză, neinteligibilă, marcând fuga de idei”*? Care sunt probele în acest sens? Cel care i-a suflat la ureche despre *„noaptea de coșmar cu halucinații și obsesii, cu fobii și deliruri”* nu i-a dat și exemple concrete? Iar halucinațiile nu puteau fi provocate și de tratamentul cu morfină? Întreb, nu dau cu parul!

Explicația poziției doctorului Nica, dar nu numai, pare să se găsească în următorul paragraf: *„Deși conținutul și forma ireproșabilă a redactării scrisorii [adresată de Eminescu lui Maiorescu] nu trădează vreun dezechilibru mintal, Maiorescu notase la 30 mai 1883, în jurnalul său, începutul de alienație mintală, pe care-l sesizaseră Slavici, Russu-Șirianu și alții...”* Ce

să înțelegem din această frază, care începe cu „*deși*”? Să pricepem că Maiorescu îl vedea pe Eminescu nebun chiar și când acesta nu dădea nici un semn că ar fi? Sau să credem că, *deși* nu era nebun, Eminescu *trebuia* socotit astfel?

Trebuie spus din nou, clar, răspicat, un lucru: afară de Maiorescu, care pare să fi fost urmărit de ideea că Eminescu are obligația să înnebunească, câțiva și-au „amintit” pretinse manifestări de alienare mintală doar *după* ce acesta fusese internat, iar majoritatea, chiar după moartea lui! În plus, „probele” lor sunt discutabile, nefiind relevante nici pentru diagnosticul pus de Șuțu și de Maiorescu, nici pentru tratamentul aplicat în secret. Cea mai bună dovadă că ne aflăm în fața unei făcături este faptul că, înainte de prima arestare, amicii lui Eminescu nici nu au purtat vreo discuție pe marginea așa-zisei lui „întunecări”, nici nu au notat, fiecare pentru sine, atitudini bizare, care să dea de gândit; altfel spus, nu au fost absolut deloc alertați de precaritatea sănătății lui. Nu e obligatoriu ca informațiile lor să fi fost generate de rea-credință, dar nu-i nici imposibil. Poate, unii au simțit nevoia să-și explice neașteptata izolare a lui Eminescu. Cert e că „amintirile” lor au compensat nejustificatele lipsuri existente în diagnoza stabilită de Maiorescu și Șuțu.

Pur statistic, merită menționat că hazardul a făcut ca majoritatea medicilor care l-au avut sub control direct pe Eminescu să fi aparținut minorității evreiești (fie ea din țară, fie de aiurea). Toți acești domni par să fi fost adeptii ideii că Eminescu suferea de sifilis – și, prin urmare, i-au prescris tratamentul folosit la acea dată pentru presupusa boală. Între ei, anonimul și funestul doctor Iszak, al cărui tratament pare a fi fost aprobat de Maiorescu și preluat, ulterior, de doctorul Șuțu.

Despre dermatologul Francisc Iszak (scris și Isac, Izac sau Iszac), născut în Galiția (la Lemberg), Ion Nica (și el medic) ne asigură că era cunoscut drept alcoolic de vază al Botoșanilor. În alte lucrări, se amintește că Iorga l-a numit „*doctor fără arginți*”, buna părere pe care o au anumiți autori despre Iszak bazându-se pe câteva rânduri scrise de Harieta, sora lui Eminescu, Corneliiei Emilian: „...*azi de este Mihai în viață, numai lui [Iszak] Mihai o datorește și ne va rămânea lui Mihai și mie,*

în tot restul vieții ca ceva sfânt numele lui”. Pare o ironie a soartei, întrucât cei mai mulți medici apreciază că Iszak i-a oferit un greșit tratament anti-luetic. Poate de aceea, poate din alte motive, Iszak s-a aflat în relație directă cu Maiorescu, chiar și atunci când legătura acestuia din urmă cu Eminescu era ca și ruptă. Dacă insist asupra acestui aspect, este și pentru că, la scenă deschisă, Maiorescu susținea că „nebulia” lui Eminescu ar fi ereditară – caz în care, normal era ca el să combată diagnosticul de sifilis pus de Iszak, nu să-l aprobe.

Am întâlnit situații în care unii autori, nemedici, ironizează calculele matematice făcute de Eminescu. A. Z. N. Pop, de pildă, le numește „*încercări paradoxale algebrice*”, care „*se repetă în ecuații și etajări absurde pe file de manuscris*”. Cred că aceasta rămâne una dintre probele care atestă că prea puțini autori au ținut cont de faptul că Eminescu a scris în urmă cu un secol. În plus, nu știu dacă „modelul Pop” al exegeților lui Eminescu era suficient de priceput în toate domeniile, pentru ca noi să luăm de bune toate calificativele date de el. În sfârșit, orice ecuație și orice „etajare” reprezintă rodul gândirii *într-un moment anume*. Dacă, mai devreme sau mai târziu, câteva dintre acestea se dovedesc absurde, nu înseamnă că autorul ar fi alienat. Mă îndoiesc că în toate manuscrisele unui mare fizician, să zicem, nu se găsește nici o greșeală care să stârnească azi zâmbete, deși, formal, legile fixe ale fizicii și geniul autorului ar face ilogică eroarea. Dacă alienarea lui Eminescu se demonstrează cu două-trei „*ecuații și etajări absurde*”, puse de el pe hârtie în timpul unor căutări despre care nu știm absolut nimic (dovadă destul de limpede a solitudinii și, nu în ultimul rând, a unicității lui), nu putem spune că elita oamenilor de știință reprezintă crema nebunilor de dintotdeauna, toți aceștia ajungând la puținele adevăruri luminate de fiecare în parte doar după un lung șir de încercări, supoziții și eșecuri, ce pot fi, astăzi, lesne catalogate drept expresii ale absurdului? Chiar nu ne ajung secolele în care omenirea a perseverat în ceea ce acum ni se pare culme a prostiei? De unde atâta trufie, să credem că tot ceea ce socotim astăzi a fi adevăr reprezintă realități imuabile?

Și, la urma urmei, de ce doar Eminescu face obiectul atâtor „dări cu părerea”? Din respect față de dânsul? Respectul

ne face să bolborosim polifonic de-un veac pe marginea „tipului” său de nebunie? Respectul ne face să-i atribuim intenții pe care doar ne imaginăm că le-ar fi avut? Respectul ne oprește să stopăm odată bârfa pe seama sa? Așa se manifestă, oare, recunoșterea valorii operei lui? Discutându-i bolile, gradul de școlire, amicitțiile sau iubirile? Adică, rolul „poetului național” este doar acela de neînsuflețit și inepuizabil obiect de studiu pentru medici, în vreme ce versurile sale nu slujesc decât drept pretext pentru șablonada criticii, care ne face pustiul de bine de ne îndoapă cu „traducerea” acelu Eminescu, care rezonează în statuile unor reci „*oameni de gust*”?

IMPLICAREA PRESEI

Manevre politice

O omisiune fără vreo explicație se găsește în următoarele rânduri ale lui Slavici: „*Când cu dezvelirea monumentului ridicat lui Ștefan cel Mare la Iași, Eminescu a scris poezia lui De la Nistru pân’ la Tisa, pe care avea de gând s-o citească la serbarea dezvelirii.*

S-a și dus la Iași, dar nu numai că n-a citit poezia, dar nici n-a luat parte la serbare.

Întors acasă, el era posomorât.

-Nu mi-am citit la dezvelirea monumentului poezia – mi-a zis el, fiindcă nu mă sâmțeam bine și eram chinuit de temerea ca nu cumva să zic ori să fac ceva nepotrivit cu împrejurările,

încât lumea să rădă de mine.

Era cu desăvârșire schimbat.”

Înnebunise Eminescu în tren? Îl trăsesse curentul? Ce să înțelegem? Că se temea să nu-l apuce tusea, ori că se va poticni la citit? Și de data aceasta, Slavici face pe naivul. Dacă din relatarea lui poți să înțelegi că Eminescu s-a dus la Iași cu poezia în buzunar, dar n-a avut curajul s-o citească, nu cumva să-l ia auditoriul drept smintit, de la A. Z. N. Pop aflăm altceva: „*Se știe că, ajuns în garnizoana Convorbirilor literare, el se duse de-a dreptul la bojdeuca lui Creangă, pe prispa căreia își chinui zadarnic mintea pentru un elogiu de circumstanță închinat eroului de la Valea Albă, pentru ca până la urmă să retranscrie o mai veche poezie de ritm popular*”. Bine-bine, dar de ce n-a citit-o? Tot neputință a minții?

Slavici a spus multe... Frazele citate nu par să aibă decât rostul de a pregăti afirmația făcută câteva rânduri mai jos, cu privire la Eminescu: „*Acum era oarecum pervertit, se supăra pentru toate nimicurile și era mereu preocupat ca nu cumva să fie luat drept smintit*”. Ne-am convins că, în cel mai rău caz pentru Eminescu, supărarea „*pentru toate nimicurile*” era o reacție bilaterală, Slavici fiind cel ce îi toca nervii, pretinzându-i, ca la armată, să execute un program anume și să mențină o liniște ca-n cimitir. Miră că el n-a rezolvat problema, oferindu-i lui Eminescu, spre găzduire, o altă cameră decât cea lipită de propriul dormitor (casa lui Slavici era un șir de asemenea încăperi). Teama de a fi „*luat drept smintit*” a fost o realitate la care se referă și alții, dar, spre deosebire de Slavici, aceștia susțin că ea a apărut doar după internarea la Șuțu și la Viena.

Reamintesc că, puțin înainte de a pleca la Viena în iunie 1883, Slavici se infiltrasse în societatea „*Carpații*”, pentru a-l putea informa pe Maiorescu despre cele ce se petrec acolo și, nu în ultimul rând, pentru „*a produce un curent în sensul ideilor noastre*”. (Prin urmare, atât Slavici, cât și Maiorescu au avut și scopuri obscure, nebănuite? Aveau, cumva, întâlnirile literare ale *Junimii* rolul de a le masca?) În aceeași scrisoare, datată 25 iunie 1883, el îl înscrie pe Eminescu între amicii „*mai așezați*”. Această apreciere dezinteresată, făcută cu doar trei zile înaintea arestării lui Eminescu nu se prea împacă nici cu pretinsa frică a

lui Eminescu de a fi luat drept smintit, nici cu faptul că afirmația că „*îndeosebi cu mine [Eminescu] se certa pentru cele mai mici deosebiri de vederi*”, nici cu aceea că „*acum era oarecum pervertit*”, toate descoperite *după* internarea lui Eminescu.

Și mai e ceva: la 6 iunie, se pare, Eminescu a citit *Doina* în fața junimiștilor, iar efectul descris de Iacob Negruzzi nu avea de ce să-i creeze trac: „*Efectul acestor versuri pesimiste care contrastau atât de mult cu celelalte ode ce se compuseseră cu ocazia acelei strălucite sărbători, fu adânc, indescriptibil. În contra obiceiului Junimii căreia nu-i plăcea să-și manifeste entuziasmul, pentru întâia dată de 20 de ani de când exista societatea un tunet de aplausuri izbucni la sfârșitul citirii, și mai mulți dintre numeroșii membri prezenți îmbrățișară pe poet.*” Să nu fi auzit conu' Slavici nimic de acel „*tunet de aplausuri*”, care răsunase „*pentru întâia dată de 20 de ani de când exista Junimea?*”

Sărbătoarea de care vorbește Slavici a avut loc la 5 iunie, „*în piața Palatului Administrativ*”. Ea este ceva mai amplu prezentată de Bacalbașa: „*Un incident care emoționează. La Iași este inaugurată statuia lui Ștefan cel Mare, la care solemnitate asistă și regele. Cu acest prilej, senatorul Petre Grădișteanu rostește un discurs spunând că din coroana de oțel mai lipsesc câteva pietre nestimate; urează regelui Carol ca să le câștige. Bineînțeles, Grădișteanu făcea aluzie la provinciile subjugate.*”

La București, mare emoție, la Viena și la Pesta emoție și mai mare. Ziarele conservatoare exploatează incidentul, iar l'Independance Roumaine, care e câștigată cu desăvârșire politiciii rusofile, atacă Austria și toarnă untdelemn peste foc”, din această cauză Emile Galli, patronul, fiind expulzat din România, curând după aceea, urmare deciziei Consiliului de Miniștri din 20 iunie 1883.

Urarea lui Petre Grădișteanu (avocat intrat în politică pe baricada conservatoare, dar, la 5 iunie 1875, ițit pe lista alcătuită cu ocazia constituirii Partidului Național Liberal, „*secția*” Rosetti) s-a făcut a doua zi, 6 iunie, cu ocazia banchetului din sala Teatrului Național, banchet oferit de Municipalitatea Iași și „*la care au luat parte 420 de invitați*”

din toată țara” (A. și T. Avramescu). Bacalbașa notează: „*La banchet au vorbit mai mulți oratori, iar seria toasturilor a încheiat-o Petre Grădișteanu, care a spus că «bea pentru toți absenții, pentru regina mai întâi, pentru președintele Consiliului și pentru toți miniștrii care nu sunt de față și, în sfârșit, pentru provinciile surori ale regatului nostru, precum Bucovina, Transilvania și Banatul care, din nenorocire, lipsesc coroanei regale, dar care nu vor lipsi poate totdeauna». Apoi, adresându-se regelui, i-a spus: «Coroana Maiestății-Tale e frumoasă, sire, dar îi lipsesc câteva perle; fie ca într-o zi să le aibă!».*”

Dacă ne gândim la reacția *Junimii* atunci când Eminescu a citit *Doina*, ne putem lesne imagina cam ce furtună ar fi stârnit ea, de-ar fi fost citită în mijlocul unei largi mase de oameni. Impactul pe care îl are și astăzi asupra românilor este edificator. Nu degeaba a fost ea interzisă în perioada comunistă – când se uscaseră Imperiul, dar rămăsese, de sămânță, Regiunea Autonomă Maghiară! De aceea, se poate bănuși că, în realitate, cauzele pentru care vocea lui Eminescu nu s-a făcut auzită „*la dezvelirea monumentului*” nu sunt nici o trecătoare indispoziție, nici lipsa de inspirație, ci faptul că evenimentul era o scenetă, ale cărei roluri fuseseră împărțite din timp, iar eventuala citire în public a *Doinei* ar fi dat complet peste cap rosturile „*serbării guvernamentale*”.

Cine l-a determinat pe Eminescu să nu citească poezia *Doină*? Cred că răspunsul cel mai demn de crezare tot Eminescu îl dă. La 12 iunie 1883, el a publicat un articol care se referă chiar la evenimentul în discuție. Citez:

„...*Dar regimul roșu nu a voit așa și a trebuit ca, după pielea de bronz a lui Ștefan cel Mare, să-și tragă el o porțiune de glorie și de mărire pe seama sa.*

Alții au luat inițiativa erigerii unei statue a lui Ștefan cel Mare, alții și-au depus obolul spre realizarea acestei pioase fapte; iar, când lucrul a fost de tot gata, când n-a mai rămas decât târnosirea, cum am zice, a statuei prin adunarea inimelor românilor în jurul ei și tămâierea ei cu amintirea faptelor eroului național, atunci iată deodată un guvern hrăpitor că îmbrânțește pe ctitori și ia el asupra-și să prezinte publicului scumpa imagine.

Mai mult decât atâta: porniți pe această pantă a hrăpirii, miniștrii duc la Iași pe deputații și senatorii creați de dânsii,

duc diferiți impiegați, spre a oficializa sărbătoarea.

Pun apoi în gura Maiestății Sale vorbele următoare:

«Încredințez Iașilor, leagănul Unirii, această statuă!...»

Cum? M. Sa, după guvernul roșu, poate încredința cuiva un lucru ce nu este al său? (...)

Într-adevăr, faptul acesta este cu atât mai cutezător cu cât, dacă s-ar cerceta listele de subscriere pentru erigerea statuiei lui Ștefan cel Mare, nu se va găsi să fi pus vreun ban într-acest scop unul măcar din toți cei ce au pus înainte individualitatea lor la inaugurare și au căutat să culeagă lauri de pe scumpa memorie a sublimului domn român! (...)

Ei bine, amestecul arbitrar al guvernului a depărtat acea masă mare populară care era gata să se rădice spre a merge la Iași, a ținut în rezervă chiar și partea cea mai cu greutate a populațiunii ieșene și în jurul statuei, pe lângă vreo trei sute de oficiali și oameni ai poliției bucureștene, aduși pe socoteala statului, n-a strălucit decât miile de jidovi, atrași de solemnitate ca spectatori, spre imagine spăimântătoare a stării de jale în care a ajuns patria eroului sărbătorit!

Dacă acum vom părăsi terenul arbitrariului guvernamental spre a caracteriza procederea guvernului ca act de administrațiune publică, ea ne înfățișează o tendință centralizatoare care dă dezmințire patentă principiilor profesate de către roșii preinși liberali (...)

Nu-și are logica aci obiecțiunea că, spre a da un caracter național serbării, guvernul a luat în mâinile sale organizarea ei.

Caracterul național este însăși fapta erigerii statuei. Nu e nevoie de stampila d-lor Rosetti-Brătianu pentru a se naționaliza o figură ce se venerează de către tot românul.

În fine, spre a nu-și dezminți năravurile, vameșii și fariseii au tulburat spiritul ce reînviază între noi după mai mulți seculi de repaus și l-au privat de contactul entuziast al tuturor românilor, adoratori ai săi.”

Așa stând lucrurile, crede cineva că, oricât ar fi vrut el, i s-ar fi permis lui Eminescu să citească *Doină* la serbare? Dacă „nu”, de ce l-ar fi mințit pe Slavici, când textul articolului l-ar fi dat imediat de gol? De ce minte Slavici? Poate, doar greșește; poate, însă, a mizat pe faptul că jurnalistica amicului Eminescu

era definitiv îngropată. Din întreaga relatare a lui Slavici, plauzibilă nu pare a fi decât afirmația că Eminescu arăta „*posomorât*” la revenirea în Capitală. Dar avea motive să fie altfel?

În fine, nu ar fi exclus ca evenimentul de la Iași să fi grăbit scoaterea lui Eminescu de pe scena publică. Atenta urmărire a lui Eminescu de către autoritățile austro-ungare este un fapt logic, pe care îl confirmă mai multe surse. Că Eminescu a iritat nu o dată Viena și Budapesta, se știe. Că nici ungurii, nici împăratul nu erau celebri prin deschiderea către dialog, la fel. De aceea, e posibil ca incidentul produs de Grădișteanu să le fi dat apă la moară. Ipoteza este cu atât mai plauzibilă, cu cât elogiile aduse politicienilor noștri de atunci nu prea sunt susținute cu fapte pe măsură.

„Curajosul” Grădișteanu? *”Face rău Austria că instigă cabale în contra noastră printr-un mizerabil ca Grădișteanu”* – notează Eminescu într-unul din caietele sale, la o dată neprecizată. N. Georgescu ne informează și el: *„Petre Grădișteanu a mers, în persoană, la Viena cu «trenul-fulger» să ceară scuze publice la împăratul pentru discursul cu pricina”*. Încheierea jalnică a toastului lui P. Grădișteanu apare ca o clipă de nebunie. Ce să facă o țară cu asemenea păpuși, în stare să se dea cu capul de pereți, la ordin? Se pare că niciodată guvernanții noștri n-au fost în stare să demisioneze, preferând să fie umiliți.

Și, spre a fi și mai clar cu ce soi de oameni s-a războit Eminescu, voi cita amply din cele scrise de Aristița și Tiberiu Avramescu referitor la urmările eroismului de vitrină al lui Grădișteanu: *„Campania de presă împotriva României a fost întreținută îndeosebi de cotidianul Pester Lloyd din Budapesta, «foaia primului ministru ungar» care, de pildă, într-un articol intitulat România urmează rostea amenințări belicoase, vizând însăși existența statului român independent: «Acei politicieni din București care au puțină memorie își vor aminti poate un oarecare moment al Congresului de la Berlin care era să devie fatal pentru România. Atunci a fost vorba nu numai de Basarabia ci de întreaga Românie și monarhia noastră n-avea decât să întinză mâna spre a-și apropia toată România împreună cu vitejii de la Plevna»*. Ca urmare a presiunii diplomației austro-ungare

guvernul român a fost nevoit să publice un comunicat în care se menționa: «Cuvintele acestea, în parte exagerate, în parte neexact reproduse au fost pronunțate prin surprindere d-o persoană care n-avea nici un rol oficial la acea solemnitate», precizând, în încheiere, că «nu poate decât a dezaproba în modul cel mai energic și pe calea oficială asemenea manifestații și tendințe orideunde ar proveni ele...» Dar nici acest comunicat oficial destul de clar nu a satisfăcut cabinetul austro-ungar, care a solicitat cu insistență ca guvernul român să formuleze o notă de scuze în care să condamne explicit manifestațiile împotriva integralității teritoriale a arogantului imperiu vecin și, totodată, să-și ia angajamentul (precum copiii de grădiniță și pionierii! – n.n.) că asemenea manifestări nu vor mai fi tolerate în viitor. Nota umiltoare, după ce a fost corectată de contele Kálnoky, ministrul de Externe austro-ungar, a fost înmănată oficial, la 23 iunie/5 iulie 1883, de către D. A. Sturdza ministrului austriac la București și dată publicității, câteva zile mai târziu, în cotidianul austriac Wiener Abendpost, la 29 iunie 1883.

Poți să nu remarci că arestarea și „înnebunirea” lui Eminescu au fost simultane cu închiderea scandalului diplomatic? Poți să nu remarci că austriecii n-au publicat nimic oficial până ce Emile Galli, patronul (expulzat) al ziarului *L'Independence Roumaine*, n-a părăsit România și (întâmplător?) Eminescu n-a ajuns la balamuc? Poți să nu te-ntrebi dacă soarta lui Eminescu n-a fost decisă de un târg politic?

Tardiv, succint, evaziv

Prezentarea în presă a evenimentului din 28 iunie 1883 a fost extrem de succintă și, în mod curios, primele știri au apărut la câteva zile după arestare și au fost atât de seci, încât puteau fi socotite de cititori inclusiv o ironie la adresa lui Eminescu – nu o dată întâmplându-se ca ziariștii să se povățuiască reciproc să se caute la cap. Să nu fi fost știrea crezută? Puțin plauzibil. Ba, chiar dimpotrivă, am putea zice, dacă ne amintim că multe dintre creațiile eminesciene erau socotite de concurenți și de dușmani drept „nesănătoase”, iar Ventura, așa cum am mai spus, scrisese în *L'Independence roumaine* că argumentele folosite de Eminescu nu erau ale unui om zdravăn, acesta necesitând asistență medicală.

Un exemplu, apărut cu câteva zile înainte de arestarea lui Eminescu, îl oferă N. Georgescu, care menționează că, la 17 iunie 1883, *Telegraful* a publicat următoarele rânduri: „*Nici nu știm dacă trebuie să-i mai luăm în serios pe cei de la Timpul, într-atât sunt de mari nepriceperile, ca să nu zicem altfel, pe care le scriu (...) O veche zicătoare românească zice că atunci când Dumnezeu vrea să piardă pe om îi ia mai întâi mințile. Numai astfel ne putem explica... De altfel, nici un om cu mințile întregi nu poate să scrie asemenea lucruri...*” Se pregătea, oare, terenul?

Și, totuși, de ce a întârziat atât de mult publicarea în presă a știrii că Eminescu „înnebunise”? O explicație destul de plauzibilă pare a fi aceea că arestarea s-a produs în deplin secret (caz în care data ei exactă, indiferent de cele scrise în procesul-verbal al Poliției, devine incertă). Crearea unui scurt interval-tampon, în care nimeni nu știa ce e cu Eminescu, făcea ca anunțul privind „nebunia” să devină mai credibil. Nu e exclus, însă, ca presa să fi fost manipulată din „înalte rațiuni de stat” (poate, de aceea ea nu a pomenit nimic de implicarea Poliției?), după cum se prea poate ca adevărul să fie, undeva, la mijloc.

Indiferent de motivație, primele informații referitoare la arestarea lui Eminescu au fost publicate abia la data de 1 iulie: „*Aflăm cu sinceră părere de rău că d. Mihail Eminescu, redactor la ziarul Timpul, tânăr plin de talent și înzestrat c'un deosebit geniu poetic, a căzut greu bolnav. Sperăm că boala sa nu va fi decât trecătoare și că în curând vom putea anunța deplina sa însănătoșire*” (*Românul*, 1 iulie 1883). Tot atunci, *Telegraphulu* anunța și el: „*Aflăm cu cea mai vie părere de rău că d. Mihail Eminescu, redactor al ziarului Timpul, a fost atins d-alienațiune mintală alaltăeri.*”

Ziua următoare, la 2 iulie, au putut fi citite *flash-uri* asemănătoare în *Poșta*, ziar gălățean („*Cu vie părere de rău anunțăm că d. Eminescu, eminentul redactor al ziarului Timpul, a fost lovit subit de un atac de alienațiune mintală. Dorim grabnica sa însănătoșire*”), în *România liberă* („*Confratele nostru Mihail Eminescu, un tânăr plin de talent și înzestrat c-un deosebit geniu poetic – cum îl caracterizează Românul -, este greu*

bolnav. Amicii săi îngrijorați de zilele unui bun amic, l-au condus Marți la casa de sănătate. Ei îl vizitează regulat și fac totul pentru a lui însănătoșire. Fie ca dorința lor să se îndeplinească cât mai curând.”) și în Națiunea: „Cu vie părere de rău aflăm că unul dintre cei mai talentați scriitori și ziariști, d. M. Eminescu, redactor la Timpul, a căzut greu bolnav. Dorim și sperăm, spre binele slăbuței noastre literaturi, ca însănătoșirea să fie cât mai grabnică.”

La 3 iulie, informația a fost preluată, în forme la fel de succinte de către *Binele public* („Cu durere am aflat, încă de acum câteva zile, că mult talentatul nostru confrate, d. M. Eminescu, redactorul ziarului Timpul, a căzut repede bolnav sub impresiunea unei mari nenorociri ce i s-a vestit din sânul familiei. Mult stimatul nostru confrate se află la casa de sănătate, unde, prin îngrijirile științei și a numeroșilor amici ce și-a știut câștiga, se speră a fi însănătoșit în curând și redat laboarei sale talentate, a cărei lipsă lasă un gol foarte și simțit în presa și literatura română.”), de *Războiul și, în fine, de Poporul* („Jurnalul Timpul a pierdut pe unul din principalii săi colaboratori, d. Michail Eminescu, ale cărui merite literare sunt bine cunoscute lectorilor. Acest june, de un talent admirat, fuse atins de o gravă boală. Suntem adânc mâhniți de soarta lui, mai cu seamă că d. Eminescu era unul dintre rarii scriitori politici cu convicțiuni profunde, nedesmințite prin nici una din faptele sale; și, dacă poate fi ascultată dorința noastră cea mai viuă, urăm să-l vedem curând sănătos la munca sa onestă și asiduă”); sincere sau nu, aprecierile subliniate veneau de la unul dintre dușmanii „de bază” ai lui Eminescu.

Toate aceste scurte mesaje formale sunt importante pentru că nici unul dintre ele nu face vreo referire la episodul *Capșa*, la tentativa de asasinare a lui Chibici ori la alte asemenea elucubrații. Mai mult, nu se vorbește nici măcar de intervenția poliției și/sau a infirmierilor, *România liberă* (unde activau Ocașanu, informator al Poliției, și D.A. Laurian – șef al numitei gazete și unul dintre junimiștii ajunși deputați cu concursul guvernanților) precizând că Eminescu ar fi fost condus la balamuc de „amicii săi îngrijorați”. Or, este improbabil ca scandaluri precum cel de la *Capșa* sau cel de la baia Mitrașevski

să nu fi ajuns la urechile ziaristilor (desigur, dacă nu sunt scorneli). Dacă întreaga presă a fost sau nu făcută preș guvernamental este greu de spus, însă ipoteza nu este imposibilă, mai ales într-un context în care patronul unui ziar de mare tiraj tocmai fusese expulzat. Oricum ar fi fost, lipsa unor întrebări elementare privindu-l pe Eminescu pare nefirească.

Peste o lună (1 august 1883), și în străinătate (Bruxelles), C. Mille și V.G. Morțun (ambii expulzați din România) scriau în publicația *Dacia viitoare*, sub titlul *Mihai Eminescu*: „*Politică! Politică! Hidră cu zeci de capete, uriașă, cu lungi brațe. Tot ce naște, tot ce viază, tu pe dată îl înăbuși și pe dată îl sugrumi. Ești picingina vremurilor noastre. Nimic nu atrage, nimic nu încântă ca tine. Tu dai azi ranguri și mărire, tu dai cinste celor ce n-au. Prin tine demagogii, lași în vorbe, mici în fapte, ajung miniștri, ghinărari; prin tine un G. Lecca azi e om de samă, ministru de visterie și pașă în Bacău, prin tine gogomanii de tot soiul trec de oameni prea isteți. Onoare ție, căci ești stăpâna noastră!*”

Dacă vre unuia din cei ce ți se închină i s-ar întâmpla, din păcate, să-l apuce un gutunar, jurnalele, toate, zilnic ar da samă dacă azi nasu-i curge mai tare sau mai puțin decât ieri și s-ar întreba cu smerenie când va putea oare să vie în deal la mitropolie și să mai toarne la brașoave. S-ar părea că țara geme pentru nasu-i pătimaș... Și dacă ar muri...! Vaete lungi, strașnică jale: după zisele lor! Țara ar fi în cumpănă de moarte și Româניהa prăpădită.

Ear dacă din întâmplare un om adevărat de samă, de cei de astăzi desprețuit, moare sermanul pentru noi, abea-i hărăzesc, ca de pomană, două, trei slove.

Eminescu a înnebunit. – Și de Eminescu, eată ce zic gazetele noastre, de la cea mai de frunte, până la cea din urmă: «Dl. Mihail Eminescu, redactorul ziarului Timpul a înnebunit. Dl. Paleologu va lua redacțiunea sus zisului ziar.» Eată tot. Nici două rânduri.

Bine, fie pentru jurnalist. – Nici că merită mai mult, căci a scris fără convingere, pentru a putea trăi. – Dar pentru poet? Nici un cuvânt!

Și cu toate acestea ăst om, în care se pomenește numai

jurnalistul, e poetul cel mai poet al României. Alexandrii (sic!) cât e Alexandri și mare bard latin, va fi doborât fără doar și poate în stima generațiilor viitoare – dacă limba românească se va mai vorbi – de acest jurnalist.

Cetituiți (sic!): Mortua est, Epigonii, Venere și Madonă, Împărat și proletari(u)? Cetituiți Doina, ultima sa publicare? Vezutați (sic!) neobositul seu crier rescolind impeștrîta noastră limbă și scoțând din ea vorbe de ani uitate, schimbându-l sub măiastra-i pană în giuvaere...

Ah! Înțeleg că a înnebunit. Nici că se putea altfel! I-a fost greu de micimea semenilor sei și le-a zis rămas bun.

Cu jale ne scriem pe mormântul minței sale, ultimele versuri din Scrisoarea a patra:

.....

Și în gându-mi trece vântul, capul arde pustiit,

Aspru, rece sună cântul cel etern neisprăvit...

Unde-s șirurile clare din viața-mi să le spun?

Ah! Organele-s sfărmate și maestru e nebun!

Noi, ca iubitori de tot ce e frumos și vrednic de laudă, zicem: Rușine vouă oameni lipsiți de simțiri și recunoștință, care dați uitării pe astfel de oameni în vreme ce înălțați la ceruri pe niște nemernici și niște lingăi, ear ca socialiști aducem jalnica noastră admirare celui ce-a scris: Împărat și proletariu.

Spancioc” (V. G. Morțun – n.n.)

„Mormântul minței sale”... Surprinzător cât de bine se suprapun ideile fundamentale ale textului de mai sus peste acelea ale lui Maiorescu – acesta din urmă stabilind începutul așa-numitei „degenerări intelectuale” în același moment și susținând, și el, că din 28 iunie 1883, Eminescu nu a mai produs nimic valoros. S-ar putea zice: dacă un socialist aciuat la Bruxelles și un conservator din București cad la pace pe această temă, or fi știind ei ceva! Dar dacă respectivul socialist și conservatorul și-au dat mâna împotriva celui pe care-l socoteau dușman comun?

„Ah!”, geme Morțun, devastat de compasiune, apoi continuă, înțepat de junghiuri la inimă și la ficat: „Înțeleg că a înnebunit. Nici că se putea altfel!”. Vai, vai, vai, îi vine și cititorului să zică, pe partea cealaltă, și numai o minune îl oprește să-și pleznească palmele din prea adâncă milă pentru durerile

lui Morțun. De după paravanul laudativelor aprecieri la adresa lui Eminescu, sticlește, însă, stiletul: Morțun repetă știrea că Eminescu „a înnebunit”, până ce ideea se înfinge în mintea cititorului suficient de bine, pentru ca, și noaptea, sculat brusc din somn, acesta să se declare convins de veridicitatea ei. Altfel spus, cred că avem de-a face cu o „șopârlă”, împachetată în elogii. De ce „șopârlă” și, în general, de unde suspiciunea? Pentru că și Morțun prea insistă asupra nebuliei, fără să ofere cel mai mic argument, care să o probeze.

În plus, scrisoarea lui a apărut la o lună după consumarea faptelor incriminate, dar aproape simultan cu epigrama lui Macedonski, al cărei text îl confirmă în mod indirect. Faptul că, la 8 august 1883, C. Mille și V. Morțun expediază, conform lui A. și T. Avramescu, o scrisoare prin care își arată „profundul dezgust” față de „mișeleasca epigramă a d-lui Macedonski”, felicitându-l, în schimb, pe G. Ventura. Poziția lor, publicată în Războiul (13 august 1883), nu schimbă cu nimic fondul problemei, întrucât Eminescu tot „nebul” rămâne. Ba, mai mult, se poate spune că intervenția lui Mille și a lui Morțun apare ca un fel de garanție a pretensei alienări.

Și mai este un lucru, chiar mai important: nu pot să spun că Morțun ar fi fost rău-intenționat, dar nu pot nici să nu observ că el este primul care îl taie în două pe Eminescu, împărțindu-l în Eminescu-poetul și Eminescu-jurnalisticul, și că tot el, Morțun, aproape propune ca scrierile gazetarului Eminescu să fie aruncate la gunoi: „...pentru jurnalist. – Nici că merită mai mult [de două rânduri în ziar], căci a scris fără convingere, pentru a putea trăi.” Nu cred că pentru Eminescu putea fi lovitură mai dură și mai nedreaptă și jignire mai mare decât acuzația că nu ar fi acționat din convingere, ci pentru a ciuguli, cum-necum, o firimitură de pâine. Despre evaluarea globală a jurnalisticii eminesciene ce să mai vorbim?! În mod curios, și aici, Morțun se află pe „linia Maiorescu” – linie perpetuată, parcă sub jurământ, de mai bine de un secol.

Amiciție statornică

Revista *Familia* a fost singura publicație care pare să fi

pus sub semnul îndoielii dacă nu alienarea, în sine, măcar gravitatea „bolii”. Poate, aceasta s-a datorat faptului că, pe 27 iunie, cu numai o zi înaintea arestării, revista publicase următoarea scrisoare trimisă de Eminescu lui Vulcan: *„Mult stimat domnule și amice. Mulțumesc pentru onorariul trimis – cel întâi pentru lucrări literare pe care l-am primit vreodată-n viață. În România domnește demagogia și în politică și în literatură; precum omul onest rămâne aci necunoscut în viața publică, astfel talentul adevărat e înecat de buruiana rea a mediocrităților, a acelei școale care crede a putea înlocui talentul prin impertinență și prin admirație reciprocă. Iartă-mi, stimat amice, acest ton polemic, dar te asigur că a fost pentru mine o rară mângâiere de a mă vedea remunerat dintr-un colț atât de depărtat al României, din Oradea-Mare, când în țara mea proprie nu voi ajunge nicicând să însemnez ceva, excepție făcând de cercul restrâns al câtorva amici. Ș-apoi să nu fiu pesimist?”*

(În *Critice*, Maiorescu nu amintește nici în treacăt problema plății poeziilor lui Eminescu. Ai crede că nu exista ofensă mai mare decât să-ncerci a-l plăti pentru publicarea lor. Concret, *„pentru poeziile lui... [Eminescu] se mulțumea cu emoțiunea estetică a unui mic cerc de amici, fără a se gândi la nici o satisfacție de amor propriu; dacă el se considera oarecum ca organul accidental prin care însăși poezia se manifesta, așa încât ar fi primit cu aceeași mulțumire să se fi manifestat prin altul, ne este permis a conchide nu numai că era nepăsător pentru întâmplările vieții externe, dar și chiar că în relațiile lui pasionale era de un caracter cu totul neobișnuit.”* Tot Maiorescu mai scrie că Eminescu își citea poeziile de *„parcă ar fi fost o lucrare străină de el. Niciodată nu s-ar fi gândit măcar să o publice; publicarea îi era indiferentă”* – și, ni se dă de înțeles, și banul pe care ar fi fost îndrituit să-l primească pentru acea poezie. Scrisoarea adresată de Eminescu lui Vulcan spune cu totul altceva și ce motiv aș avea să nu-l cred? Maiorescu chiar o fi avut impresia că, din moment ce Eminescu nu se văita, precis era mulțumit, sau insistența cu care repetă că era complet dezinteresat de toate cele lumești este argumentare *pro domo*?)

Foarte probabil ca Vulcan, care abia îi plătitise 35 de lei pentru șapte poezii (după unii, șase) fie să fi sperat în

însănătoșirea rapidă (caz în care nu mai avea rost să publice informația), fie să nu-i fi venit să creadă știrea. În orice caz, *Familiei* nu cred că i se poate imputa nimic, mai ales că, în timp, de câte ori a aflat noutăți despre Eminescu, le-a transmis cititorilor. Deși nu se prea vorbește despre aceasta, relația dintre Eminescu și românii din Austro-Ungaria a fost mult mai puternică decât s-ar părea (spre supărarea Vieno-Budapestei). Ea pare să se fi alterat după „îmbolnăvirea” lui Eminescu. Poate, de vină au fost acei câțiva transilvăneni, care, dacă procesul-verbal al Poliției este autentic, i-au făcut cel mai mare rău cu putință. Poate, explicația e mult mai complicată, în ea însumându-se suspiciuni inerente, frustrarea de posibilitatea de a se exprima public, schimbarea radicală a modului de trai, dependența financiară, lipsa unei ocupații și atâtea altele.

Primul anunț apărut în *Familia* datează din 17 iulie 1883 și nu face nici cea mai vagă trimitere la vreo afecțiune psihică: „*Dl. Mihaiu Eminescu, unul dintre cei mai buni poeți români, pe care cu mândrie îl aveam în cununa colaboratorilor noștri, zace bolnav la București; dorim din inimă ca boala-i să fie trecătoare și în curând să ne putem bucura de accentele lirei sale*”. La 28 august, după ce scandalul Macedonski-Ventura făcuse ca „nebulia” lui Eminescu să pară certă și naturală ca răsăritul soarelui, *Familia* „*întregea cititorilor ardeleni*” (vorba lui A. Z. N. Pop): „*Sărmanul Eminescu! Am anunțat înainte cu câteva săptămâni că distinsul poet și colaborator al nostru dl. Mihai Eminescu este grav bolnav și ne-am exprimat dorința de-a-l vedea cât de curând vindecat. – Durere, dorința noastră nu s-a realizat; amicul nostru fu lovit de boala cea mai înfricoșată, de alienațiunea mentală. El nu mai cântă, căci lira i-a căzut din mână. Deci astăzi orice rămășiță literară a nefericitului poet are o valoare și mai mare. Noi posedăm trei poesii inedite ale lui, pe care, dimpreună cu altele deja publicate de noi, ni le-a dat pentru Familia. Una din aceste este și cea din numărul prezente.*”

Precum se vede, Iosif Vulcan nu numai că i-a stabilit numele Eminescu, dar a fost și singurul om de presă din teritoriile românești străvechi care îi spunea Mihai/Mihaiu, nu Mihail sau Michail, cum i se spunea în... România acelor vremuri.

Legat de cei 35 de lei primiți de la Vulcan, Șirianu

povestește ce s-a ales de acei bani. Invitat de Eminescu „*la pastramă și la vin*”, îl urmase fericit „*La Fudulu*”, un tractir din Obor. „*Era de nerecunoscut... Mă lua la braț, mă ciupea de nas, îmi turtea căciula cu palma. Râdea, spunea hazuri...*” După ce s-au ospătat „*împărătește*”, o luaseră iar spre casă, Eminescu zicându-i pe drum, „*foarte amuzat: «Hehei, ciobane, tare-aș vrea să-i văd chipul lui unchiu-tău [Slavici]. Ce maximă morală ne-ar spune oare Herr Professor de ne-ar vedea așa?...»*»

Brusc tace. Se oprește. Îl imit mirat. S-a schimbat la față într-o secundă. Privește atent, concentrat, ceva, pe șosea. Mă uit într-acolo. Un dric!.. După dric, un copil. Singur... Simt că macazul sufletului a cotit pe altă linie. Eminescu, fără un cuvânt, a dispărut de lângă mine... E lângă copil, tot fără vorbă, l-a luat de mână. Copilul tresare... Eminescu scoate două patace mari de argint (pataca era o monedă valorând 5 lei – n.n.), i le întinde – Ține, să-i dai bunichii. – Mulțumesc, domnule, zice copilul. A pornit sub bura rece, cu pasul lui ușor, cuminte. Eminescu privește după el, până ce silueta subțire se topește în ceață. Și mie îmi spune parcă răstit: – Hai, ciobane! Acasă!”

Dat afară pe scara din dos

Din întreaga presă românească, reacția cea mai neașteptată a avut-o *Timpul*. A doua zi, după ce „problema” fusese atacată de *Telegraful* și de de ziarul guvernamental, poate silit de anunțurile apărute în pagina lor, poate recunoscător acestora, *Timpul* precizează: „*Cu începere de astăzi 1 iulie, direcțiunea politică și redacțiunea ziarului Timpul este încredințată d-lui Mihail Paleologu*” (2 iulie 1883). Nici un cuvânt despre Eminescu. De ce? Dintr-un subit și neașteptat acces de gingășie, sau pentru că această mutare era necesară spre a-l trece pe Eminescu (redactor, ale cărui responsabilități oricum fuseseră diminuate în comparație cu cele din anul 1880) în masa mai largă a colaboratorilor ziarului? S-ar zice că a doua variantă este cea adevărată, căci, în numărul următor, *Timpul* anunță: „*Unul dintre colaboratorii acestei foi, d. Mihai Eminescu, a încetat de a mai lua parte în redacțiune, atins fiind în mod subit de o gravă boală. Ne place însă a spera că lipsa dintre noi a acestui stimat confrate, nu va fi decât de scurtă*”

durată și că ne va fi dată fericirea de a anunța revenirea sa sănătos la funcțiunile de până acum” (3 iulie 1883).

Atitudinea *Timpului* va fi sancționată de o singură publicație, *Războiul*: „*Timpul, organul partidului conservator, are ca director răspunzător pe d. Mihail Paleologu, cu începere de ieri. Același ziar anunță că d. Mihail Eminescu, șef-redactor al Timpului și unul din cei mai distinși poeți și publiciști români, tânăr înzestrat c-un deosebit talent și c-o inimă și mai deosebită, a fost atins în mod subit de o gravă boală. Dorim o completă și repede însănătoșire confratelui nostru.*

Cu această ocaziune, ținem a releva o eroare strecurată în foaia conservatoare, când zice că d. Eminescu era unul din colaboratorii ei. Noi știm că d. Eminescu era primul și cel mai eminent scriitor al Timpului” (3 iulie 1883).

După cum s-a văzut, afară de *Telegraful român* și de *Poșta* (ziar local, fără prea mare impact în rândul publicului), gazetele nu specifică natura bolii. *Timpul* copiază stilul adversarilor de la *Românul*, vorbind de „o gravă boală”, dar nu indică nici unde, când și cum s-a manifestat. Delicatețe? Chiar dacă am admite această explicație pentru cei de la *Timpul*, a crede că ea mai funcționa și în cazul ziarelor la care Eminescu avea dușmani de moarte apare drept excesivă bunăvoință. Mai degrabă, e vorba de necunoaștere – lucru firesc, dacă ne gândim ce și cum s-a întâmplat, de fapt. Posibil ca, la început, prin târg să nu fi umblat decât vestea că Eminescu fusese internat la Șuțu – fapt care trimitea automat cu gândul la alienarea lui mintală (turburare ce putea lua nenumărate forme, incert delimitate la acea vreme). În felul acesta, din nimic, dar cu răbdare, încet-încet, ideea nebuniei a devenit indubitabilă, fără a necesita vreun argument. Abia ulterior arestării, au apărut poveștile cu revolverul, înflorite după puteri, dar doar foarte târziu puse pe hârtie și nici atunci într-un „scenariu” fluent, logic, credibil. Tentativa de a stabili cu precizie persoana care a lansat zvonul rămâne, cred, un demers (aproape) imposibil de finalizat.

De neînțeles este și motivul pentru care *Timpul* a socotit necesar să spună explicit că „*d. Mihai Eminescu a încetat de a mai lua parte în redacțiune*”, atât vreme cât acest lucru putea fi

dedus de cititor prin absența articolelor eminesciene. Precizarea marchează disocierea totală a redacției de persoana lui Eminescu – cu idei cu tot! Ea te face să te gândești doar că s-ar fi petrecut lucruri de o gravitate cu adevărat deosebită, pe care ziarul le trece sub tăcere din motive „lesne de înțeles”, dar... neștiute. Prima parte a anunțului întărește cititorului convingerea că vorbele următoare („*Ne place însă a spera că lipsa dintre noi a acestui stimat confrate nu va fi decât de scurtă durată*”) sunt pur formale și că, prin urmare, Eminescu nu va mai reveni în veci la *Timpul*. Faptele aveau să arate că, mai mult, deși va primi ajutoare bănești din partea unor junimiști, nici în cercul acestora nu va mai fi invitat.

Oricum am suci lucrurile, poți să nu fii suspicios pe zorul și pe modul brutal în care *Timpul* a scăpat de Eminescu – dându-l afară, ce s-o mai ocolim? – și pe ușurința (complicitatea?) cu care a fost tratată chestiunea de Maiorescu și de *Junimea*? Întrucât, *la data publicării acestei decizii, doctorul Șuțu și echipa sa nu îi stabiliseră încă un diagnostic lui Eminescu* și, prin urmare, nu se putea ști dacă afecțiunea nu avea să treacă în scurt timp, rezultă că *hotărârea Timpului a constituit un act de voință cu nimic influențat de starea reală a sănătății lui Eminescu*. În cel mai fericit caz, el a folosit „tărășenia” din 28 iunie 1883 drept pretext pentru realizarea unui scop mai vechi. Nimeni nu a zis nici „câr”.

Cum se motivează atâta duritate față de cel care a ridicat tirajul și importanța ziarului? Cum să-i faci brânci ca unui inamic? Au primit anumiți conservatori o „despăgubire”? Să fi fost Eminescu dușmănit nu numai de liberali, ci și de conservatorii mai influenți? Devenise el chiar atât de primejdios pentru politicieni, încât, pentru a-i pune căluș, aceștia nu s-au mai dat înapoi de la nimic? Așa cum am văzut, sigur este că nu a avut printre ei numai prieteni (dacă, într-adevăr, i-o fi fost vreunul mai mult decât amic!). Cum să-ți explici faptul că, deși – teoretic – erau rivali ai guvernanților, căutând să le speculeze orice greșeală, nici unul dintre ei nu a încercat să afle cu precizie ce s-a întâmplat, în realitate? Inclusiv datorită poziției lor, *vreme de aproape trei decenii (până în 1911, când sunt*

tipărite succinte ale amintiri ale lui Ciurcu), nimeni nu va spune, cât de cât coerent, cum s-au derulat lucrurile.

Poți să rupi total această anomalie de existența relațiilor nu tocmai cordiale dintre Eminescu, de o parte, și Lahovary, Cantacuzino, P.P. Carp ori generalul Manu, de cealaltă? Câtă vreme se știe că unii lideri ai conservatorilor nu știau cum să-l oprească din scris, ajungând la aranjamente de genul celui relatat de D. Vatamaniuc (potrivit căruia, scopul real al amabilității lui Mandrea, atunci când i-a oferit lui Eminescu să stea în conacul său de la Florești, era acela de a-l trimite din București), ce argument am avea că „lucrăturile” lor s-au oprit aici? Ba, poți uita că, după „înnibunire”, până în toamna lui 1888, Eminescu n-a mai avut ce căuta în Capitală, decât ca „turist”? Poți uita că, atunci când a cerut să i se trimită propriile manuscrise, Maiorescu (cel care, după moartea autorului, avea să le „doneze” Academiei, deși nu fusese nici o secundă proprietarul lor de drept!), i-a răspuns cu o interminabilă tăcere, care nu numai că nu era semn de bună creștere, dar îl transforma pe venerabilul critic literar în infractor de drept comun (astăzi, l-am putea încadra la „furt calificat”, întrucât beneficiarul Maiorescu a intrat în posesia manuscriselor grație ajutorului a cel puțin încă o persoană)? Poți face abstracție de faptul că Eminescu a mai ajuns în București abia spre finele lui 1888 și că, doar câteva luni mai târziu, a fost din nou internat la Șuțu, de unde a ieșit gata autopsiat și batjocorit, dacă ne gândim la modul incalificabil în care a fost tratat creierul lui, după autopsiere?

În lucrarea sa, N. Georgescu constată: „*Faptele arată că exact la 17 martie 1884, când poetul însănoșit pune piciorul pe peronul Gării de Nord, ziarul Timpul, instituția sa, locul său de muncă, se desființează: fuzionează cu Binele public*”. Cum în investigația sa aceasta nu era prima coincidență, autorul concluzionează că atari întâmplări sunt „*ori potriveli infailibile, care țin de destinul cel mai de sus, ori mașinațiuni puse cu grijă și atenție în calea vieții poetului. De ce forțează, de pildă, Titu Maiorescu drumul poetului la Veneția?*”

Aici trebuie făcute două precizări. Întâi: într-adevăr, *Timpul* și-a încetat apariția la 17 martie '84 (în urma fuzionării

celor două titluri rezultând un al treilea, *România*), dar, potrivit jurnalului lui Maiorescu, Eminescu a sosit în Capitală zece zile mai târziu, pe 27 martie. Cât privește explicația drumului la Veneția și Florența, aceasta pare a se găsi în scrisoarea prin care, la 10 februarie 1884, doctorul Obersteiner, de la casa de sănătate a doctorului Leidesdorf, din preajma Vienei, îi recomanda nominal lui Titu Maiorescu Italia pentru un scurt voiaj al lui Eminescu, întrucât „*întoarcerea sa în țară din felurite puncte de vedere (?) încă nu se poate recomanda*”. La 8 martie, Maiorescu îi scria lui Chibici-Revneanu că „*Teod. Rosetti a oferit d-lui Eminescu să șadă la țară la d-sa, la Solești câtva timp*”. Propunerea era tardivă: Eminescu părăsise sanatoriul și, în absența unei precizări contrare, putem deduce că doctorii îl socoteau vindecat. Scopul invitației pare a fi fost tot acela de a-l ține departe de București și de presă. O vreme, Eminescu a ezitat, apoi, spre spaima lui Maiorescu, a ales Capitala. La insistența lui Chibici de a-i scrie lui Slavici, pentru ca acesta să-i găsească o locuință, Eminescu a dat de înțeles că „*preferă să rămână la hotel, căci – îi raporta Chibici lui Maiorescu – tot îmi răspunde că n-are ce-i scrie d-lui Slavici*” (ca și altor amici, de altfel). Insinuarea răcelii în relațiile cu unii amici din Capitală pare să transpară cel mai bine din alegerea – obligarea? – lui Eminescu de a părăsi Bucureștii, spre a reveni la Iași.

Indiferent ce mecanism nevăzut a determinat reacția din iulie 1883 a celor de la *Timpul*, nu se poate spune că l-ar fi menajat pe Eminescu. Dimpotrivă, cele două anunțuri invocate au constituit, mai iute, un „sfat amical” dat tuturor, să se ferească de acest „nebu”; faptul că îi recunoșteau geniul *poetic* nu făcea decât să convingă publicul de „obiectivitatea” lor și să umbrească cealaltă sferă de exprimare ale geniului lui Eminescu, deși, culmea, acestea ar fi trebuit să fie mai folositoare conservatorilor, pragmatici ca orice politicieni. Milogeala fățiș organizată a probat, cred, cu totul altceva decât dragostea Opoziției față de Eminescu și dispreț arătat Puterii: prin ea s-a dovedit că, din clipa internării lui la *Caritatea*, Eminescu era o persoană moartă pentru public. „*Un mort frumos cu ochii vii*”, în jurul căruia s-a constituit – ad-hoc? – o nepermisă, nedorită și neoficială tutelă, care cerșea bani în numele lui, în ciuda protestelor sale.

O tutelă ce pare orbită de un singur țel, banul, și care, totodată îl umilește și întreține convingerea că „nebulia” nu i-a trecut nici o clipă. Paralele strânse nu i-au făcut mai frumoși pe cei ce agitău liste de subscripție, ci mai odioși. Prin ei, națiunea era invitată să facă eforturi pentru ca defunctul geniu ridicat din rândurile ei să nu moară de foame! Acuzațiile privind modul ordinar în care unii ar fi profitat de pe urma dramei lui Eminescu vin din prea multe direcții pentru a nu le contabiliza, chiar dacă unele dintre ele nu vor mai putea fi dovedite în veci.

Și, în mijlocul acestui decor, în care jegul intereselor dintre cele mai meschine se întretese și murdărește neputincioasa și nu neapărat binevenita compătimire autentică, trona Eminescu, conștient că, fiindu-i răpită posibilitatea de a se exprima în mod public, nu putea modifica cu nimic mersul lucrurilor. Căruța înainta, el putea fi văzut pe capră, dar hățurile erau mânuite de alții, ascunși în spatele său. Singurul lucru pe care îl mai putea face era să trimită scrisori prin care să ceară stoparea jignitoare milogeli. Refugiul său în muncă apare, inclusiv, ca o măsură de autoprotecție.

Lipsa accesului la mijloacele de comunicare, după arestare, a fost unul dintre efectele atitudinii nu tocmai amicale a șefilor *Junimii* față de Eminescu, în perioada 1883-1889. În acest sens, un indiciu de la sine grăitor poate să fie și faptul că un fragment din poezia *Dalila* (viitoare *Satira V* și, mai apoi, *Scrisoarea V*) a apărut prima oară la 1 ianuarie 1886, în *Epoca*, nu în *Convorbiri literare*. Faptul că *Epoca* era o gazetă întemeiată de Nicolae Filipescu, politician conservator (deci, de aceeași coloratură politică cu Maiorescu, dar nu neapărat mereu cu aceleași convingeri), este cu atât mai puțin liniștitor, cu cât nu se știe cum a ajuns manuscrisul la redactorul publicației și de ce nu a fost tipărit decât un fragment din poezie. *Dalila* va fi integral reprodusă în primul număr din *Fântâna Blanduziei*, din cea dintâi decadă a lui decembrie 1889; trebuie reamintit că tinerii întemeietori ai acestei reviste insistaseră ca Eminescu să fie patronul lor onorific.

În ediția a VI-a a poeziilor lui Eminescu, Maiorescu precizează că „*satira Dalila, dacă nu ar fi fost înlăturată ca un fel de variantă a actualei satire IV, ar fi primit poate o modificare*

radicală. Dar și așa cum le găsim astăzi, aceste poezii cuprind versuri de-o unică frumusețe și nu pot lipsi din opera lui Eminescu.” Ideea că *Dalila* (Satira V) ar fi „un fel de variantă” a *Satirei IV* s-o accepte cine-o vrea! Pentru a deosebi mărul de gutuie nu-ți trebuie un kilogram de diplome. Deși nu sunt specialist, mă încumet să cred că strania motivație a lui Maiorescu arată, mai degrabă, că ideea siluirii adevărului nu-i dădea coșmaruri: din moment ce Eminescu însuși dăduse poezia spre publicare, întâi la *Epoca* și, mai apoi, la *Fântâna Blanduziei*, cum putea Maiorescu să o înlăture „ca pe un fel de versiune a actualei satire IV”? De când și cu al cui mandat făcea dumnealui ordine în creația lui Eminescu, stabilind ce e valoros și ce nu, ce se tipărește și ce mai așteaptă?

Și-apoi, dacă Maiorescu știa că *Dalila* cuprinde „versuri de-o unică frumusețe”, care „nu pot lipsi din opera lui Eminescu”, cum de a sărit peste ea ca și când n-ar fi existat, acceptând includerea ei numai în urma unei intervenții în presă? Când a publicat patru variante ale poeziei *Mai am un singur dor*, deși Eminescu nu socotea încheiată nici una dintre ele (ca să nu mai vorbim de intimitatea aparte a temei), sau când, tot fără voia lui Eminescu, a tipărit și celelalte poezii, care formează grupul așa-numitelor „postume” (G. Ibrăileanu), nu a mai simțit nici o apăsare!

Mă tem că Maiorescu a greșit... intenționat și fundamental, atunci când a susținut că, după 28 iunie 1883, Eminescu a fost „terminat” intelectual. Dar eroarea (?) lui nu scuză seninătatea cu care Călinescu și marea echipă a zișilor „avizați” declară și pe gură și pe nas că, în ultimii șase ani de viață, Eminescu nu ar mai fi creat nimic demn de luat în seamă, inclusiv poeziile scrise în acest interval fiind, după acești domni, de a căror imaginație și bunăvoință se pare că atârână soarta literaturii române și a creatorilor ei, în chip fraudulos prezentate de către autor drept creații noi. Dacă acest soi de stimabili are dreptate, așteptăm cu nerăbdare să ne ofere texte eminesciene „ciudate”, drept probă a declinului intelectual. Așteptăm să ne demonstreze că, dacă Eminescu a scris mai puțin poezie în ultimii șase ani ai vieții, aceasta s-a datorat faptului că-i pierise brusc geniul poetic. Suntem pregătiți pentru orice răspuns, inclusiv acela că

geniul i-a fost furat de un șuț, în tramvaiul 41, pe podul de la Ciurel!

Un scandal bine gândit

Soarele a apus, în locul lui a apărut luna și ziua de 28 iunie 1883 a devenit istorie. Nimeni nu avea să se întoarcă prea curând la ea și, în nici un caz, pentru a o cerceta temeinic. Dacă ne luăm după presă, un timp, a fost liniște, nu s-a mai pomenit nimic de Eminescu. O muțenie de la care te puteai aștepta să se întindă la infinit, prima lună fiind cel mai dificil de trecut. O muțenie care, poate, arată inclusiv numărul și soiul prietenilor lui Eminescu și care se scuză printr-o altă întrebare: ce ar fi fost de spus în legătură cu un alienat mintal? Dar, când tăcea lumea mai bine, brusc, ca nuca-n perete, numărul din august al *Literatorului* publică următoarea epigramă:

*„Un X..., pretins poet – acum
S-a dus pe cel mai jalnic drum...
L-aș plânge dacă-n balamuc
Destinul său n-ar fi mai bun,
Căci până ieri a fost năuc
Și nu e azi decât nebun.”*

Singură, epigrama nu atrăgea atenția mai nimănui, din două motive: tirajul *Literatorului* nu băga spaima în populație, de mare ce era, și, în al doilea rând, nu se spusese direct și la unison că Eminescu ar fi nebun. În plus, pentru un cititor mai puțin informat, X putea fi la fel de bine Oricine și Nimeni. Posibil ca, în cazul ziaristilor, lucrurile să nu fi stat (chiar) la fel, deși asta nu schimbă prea mult lucrurile. Cum am mai arătat, Caragiale ne-a avertizat că nu se răcise Eminescu bine și, în privința lui, s-a mințit de pica frunza. Pe de altă parte, însuși exemplul lui Caragiale dovedește că degeaba știai unele lucruri, dacă, din varii motive, nu puteai sau nu te încumetai să le faci publice. Foarte probabil ca Macedonski să nu-și fi făcut probleme din cauza unei ipotetice replici a *Timpului*, dat fiind modul mârălănesc în care ziarul l-a dat afară pe Eminescu.

Dar a apărut același funest deputat-ziarist Grigore Ventura, omul care a pretins până în ultima clipă că, pe când, topit de căldură, zemuia în cofetăria lui madam Capșa, ar fi

descoperit primul „nebulia” lui Eminescu, în acea zi de 28 iunie 1883. Acest Ventura, parcă speriat că epigrama va trece fără a ști tot românul în cine țintea, a publicat într-o gazetă franțuzească de la noi (*L'Independence roumaine* / 4 august 1883) articolul intitulat „*Une infamie*”. Ventura scrie: „*Nu e nici o îndoială: prin această epigramă este vizat nefericitul meu coleg și prieten*”. Zgomotos și încărcat cu cel mai ieftin patetism, el bate din picior, apoi se dă cu fundul de pământ: „*Toți cei care au onoarea de o ține în mână o pană în România, nu pot să nu fie indignați de această acțiune. Eu, subsemnatul, om de litere și jurnalist, mă constituî în apărătorul bietului meu amic Eminescu, și-i declar domnului Macedonski că acțiunea sa este nedemnă.*”

Pretextând că-i ia apărarea, Ventura nu face altceva decât să spună în mod repetat și în tiraj mai mare că Eminescu ar fi înnebunit. Macedonski îi va răspunde, trimitând tuturor gazetelor din Capitală un fel de drept la replică, Ventura va ataca din nou (14 august 1883): „*Cât despre notița circulară pe care d. A. Macedonski a trimis-o mai multor ziare ca răspuns la lecția pe care i-am dat-o, nu cred că trebuie să-i răspund. Există fapte care-lucid pe cel care le comite. Pentru mine, d. Macedonski este un om moralmente mort, și n-am să imit conduita sa față de Eminescu, lovindu-l când e la pământ. Requiescat în pace!*” Obligat să relice, Macedonski apelează iar la epigramă:

„*V. proclamă prin ziare moralmente c-am murit.
Dar asupră-i avantajul ce-mi rămâne tot e mare
Din momentul ce afirmă și se știe de oricare
Cum că V. nici o secundă moralmente n-a trăit.*”

Cum Ventura nu e singur pe lume și cum preferă ca în locul câtorva rânduri scrise de el să se exprime „poporul”, iaca scrisoarea de grup, care-l beșteleşte de mai mare dragul pe inamicul Macedonski. Circul e mare, duelul fiind, probabil, urmărit cu sincer interes. Liber să scrie ce vrea în foaia sa, Macedonski îl atacă iar pe Ventura, dar și pe Eminescu:

„*Spre-a respecta pe năuciți
Și pe nebuni și pe tâmpiți,
V. puse muncă, puse zel
Dar ca dovadă de respect*”

*Din partea lui era mai drept
Să fi-nceput întâi cu el.”*

Se poate sesiza faptul că „polemica”, aparent datorată situației lui Eminescu, se poartă pe deasupra lui; astfel, nebunia sa capătă caracter aprioric, fiind socotită drept incontestabilă precum existența cerului. În vreme ce lumea este atentă la scandalul din presă, Eminescu se află închis undeva, după gratii solide, înghițind mâncare proastă, în pauzele dintre două doze de morfină, care numai zglobiu nu îl fac. Nimeni nu intervine în acest schimb de vorbe de șatră de lux, din care combatanții ies cu obraji roșii, dar nu din exces de pudoare.

Versurile primei epigrame citate i-au fost atribuite lui Macedonski, care a negat, unii autori precizând că, nici și pe patul de moarte fiind, nu ar fi recunoscut că i-ar aparține. Ion Nica amintește că, încă din primul număr al revistei *Junimea* din Botoșani, Macedonski a scris: „*Niciodată nu am adresat nici o epigramă lui Eminescu. Cea cu pricina era scrisă cu doi ani înainte de nenorocirea ce l-a izbit. Este o infamie, ce mi-a fost pusă în cârcă de oameni interesați să-și facă un steag și un titlu de glorie din ipocrita și falsa lor milă pentru cel pe care ei înșiși l-au împins în prăpastie.*” Prin urmare, *Macedonski nu contestă că ar fi autorul textului epigramei.* Sigur că el putea afirma că a compus-o la vârsta de trei ani, pentru că nimeni nu avea cum să-i conteste cu probe spusele, dar nici nu era obligat să-l creadă. Între creațiile literare nu știu să fi figurat vreodată epigrama „de sertar”, tocmai pentru că autorul nu specifică în mod explicit identitatea persoanei vizate. În cazul în care aceasta își exprimă supărarea, epigramistul poate face liniștit pe niznaiul, remarcând ironic că nu e vina lui dacă respectivul se simte cu bărzăunele pe căciulă și reacționează în consecință.

Din păcate, cred că există motive întemeiate ca încercarea lui Macedonski de a se disculpa să fie primită cu mari rezerve. În ceea ce privește sentimentele acestuia față de Eminescu, a vorbi de dușmănie sau de adversitate ar fi puțin spus, deoarece, comparativ cu turbata dihanie din sufletul lui Macedonski, dușmănia rămâne un sentiment de amicizie. Macedonski pare să fi fost ros de o ură patologică, a cărei constanță o face de-a dreptul macabră – ură simțită, probabil,

și de cititorii care i-au spart ferestrele casei ori i-au măsurat cocoșa cu bastonul, prin centru de Capitală, din nămiezi până-n culcare. Vizitat cu torțe aprinse și cu grație scuipat la colț de stradă, Macedonski a fost nevoit, un timp, chiar să plece în străinătate.

Trebuie resubliniat că, fără Ventura, epigrama lui Macedonski trecea ca și neobservată. La rândul lui, în absența ei, Ventura nu avea de ce să se lege. Prin urmare, în acest punct, *Ventura și Macedonski se intercondiționau, depinzând unul de altul*. A fost întâmplare? Au acționat deliberat? I-au manevrat Alții, fără ca ei să-și dea seama? Sigur este că, fără Ventura, epigrama trecea aproape complet neobservată.

Momentul în care a apărut epigrama lui Macedonski ridică mari semne de întrebare în ceea ce privește motivul real care a determinat publicarea ei. Să nu se fi gândit Macedonski că epigrama va stârni o asemenea furtună? Dacă Eminescu chiar era alienat mintal, ce sens mai avea epigrama? În cine lovea, de fapt, atâta vreme cât cel vizat nici măcar nu știa de existența ei și, chiar să fi știut, faptul nu mai era de natură să-l afecteze? Ce sens putea avea un atac tardiv, mai ales în condițiile în care epigrama exista de trei ani? Ce l-o fi determinat pe Macedonski să tacă mai bine de-o lună, pentru ca apoi să izbucnească atât de violent?

S-a așteptat ca publicul să se obișnuiască, treptat, cu dispariția lui Eminescu de pe scena publică? Simultan, zvonurile erau menite să pregătească fundamentul convingerii că Eminescu ar fi înnebunit? Toate scornelile susurate (îndeosebi) în urechea bucureșteanului trebuiau să ofere terenul ideal pentru afirmația finală, prin care Ventura, incriminându-l pe Macedonski că ar fi acționat „*nedemn*”, atunci când a scris că Eminescu se află la balamuc, nu a făcut decât să confirme informația și să o răspândească? A apărut epigrama lui Macedonski atunci când s-a socotit că, dată fiind slaba reacție la dispariția lui Eminescu, despre acesta se putea spune orice, fără teama că va fi apărut? Era Eminescu, în acea clipă, suficient de bine „preparat” chimic, încât să fie eliminate orice eventuale suspiciuni? Și lista întrebărilor de acest gen poate continua.

Replica lui Ventura nu viza fondul problemei (dacă

afirmația lui Macedonski este sau nu reală), ci aspectul strict etic: „nu se face” să ataci pe cineva ajuns neputincios (în cazul nostru, un biet „nebun”). Prin urmare, el este departe de a susține că, în esență, Macedonski nu ar avea dreptate. Dimpotrivă, intervenția lui vehementă nu face decât să întărească și să mediatizeze spusele acestuia! Cu alte cuvinte, Ventura și Macedonski transmit același mesaj, dar altfel împachetat.

Ventura afirmă: *„Există fapte care-lucid pe cel care le comite. Pentru mine, d. Macedonski este un om moralmente mort”*. Și a fost cât pe-aci să aibă dreptate, deși, atâta vreme cât nimeni dintre contemporani nu contesta că Eminescu ar fi fost nebun, Macedonski nu făcuse decât să spună un adevăr! Dacă riscai să devii *„un om moralmente mort”* doar pentru că ai prezentat în mod cinic sau răutăcios realități unanim acceptate, este clar cam ce statut dobândeai din clipa în care erai oficial declarat alienat mintal!

Cu toate că acest lucru nu s-a spus în mod explicit, îmi vine greu să nu mă întreb dacă, nu cumva, scandalul în discuție nu a avut, totuși, un rost: acela de a proclama, sub o formă savantă, decesul moral al lui Eminescu. Oricât ne-am feri de suspiciuni gratuite și, mai ales, de posibile scenarii, nu putem să nu observăm că tăcerea amicilor „clasici” ai lui Eminescu echivalează cu o aprobare atât a conținutului epigramei, cât și a intervenției lui Ventura. Ei acceptă (sau privesc cu nepăsare) afirmațiile potrivit cărora Eminescu *„până ieri a fost năuc”*, iar azi nu-i *”decât nebun”*, motiv pentru care locul lui e la balamuc!

În 1891, Alexandru Grama din Blaj scria despre Eminescu: *„n-a fost nici geniu, nici cuprins de lumea ideală (cum afirmase Maiorescu – n.n.), ci un biet versificator tare de rând, tâmpit pentru lumea aceasta, prin natura sa, prin ocupațiunile și tendințele sale și prin aerul social și literar în care a trăit. De unde mult rău fac mai cu seamă tinerimei noastre aceia care pe un atare om îl expun ca pe un geniu!”* Eminescu bun român? Ba pardon, *„german cu trup și suflet”*. Ilustrul Grama ne mai atenționează în privința lui Eminescu, avertizându-ne că *„Nicăieri el nu caută și nu-i trebuie în femeie decât ochi mari,*

negri, brațe rotunde, păr lung, încât îi vine omului a crede că o fi un emisar al Haremului, spre a aduna dintre români femei frumoase pentru magnații desfrânați ai Orientului.” Și, ca să știe de-o treabă, plăpânzimea-sa se încordează pe toc și trage concluzia: „*Purtat-a bietul român, în urma tristelor împrejurări ale timpului destule juguri. Așa rușinos însă ca jugul lui Eminescu n-a fost nici unul.*”

Dacă e să fim drepți, Grama poate fi amendat pentru opiniile sale despre Eminescu, dar, în nici un caz, nu poate fi socotit un incult. Problema nu e atât Grama, cât e Macedonski, cel care i-a scris acestuia, la 1 decembrie 1891, ca unei amoreze dedate criticii literare: „*Onorate domn, Din întâmplare îmi căzu în mâini prețiosul dv. studiu Eminescu. L-am citit cu o desfidare naturală. Mă așteptam la noi laude aduse nepieritorului. Disperasem într-adevăr de bunul-simț românesc. Dar scrisoarea d-voastră dovedește că adevărul, curând sau târziu, iese la lumină. V-a fost rezervat să fiți, dincolo de Carpați, singurul care să nu se închine minciunii. Eu această glorioasă onoare o am aici. N-a fost ultragiu care să nu mi se fi aruncat din această cauză. Ceva mai mult, Eminescu nu a fost ridicat decât spre a mă zdrobi pe mine și curentul antigerman reprezentat prin revista *Literatorul* (1880-1890). Dați-mi voie să întind mâna cordială unui confrate de luptă pentru triumful luminii. Vă felicit cu entuziasm și după părerea mea sunteți unicul român care a scris o cărticică completă și nepasionată. Ar trebui ca studiul d-voastră să se răspândească. M-aș însărcina bucuros să vă trec câteva printre amicii mei, negreșit că în mod grațios. Sunt, stimate domn, al d-voastră cu totul, Alexandru Macedonsky.*”

Mare e tupeul și trufia unora, Doamne! Dacă aș crede în sinceritatea acestor rânduri, ar însemna să-l jignesc pe cel care le semnează: ar însemna să-l socotesc imbecil. Și poate nu era.

Dar nu Macedonski i-a dat cea mai puternică și mai mârșavă lovitură lui Eminescu, ci gazeta *Telegraful*. Aceasta informa, la 1 septembrie 1883: „*mai mulți prieteni din Capitală, amici ai nefericitului Eminescu, s-au decis a*

contribui lunar pentru întreținerea amicului lor în casa de sănătate. D. T. Maiorescu are partea cea mai mare în această frumoasă și nobilă acțiune". Din această clipă, în zare se întrevăd, deja, cearceafurile listelor de subscripție. Cheta unui cerc restrâns este doar începutul, modelul fluturat sub nasul omului simplu, invitat să facă la fel. Această cerșetorie mediatizată l-a trecut pe Eminescu într-o stranie și nefericită postură de vedetă derizorie. Ce o fi fost în sufletul lui Eminescu, care cu doar două luni în urmă se socotea jignit dacă alții vroiau să-i achite consumația la local, numai el și Dumnezeu au știut.

Nu putem încheia povestea scandalului provocat de epigrama lui Macedonski fără a puncta unele nelămuriri, generate de lipsa oricărei reacții oneste de apărare a lui Eminescu, așteptate din partea prietenilor acestuia. Era periculos pe atunci să scrii despre asemenea fapte? Riscai să ajungi coleg de cameră cu el, la ospiciu? Dacă stăm strâmb și judecăm drept, nici nu mai poți să-i acuzi prea mult pe guvernanți: dacă până și amicii îl declarau nebun pe Eminescu, ce să creadă ceilalți? Sau de ce să-i aprobe Camerele o pensie, atâta timp cât nimeni din presă nu a sesizat că ar fi avut vreo contribuție importantă în acest domeniu, dispariția lui lăsându-i reci pe colegii de breaslă ori chiar bucurându-i? Ne place sau nu, se pare că, în acele vremuri (ba, aș zice, că și astăzi!), pentru a recunoaște adevărul despre Eminescu, aveai nevoie de ceva curaj atât față de alții, cât și față de tine.

Și mai este ceva: oare, în vara lui 1883, dintre toți cunoscuții lui Eminescu, nici unul nu aflase de implicarea lui Ventura, Siderescu și Ocășanu în arestarea lui? Dacă „nu”, înseamnă fie că s-a folosit cineva de numele lor, fără ca ei să știe (caz în care multe probe socotite a fi esențiale își pierd orice valoare), fie că numitul trio a păstrat secretul – atare situație dovedind că o forță aflată deasupra lui și pentru care a acționat l-a obligat să tacă. În cealaltă ipoteză, în care unii dintre amicii lui Eminescu au știut măcar în parte adevărul, dar nici nu l-au consemnat, nici nu l-au comentat, lucrurile se complică în mod neplăcut, solitudinea lui Eminescu putând fi explicată (și) prin moralitatea de două parale a cercurilor în care se învârtea.

Oricum ar fi, merită observat că, în timpul polemicii,

Recurs Eminescu

Macedonski nu a folosit implicarea lui Ventura în arestarea lui Eminescu drept argument împotriva acestuia – de unde putem deduce, de pildă, că nu știa de ea (lucru mai puțin plauzibil în cazul în care povestea de la Capșa nu e inventată de la un capăt la altul) sau că ura împotriva lui Eminescu era mai mare decât pornirea față de Ventura. În egală măsură, însă, avem motive să ne întrebăm dacă, nu cumva, durul schimb de replici dintre Macedonski și Ventura nu a fost doar de suprafață.

LEGEA FĂRĂDELEGI

Șmecherii avocățești

În ziua de 18 ianuarie 1884, Maiorescu nota în jurnal, referitor la Eminescu: „Și-a revenit deci pe la 5/17 Ianuarie, după vre-o 6 luni și 8 zile”. Prin urmare, se poate deduce că, potrivit lui Maiorescu, din data arestării și internării sale (28 iunie 1883), Eminescu ar fi fost permanent rupt de realitate. De altminteri, în scrisoarea din 10 februarie 1884, Maiorescu însuși îl informa pe acesta că ar fi trăit „ca în vis în aceste 6-7 luni” (iunie 1883 – ianuarie 1884), în alt paragraf scriind și că ar fi „avut un deliriu continuu de peste 5 luni”.

Prin urmare, din motive de sănătate, în perioada delimitată de Maiorescu, „protejatul” lui ar fi fost incapabil să-și exercite drepturile civile. În mod normal, întrucât se socotește că nu are capacitatea de a-și apăra interesele, orice alienat (sau debil) mintal este „pus sub interdicție”, prin sentință judecătorească. Certificatul medical semnat de doctorul Șuțu la 5 iulie 1883, atestând că Eminescu ar fi „atins de alienație mintală în forma «manie acută»” și că această stare „reclamă o căutare serioasă în un stabiliment special”, era de așteptat să determine Justiția să-i desemneze un consiliu de familie, compus fie din rude, fie din prieteni sau din alte persoane de încredere.

De altminteri, primul-procuror a și cerut președintelui Tribunalului Ilfov „măsuri pentru regularea averei”, dar curatela nu s-a acordat, rezoluția pusă de primul-președinte pe cererea acestuia fiind, apreciază A. Z. N. Pop, „de cea mai inexpertă comoditate”. Textul ei este următorul: „Nu este curatelă, de oare ce Eminescu nu a încetat din viață, ci numai e alienat”. Într-adevăr, curioasă decizie, care te face să te întrebi „de ce?”. Neștiință? Aproape imposibil, dacă ne gândim atât la funcția magistratului, cât și la faptul că majoritatea curatorilor au în sarcină interesele unor persoane vii, mai rar întâmplându-se ca ei să răspundă doar de moșteniri vacante. Dar, chiar admitând că semnatarul rezoluției a fost neatent sau beat, să spunem, ideea de „inexpertă comoditate” poate fi acceptată doar până la un punct, pentru că lipsa vreunei insistențe din partea prietenilor pentru a obține rectificarea deciziei apare în egală măsură ciudată. Și iar, „de ce?”.

Se temea Cineva că, prin acceptarea curatelei și numirea unei (unor) persoane, care avea chiar obligația de a-l urmări îndeaproape și continuu pe Eminescu, apărea riscul ca respectivul curator să afle, involuntar, amănunte ce nu trebuiau știute? Sigur este faptul că nu numai primul-președinte s-a arătat împotriva instituirii curatelei! Și, cum nu văd ce avantaj direct avea el din acest refuz, care mai încălca și legea, ne putem gândi că s-au făcut niscaiva presiumi asupra lui, ori că a fost „stimulat” într-un fel sau altul să facă pe naivul. Explicații ipotetice ale respingerii curatelei pot fi, deci, multe. Epoca își avea tipicul ei, pe care nu-l descifrăm astăzi decât vag, și, în plus, câtă vreme în privința internării lui Eminescu s-a mințit atât de sfruntat, ce-ar mai fi imposibil?

În aceeași ordine de idei, nu poate fi ignorat nici faptul că, prin instituirea tutelei, apăreau, cum spuneam, responsabilități. Acel Cineva care se obliga să-i reprezinte și să-i apere drepturile civile, devenea implicit răspunzător și de lucrurile aflate în proprietatea lui Eminescu. Atâtea câte erau, fără acordul curatorului, ele rămâneau inaccesibile unui terț. De pildă, nimeni nu putea da spre publicare o notiță al cărui conținut deservea pe Eminescu. Ca să tipărească poeziile acestuia în volumul știut, Maiorescu trebuia să obțină acordul curatorului. Cum se știe, acest „cadou” de Crăciun l-a iritat în mod deosebit pe Eminescu, inclusiv pentru că „ocrotitorul” nu l-a consultat deloc înainte de a-i folosi lucrările ca pe propriile lui creații.

Resemnarea (?) cu care amicii lui Eminescu au întâmpinat hotărârea de nepunere a acestuia sub interdicție trebuie privită ținând mereu cont de faptul că nu există nici o mărturie concretă privind felul în care decurgea o vizită a amicilor lui Eminescu la ospiciu. Toate referirile sunt evazive – și, nu o dată, contradictorii. În afară de aceasta, unele relatări sunt semnate de persoane care, în alte ocazii, e drept, s-au dovedit a fi mincinoase. Nu putem ști astăzi cum se derulau întâlnirile lor cu Eminescu. Cunoaștem, însă, chiar din spusa unor medici, că starea lui de sănătate s-ar fi agravat după internare – fapt care poate readuce în atenție întrebarea dacă, nu cumva, abia atunci a început „boala”. De asemenea, dacă Eminescu bănuia a cui victimă era, atunci de ce ne-ar mai mira

că îi trata ca pe niște străini, cu care nu voia să aibă de-a face? Dacă Eminescu nu putea interveni legal împotriva internării lui forțate, boala nefiind palpabilă, existența curatei și modul în care acționau curatorii impuneau, obligatoriu, documente clare. Or, se pare, nimeni nu a vrut să se dea legat într-un asemenea act oficial.

În mod ciudat și nelămurit de biografi, după arestare, s-a ivit, nu se știe de unde, un anume avocat Nica. Numele lui apare întâia oară chiar în ziua următoare arestării, într-un proces-verbal încheiat (tot) de comisarul Nicolescu, cu ocazia desigilării pentru câteva minute a locuinței lui Eminescu, spre a se lua de acolo un costum de haine, necesar lui Eminescu la ospiciu. Era Nica un avocat numit din oficiu? De cine și de ce, atâta vreme cât nu trecuseră nici 24 de ore de la arestare? Numele lui Nica mai figurează și în jurnalul lui Maiorescu, alături de alte cinci, care, se va vedea, în pofida deciziei judecătorești, compun un nedeclarat consiliu de familie. Foarte probabil să fie vorba de T(h)eodor Nica, cel care l-a convins pe Eminescu să împrumute banii necesari internării fratelui său, Nicu, și, totodată, unul dintre cei 12 junimiști care, mulțumită liberalilor, au ajuns deputați (B. Bossy, P. P. Carp, I. Ianov, D. A. Laurian, T. Maiorescu, I. M. Melik, I. Negruzzi, Th. Nica și V. Pogor) sau senatori (Leon Negruzzi, I. Diamandi și Dim. G. Rosetti).

A. Z. N. Pop încearcă să motiveze stupefianta rezoluție pusă de primul-președinte al Tribunalului pe cererea de instituire a curatei, precizând că averea lui Eminescu ar fi fost „*inexistentă*”. El nu numai că se preface astfel a nu ști că averea este totalitatea bunurilor aflate în patrimoniul cuiva, dar și ignoră vădit principala comoară a acestuia: manuscrisele.

Despre „*lada cu manuscrise*” s-a scris mult, dar nimeni nu a precizat vreodată dimensiunile ei reale. Faptul că unii vorbesc chiar de două asemenea lăzi sporește confuzia. Cert este doar că la Academie, prin Maiorescu, au ajuns 47 de caiete eminesciene. Desigur, nu poate fi ignorat faptul că, la acea dată, pentru majoritatea oamenilor, respectivele manuscrise nu reprezentau mare lucru. Au existat însă și prea destui care să le aprecieze. Refuzul lui Maiorescu de a le înapoia lui Eminescu,

atunci când acesta i le-a cerut, în 1887, este o clară dovadă în acest sens. Faptul că nici Matei Eminovici nu a putut intra în posesia lor, deși s-a străduit și deși era moștenitor legitim al fratelui său, precum și neașteptata preluare a lor (în temeiul nu se știe cărei legi) de către criticul-avocat Maiorescu, constituie alte două probe că acele caiete fuseseră bine evaluate de către cei interesați și pricepuți. În fine, donarea lor de către Maiorescu, Academiei Române, precum și acceptarea respectivei donații atestă, în plus, că manuscrisele lui Eminescu au fost scump prețuite de către cei avizați.

După arestare, lui Eminescu i-a fost spartă locuința

Matei Eminovici s-a interesat în scris de soarta fratelui lui și, urmare demersului său, la 23 iulie 1883, Tribunalul București a trimis Prefecturii Capitalei adresa cu numărul 9098/83, iar de la aceasta, răspunsul a ajuns la petentul Matei Eminovici:

„D-lui Prefect al Poliției Capitalei

Am onoare a vă înainta reclama aceasta în original, petițiunea D-lui locotenent Eminovici, înregistrată la nr. 5750/83, comunicându-vă în același timp că până în prezent nu s-a luat de acest tribunal nici o dispozițiune pentru punerea sub interdicție a fratelui Mihail Eminescu, aceasta spre facerea celor de cuviință.

Primit adresa,” [Lt Eminovici]

Așa stând lucrurile, Matei putea să-și ia gândul de la a emite vreo pretenție asupra bunurilor fratelui lui. Dar nu s-a lăsat. Posibil ca, suficient de isteț fiind, să-și fi dat seama că, dacă Mihai nu era pus sub interdicție, era ceva ciudat cu diagnosticul pus de Șuțu. De ce, de ne-ce, a luat trenul spre București.

La 14 august 1883, Maiorescu a făcut o scurtă mențiune în jurnalul lui: *„Astăzi vizitat un minut împreună cu Wilhelm [Kremnitz] pe M. Eminescu, alienat, la Dr. Șuțu. Delirare neîntreruptă. Nu m’a recunoscut, vorbind într’una, scuipând în toate părțile. O priveliște care te întristează și te desgustă, fără nici o atracție.”*

Dacă, indiscutabil, scuipatul nu e act artistic, precizarea

privind scuipatul „în toate părțile” sună a exagerare, Maiorescu fiind la un pas de a ne spune că Eminescu se învârtea pe călcâie, stropind și pe gură și pe urechi, jur-împrejur, ca un aspersor. Și, dacă mă gândesc și la răceala desăvârșită cu care avea să-și trateze Eminescu „protectorul” ulterior internării sale forțate, apare întrebarea: nu cumva, Eminescu scuipa „în toate părțile”, după cum se mișca Maiorescu?

Sau, nu cumva, dezgustătorul „scuipând în toate părțile” era efectul unei salivații excesive? Și, nu cumva, aceasta era, la rândul ei, produsă de ceea ce, la finele veacului trecut, era numit „otrăvire acută” cu mercur sau cu unul dintre compușii lui?

Tot la 14 august 1883, Maiorescu mai consemna: *”Acum 2 zile a fost la mine tatăl său (anecdote din societatea moldovenească de odinioară) și după aceea fratele său, locotenentul, care s’a folosit de această ocazie spre a-și anexa ceasornicul alienatului său frate.”* Puternică, iubirea familiei! Taică-său și-a trecut timpul amuzându-l pe Maiorescu, iar frățâne-său i-a ciordit ceasul, cu acordul lui Maiorescu! Oare, numai la atât să se fi rezumat întâlnirea?

Aparent, faptul că Matei Eminovici și-a anexat „ceasornicul alienatului său frate” nu reprezintă mare lucru. Dacă discutăm prin prisma valorii materiale a ornicului, așa e, cu toate că era vorba de un ceas din aur. Dacă ținem cont de Lege și de principii, lucrurile stau cu totul altfel. E drept, Matei Eminovici pare să nu fi fost tocmai un briliant al familiei, dar asta nu e o scuză pentru acțiunile altora. Cum a ajuns el să vadă ceasul fratelui său, ca să și-l poată „anexa”? Dacă, așa cum Maiorescu însuși scrie, acest ceas se găsea acasă la el, cine și în ce temei legal i l-a cedat? Iar dacă el, Maiorescu, la rândul lui, l-a predat lui Matei, pe considerentul că, în acel moment, familia lui Eminescu era îndrituită să preia bunurile acestuia, de ce nu i-a înmânat absolut toate lucrurile aflate în proprietatea lui Eminescu? Putea fi păcălit Maiorescu, bun cunoscător al Legii, de Matei Eminovici, sau povestea cu ceasul aduce, mai degrabă, a mită („Ia ceasul și cară-te, uită de manuscris!”)? Semnificativ poate fi și faptul că Maiorescu a notat predarea ceasornicului lui Eminescu către fratele acestuia, Matei, la două zile după consumarea faptului, deși, în acele prime zile de august 1883,

jurnalul lui conține mai mult informații meteorologice.

Juridic vorbind, Maiorescu nu avea dreptul nici să rețină ceasul lui Eminescu (exceptând, poate, cazul în care arestarea s-ar fi produs la el acasă, Eminescu pierzându-și acolo ceasul), nici să i-l cedeze locotenentului Matei, iar el, avocat fiind, știa acest lucru. În mod normal, Maiorescu nici nu avea cum să ajungă la acel ceasornic. Un argument fundamental în acest sens este și procesul-verbal întocmit de comisarul C. N. Nicolescu la 28 iunie 1883 și care are următorul *post-scriptum*:

„P.S. Transportându-ne la camera ce ocupă Dl. Mihail Eminescu în str. Piața Amzei nr. 6, am găsit pe subînchirietoarea Dna Ecaterina Slavici și față cu domnia sa, și cu Dl. Siderescu, deschizând ușa cu cheia găsită în bae, am aruncat în interior toate obiectele menționate în inventarul anexat, și la moment am închis ușa, încuind-o și sigilând-o, iar cheia s-a luat de noi, spre a se înainta cu acest act.” Semnează caligrafic: *„Comisar C.N. Nicolescu, Ecaterina Slavici, V. Siderescu”*.

Dacă, într-adevăr, Eminescu a fost ridicat de poliție de la baia publică, se presupune că avea ceasornicul cu sine, acesta fiind înscris între obiectele personale inventariate de comisarul Nicolescu și încuiate în locuința arestatului, înainte de a o sigila (în cazul în care Eminescu l-ar fi uitat acasă chiar în acea zi, trebuind să se găsească în același loc). Rezultă că, pentru ca Maiorescu și, apoi, Matei să intre în posesia lui, trebuia desigilată camera lui Eminescu. Or, nu există nici un document în acest sens, exceptând procesul-verbal întocmit de Poliție la 29 iunie 1884 și prin care suntem informați că din locuința lui Eminescu au fost luate, în absența lui, *„un costum de haine (jachetă, vestă, pantaloni) și o cămașe, o pereche de pantaloni de noapte”*. De altfel, atâta vreme cât nu a fost acceptată instituirea curatelei, nimeni, nici cele mai apropiate rude ale lui Eminescu, nu aveau dreptul să pătrundă în locuința lui și să dispună de bunurile găsite acolo. Cine, când și în temeiul cărei legi a desigilat încăperea lui Eminescu, ținută cu chirie în casa lui Slavici? Cine, când și cu ce temei a golit-o de toate lucrurile, inclusiv de manuscrise și de cărți, câte-or fi fost? Dar, mai ales, ce soartă au avut acestea? Nimeni nu spune ce s-a întâmplat cu micuța avere materială a lui Eminescu (de la mașina de preparat cafea, la

cartea cea mai scumpă lui, sau la garderoba neașteptat de bogată și de bine întreținută, deși atâția biografi l-au prezentat drept neglijent și îngălat). Un singur lucru pare cert: valoroase sau nu, cei care s-au folosit de ele au acționat în mod ilegal; în lipsa altor documente oficiale, afară de cele cunoscute, putem spune fără tremur în glas că *bunurile lui Eminescu au fost obținute prin efracție. Altfel spus, după arestare, i-a fost spartă casa.*

Avem toate motivele să credem că Maiorescu a fost și el implicat în comiterea acestei infracțiuni. Dovada cea mai sigură o reprezintă publicarea, în decembrie 1883, a primei ediții a volumului de *Poesii* eminesciene; cartea conține 64 de titluri, din care aproape o treime nu mai văzuseră lumina tiparului, Eminescu socotindu-le insuficient cizelate. În mod evident, Maiorescu și-a deschis singur cale spre manuscrisele lui Eminescu și a ales ce a crezut de cuviință, fără ca măcar să-l înștiințeze pe autor. Despre supărarea provocată lui Eminescu de publicarea acestei cărți, numai Mite Kremnitz a vorbit tranșant, dar nici ea nu a furnizat amănunte, deși refuzul lui Eminescu de a mai corespunda cu cineva din Țară este edificator, singura scrisoare pe care a trimis-o de la Viena „protectorului” său fiind rodul unor îndelungate cicăleli. La revenirea în Țară, după etapa Döbling, Eminescu era, probabil, atât de furios, încât a refuzat să mai discute cu amici precum Slavici ori cu „tătuca” Maiorescu (deși acesta din urmă ne povestește cum l-ar fi așteptat el, frumos și emoționant, la Gara de Nord). Ultima afirmație nu se întemeiază pe precizări explicite în acest sens, ci pe lipsa oricărei relatări privind reîntâlnirea – care, teoretic, trebuia să fie mai mult sau mai puțin entuziastă, dar oricum demnă de reținut. În scurtul interval petrecut de Eminescu în Capitală (27 martie – 6 aprilie 1884), nu se știe exact unde a locuit.

Dacă revenim asupra felului în care Maiorescu a dispus de bunurile lui Eminescu, remarcăm că, pe de o parte, Legea a fost încălcată o dată cu desigilarea locuinței lui Eminescu și cu însușirea manuscrisele acestuia. Pe de altă parte, în plus, exista solicitarea expresă a primului-procuror (solicitare care, de-ar fi primit aviz favorabil, ar fi permis accesul legal la manuscrise),

dar care nu fusese aprobată. Așadar, pe lângă nesocotirea Codului penal, cineva și-a luat cu de la sine putere și dreptul de a acționa împotriva rezoluției primului-președinte al Tribunalului Ilfov, cel care (întemeiat sau nu) respinsese cererea de stabilire a curatelei și, implicit, punerea lui Eminescu sub interdicție.

Faptele până aici relatate conving că arestarea lui Eminescu este opera forțelor reunite ale Poliției, conducerii ospiciului și al unor așa-ziși amici („liantul” celor trei factori fiind Maiorescu). În ceea ce privește Poliția și parchetul, acestea au acționat până la un punct, după care cazul a fost lăsat în suspensie: Poliția nu s-a mai interesat de sigiliul pus pe ușa locuinței lui Eminescu, iar parchetul a „uitat” că are într-un sertar cheia acestei case, permițând „amicilor” să intre în ea fără rețineri. Probabil, îndrăzneala avea drept temei faptul că, proprietarul aflându-se la ospiciu, nu avea cine să reclame pătrunderea ilegală în camera lui.

Chestiuni și daravere

Deosebit de suspect, dar interesant pentru mai corecta înțelegere a vieții lui Eminescu, este și scrisoarea expediată de Maiorescu, la 18 octombrie 1883, tatălui acestuia:

„Stimate Domnule,

Starea fiului D-stră și amicului nostru literar M. Eminescu nu s'a îndreptat încă, și așa am hotărât cu toții, cei de aici, să-l trimetem pe cheltuiala noastră la Institutul de alienați din Viena și să-l lăsăm acolo vreme de un an. Dacă nu se va îndrepta până atunci, va fi timpul venit să-l așezăm la Golia sau la Mărcuța, ca pe un bolnav fără leac.

Cu prilejul venirii D-voastre la București, ne-ați declarat că lăsați asupra noastră toată îngrijirea materială și morală pentru nenorocitul D-voastră fiu. Cu toate aceste, m'am crezut dator a vă da de știre despre cele de mai sus.

Primiți, vă rog, încredințarea deosebitei mele stime.

T.M.”

Al doilea paragraf al scrisorii sună ciudat și nu prea are legătură cu cel dintâi, frazele căpătând mai multă logică dacă sunt citite în ordine inversă. Nu contest posibilitatea ca asemenea mandatare verbală să fi fost reală (deși nimeni nu poate azi

dovedi că Maiorescu nu minte, iar jurnalul din care este extras textul scrisorii are destule alte inexactități!), dar mă îndoiesc că ea era suficientă în Justiție – lucru, iarăși, cunoscut de Maiorescu. În plus, în condițiile în care, repet, jurnalul lui Maiorescu își are „ciudățeniile” lui, nu trebuie să fii foarte suspicios pentru a te gândi că textul unei scrisori trecute într-un jurnal intim nu rămâne o dovadă indubitabilă că respectiva scrisoare chiar a fost transcrisă, timbrată și expediată. Pe lângă amănuntul că Maiorescu nu a notat stabilirea înțelegerii, în jurnalul personal, încă din 12 august 1883 (data la care a fost vizitat de tatăl și de fratele lui Eminescu), surprinde că, prin numita convenție, Maiorescu nu căpăta drepturi și răspunderi concret precizate. Mai mult, modul în care el invocă existența acestei (pretinse?) învoielii în scrisoarea către Eminovici rămâne suspect, însăși menționarea ei fiind nefirească în contextul dat. Pentru curioși, bătrânul Gheorghe Eminovici s-a stins la 8 ianuarie 1884, înainte ca Eminescu să fie externat din ospiciul vienez și la nici trei luni după ce Maiorescu i-a trimis interesanta scrisoare mai sus citată.

Faptul că Maiorescu este atât de evaziv într-o problemă delicată și extrem de importantă obligă la o reevaluare a modului în care, indirect, el îi prezintă pe Eminovici, la 14 august 1883. Potrivit lui, în momentul cel mai dramatic pentru Eminescu, tatăl acestuia îl distrează pe Maiorescu cu „*anecdote din societatea moldovenească de odinioară*”, iar fratele Matei îi ia ceasul! Absența oricărei referiri la intenția, măcar, de a-l vizita pe Eminescu îi face aproape odioși. Dar, oare, chiar n-or fi vrut să-l viziteze, ori, sub un pretext oarecare, nu li s-a dat voie?

Un motiv de îndoială privind corectitudinea informațiilor furnizate de Maiorescu pornește de la faptul că acesta acordă mai multă atenție unei (pretinse?) atitudini deloc laudabile a celor doi Eminovici, însă nu scrie un cuvânt despre înțelegerea prin care aceștia și (se dă de înțeles) restul familiei îl mandatează pe el să se ocupe de soarta lui Eminescu. Nu spun că Maiorescu minte când menționează povestirile bătrânului și „culegerea” ceasului de către Matei. Mă întreb, însă, de ce omite să dea detalii. Totuși, din moment ce Matei a reușit să-i smulgă ceasul, înseamnă că au avut loc anumite discuții, destul de aprinse, și

nu e deloc limpede *de unde* a aflat Matei (complet rupt de cercurile în care se învârtea Eminescu) că respectivul ceas se află la Maiorescu. În lipsa unui alt răspuns, rămâne supoziția că respectivul ceas i-a fost dat chiar de către Maiorescu. Indiferent cum a fost determinat, gestul lui pare să arate că el știa că Eminescu nu va ieși azi-mâine din ospiciu.

De asemenea, este total improbabil ca întrevăderea cu bătrânul Eminovici să se fi rezumat la invocatele anecdote. De ce Maiorescu nu precizează cum s-a ajuns la declarația prin care tatăl lui Eminescu lăsa „*asupra noastră toată îngrijirea materială și morală*” a lui Eminescu? Oare, în schimbul acestui serviciu nu s-a cerut nimic? Dacă ar fi lipsit orice interes personal (sau de grup), Maiorescu fie ar fi apărat cu dinții absolut toate bunurile lui Eminescu, inclusiv ceasul, fie i-ar fi invitat pe cei doi să treacă pe la madam Slavici și, dacă vor, să culeagă din camera lui Eminescu ce cred ei că le-ar fi de trebuință (așa cum s-a văzut, pe Maiorescu nu-l inhiba sigiliul Poliției). Problema este alta: mai exista, la 12 august 1883, „camera lui Eminescu”, ori fusese de mult golită, primind o altă întrebuițare (eventual, alt chiriaș)?

Pe cei tentați să creadă că internarea la Șuțu și la Viena ar fi dovadă de „*îngrijire materială și morală*”, îi îndemn să se asigure înainte că respectiva „*îngrijire*” a urmărit într-adevăr interesul pacientului, încercând să explice, de pildă, cine, ce și cum a avut de profitat de pe urma existenței, în paralel, a două diagnostice puse lui Eminescu, în vreme ce el era tratat pentru o a treia boală, nerecunoscută oficial, dar consacrată de unii dintre biografii lui.

Formularea scrisorii în discuție lasă impresia că, abandonându-și fiul în seama „*lor*” (numiți – spre edificare! – și „*cei de aici*”), practic, Eminovici le-ar fi dat drepturi depline asupra acestuia, ca la o vânzare: „*Cu prilejul venirii D-voastre la București, ne-ați declarat că lăsați asupra noastră toată îngrijirea materială și morală pentru nenorocitul D-voastră fiu. Cu toate acestea, m'am crezut dator a vă da de știre despre cele de mai sus.*” Mai lipsea să vorbească de un titlul de proprietate asupra lui Eminescu! Așadar, interesat ori din culpă, Justiția refuză să pună sub interdicție, „amicii” nu o trag de mânecă,

dar își fac singuri dreptate!

Precizarea din primul rând al acestei scrisori, în care se vorbește de starea „*amicului nostru literar*”, arată dureros de exact că legătura lui Eminescu cu Maiorescu și cu cei din cercul lui nu era deloc profundă, ci mărginită, aproape ca o relație de afaceri. În text, se pune problema ca Eminescu să fie așezat „*la Golia sau la Mărcuța, ca pe un bolnav fără leac*”. Reamintesc că, în „raportul” conceput de Anonim, se precizează că, încă din septembrie 1883 (deci, cu vreo lună înainte ca Maiorescu să trimită scrisoarea în discuție!), medicii i-ar fi permis lui Eminescu să părăsească, vremelnic, ospiciul *Caritatea* și că numai „*nerăbdarea*” unora ar fi determinat trimiterea lui la Viena. Totodată, merită resubliniat că părăsirea Döblingului s-a datorat unor intervenții, precum cea din scrisoarea trimisă de Missir lui Maiorescu (la 7 februarie 1884): „*Am primit alaltăeri alăturata scrisoare de la Boghean din Viena, în privința lui Eminescu. Veți vedea din această scrisoare cât de necesară este scoaterea lui Eminescu din ospiciu.*” Mai direct spus, e greu să faci complet abstracție de ipoteza că, fără jocurile hazardului și fără demersul unor prieteni mai puțin cunoscuți (poate, neștiuți nici măcar de Eminescu), acesta avea toate șansele să stea în ospiciu mult și bine. Spre norocul lui, în acei ani, la Viena se aflau mulți români care-l apreciau și care, neavând nimic comun cu *Junimea*, nu se sfiau de șefii ei.

Capac la toate, în manuscrisul jurnalului lui Maiorescu, scrisoarea din 18 octombrie 1883, către Eminovici, ori este greșit datată, ori e datată câteva zile după ce a fost scrisă, întrucât apare intercalată între însemnările din 12 și 15 octombrie, la data de 18 octombrie fiind notat: „*Seara. Încheierea socotelilor despre casa pentru susținerea lui Eminescu și trimiterea lui la Viena într'un institut de boale mintale. Proces-verbal semnat la mine de T.G. Rosetti, Simțion, Slavici, Nica* (probabil, Teodor Nica – n.n.) *și Chibici.*” Dacă scrisoarea a fost redactată la 12 sau la 13 octombrie, deducem că rezultatul discuțiilor din seara de 18 octombrie a fost „anticipat” de Maiorescu. Dacă nu, putem să ne gândim că acesta a lăsat un *blanc* mai mare. Cine bagă mâna în foc că acesta a fost singurul?

Procesul-verbal semnalat de Maiorescu parcă vrea să facă

în ciudă primului-președinte al Tribunalului, care, repet, nu acordase curatela. Curatelă nu, dar curatori da! Și cine își arogase dreptul de a decide asupra sorții lui Eminescu? Rosetti era coleg de partid cu Maiorescu, Simțion fusese implicat până peste cap în arestarea lui Eminescu, Slavici spiona pentru Maiorescu, iar Chibici era și el omul acestuia. Ce să mai zici? Norocos, Eminescu ăsta! Dacă nu erau cei șase, mai ajungea el să stea la izolare, într-un balamuc de lux din Viena? În atare context, nici nu-i de mirare că Maiorescu a „uitat” să ne lase vreo vorbă despre conținutul acestui proces-verbal, pe care, spre deosebire de bilețelul trimis de doamna Slavici, nu l-a mai arhivat.

Dar cel mai neașteptat și mai demn de remarcat lucru mi se pare a fi brusca hotărâre de a-l coopta pe Simțion în acest consiliu de familie, instituit paralel cu Legea. Apărut ca din negurile vremii, dar exact la momentul oportun, cât să fie aranjată internarea lui Eminescu, inginerul Simțion a ajuns în intimitatea lui Maiorescu cu o viteză cel puțin surprinzătoare, după cum surprinzător e și faptul că Maiorescu îi cere avizul în probleme atât de importante – și, nu în ultimul rând, atât de bine păstrate în secret. După ce Eminescu a fost externat, Simțion s-a topit la fel de neașteptat precum sosise. Misiune încheiată?

O arestare neconsemnată de autorități

Ultimul dosar Eminescu este cel cu numărul 645, din 1889. Așa cum ne-am obișnuit, nici piesele lui originale nu mai sunt de găsit. Noroc că, măcar parțial, unele au apucat să fie date publicității. Potrivit lor, cronologic vorbind, lucrurile s-au derulat în câteva etape importante. Întâi, ar fi vorba de faptul că Eminescu a ajuns, din nou, pe mâna doctorului Șuțu. Cine era Șuțu? Enciclopedia română *Minerva* îl prezintă astfel: „*Sutzu Al., medic român (n. 1837), fost prof. la fac. de medicină din București și membru în consiliul sanitar superior. E unul dintre primii psihiatri români, care a publicat și lucrări de specialitate valoroase.*” Vechi membru al Partidului conservator, în 1878, Sutzu era medic primar al spitalelor civile. Posibil să fi fost rudă cu G. Sutzu, șeful lojei masonice *L'Étoile de Roumanie*, înființată la Iași în 1865 (la doar doi ani după *Junimea*). În sfârșit, cu vreo două săptămâni înainte de prima lui arestare, Eminescu scria în

Timpul că „S-a conferit crucea de comandor al ordinului «Coroana României» domnului doctor A. Șuțu, medic primar al ospiciului Mărcuța, profesor la Facultatea de medicină din București”.

Stupefiant este faptul că data, motivul și locul din care Eminescu a fost ridicat, spre a fi definitiv internat la ilustrul său „amic” Șuțu, sunt nedeterminate! Călinescu oferă o explicație destul de evazivă: „În curând (?) fu nevoie să fie apărât de privirile vulgului și, în acest scop, prietenii, scoțându-l de la Mărcuța, unde fusese dus întâi în februarie și unde nu voiau să-l țină, îl internaseră din nou în Ospiciul «Caritas» al d-rului Al. Șuțu din strada Plantelor, nr. 9, în care poetul petrecu câteva luni de visare dementă euforistică și viziuni paradisiace, unice clipe de fericire în viața sa zbuciumată.”

Din citatul de mai sus, într-adevăr importantă mi se pare mențiunea privind faptul că, după arestarea din 1889, primul drum făcut de Eminescu a fost la Mărcuța (fostă mănăstire, zidită în 1587 de marele logofăt Dan și devenită ospiciu, în secolul trecut), unde tot Șuțu era șef, dar de unde a trebuit să plece, din motive necunoscute, la *Caritatea* ajungându-se doar pentru că „amicii” nu aveau de ales. Chiar dacă G. Călinescu nu o spune explicit, din text rezultă că și la Mărcuța ar fi ajuns tot grație efortului benevol al „prietenilor”, obsedați de gândul că Eminescu ar putea intra în vizorul „vulgului”, făcându-i o impresie proastă.

Cine și de ce „nu voiau să-l țină” la Mărcuța? Să fi încercat doctorul Șuțu să scape de povara unei impuse atitudini antiprofesionale? Să fi refuzat medicii de la Mărcuța, aflați tot în subordinea lui Șuțu, să pună diagnostic la comandă? Să-și fi dat ei seama că Eminescu era sănătos? Să se fi temut complicitii – medici și nemedici – că, trimitându-l direct într-un loc știut ca fiind fără întoarcere (ospiciile de la Golia și de la Mărcuța erau pentru bolnavii fără leac), riscă să fie întrebați de unde știau că nu se va mai însănătoși?

Contrar lui Călinescu, Anonimul ne informează prin „raportul” lui că, „La 3 februarie 1889, Eminescu fu adus prin ordinul Poliției Capitalei la institutul «Caritatea».” Precum se vede, Anonimul nu pomenește nimic de „prietenii” lui Eminescu, care l-ar fi însoțit la Mărcuța și de la Mărcuța la *Caritatea*, și

nici ei, în memoriile lor, mai mult sau mai puțin exacte, nu amintesc ceva despre acest drum. De aceea, varianta Anonimului sună mai credibil decât cea călinesciană. Esențial rămâne faptul că Eminescu a ajuns iar la ospiciu, fără ca vreo sursă să indice cine îl dusese acolo, când, de ce și/sau în temeiul cărei prevederi legale. Lipsa acestor date fundamentale este de natură să convingă că „înnebunise” din nou, ori, dimpotrivă, întărește suspiciunea că a fost, în continuare, o victimă a puterii politice? Să le luăm pe rând.

Legat de „*cine*”: în mod evident, Eminescu nu s-a auto-internat. Amicii nu ne-au lăsat nici ei știre că l-ar fi luat la braț, ca să facă un drum până acolo. Cu toate acestea, Călinescu așa susține. Posibil să aibă dreptate, în măsura în care, după modelul brevetat în 1883, ei au fost cei care au apelat la serviciile poliției, spre a-i face un ultim pustiu de bine „bolnavului”. Implicarea Poliției, la care se referă Anonimul, pare foarte plauzibilă – cu atât mai plauzibilă, cu cât nici nu era un debut, în acest sens, tot ea arestându-l și în iunie 1883 și în noiembrie 1886. Total nejustificat este motivul pentru care, inițial, a fost dus la Mărcuța.

Privitor la „*când*”, Călinescu plasează acest moment crucial în februarie 1889. La rândul-i, Anonimul prezintă ziua de 3 februarie drept data la care Eminescu ar fi ajuns la Institutul *Caritatea*, dar trece peste episodul Mărcuța. 3 februarie nu are o semnificație majoră (deocamdată), ea rămânând o dată orientativă, pe baza căreia putem bănuși că ziua în care a fost arestat Eminescu nu a fost ulterioară ei.

Spre a ne apropia cât mai mult de ziua în care a avut loc evenimentul, trebuie să avem o explicație a acestei ultime internări în balamuc. În mod oficial, cauza ar fi fost degradarea stării de sănătate a „pacientului”, Călinescu prezentând ducerea lui la Mărcuța ca pe o favoare, făcută de „*prieteni*”, ce doreau să-l apere „*de privirile vulgului*”. În general, izvoarele repetă papagalicește că, pe la finele lui 1888 și la începutul lui 1889, Eminescu nici nu descinsese bine în Capitală, că se și „stricase” din punct de vedere etic, ajungând, vezi Doamne, să facă tot felul de lucruri jenante, pe care mahalaua din centru abia aștepta să le vadă și să le judece. Să admitem că așa o fi fost (deși

minciuna-i cât carul)! Dar altceva, altceva n-o mai fi făcut?

Ba da: la 13 ianuarie 1889, în *România liberă* apare un articol de fond, cu mare impact în viața politică. Peste 11 ani, N. Brăneanu (Mihail, după A. Z. N. Pop), redactorul-șef al foii respective și unul dintre cei cinci curatori ulterior numiți în consiliul de familie al lui Eminescu, avea să declare în legătură cu acest text: „*Scurtă vreme înainte de nebunie, Eminescu dădea semne de nervozitate și excitare suspectă. Într-o astfel de dispoziție a scris la România liberă un articol violent în contra colegului lui Carp din minister, Vernescu, șeful liberalilor-conservatori fuzionați cu junimiștii. Din cauza asta, mai ales că raporturile dintre Carp și Vernescu erau și așa foarte încordate, a izbucnit o criză ministerială și a căzut guvernul. Deci Eminescu a răsturnat și un guvern.*” Poate e util să amintesc că, în intervalul 12 noiembrie 1888 – 22 martie 1889, România a fost condusă de guvernul Theodor Rosetti, în cadrul căruia Petre P. Carp deținea portofoliul de la Externe, iar Gheorghe Vernescu era ministru de Justiție; din 29 martie, i-a succedat cabinetul lui Lascăr Catargiu.

Textul lui N. Brăneanu a fost consemnat de I. Scurtu, a cărui arhivă – cum altfel? – a dispărut și ea. Din păcate, I.I. Scurtu nu l-a întrebat un lucru important: dacă el, redactorul-șef al *României libere*, observase că „*Eminescu dădea semne de nervozitate și excitare suspectă*”, de ce a acceptat să publice respectivul articol? Există un singur răspuns: pentru că era bine scris și perfect logic. Pentru că adevăratul Brăneanu n-a avut obiecții! Prin urmare, precizarea că semnele de „*nervozitate și excitare suspectă*” ar fi fost cu puțin timp „*înainte de nebunie*” poate fi acuzată fie de tendențiozitate, fie de superficialitate, mai ales că Brăneanu nu ne relatează propriile constatări privind modul în care s-ar fi manifestat acea „*nebunie*”. Așa, și noi ne putem întreba dacă, atunci când a făcut declarația, Brăneanu însuși nu manifesta „*nervozitate și excitare suspectă*”, dar un eventual răspuns afirmativ nu contează, atâta vreme cât exprimarea lui Brăneanu contestă fără drept de apel tendențioasa noastră supoziție. În schimb, ne putem întreba altceva: repetă Brăneanu ce-a auzit la alții? Scrie ce i se dictează făcând, vorba lui Călinescu, firești „*servicii inofensive prietenilor și*

cunoscuților” și, de ce nu?, mai-marilor lui?

În contrast cu vocile care apreciază că, în ciuda mărturiei lui Brăneanu, articolul în cauză nu ar fi fost scris de Eminescu, N. Georgescu se întreabă, firesc: „*de ce s-ar apăra un ziarist la 1900 pentru un gest din 1889? De ce n-ar fi făcut el publică mărturia, preferând s-o încredințeze sertarelor lui Scurtu?*”. În privința veridicității afirmației că „*Eminescu a răsturnat și un guvern*”, am mari rezerve. Chiar dacă articolul acestuia a stârnit o mică furtună, nu cred că lui i se datorează schimbarea guvernului – fapt petrecut la mai bine de două luni după publicarea invocatului articol. Slăbiciunea guvernului Th. Rosetti nu era un secret.

De ce neagă unii că articolul cu pricina a fost redactat de Eminescu? Parte, pentru că așa cred. Parte, din teama că, altminteri, ar deveni prea evident că motivul ultimei arestări a lui Eminescu a fost unul politic și, implicit, s-ar putea face ușor legătura între cele petrecute în 1883 și copia lor din 1889. Un detaliu: despre textul în discuție, mulți au umplut presa vremii, mai puțin Eminescu. Or, dacă acest lucru ar fi explicabil în relația lui cu *România liberă* (care, chiar a doua zi, s-a dezis în chip penibil de textul lui Eminescu, afirmând că acest articol de fond, ocupând trei coloane, s-ar fi „*strecurat*” în pagină, păș-păș, „*fără autorizarea redacțiunii*”), nu la fel stăteau lucrurile cu săptămânalul *Fântâna Blanduziei*. Reamintesc ce scrie Călinescu despre aceasta: „*Pe frontispiciul gazetei, de format jurnal, erau numele facsimilat al lui Eminescu, dat ca fondator, și un motto din versurile sale: «Unde vei găsi cuvântul, Ce exprimă adevărul.»*”

Dar, chiar dacă motivul căderii guvernului Rosetti nu a fost articolul în discuție, nu înseamnă că textul cu pricina nu a avut un impact deosebit în lumea politică; în plus, era posibil ca, dacă Eminescu nu ar fi fost arestat, el să fi publicat noi articole similare, nu neapărat în *România liberă* (tinerii „fântânari”, de pildă, n-ar fi îndrăznit să-l cenzureze). Din acest motiv (dar nu numai), se poate presupune că Eminescu a fost ridicat, dacă nu chiar în ziua publicării articolului, într-una din zilele săptămânii din perioada 14-21 ianuarie 1889. În sprijinul

acestei afirmații vine și raportul medico-legal semnat de doctorii Șuțu și Petrescu: „*întrunindu-ne astăzi 20 Martie [1889] la Institutul «Caritatea», unde [Eminescu] se află de aproape două luni...*” Dacă celor „*aproape două luni*” petrecute la *Caritatea* le adăugăm numărul (încă incert) de zile reprezentând durata „cantonamentului” de la Mărcuța, ajungem în ianuarie 1889.

Când *momentul* arestării apare atât de învăluit în ceață, te poți aștepta ca nici *motivația* ei să nu fie cu mult mai limpede. Și nici nu este.

În privința cauzei aducerii lui Eminescu la ospiciu, tot Poliția a fost aceea care l-a dat pe mâna medicilor. Ca și în 1883, evenimentul avea loc după ce Eminescu publicase un articol care a stârnit valuri în lumea politică. Ca și în 1883, dacă n-au contribuit direct la definitivarea lui înfundare în ospiciu, „amicii” au tăcut.

Tocmai pentru că nu există nici o relatare a modului în care s-a acționat, putem bănuși că, în principiu, a fost folosită aceeași rețetă, verificată cu succes în iunie 1883: inamicul public este înșfăcat, „tras” în cămașă de forță, urcat în careta ospiciului și, dă-i bice!, spre balamuc. Numai că, de data aceasta, nu s-a mai mers direct la *Caritatea*, ci s-a trecut pe la Mărcuța – unde, spuneam mai sus, ajungeau doar bolnavii incurabili. Detaliul este deosebit de important, deoarece, dacă nu ar fi acționat la ordin, pe ce teme decideau polițiștii gravitatea bolii celui arestat, stabilind și unde să-l interneze?

Iată cum prezintă Anonimul acest moment:

„*La 3 februarie 1889 Eminescu fu adus prin ordinul Poliției Capitalei la institutul «Caritatea», unde fu supus supravegherii și tratamentului medical, și motivele care au ocazionat izolarea sa au fost de un ordin cu totul moral. Caracterul său blând și destul de liniștit deveni, sub acțiunea unor libațiuni recente, violent și iritabil, provocând certuri și scandale în public; onest și moderat prin pornirile sale, Eminescu deveni vicios. Intră în localuri publice cerând a bea, apoi pleacă fără a-și plăti consumația. Altă dată intră în birjă, se plimbă fără a-și plăti cursa: atâtea fapte care provoacă măsuri administrative.*”

Precum se vede, Anonimul face referire exclusiv la fapte trecute, cu mult anterioare zilei în care Eminescu a fost depus

la *Caritatea*. El nu pomenește tocmai ultimul incident, cea ultimă „picătură”, care a provocat „*măsurile administrative*”, deși aceasta era esențială, ajutând inclusiv la stabilirea diagnosticului. Putea Poliția să îl arunce din nou pe Eminescu într-una dintre cuștile lui Șuțu fără să întocmească un proces-verbal, care să cuprindă și motivele pentru care oamenii legii acționaseră astfel? Nu; existența procesului-verbal semnat de comisarul Nicolescu la 28 iunie 1883 o dovedește din plin. Există vreun act oficial în care sunt amănunțit consemnate toate cele relatate de Anonim? Poate, dar nu a fost făcut public. Atunci, pe ce s-a bazat Anonimul când a invocat „*libațiunile*” care l-au făcut „*violent și iritabil*” pe Eminescu și cum s-au manifestat violența și, respectiv, iritabilitatea invocate – dar, mai ales, pe ce ne bazăm noi, când luăm în serios asemenea „martori”? Dacă, devenind „*vicios*”, Eminescu ar fi provocat mari „*certuri și scandale în public*”, de ce nu a fost arestat sau măcar amendat, iar dacă ar fi început să-i fure pe alții, devenind *infractor*, de ce nu a fost fie pus să plătească pagubele, fie, dacă Legea o cerea, de ce nu a fost chiar condamnat?

Și mai curios este faptul că, din prima frază citată, aflăm că Eminescu a fost izolat și supus unui tratament despre care autorul nu spune o vorbă. În schimb, el ține să sublinieze că „*motivele care au ocazionat izolarea sa au fost de un ordin cu totul moral*”. Simpla prezență a acestei precizări, imediat după anunțul că Eminescu „*fu adus prin ordinul Poliției Capitalei*”, te face să te întrebi dacă, nu cumva, în epocă, au circulat diverse alte explicații, nu tocmai măgulitoare pentru onor Poliția Capitalei. Mai mult, parcă pentru a se asigura că va pricepe tot prostul, autorul repetă: „*Eminescu deveni vicious*”, deși enumerarea faptelor și nefăcutelor înșirate de el era arhisuficientă. Și-apoi, faptul că autorul – altminteri neașteptat de bine informat asupra vieții lui Eminescu, după 1883 – nu scoate un cuvânt despre trecerea acestuia pe la Mărcuța sporește suspiciunea.

Așadar, Eminescu a fost dus de frații polițiști la *Caritatea* (via Mărcuța), ca „*măsură administrativă*”? Dintr-o dată, mențiunea potrivit căreia Eminescu a fost dus la ospiciu „*prin ordinul Poliției Capitalei*” ar capăta alt sens! Deja,

pe planul întâi nu s-ar mai afla starea lui de sănătate, ci raporturile sale cu autoritatea publică. Faptul că, după cum se va vedea, diagnosticul privind „nebulnia” a fost pus la circa două luni după arestare (20 martie 1889) ar apare și el în altă lumină, aducând a justificare. Am putea deduce că, formal, determinantă în luarea deciziei a fost starea de profundă imoralitate a mult viciosului Eminescu, ajuns spaimă a Bucureștilor, iar această stare nu presupune, automat, suferință psihică: atâția derbedei se comportă la fel, fără a fi acuzați de nebulnie! Altfel spus, cu ocazia ultimei lui arestări, Eminescu ar fi fost tratat ca un infractor, nu ca un suferind psihic. Lipsa oricărui document oficial care să consemneze arestarea și cauzele care au impus-o pot să indice și altceva, decât absența motivelor? Oare, din clipa în care s-a decis această ultimă arestare, Eminescu fusese condamnat la moarte?

Diagnostic pus după două luni de izolare silită

Bucureștenii par să nu fi observat când a dispărut ultima oară Eminescu dintre ei. Parcă nici n-ar fi fost! În mod paradoxal, ziarele îi pomeneau numele, ca fiind al autorului articolului ce-i întărâtase pe P. Carp și G. Vernescu, dar o făceau ca și cum el, Eminescu, ar fi fost o persoană domiciliată pe Marte sau o entitate abstractă, cu care nu poți comunica direct.

În ziua de 20 martie 1889 (23 martie, după alte surse), din senin, din iarbă verde, apare următorul raport medico-legal, redactat de doctorii Șuțu și Petrescu: „*Subsemnații doctori în medicină, invitați de Dl. prim-procuror prin adresa nr. 5717 a comunica starea facultăților mintale a lui M. Eminescu, întrunindu-ne astăzi, 20 Martie la Institutul «Caritatea», unde se află de aproape două luni, am procedat la cuvenita cercetare și am constatat următoarele:*

Dl. Mihail Eminescu (,) ca de ani 45 (,) constituție forte (,) nu prezintă pe suprafața corpului leziuni remarcabile.

Figura sa este habetată, căutătura este lipsită de expresiune, mișcărilor desordonate, atitudinea puțin cuvincioasă.

La întrebările ce i le adresăm, nu răspunde direct, el pronunță unele cuvinte cu voce cântătoare și monotonă. Astfel: «bună dimineața d. doctor, dați-mi două pachete de țigări»; și

aceasta fie ziua, fie noaptea (seara), fie cu țigarea în mână, fie fără. Altă dată, ca un contra repetă monosilabe ce se pronunță înaintea sa. În fine, uneori stând singur exprimă monologuri fără sens. Această turburare este și mai pronunțată din diferitele lui acte.

Astfel, plimbându-se prin grădină, strânge fel de fel de obiecte de pe jos, pietricele, bucăți de lemn, de hârtie, ce le pune în buzunar, crezând că aceste obiecte sunt de valoare; dar și strică cu mâna și rupe ce găsește, așternutul său, hainele sale, obiecte din casă, într-un moment reconstituie ca o trebuință de a-și continua activitatea.

Atențiunea sa este total absentă, incapabil de a-și fixa un moment răspunsurile sale ca fiind ca și automate și mașinale.

Digestiunea și stomacul se execută normal, însă se observă pareză o còla rectală, ceia ce reclamă o îngrijire serioasă.

De asemenea aflăm că sunt 6 ani de când a fost izbit de o manie ca aceasta, pentru care o fost internat și căutat și aci, și în străinătate, de unde s-a întors calm, însă cu debilitate intelectuală.

De atunci a mers urmându-se debilitatea crescând, până acum două luni, când făcând acte impulsive și scandaluri, au provocat reșezarea sa într-un arest special.

Din cele sus descrise, subsemnații considerăm că Dl. Mihail Eminescu este atins de alienație mintală în formă de Demență, stare care reclamă șederea sa într-un institut, atât spre îngrijire și căutare, cât și spre liniștirea publicului.

București 1889

Dr. [Al.] Sutz

Dr. [Zaharia] Petrescu”

Așadar, la 20 martie 1889, doctorul Șuțu „află” că, în urmă cu 6 ani, Eminescu ar mai fi fost „izbit de o manie ca aceasta”! Citești și te crucești. De unde o fi „aflat” că Eminescu i-a mai fost pacient? De la portar? Apoi, te trezești din uluire și constăți că din acest raport medico-legal rezultă limpede că, la anterioara internare, Șuțu nu i-a făcut lui Eminescu o fișă de observații medicale! Atunci, începi să pricepi de ce a semnat certificatul medical din 5 iulie 1883, în care scria lapidar că

pacientul ar fi „*atins de alienație mintală în forma «manie acută»*”, iar la *Caritatea* îi administra (cu forța?) tratamentul anti-luetic. Începi să pricepi de ce primul-procuror nu a cerut și atunci, prin adresă oficială, un document similar, certificatul din 5 iulie 1883 arătând ca un bilet de învoire de la școală.

„*De atunci a mers urmându-se debilitatea crescând, până acum două luni, când făcând acte impulsive și scandaluri, au provocat reșezarea sa într-un arest special.*” Citatul pare decupat dintr-un document emis în cei mai negri ani ai totalitarismului ultra-feroce. Prin urmare, Eminescu a fost arestat și izolat pentru că a comis nedeterminate „*acte impulsive și scandaluri*”, nu o faptă anume, concretă? Viclenia lui Șuțu se remarcă din nou: motivația arestării lui Eminescu este menționată la sfârșit, după ce, prezentându-l ca pe o persoană complet ruptă de realitate, te convinge că era o crimă să-l lași în libertate. Cititorul neavizat trece peste un amănunt: starea descrisă de Șuțu și de Petrescu nu era cea din primele zile de după internare! De atunci trecuseră *două luni*, timp în care Șuțu pompase în el mercur ca-ntr-o fabrică de termometre! O fi fost căutătura lui Eminescu „*lipsită de expresiune*”, dar, cu ceva mai multă morfină decât este necesar, din care om normal nu poți obține o legumă cu chip uman?

Și-apoi, actele impulsive nu numai că n-au presupus niciodată, automat, violențe, dar pot fi chiar de semn contrar brutalității. Unii nu se stăpânesc atunci când le vine să dea cuiva în cap, alții, când simt că principiile de bază ale societății sunt în pericol. Până la proba contrarie, Eminescu nu a făcut rău nimănui. „*Dar să sperăm că pe viitor cel puțin și sub domnia unei noi legi, va înceta obiceiu de a numi sau demite magistrați numai pe motivul strimt că ar fi având alte convicțiuni politice, căci toate considerațiunile de partid și personale ar trebui cu desăvârșire înlăturate când e vorba de numiri în magistratură, unde numai interesul unei dreptăți impersonale caută să decidă*”, scria Eminescu în ultimul lui articol, publicat de *România liberă*, în numărul din 13 ianuarie 1889. Faptul că ministrul Justiției s-a simțit vizat, deși textul nu îl nominalizează, arată că Eminescu avea dreptate. Și, vedem și azi prea bine, pe pielea

noastră, că, atunci când dreptatea ajunge monopol de partid, tăcerea celorlalți este, în funcție de poziția socială a fiecăruia, crimă sau suicid.

Din raportul doctorilor Șuțu și Petrescu lipsește esențialul: diagnosticul sub care a fost internat Eminescu. În mod normal, dacă acesta comisese o faptă față de care poliția se simțea datoră să intervină și să-l aducă la ospiciu, înainte de internare, el trebuia consultat măcar cu aceeași „atenție” formală pe care Șuțu i-a acordat-o în 20 martie 1889, iar constatările trebuiau înregistrate sub semnătura medicului care își asuma răspunderea pentru privarea lui de libertate și care, firește, era obligat să îi prescrie un tratament. La fel, polițiștii implicați trebuiau să întocmească un proces-verbal, în care să consemneze exact cum s-au derulat faptele.

Cum nu există nici un indiciu că aceste două documente ar fi existat vreodată, se pune întrebarea: în ce temei legal a fost Eminescu ținut ferecat în balamuc în perioada ianuarie – martie 1889? Șuțu și Petrescu afirmă că raportul medical reprodus mai sus este rodul invitației făcute de „*DI. prim-procuror prin adresa nr. 5717*”. Dar pe domnul procuror cine și când l-o fi anunțat? De ce au trebuit să treacă două luni până ce domnia sa a intervenit pe lângă medicii de la *Caritatea*, iar dacă nu a fost înștiințat din timp de ce nu i-a luat la rost pe cei responsabili? De ce în vara lui 1883 nu a intervenit deloc?

Doctorii Șuțu și Petrescu scriu următoarele: „*De atunci [din primăvara lui 1884] a mers urmându-se debilitatea crescând, până acum două luni, când făcând acte impulsive și scandaluri, [Eminescu] au provocat reșezarea sa într-un arest special. Din cele sus descrise, subsemnații considerăm că DI. Mihail Eminescu este atins de alienație mintală în formă de Demență*”. Ticăloșia lui Șuțu este mare: „*cele sus descrise*”, pe baza cărora el pune diagnosticul de „*alienație mintală în formă de Demență*”, nu sunt nici pretinsa debilitate intelectuală (pe care, cine și cum a măsurat-o?), nici acele „*acte impulsive și scandaluri*” puse în sarcină, ci anterioara descriere făcută lui Eminescu. Numai că, repet, Eminescu nu a fost adus la ospiciu în această stare, el ajungând în halul în care-l descrie Șuțu doar după două luni de

„tratament” intensiv.

Simplex definită, demența este „*sindrom psihic grav caracterizat prin pierderea progresivă a capacităților cognitive*”. Toate lucrările de specialitate consultate arată că ea nu se instalează brusc: subiectul își soarbe liniștit ciorba și, deodată, pac! numitele capacități cognitive îi sar din buzunarul de la piept și îl părăsesc la fugă. Articolul publicat de Eminescu la 13 ianuarie 1889 reprezintă ultima probă, care dovedește limpede că Șuțu minte cu nerușinare atunci când invocă o debilitate intelectuală progresivă, începută încă din 1883. El apelează la o pretinsă debilitate doar pentru a-și putea susține diagnosticul – diagnostic fără de care pacientul nu putea fi ținut în ospiciu. La vremea lui Eminescu, *demența* și *tâmpeala* erau siononime. De aici, probabil, modul obsedant în care unii încearcă pe orice căi să convingă că Eminescu nu a mai creat nimic valoros după prima lui arestare. Numai că demența afectează grav și memoria (or, martorii ne-au lăsat asigurări contrarii) și, în plus, ea ar fi produs leziuni ale creierului – leziuni despre care nu se face vorbire în nici un document oficial.

Ultima manevră

Printre puținele piese ale dosarului 645/1889 se află și adresa nr. 6794/8 aprilie 1889, pe care primul-procuror pe lângă Tribunalul Ilfov o adresează președintelui Tribunalului:

„Domnule Prim-Președinte,

Am onoarea a vă înainta, pe lângă aceasta, raportul medico-legal registrat la nr. 6033/89 privitor la alienatul MIHAIL EMINESCU și vă rugăm să binevoiți a dispune să se constituie curatele care să administreze averea și să îngrijească de persoana pacientului, care se află acum la casa de sănătate a Dr. SUTZU din str. Plantelor nr. 1, luându-se măsuri pentru a fi interzis.

Primiți vă rog asigurarea considerației noastre,

Prim Procuror

G.A. Mavrus”

Prima remarcă este aceea că procurorului Mavrus îi

lipsește documentul prin care Poliția trebuia să justifice când, cum și de ce l-a dus pe Eminescu la ospiciu. Probabil, asemenea „amănunte” nu contau. Nici pentru el, nici pentru președintele Tribunalului, care a pus rapid rezoluția:

„Primit la 18 aprilie 1889

Nr. 5383

Dl. Prim Procuror e rugat să binevoiască a ne recomanda un număr de 5 persoane, care au să compună consiliul de familie al Dlui Eminescu, rude sau, din lipsă, amici – aceasta spre a putea da curs cererii de îngrijire făcută de D-sa.

F.f. urgent

C. Nicolescu”

Dacă reluăm „filmul” faptelor, așa cum apare în documente, constatăm că: 1) într-un mod necunoscut, Eminescu ajunge la ospiciu; 2) primul-procuror află (când și de la cine?) acest lucru și îi cere lui Șuțu să compună certificatul medical deja arătat; 3) Șuțu se conformează; 4) înarmat cu certificatul semnat de Șuțu, primul-procuror cere președintelui Tribunalului să instituie curatela; 5) președintele răspunde afirmativ, prefăcându-se că nu vede nici o neregulă; 6) se constituie consiliul de familie al lui Eminescu, alcătuit din: Titu Maiorescu, I. L. Caragiale, D. A. Laurian (directorul ziarului *România liberă*), Ștefan Michăilescu (director în Ministerul Cultelor) și N. Brăneanu („șef de redacție la «*România liberă*»”).

În toată această poveste murdară lipsesc cel puțin trei verigi. Mai întâi de toate, nu se știe cine, când, cum și de ce l-a dus pe Eminescu la ospiciu și, în mod evident, nici nu s-a dorit să se afle. Sigur este doar că s-a apelat la forță. Absența unui proces-verbal al Poliției nu elimină cu totul posibilitatea ca oamenii ei să se fi „ocupat” și de data aceasta de „bolnavul” Eminescu. Mai degrabă, acest act nu a fost întocmit, pentru că el ar fi presupus înșirarea unor detalii care creau complicații inutile. Desigur, nu este exclus ca „treaba” să fi fost opera malacilor lui Șuțu sau, de ce nu?, chiar a „prietenilor” (varianta Călinescu). Indiferent, însă, care ar fi adevărul, mi se pare cu totul improbabil ca Poliția să nu fi fost la curent cu faptele,

chiar dacă nu a fost amestecată direct. Așa cum am mai arătat, conform „raportului” scris de Anonim, *„Eminescu fu adus prin ordinul Poliției Capitalei la Institutul Caritatea”*. Ipoteza este foarte plauzibilă, chiar dacă, se va vedea, și documentul invocat rămâne discutabil.

A doua verigă lipsă este hârtia oficială prin care primul-procuror este informat că, la *Caritatea*, se găsește un pacient numit Eminescu. Poliția nu putea acționa în mod oficial, deoarece trebuia să explice cine a alertat-o și de ce nu și-a consemnat intervenția. La rândul lui, Institutul nu avea de ce să se adreseze procurorului, el trebuind să apeleze la Poliție. Cerc închis. În plus, dacă Șutu i-ar fi scris lui Mavrus, el ar fi fost obligat să menționeze, lapidar, diagnosticul – caz în care Mavrus nu mai avea, însă, nici un pretext pentru a-i cere să emită certificatul medico-legal din 20 martie 1889, atât de necesar spre a convinge și pe cei mai sceptici de „nebulia” lui Eminescu. De altfel, spre deosebire de documentul întocmit cu ocazia autopsierii, făcut pierdut, certificatul a fost păstrat ani buni.

Radu D. Rosetti este cel care a anunțat public că *„Un funcționar dela Secția II-a a Tribunalului Ilfov, așezând arhiva, a dat peste un dosar care va interesa, desigur, pe bibliografii (sic!) lui Eminescu, într-un mod deosebit”*. Trecem peste orice posibilă speculație făcută pe marginea modului în care a fost descoperit (?) respectivul dosar și cităm o frază interesantă: *„Procurorul indică în același timp președintelui Tribunalului că bolnavul are ca prieten bun pe Mihail Brăneanu redactor-șef la România Liberă”*. De unde știa Mavrus că Eminescu era „prieten bun” cu Brăneanu? Cine a fost misterioasa persoană care l-a anunțat (verbal!) pe primul-procuror că Eminescu s-ar afla internat la *Caritatea*, și care, se vede treaba, i-a sugerat și cu cine să ia legătura? De ce s-au folosit șoapte, nu documente?

A treia verigă lipsă (poate, cea mai importantă) este anunțul oficial prin care familia lui Eminescu ar fi trebuit să fie informată asupra situației acestuia, un membru al său putând deveni tutorele lui. În martie 1889, mai trăiau Matei, Aglaia și Harieta. Desigur, teoretic, fiecare dintre ei putea să refuze, dar, practic, e îndoielnic că toți ar fi procedat așa, iar Maiorescu știa

bine acest lucru, el având și în 1883 un mic duel cu supărător de insistență Matei. Mai pe șleau spus, Cineva era interesat nu atât ca Eminescu să fie bine hrănit în ospiciu, cât să obțină el dreptul de a dispune de averea acestuia: manuscrisele. Respectivul nu era Șuțu, nu era nici procurorul Mavrus, nici președintele Tribunalului, cei trei fiind simple unelte. Tare mă tem că nici măcar Maiorescu însuși nu a fost altceva! Marii inamici ai lui Eminescu nu trebuiau, musai, să fie în Țară, aici stând, disciplinat aliniate, doar cozile de topor, acei români turciți, pe care Eminescu îi socotea mai periculoși decât orice străini.

În procesul-verbal din 10/22 iunie 1889 (primul și ultimul document elaborat de cei cinci, caligrafiat în întregime de Maiorescu), curatorii lui Eminescu și-au exprimat părerea că *„boala de care suferă acum în a doua și cea mai grea recidivă reclamă neapărat interdicția lui și rânduirea unui tutor”*. Peste cinci zile, Eminescu era mort. Posibil ca Maiorescu să fi căpătat calitatea de tutor, dar nu am întâlnit documentul prin care se face, în mod legal, „numirea”. De altfel, cum Eminescu *„fiind încetat din viață nu se va mai cita”* și cum, după moartea lui Eminescu, Tribunalul avea să precizeze că *„nu se mai poate da loc cererii de interdicție a numitului”*, putem deduce că nici solicitarea referitoare la *„rânduirea unui tutor”* nu a putut fi avizată favorabil.

Trebuie știut că, dacă nu ar fi fost inițiată procedura de constituire a consiliului de familie, după moartea lui Eminescu, toate bunurile acestuia reveneau fraților Eminovici (Matei, Aglaia și Harieta). Cum-necum, lui Maiorescu i-au revenit, așadar, cel puțin cele 47 de caiete pe care le-a donat, mai apoi, Academiei (poate, când s-a asigurat că în conținutul lor nu e nimic care să-i fie defavorabil).

La 19 iunie 1889, Tribunalul Ilfov a dispus:

„Având în vedere că este sciut publicamente că Mihail Eminescu, a cărei interdicție a fost cerută, acum a încetat din viață în urma interogatoriului de către Dl. Judecător – delegat.

Avându-se în vedere că în acest caz nu se mai poate da loc cererii de interdicție a numitului,

Pentru acest motiv

*Disponem închiderea dosarului și punerea lui în arhivă.”
Asta a fost tot!*

De ce Matei Basarab?

La vreo săptămână după confirmarea curatorilor, aceștia se strâng și clocesc un proces-verbal, prin care decid interzicerea lui Eminescu și „rânduirea unui tutor care să poată primi de la Stat pensia lui viageră și să poată îngriji de cuviincioasa întreținere a interzisului” (10 iunie 1889). Două zile mai târziu, a fost întocmit următorul document, publicat de A. Z. N. Pop:

„INTEROGATORIU

Luat în ospiciul Dlui Dr. Sutzu, Dlui Mihail Eminescu, conform jurnalului nr. 2894/89, de noi G.G. Bursan (știut drept „Metru Ghiță” – n.n.), membru delegat prin zisul jurnal, asistat de Dl. Procuror Henryk Catargiu și de adjutantul de grefă N. Ionescu astăzi 13 iunie 1889:

-Cum te cheamă?

-Sunt Matei Basarab; am fost rănit la cap de către Petre Poenaru, milionar pe care regele l’a pus să mă împușce cu pușca umplută cu pietre de diamant cât oul de mare.

-Pentru ce ai (?) făcut asta?

-Pentru că eu fiind Matei Basarab, regele se temea ca să nu-i iau moșcenirea.

-Ce ai să faci când te vei face bine?

-Am să fac botanică, zoologie, mineralogie, gramatică chinezească, evreiască, italienească și sanscrită. Știu 64 de limbi. Întrebându-l cine e Dl. judecător Bursan:

-Dl. Laurian.

Pe Dl Henry Catargiu (?):

-Dl. Balsch.

-Cine e Poenaru?

-Răspunde că e un om bogat care are 48 de moșii, 48 de râuri, 48 de garduri, 48 de case, 48 de sate, și care are 48 de milioane.”

Semnează G. Bursan, Catargiu și N. Ionescu, chiar în aceeași zi, autorii înaintând raportul președintelui Tribunalului. Oricât ar părea de ciudat, varianta de mai sus nu este singura

care apare în literatura de specialitate. Diferențele dintre versiuni sunt uneori destul de mari, dar nu fundamentale.

Indiscutabil, oricine citește acest dialog, cu pretenție de act oficial, se convinge că Eminescu era complet rupt de realitate. Faptul că a fost consemnat după lovitura primită de la Poenaru și cu numai două zile înainte ca Eminescu să moară nu pare a fi pentru nimeni o „circumstanță atenuantă”. De asemenea, câți știu că răspunsurile, admitând că acestea sunt reale, au fost date după circa o jumătate de an izolare și de tratament diabolic?

În *Istoria literaturii române*, G. Călinescu scrie: „În primăvara 1889 prietenii fură nevoiți totuși să interneze pe poet și să ceară instituirea unei curatele pentru administrarea pensiei, fiindcă Eminescu umbla după o cântăreață vieneză «cu părul galben ca de aur și cu glasul ca clopotul» și, cu un șervet legat turcește în jurul capului, saluta urcat pe masă pe o altă cântăreață «suedeză». Se credea Matei Basarab. Muri în zorii zilei de joi 15 iunie 1889...” Așadar, internarea s-a datorat faptului că „Eminescu umbla după o cântăreață vieneză” și că „saluta urcat pe masă pe o altă (?) cântăreață «suedeză»? Acestea au fost „actele impulsive și scandalurile”? În mod sigur, nu. Episodul la care se referă Călinescu a fost relatat de Teleor și, chiar de-ar fi fost adevărat, autorul nu pretinde că s-ar fi încheiat cu arestarea protagonistului.

Să revenim, însă, puțin la textul lui Călinescu. Timpii verbelor (*saluta, umbla, se credea*) nu relevă situații accidentale, ci unele repetate, cronicizate. Din textul citat se poate înțelege că, în mod frecvent, din clipa în care intra într-un local, Eminescu era cu ochii la șervetul pe care, curând după aceea, avea să și-l lege în jurul capului și că aceasta ar fi simptomatica fază pregătitoare ce anunța saltul pe masă, spre a trimite de la o cât mai mare înălțime respectuoase bezele unei cântărețe de import. Imaginea e de impact, îți pune mintea pe jar și ți-o servește cu o garnitură de cartofi pai, dar, aproape că îți vine să regreți când afli că, dacă chiar e real, atare incident nu a avut loc decât o dată. Și, oricum, dacă a umbla după o cântăreață – indiferent de etnia, pilozitatea și vocea acesteia – e dovadă de nebunie și necesită internarea rapidă, ar cam fi cazul să o lăsăm mai moale

cu dotarea pușcăriilor și să transferăm fondurile pentru construirea unui balamuc național.

„*Se credea Matei Basarab*”, ține să consemneze George Călinescu și în *Istoria literaturii române*, de parcă aceasta ar fi fost istoria medicinei sociale. Dacă G. Călinescu nu ar fi insistat asupra acestui moment, aș fi trecut peste el, socotindu-l needificator. Importanța pe care i-o dă biograful obligă, însă, la un bob zăbavă asupra lui.

Invocarea lui Matei Basarab în interogatoriul luat de Bursan, nu e deloc întâmplătoare. Biografia uită (?) că numele acestui domnitor român a fost nu o dată citat de gazetarul Eminescu. Și nu degeaba. Așa cum avea să consemneze A. D. Xenopol, la urcarea lui Matei Basarab pe tronul Valahiei, în septembrie 1632, „*patriarhia de la Constantinopol posedă 6 moșii în ambele țări surori; cea din Antiohia 6 moșii; cea din Alexandria 11 moșii; iar patriarhia din Ierusalim posedă 177 de moșii; bisericile din Muntele Sinai (Arabia) posedau în țările române 54 de moșii; cele din Macedonia, Epir, Tesalia și Albania 120 de moșii, iar bisericile din Muntele Athos 186 de moșii, afară de alte acareturi. Erau închinat mai mult de 75 de mănăstiri mari și bogate din Muntenia și Moldova, cu 561 de moșii, care constituiau a cincea parte din Țara Românească*”. De menționat că aceste mănăstiri nu fuseseră „*închinat*” instituțiilor religioase străine numai de credincioși români, ci chiar de călugări greci, care „*văzând c-au mai rămas mănăstiri bogate neînchinat, fac hrisoave false de închinăciune, și astfel pun mâinile lor sacrilegii pe mai multe mănăstiri*”. Trecuseră timpurile lui Mircea și Ștefan, când, potrivit lui Eminescu, „*A înstrăina un petec de moșie în vremea veche era o afacere de stat și avea nevoie de sancțiunea domnului și a sfatului suprem*”!

Să ne aducem aminte că tot Matei Basarab a fost cel care a introdus limba română la Curte și în Biserică și a înființat mai multe tipografii, între care și cele de la Snagov și de la Govora (1634). Înțelept și iubitor de țară și de dreptate, el a fost, într-un cuvânt, o lumină a timpului său – o lumină, care a răzbătut până în zilele noastre.

Cât privește imaginea marelui domnitor în publicistica eminesciană, să recitim un fragment dintre multele pagini pe

care Eminescu i le-a dedicat:

*„Și oare nu înjosire este când mânilor unor nevrednici
turbură până și cenușa unui sfânt cum era Matei Basarab?*

*Cu ochii lui Paul de Aleppo îl vedem pe bătrânul Domn
jucându-se cu copiii de pe stradă și aruncându-le bani din
balconul Curții din Târgoviște, cu aceeași ochi îl vedem întins
în sala cea mare a palatului, cu fața bătrână descoperită și cu
ochii închiși, îmbrăcat în haine regale cu nasturi de aur și blănite
cu samur, iar de la cap până la picioare un giulgiu subțire de
mătase albă c-o mare cruce de aur. Patriarhul Antiohiei – un
arab – citea rugăciunile mortuare sub lumina făcliilor mari de
ceară. Om care nu știuse altă limbă decât cea românească, om
de-o nepilduită vitejie personală și de un nepilduit patriotism.*

Căci iată cuvintele iscălite, ba rostite poate de el:

*Se întâmplă de statură mitropoliți și domnitori țării,
oameni străini nouă, nu cu legea sfântă, ci cu neamul, cu limba
și cu năravurile cele rele, adică greci; cari, după ce nu se îndură
nici se leneviră a pune jos obiceiurile cele bune, bătrâne ale
țării, pentru care stricăciune a obiceiurilor curând le fu a aduce
și țara la risipire desăvârșită și la pustiire... De care lucru bine
venise vremea cuvântului lui David, sfânt proroc și împărat, a-
l zicere și noi cu puținel mai schimbându-l: Doamne, veni
străinii în moșia noastră și-și spurcară mâinile lor cu mite și
îndrăzniră a vinde și a cârciumări sfintele taine și a goni pe
moșneni, și în trudele și ostenele lor a băga pe străini...*

*Dar Matei ura de moarte pe greci și pe muscali! Dar nici
n-a vrut să primească pe ambasadorul Moscului, strigând: «Să
nu-i văd fața!»*

*Matei Basarab era sfânt și de aceea avea darul
clarvederii. Poate că, în noaptea viitorului, ochii sufletului
său, a sufletului celui mai românesc care a existat vreodată,
au întrevăzut caricaturi ca d-alde Giani, Cariagdi, Carada,
C.A. Rosetti, ba a întrevăzut poate și... politica și alianțele lor”
(*Timpu*, 25 ianuarie 1881).*

Citești și, oricât de straniu ți s-ar părea, parcă-ți vine să
te-ntrebi: răspunsurile date de Eminescu în interogatoriul luat
de magistrații Puterii timpului erau ale unui alienat, ale unui
drogat, sau ascund un răspuns cu tâlc?

Capcane

Aparent, Călinescu face o amicală analiză psihologică a lui Eminescu: „*Lipsit toată viața de avuție, el visa acum o bogăție imensă, feerică*”, explică dumnealui, nepăsător la faptul că, deși majoritatea celor ajunși în situația lui Eminescu se încadrează în categoria „*lipsit toată viața de avuție*”, o dată îmbolnăviți, ei nu trăiesc aceeași halucinație.

Ceva mai încolo, continuă: „*Deoarece însă, lăsând bogățiile, el înfățișa și tradiția autohtonă, fiind Matei Basarab reîncarnat, regele puse la cale un atentat printr-un pacient, Petre Poenaru, care, jucându-se ca din întâmplare cu praștia, îl izbi în frunte cu o pietricică. Eminescu consemnă aceste fapte judecătorului Bursan, care venise să încheie raportul medico-legal, în vederea curatelei, în ziua de 12 iunie*”, și urmează o variantă mai scurtă a interviului notat de Bursan (după alții, e vorba de 13, nu de 12 iunie).

Cu sau fără rezon, luând peste picior temerea lui Eminescu, indirect, Călinescu îl absolvă pe rege de orice potențială vină, lăsând a se înțelege că, prin definiție, regele nu poate fi suspectat de nimic rău. Petre Poenaru iese și el foarte bine: pe când se juca cu un bolovan pervers, pe care scria „*pietricică*”, bolovanul cu apucături de pietricică a turbat și, întrucât a sărit pe neașteptate la tâmpla lui Eminescu, bineînțeles că l-a lovit în frunte, mai exact s-a împiedicat de ea – să spună Eminescu dacă nu-i așa!

Așadar, „*pietricică*”, în nici un caz „*piatră*”! Unde se termină „*pietrele*” și unde încep „*pietricele*”? În cazul unei lovituri, contează numai dimensiunea, nu și greutatea? O bucată de piatră ponce de mărimea unui pachet de unt nu cântărește cu mult mai mult decât o bilă de plumb cu diametrul de sub un centimetru. Dacă piatra ponce, azvârlită împotriva cuiva poate produce vânătăi sau zgârieturi, bila de rulment poate rupe carnea și sparge osul. Să nu fi știut Călinescu atâta lucru, sau a folosit diminutivul „*pietricică*” spre a muta întregul incident în derizoriu?

Poate, exagerând și el, Scipione Bădescu, citat de Barbu Lăzăreanu, îi scrie cu totul altceva, lui Ioan Franc, la

15 iunie 1889: „*Capul îi este spart și umflat; nu pot însă afla de la nimeni, cine a comis această cruzime; eu crez că vr'un alt nenorocit nebun. Doctorul Șuțu mi-a declarat că umflătura este de 99 de ori mortală și că numai al sutelea poate scăpa*”. Miră că, deși pretinde că a vorbit direct cu Șuțu, Scipione Bădescu nu aflase că autorul loviturii era Petre Poenaru. Cu toate că, se pare, Scipione Bădescu a mai umflat (și?) cu altă ocazie lucrurile, intrând chiar într-un mic conflict cu Harieta, faptul că descrierea a fost făcută cu doar câteva ore înainte ca Eminescu să-și dea obștescul sfârșit îi oferă suficientă credibilitate pentru a ne convinge că, deși nu se poate demonstra că ar fi fost fatală, în nici un caz, rana nu fusese nici atât de superficială pe cât o prezintă unii.

În acest incident, liniștea cu care G. Călinescu vorbește despre jocul „*din întâmplare cu praștia*” al unui pacient cazat într-un stabiliment menit să trateze dezastrele psihice, te face să crezi că bietul Poenaru a fost, de fapt, cadrul sanitar calificat la un curs postliceal, Șuțu și echipa formând mândrețea de alienați mintali oficiali ai Capitalei.

G. Potra, cel care a lansat pe piață „raportul” Anonimului, crede că „*Este cu totul de domeniul fanteziei, mărturia lui Dumitru Comărnescu, friserul poetului, că Eminescu a fost isbit în cap cu o cărămidă și că peste o jumătate de oră dela această întâmplare, poetul a murit. – De asemenea spune că lovitura a fost supt ureche și a fost atât de puternică de i-a sfărâmat «osul capului»*”. Convingerea lui Potra se bazează, îndeosebi, pe mărturia doctorului V. Vineș, care declară că „*moartea lui Eminescu nu este datorită traumatismului cranian, petrecut cu 25 de zile mai înainte și care se vindecase complet, ci este consecința unei endocardite mai vechi, de care era amenințat în fiecare clipă și care desigur s'a agravat după erisipel*”.

Poate că Vineș spune adevărul, deși nu prea väd ce interes ar fi avut Comărnescu să trântescă o asemenea minciună. Oricum ar fi, când analizăm mărturia lui Vineș nu trebuie să uităm că acesta, fiind medic ce „*l-a îngrijit personal*” pe Eminescu, răspundea de viața lui.

În mod oficial, s-a spus că moartea ar fi fost cauzată de

un atac de inimă, datorat unei endocardite reumatismale. Cu toate acestea, unele surse susțin că doctorul Șuțu i-ar fi transmis lui Maiorescu că Eminescu ar fi murit din cauza unei... embolii. Potrivit doctorilor V. Bianu și I. Glăvan, cuvântul *embolie* provine „*dela grec. emballein, a împinge*” și reprezintă un „*Chiag de sânge (fibrinos) care se formează într-o arteră și merge de astupă o altă arteră mai mică, din care rezultă gangrena regiunii irigate de acel vas. Câte odată acest chiag poate fi format dintr’o bucățică de valvulă. Avem embolie cerebrală, embolie pulmonară etc., după cum astuparea arterei se face în creier, în plămâni etc.*” Dacă, într-adevăr, Poenaru nu a azvârlit cu o „*pietricică*” în Eminescu, ci cu o piatră suficient de mare, ca să-i producă o rană gravă, este total exclus ca embolia să fi fost efect al acestei lovituri? Dar, mai ales, modul incalificabil în care a fost batjocorit creierul lui Eminescu arată că autopsierea a fost determinată de duioșie și de nemăsurat respect, ori poate duce la suspiciunea că nu a fost decât un pretext, necesar ascunderii unei cumplite răni la cap?

Sifilis, cărămidă, embolie... La urma urmei, nu cumva greșim lăsându-ne atrași de asemenea detalii, pe care numai deshumarea lui Eminescu ar fi reușit, poate, să le rezolve? Chiar contează atât de mult dacă a murit ucis de Poenaru? Nu cumva, astfel, ne îndepărtăm de adevărații făptași din „cazul Eminescu”? Nu cumva, amănuntele de acest gen, asupra cărora e imposibil să cădem de acord, câtă vreme lipsesc unele informații fundamentale, reprezintă capcana în care cădem datorită unei curiozități nestăvilite? Cine, ce câștigă dacă polemizăm pe tema „a fost sau nu ucis de Poenaru” – adică, de un nebun autentic, pe care nici măcar nu-l poți învinui pentru fapta lui? Cred că ar fi mult mai folositor să stabilim cine și de ce l-a dus pe Eminescu în preajma bietului Poenaru. Dacă Eminescu a fost cu adevărat asasinat, criminalii nu se găseau în balamuc. Erau liberi. Liberi și respectați.

Un „raport” ce aduce a intoxicare

Mulți autori apelează la textul scris de Anonim, preluându-l fragmentar. De unde a apărut acest „raport”? G. Potra scrie că îl are „*din hârtiile rămase de la regretata poetă Cornelia din Moldova*” și îl prezintă drept proprietatea dumisale.

Cine l-a conceput? „Eu – opinează Potra – aş propune ca autor al manuscrisului pe Dr. N. Tomescu, fost medic primar al Spitalului de Copii și al institutului unde era internat M. Eminescu”, deoarece acest Tomescu ar fi singurul „dintre medicii care l-au îngrijit” pe Eminescu și „nu a publicat nimic în legătură cu el”. O.K.! Să vedem ce vrea acest „raport”!

În esență, Anonimul contrazice doar teza potrivit căreia „alienarea” lui Eminescu s-ar datora sifilisului sau alcoolismului, susținând însă cu tărie „diagnosa făcută în timpul vieții” – diagnoză care ar fi fost confirmată de „toate leziunile anatomo-patologice ale periencefalitei difuze cronice”. Astăzi, *periencefalita* (într-un paragraf apare *periencefalită*) este o boală inexistentă în dicționare. Nu este exclus ca, prin *periencefalită*, Anonimul să fi numit cele trei membrane care învelesc creierului, adică *meningele* (elementul de compunere *peri* are sensul de „în jurul”).

Poate, însă, boala propusă de Anonim este *encefalita* („afecțiunea inflamatorie a sistemului nervos central”), ori actuala *encefaloză*, „caracterizată prin leziuni degenerative (și nu inflamatorii-infecțioase) ale masei neuronale” (*Dicționar de psihologie*), sau *encefalopatia* – „afecțiune a sistemului nervos central cu aspect difuz, datorită unor cauze diverse sau complexe” (*Dicționarul sănătății*); în DEX (1975), *encefalopatia* apare drept „denumire generică pentru afecțiunile organice ale creierului”, iar *encefaloză* lipsește. Așa nespecialist cum sunt și în pofida opiniei doctorului Nica (acesta e convins că, după 1884, „*encefalita devenise un fapt*”), nu m-aș grăbi să iau *encefalita* în calcul: deși poate fi nu numai de natură virotică, bacteriană etc., ci și toxică, ea are simptome care au lipsit în cazul lui Eminescu (și, în plus, poate lăsa sechele pe cât de clare, pe atât de serioase, procentul de mortalitate ridicându-se, după unele statistici, la circa 30 la sută).

Trebuie remarcat că diagnostice ca *periencefalită* (ba, chiar și *encefalită*) sunt aproape confluențe cu spusa lui Maiorescu, care, în scrisoarea către Eminescu, îl „informează” pe acesta că ar fi suferit de „*meningită sau inflamare a învelitoarei creierilor, mai întâi acută, apoi cronică*” (10 februarie 1884). Ceea ce contrariază când citești diverse relatări despre starea

de sănătate a lui Eminescu e faptul că mai fiecare prezintă altceva; posibil ca acest lucru să se explice, în parte, prin lipsa unui diagnostic prezentat clar, răspicat, în locul lui circulând o sumedenie de false informații „confidențiale”. De aici, întrebarea dacă, nu cumva, unii au siluit deliberat adevărul, manevrând realitatea în așa fel, încât să o oblige să concorde cu ceea ce, probabil, știau sau numai își imaginau dumnealor că ar fi reacția unui suferind de cutare ori de cutare boală. Poate, unii au fost doar nepricepuți/naivi. În mod cert, însă, nu toți! Apare și mai suspectă insistența celor ce invocă existența unor *repercursiuni* ale unei pretinse boli, fără ca înainte să prezinte credibil *simptomele* respectivei maladii. Adică, avem efect fără cauză?

La un moment dat, Anonimul afirmă: „*S-a zis că Eminescu a devenit alienat în urma unei maladii sifilitice ce l-ar fi izbit acum 10–12 ani. Eroare. Eminescu n-a fost sifilitic*”. Din formulare („*acum 10–12 ani*”) deduci că Anonimul s-a pus pe scris cel târziu în 1895. Pe de altă parte, I. Nica se arată și el sigur pe sine: „*Se consideră că Eminescu ar fi contractat sifilisul când avea vreo 20 de ani; afirmațiile n-au plecat din epocă, ci au fost susținute de I. Sbierea, I. Grămadă și alți cercetători, fără nici un temei, fiind preluate mai târziu în mod necritic*.” De-ar fi așa, cel ce citește textul Anonimului capătă un motiv în plus să se-ntrebe: pe cine contrazice autorul, atunci când afirmă, destul de mirat (poate, și revoltat), că Eminescu nu a avut sifilis? Nu cumva, tocmai el lansează acest zvon?

Și mai interesant este faptul că, în argumentarea afirmației sale (corecte, nu-i vorbă!), Anonimul precizează: „*Ideia aceasta s'a născut din doctrina eronată ce profesa o școală germană că paralizia generală este totdeauna o manifestare sifilitică*”. Tot dumnealui, însă, mai zice: „*Știm că paralizia generală este o tristă achiziție a secolului nostru și se datorește parte alcoolismului cronic, parte sifilisului și în mare parte vieții turburate și supraobosite la care ne împing necesitățile moderne*”. *Dicționarul sănătății* din 1978 are altă părere, socotind că paralizia generală ar fi, exclusiv, „*localizarea cerebrală din sifilisul tardiv*”. Ce rezultă din toate acestea? Întâi, constatăm că Anonimul acceptă diagnosticul de paralizie generală, dar nu e de acord că sifilisul ar fi cauza reală. Opinia lui nu schimbă

însă realitatea, așa că, din clipa în care prezintă paralizia generală drept diagnostic cert, el spune, de fapt, că Eminescu a fost bolnav de sifilis. Concluzia finală: departe de a-l combate pe Călinescu, Anonimul îi dă apă la moară.

De altminteri, multa vorbărie pe marginea *encefalitei* și a *meningitei* poate trimite cu gândul la... *sifilis* pe orice nemedic, care citește întâmplător primele fraze referitoare la „*paralizia generală*”, așa cum o prezintă *Dicționarul sănătății*: „*PARALIZIE GENERALĂ, localizarea cerebrală din sifilisul tardiv și manifestată printr-o meningoencefalită difuză (se-mpacă și capra și varza! – n.n.). Sindromul cel mai caracteristic al p.g. îl constituie demența, instalată precoce, sub forma tulburărilor de memorie și gândire cu tendința progresivă de agravare.*” Anonimul vorbește de „*periencefalită difuză*”, care pare a fi (cam) totuna cu „*meningoencefalita difuză*”.

În 1929, medicii V. Bianu și I. Glăvan scriau despre paralizia generală: „*se ivește de obicei dela 35 până la 45 ani, mai ales la bărbați. Cauzele: sifilisul. Semnele. Perioada dela început: slăbirea memoriei, schimbarea caracterului (trist, supărăcios, activitate foarte mare, perversiune morală), tremurătură în vorbă, neîndemânare în degete, inegalitate în pupile, vederea îndoită (diplopie), slăbirea vederii și mirosului. Perioada de stare: delir ambițios, delir de mărire, sau de persecuție, vorbirea greoaie, lucrarea cu mâinile cu anevoință. Perioada terminală: bolnavii cad într'un fel de toropeală, păstrând uneori oarecare conștiință de starea lor. Această boală durează 1 până la 6 ani, întreruptă și câteodată grăbită prin atacuri de apoplexie.*” Aceasta ar fi teoria.

În ceea ce privește latura practică, concretă, reamintesc că doctorul V. Vineș, care l-a îngrijit pe Eminescu în 1889, a declarat, între altele, că la aducerea lui la *Caritatea*, Eminescu „*Nu prezenta dificultate în vorbire, nici tulburări în articularea cuvintelor și scriere. Scria perfect, fără tremurături, fără omisiuni de litere sau cuvinte. Mai târziu, apare o ușoară incordare a membrelor superioare și tremurături ale degetelor, ale buzelor și limbei (...)* Simptome psihice. *La intrarea în Institut, Eminescu nu prezenta turburări psihice importante. Citea jurnale și cărți, scria chiar articole de jurnal și putea oarecum (?) să-și*

dea seama de tot ce citea și scria. Dar încetul cu încetul facultățile intelectuale s-au slăbit (prezentând simptome de demență destul de accentuate), așa că, în această perioadă, când citea sau scria, repeta același lucru de 5–6 ori, fără să-și dea seama de ce a citit sau a scris. Atenția era abolită. Memoria scădea progresiv. (...) Delirul. Când a intrat în Institut nu manifesta nici un delir, vorbea însă foarte puțin, era preocupat.”

Primul aspect care sare în ochi este acela că, la internare, Eminescu nu arăta a bolnav, starea sănătății lui deteriorându-se în urma... tratamentului, după o perioadă neprecizată. Dacă Eminescu „scria chiar articole de jurnal” (articole dispărute unde?), faptul putea fi lesne constatat, ajutând la stabilirea diagnozei mai mult decât orice povestioare și aprecieri ale amicilor; mai dificil de înțeles rămâne modul în care Vineș a constatat că pacientul reușea doar „oarecum” să-și conștientizeze aceste acțiuni. Apoi, o neclaritate: dacă boala durează între 1 și 6 ani și dacă, la internare, Eminescu nu prezenta simptomele paraliziei generale, cum de s-a stins în nici un sfert din perioada minimă? Și, implicit, în lipsa simptomelor, pe ce considerent a fost arestat și dus (iar) la balamuc?

În altă ordine de idei, Anonimul mai precizează: „Alții au zis că el se alcooliza (...) Dacă Eminescu a abuzat de băuturi alcoolice, aceasta a făcut-o când maladia deja începuse.” G. Potra afirmă același lucru, pe un ton aproape vehement: „...s-a constatat în modul cel mai sigur, prin autopsia făcută (și al cărei proces-verbal dumnealui, Potra, declară că l-a căutat zadarnic: deci, nu l-a citit! – n.n.), că el n’a fost atins de această boală a sifilisului, iar alcoolismul nu l-a practicat decât după prima sa paralizie mintală, între anii 1883–1888”. Să râzi ori să plângi?

Dacă citești atent, nici nu râzi, nici nu plângi, ci te înfurii: aparent, limitând perioada în care – spune G. Potra – Eminescu ar fi fost un alcoolic pe cinste, el apără poziția Anonimului. Potra se pune însă orbește chezaș pentru așa-zisa „paralizie mintală”, interesat vehiculată de unii. El motivează, astfel, acțiunile brutal-abuzive ale Poliției manevrate din umbră și, în cu totul alt plan, face plauzibilă teoria potrivit căreia

gândirea lui Eminescu s-ar opri la anul 1883. Ca și cum n-ar fi fost prea de-ajuns, atât în viziunea lui G. Potra, cât și în prezentarea Anonimului mediatizat de el, Eminescu n-ar fi fost alcoolic „decât” la apus, în ultimii cinci-șase ani! Un fleac! Ce țis 15 procente din întreaga lui viață sau cam o treime din anii trăiți după majorat? Personal, n-am întâlnit la nici un alt autor o afirmație atât de tranșantă și de dură, până și cei mai înverșunați susținători ai ideii că Eminescu bea uneori nemăsurat de mult, acceptând că aceste perioade au fost rare și suficient de scurte pentru a nu-l putea eticheta (de ce s-o mai ocolim?) drept „bețiv”. În schimb, am dat peste opinii precum cea a doctorului Vuia: *„De subliniat că diagnosticul de alcoolism (pus în 1986, la Iași – n.n.) era fals, deoarece marele poet, sensibil la ingerarea de alcool și în cantități acceptabile, reacționa prin stări de excitație mult mai ușor decât prietenii săi, organizatorii unor atare agape.”*

Una peste alta, Anonimul și Potra susțin că Eminescu ar fi fost alcoolic, dar că nu alcoolismul ar fi fost cauza „îmbolnăvirii” lui. A doua afirmație este perfect adevărată, mai ales în lipsa „*paraliziei mintale*”, căci alcoolismul nu putea fi cauză a ceva inexistent. Cum ei afirmă sus și tare că Eminescu ar fi „*practicat*” alcoolismul, dar nu oferă nici o dovadă certă în acest sens, demersul lor nu face decât să îi motiveze pe detractorii acestuia – ceea ce, cu părere de rău, tot ponegrire se cheamă.

Anonimul mai face niște afirmații neașteptate, asupra internării din 1889: *„Deși lipsesc unele dintre principalele simptome ale paraliziei generale adică afasia, delirul caracteristic de grandoare, inegalitatea pupilelor, totuși prezența demenței și a unor semne motore și sensisitive impunea observatorului diagnosa unei pariencefalite difuze cronice, diagnosa în mersul ulterior al maladiei și autopsia a venit pe deplin să confirme”*. Acest fragment și continuarea lui sunt de natură să arate că autorul s-ar fi aflat în preajma lui Eminescu. Pe de altă parte, însă, tot el scrie că simptomele înșirate „*impuneau*” o altă diagnoză decât cea stabilită de Șuțu. Prin urmare, dacă Anonimul s-a numărat printre medicii (personalul sanitar) care l-au „îngrijit” pe Eminescu, rezultă că el s-a găsit în

opoziție cu ceilalți – îndeosebi cu doctorii A. Șuțu (care a stabilit alt diagnostic) și cu V. Vineș (cel care l-a primit pe Eminescu în institutul *Caritatea*, dar care, deși l-a avut în grijă, nu i-a stabilit un diagnostic limpede – sau, cel puțin, nu l-a făcut public). În cazul în care, într-adevăr, autopsia ar fi confirmat existența unei „*pariencefalite difuze cronice*” intuite de Anonim de la bun început, putem deduce că, din motive de el știute, câtă vreme Eminescu a fost în viață, dumnealui n-a avut curajul să-și contrazică șefii, iar după ce acesta a murit, le-a acoperit greșeala.

Totodată, citatul invocat mai arată și altceva. Anonimul recunoaște că Eminescu a fost internat în pofida faptului că *nu* prezenta „*unele dintre principalele simptome ale paraliziei generale*”. Aceste „*unele dintre*” sunt, de fapt, tocmai acele simptome *vizibile*: afazia („*totalitatea semnelor cari rezultă din alterarea, stricarea limbajului interior: vorba, înțelegerea cuvântului, cetitul și scrisul*” – dr. Bianu și Glăvan), inegalitatea pupilelor (detectabilă chiar și pentru un copil) și delirul de grandoare, ori „*de mărire*” („*când bolnavul se crede bogat, prinț, frumos, sau plin de talente și exagerează tot ceea ce se raportă la ființa sa*” – dr. Bianu și Glăvan). În schimb, Anonimul dă drept indiscutabilă „*prezența demenței*” (numită în trecut și „*tâmpeală*”). De ce? Pentru că demența se numără între bolile/simptomele care nu frapează ca afazia, ca delirul de grandoare ori ca pupilele inegale? Pentru că pe ea o detectează numai *specialistul* – și, deci, spre deosebire de privirea în cruciș, să zicem, un ipotetic diagnostic greșit de demență nu poate fi contrazis la fel de ușor?

Așa s-ar zice. Argumentele le oferă Anonimul însuși. Întâi, surprinde că acest necunoscut este foarte concret când vorbește de simptomele *care lipseau*, dar devine evaziv atunci când se referă la cele pe baza cărora s-a făcut internarea, mulțumindu-se să invoce existența „*unor semne motore și sensitive*”. În al doilea rând, demența de care se arată atât de sigur constă în pierderea capacităților cognitive și debutează cu alterarea memoriei, datorită disfuncționalităților apărute la nivelul primelor două etape: fixarea și conservarea. Or, din

spusele doctorului Vineș, cel care l-a internat și, mai apoi, l-a avut în grijă, reiese limpede că (și) memoria lui Eminescu s-a deteriorat doar *după* internare.

Dacă e să fim foarte exacti, Vineș nu oferă nici un simptom cert, existent în clipa internării. Șuțu, așigderea. De altfel, conform declarației lui, prima întâlnire a lui Vineș cu Eminescu a avut loc „în biroul administrativ”, abia „în martie 1889”. Consemnările lui frecvent invocate fuseseră făcute după ce Eminescu trecuse printr-o perioadă de tratament mai mult sau mai puțin intensiv. De pildă, Vineș notează: „*Tulburări de sensibilitate. Sensibilitatea tactilă și termică diminuate. Frigul nu îl impresiona, căci ieșea afară dezbrăcat chiar și atunci când temperatura era foarte scăzută.*” Din exprimare rezultă fără dubii că aceste constatări nu au fost făcute cu ocazia consultului premergător internării, ci ulterior stabilirii și aplicării unei anume medicații. De altminteri, din nici un document nu reiese că decizia de izolare a lui Eminescu în ospiciul lui Șuțu s-ar fi luat în urma unui examen medical. Mai mult, lipsesc până și temeiurile pe baza cărora am putea presupune, măcar, acest lucru.

Într-un atare context, suspinele Anonimului și aprecierile lui laudative la adresa lui Eminescu (care, oricum, nu au ce căuta într-un „raport” medical) nu mai sunt deloc musai sincere, ci pot fi suspectate că au rol de paravan, înscriindu-se în categoria frazeologiei goale, dar, tocmai de-aceea, capabile să anestezieze atenția.

Dacă Anonimul chiar a fost medic, miră faptul că el nu pomenește numele lui Șuțu, în clinica căruia lui Eminescu chiar *i s-a aplicat* tratamentul anti-luetic. De asemenea surprinde că el nu își întărește spusele cu informații culese din fișa medicală întocmită (cred!) lui Eminescu pe când se afla la *Caritatea*. Este cel puțin straniu că Anonimul nu suflă o vorbuliță despre diagnosticul de „*manie*”, pus de doctorul Șuțu la 5 iulie 1883 și reactualizat în primele luni ale lui 1889. Corect sau nu, acesta a fost diagnosticul care a legitimat izolarea lui Eminescu! De asemenea, el nu invocă nici tratamentele urmate, nici evoluția bolii, pe când Eminescu se mai găsea spitalizat. În schimb, face

judecăți de valoare asupra... operei lui și lansează afirmații fără acoperire (de pildă, pe de o parte, el declară tranșant că, după 1883, „*convalescența a fost adesea întreruptă de accese de agitațiune maniacă și că restabilirea fu anevoioasă și niciodată completă*”, deși e limpede că nu l-a avut sub un control cât de sumar). În sfârșit, pe lângă multele și nerelevantele trimiteri la viața particulară a pacientului, „raportul” cuprinde și mărturisirea implicării afective a autorului, cuprins de „*decepțiune căci se șoptea în unele cercuri*” (care or fi fost acelea?) că, „*vai!*”, viața lui Eminescu era „*departe de a avea un scop nobil și util*”.

Toate acestea fac ca „raportul” să nu fie opera obiectivă a unui meseriaș. El seamănă mai mult a compunere, autorul folosind formulări ce vor să fie, înainte de toate, persuasive. El nu scrie pentru sine, ci pentru alții. Și nu o face în scop profesional – drept dovadă, nu folosește argumentul concret spre a extrage concluzii științifice, ci invers, adaptează aserțiuni generale la un caz particular, pe care (culmea!) recunoaște că nu-l stăpânește nemijlocit și în detaliu.

Cronologic vorbind, Maiorescu a fost primul susținător al ideii că Eminescu fusese „*îndreptat întrucâtva la începutul anului 1884, dar degenerat în forma lui etică și intelectuală*”. „*Mulți antropologiști... ar zice poate că Eminescu a fost un om degenerat*”, va afirma, mai apoi, și Anonimul (dar nu numai!).

De unde interesul pentru vaga dar sugestiva idee de *degenerare*, în lipsa oricărei dovezi concrete privind prăbușirea lui intelectuală și morală? Greu de spus cu precizie. Nu pot, însă, să nu-mi amintesc de Cesare Lombroso (1836 – 1909; medic antropolog și criminolog italian, a activat și ca profesor de psihiatrie la Pavia; autor al așa-numitei teorii a „*infractorului înăscut*”, marcat de „*stigmat*” corporale, pe baza cărora a descris și diagnosticat mai multe tipuri antropologice de criminali și de alienați – vezi „*L'uomo delinquente*”, „*Crima, cauzele și remediile ei*”). Incluzând geniul între nevroze și numindu-i pe oamenii geniali „*degenerați superiori*” (un fel de „*îngeri căzuți*”?), Lombroso credea că geniul și criminalul sunt

în egală măsură apropiați de nebunie: „*Cu toată aversiunea feroce a echilibrațiilor mărunți, care gândesc bine, linia subțire care separă geniul de nebunie nu a fost găsită; geniul va rămâne totuși un om în care calitățile creatoare ale gândirii preevalează asupra celor nebunești; iritația corticală, care dă intuiția genială, este aceeași care dă exaltările maniace. De altfel, refuzul de a admite originea patologică a scânteii geniale este un simplu efect al orgoliului modern.*” Avem motive să respingem a priori supoziția că teza lui Maiorescu privind degenerarea (preluată, nu peste mult timp, de Anonim și de alții asemenea) ar fi de inspirație lombrosiană?

Adept și al ipotezei privind ereditatea „bolii” (teorie susținută și de Maiorescu), Anonimul mai scrie, fără să-i tremure mâna: „*După maladia din 1883, Eminescu scade și scade mereu, steaua se întunecă, cu tot focul ce încerca a-i insufla amiciei și admiratorii săi*” (?), dar, nici de data aceasta, nu argumentează. Să zicem că luminozitatea stelei depindea de ochii ce o priveau. Dar „*focul ce încerca a-i insufla amiciei și admiratorii săi*” se măsoară prin fapte. Care au fost acele teribile tentative de insuflare a lui? Până vom obține un răspuns, consemnăm că „amiciei” lui Eminescu ies și ei bine în analiza domnului Anonim.

Lacrimi în bătaie de joc

Dar Anonimul nu este singurul autor ciudat.

Dacă Scipione Bădescu, bunăoară, a fabulat cu intenția de a-l „ajuta” pe Eminescu (după cum i-a mărturisit Harietei) sau dacă a făcut-o din alte considerente nu mai contează. Important rămâne faptul că el a denaturat adevărul și, mai ales, că a fost crezut.

Aproape că nu e biograf care să nu pomenească faptul că Eminescu ar fi spart vitrina unei librării în care se afla expus și volumul său de versuri, pe care (zic unii) l-ar fi aruncat în noroi. Cazul este socotit notoriu. Cu toate acestea, nimeni nu spune cine și când a achitat paguba provocată, nici nu trimite la vreun document oficial, întocmit de poliție cu acea ocazie. Personal, afară de cazul lui State Dragomir, n-am întâlnit nici o

altă relatare a unui (pretins?) martor ocular. S. Dragomir susține că, după ce s-ar fi milogit zadarnic de niște fătuțe de bordel, Eminescu ar fi amenințat cu bastonul un chelner care intervenise spre a le „salva”. Spăriet nevoie mare, chelnerul ar fi rupt-o la fugă (autorul ne dă și direcția exactă: „în spre strada Baston, la deal”), pe parcursul goanei lui disperate „chemând un sergent... <<Sergent... Sergent, iaca Eminescu nebun.>>” Sergentul, decupat din poezia lui Alecsandri, a venit călare pe mătură și s-a încins o bătaie de mai mare dragul, Eminescu masându-i insistent cu măciulia bastonului său. Răcnetele, ca din gură de șarpe, au agitat nația care a trimis noi întăriri. „Încăput pe mâini zdravene de polițiști, scrie Dragomir, de data aceasta Eminescu a trebuit să cedeze”. Încadrat de oamenii ordinii publice și urmat de o „droaie de lume, femei și foarte mulți copii”, Eminescu ar fi fost silit să ia drumul secției.

S. Dragomir continuă: „...fascinat de ochii lui cei mari și de chipul cum de la o vreme se ruga de sergenți să-l lase în pace [...] precum și de atitudinea de adâncă melancolie și tristeță ce-o luase fizionomia-i, mă țineam de dânșii. Ajunși în dreptul magaziei lui Scharage, care pe atunci mai ținea librărie [...] să opri la vitrină și privi lung, disprețuitor la niște cărți, apoi repede se furișă înăuntru, le luă și începu a le rupe furios. Băietul din librărie începu a striga, sergenții de-abia-l liniștiră și-l scoaseră afară. Una din cărți nu i-o putură scoate din mâini, și ieșind afară cu ea urma a o sfâșia în mii de bucățele c-o durere și niște gemete surde, care-ți făceau o milă de neînchipuit. M-am plecat și am luat mai multe foi; erau din volumul lui de versuri! Citii pe una din file: <<Cobori în jos luceafăr sfânt...>>” (nu blând? – n.n.). Dacă Dragomir nu a crezut în cele scrise, a fost ticălos. Dacă a fost convins că are dreptate, merita să fie mai atent studiat.

Teleor – altă figură din literatura „romanțată” a pus pe hârtie ce i-a trecut prin cap, fiind preluat cu voluptate de majoritatea biografilor.

N. Georgescu constată stupefiat: „Lipsește, din depozitele Arhivelor Statului, și dosarul care privea curatela din 12 iunie 1889 instituită pentru pensia poetului. Pur și simplu

nu există: interogatoriul cifrat al judeului Brusani a fost publicat de către Radu D. Rosetti în 1922, apoi mult mai amplu (probabil în întregime) de către Augustin Z. N. Pop – după care îl preia ediția academică. Actul original nu e de găsit...” Bine, dar în acest caz, de ce ar trebui să credem că ar fi și existat vreodată?

Unde a murit, de fapt, Eminescu?

Lucrurile sunt cu atât mai încâlcite, cu cât certificatul de deces prezentat de Călinescu nu abundă nici el în informații: *”No. 2935 Din anul una mie opt sute opt deci și nouă luna iunie dioa septe spre dece ora douăspredece meridiane. Act de morte a D-lui Mihail Eminescu de patru deci și trei de ani, poet, necăsătorit, născut în comuna Botoșeani fiul Decedatului Mihail Eminovici alte amănunte nu sa putut lua decedat... la cinci spre dece corent ora trei ante meridiane, în casa din strada Municipală No. 14 Suburbia Doamna Bălașea. Martori au fost: Dl. Iordache Munteanu de ani trei deci de profesie servitor, din acel spital și D. Ion Stirbu de ani două deci și cinci de profesie servitor din strada aceeași No. 14 de la acel spital cari au subscris împreună cu noi acest act dupe ce li s-au cetit. Cazul morții s-a constatat de noi prin doctoru verificator d-l Sutzu care a și liberat certificatul cu No. 161. Făcut de noi Nicolae Hagi Stoica fiu consiliar al comunei București și ofiicar de stare civilă. Martori n-au știut subscri”* (text preluat din *Viața lui Mihail Eminescu*, de G. Călinescu; sublinierile ne aparțin). Nu știu ce o fi scris „*doctoru verificator d-l Șuțu*” în invocatul certificat „*cu No. 161*”, dar e cert că din „*actul de morte*” lipsește tocmai cauza decesului, până și vârsta defunctului fiind eronată. În schimb, i-a fost stabilită profesia de „*poet*”, deși practicase jurnalistică, poezia fiindu-i doar una dintre preocupări.

Dar marea nedumerire creată de acest document este alta: sanatoriul doctorului Șuțu nu se afla pe strada *Municipală No. 14*, unde se spune că ar fi murit Eminescu, ci pe strada *Plantelor, nr. 9* (indicată și de Călinescu însuși). Ce să înțelegem: că s-a schimbat peste noapte numele străzii, ori că *Eminescu nu a murit în stabilimentul în care a fost izolat atâta amar de vreme?*

Dacă punem cap la cap toate cele de mai sus, constatăm

că, de fapt, poziția pro-Eminescu a Anonimului este, mai iute, încă o păcăleală. Cum orice scriere are un țel, ne putem întreba: ce a urmărit Anonimul? În lipsa oricărei datări, textul putea fi scris de oricine, oricând, inclusiv cu o săptămână înainte de a-l „găsi” G. Potra. Ba, într-un asemenea context de erori, confuzii și inadvertențe, nu se poate garanta nici măcar că descoperirea lui de către Potra nu a fost deliberat înlesnită (faptul că nimeni nu l-a contactat pe editor după publicarea materialului poate fi un indiciu în acest sens)! Și mai suspectă decât conținutul „raportului” mi se pare, însă, notorietatea de care s-a bucurat acesta îndată ce a devenit public, încăpățânarea de a-i supraestima importanța sentințelor medicale. În realitate, nimic nu demonstrează că acestea ar fi rodit chiar din observațiile directe ale Anonimului. El putea foarte bine să le preia din felurite surse, de la un amic de profesie doctor, din fișa întocmită lui Eminescu la *Caritatea etc. etc.*; îndemânarea de a copia, sau de a nota necritic spusele sau supozițiile altuia și altuia nu mi se pare o performanță care necesită capacități ieșite din comun. De ce s-a acordat o atenție atât de mare unei compilații? Poate, (și) din cauză că textul a fost publicat de G. Potra, un nume suficient de răsunător, pentru ca și eventuala sa eroare să fie perpetuată cu maxim respect?

Cum am mai spus, textul conține și o serie de informații care nu mai apar la nici un alt autor. Faptul că ele nu au fost contestate nu garantează autenticitatea lor, fie și din motivul că, poate, nu mai avea cine să le conteste. În egală măsură este însă posibilă și versiunea total opusă: Anonimul a fost o persoană deosebit de bine informată și de onestă. Să nu uităm că majoritatea documentelor importante a dispărut, pur și simplu, fără a se ști dacă au fost furate, distruse sau „împrumutate” de vreuna dintre armatele amice, care s-au plimbat prin văile și luncile noastre. Mai departe, judece fiecare.

Oricum, cu sau fără intenție, „raportul” Anonimului reprezintă o piesă care nu numai că menține ideea că Eminescu ar fi „înnebunit” în 1883, dar precizează și că, de atunci, ar fi fost un „nebun” viciat până-n măduva oaselor. Cu sau fără voie, el se înscrie într-o urzeală amplă. Dacă unul zice „a avut sifilis!”, altul sare și zice „ba pardon, c-a fost manie!”, iar altcineva țipă

„hei, băieți, era schizofrenie!” și așa mai departe, până epuizează catalogul „bolilor nervoase”, ideea de nebunie se conservă fără probleme în mintea publicului, mai mult sau mai puțin interesat de aspectul pur tehnic al cazului. Medicii care s-au aventurat în a da verdicte au uitat un lucru elementar: să verifice temeinicia probelor cu care își susțin diagnosticul. Nici unul dintre cei ale căror lucrări le-am parcurs nu specifică faptul că diagnoza lor este valabilă doar în măsura în care dovezile furnizate de ceilalți nu au fost măsluite. Or, această precizare era obligatorie, dată fiind personalitatea lui Eminescu și, nu în ultimul rând, faptul că, în fond, nu-i întrebaser nimeni ce cred, putând să tacă, fără a-și încălca obligațiile de medic. Iar dacă au socotit că diagnosticele puse de unii confrăți erau eronate și, din dragoste pentru adevăr, vroiau să le corecteze, cred că trebuiau să-și înceapă căutarea cu analiza primelor simptome certe, relatate de mai multe surse; așa ar fi aflat, cu surprindere, că aceste simptome nu există.

Prădătorii

Dar dacă textul Anonimului șochează prin ceva, aceasta e prima lui frază: „La 8 Iulie 1883, Mihail Eminescu a fost isbit într'un mod quasi subit și mai (?), fără prodrom (DEX: „*simptom care precedă sau anunță apariția unei boli*” – n.n.) de o *maladie mintală*”. Așadar, 8 iulie, nu 28 iunie? Să fie o greșeală atât de grosolană a Anonimului, sau acesta a prezentat data în *stil nou*? Problema e că, în a doua ipoteză, mai plauzibilă, ar trebui să acceptăm ideea că Eminescu a fost arestat și internat cu două zile mai devreme decât se știe.

Ideea descumpănește. Pare imposibil. Și, totuși... La urma urmei, ce dovezi ne fac să credem că într-adevăr, internarea s-ar fi produs pe 28 iunie? Nu sunt prea multe: 1) procesul-verbal al Poliției (în două variante!); 2) certificatul doctorului Șuțu (datat 5 iulie!); 3) jurnalul lui Maiorescu și 4) știrile din presă. Câtă încredere le poate fi acordată? Precum am arătat, documentul Poliției – apărut târziu și în două variante – conține unele ciudățenii (ca să nu zic mai mult) și, până să dispară definitiv, nu a fost văzut decât de o mână de oameni. Mai departe: Șuțu și Maiorescu; prezintă, oare, garanții morale supreme? În plus,

mărturia lui Maiorescu contravine textului provesului-verbal al Poliției; astfel, comisarul susține că l-ar fi ridicat pe Eminescu de la baia publică, în vreme ce Maiorescu prezintă un alt plan, potrivit căruia victima trebuia atrasă la Simțion, unde o așteptau infirmierii (și Poliția?). Cât privește presa, nu e obligatoriu să fii de rea-credință pentru a transmite o informație falsă.

Poate, există și o a cincea probă, pledând pentru ziua de 28 iunie: mă gândesc la ultimul (și controversatul) articol publicat de Eminescu în *Timpul*, articol a cărui apariție coincide cu data consacrată pentru arestarea lui. N. Georgescu scrie: *”Presa fiind ante datată, ziarul cu data de 29 iunie 1883 a apărut în data de 28 iunie 1883. Textul a fost scris în 27, când s-a decretat expulzarea lui Emile Galli. Lucrul dovedește fără putință de tăgadă că Eminescu era la curent cu măsurile de extremă urgență luate de guvern.”* Posibil. A. și T. Avramescu ne asigură, însă, pe de altă parte, că *„decizia de expulzare adoptată de Consiliul de Miniștri poartă data de 20 iunie/2 iulie 1883 și ea trebuia executată în termen de 24 de ore de la notificare”*. Prin urmare, dacă Eminescu era bine informat, el putea să afle intențiile guvernului înainte de 27 iunie – ziua în care estimează N. Georgescu că ar fi scris cel din urmă articol apărut la *Timpul*. O dată conceput, textul putea să aștepte, publicarea lui la 28 iunie convingând că, până în acea zi, Eminescu fusese liber.

Cu alte cuvinte, nu se poate spune că ne scaldăm în probe reale, indubitabile, privind data arestării lui Eminescu. Asta n-a împiedicat cu nimic proliferarea, în timp, a tot soiul de „izvoare”, care dezvoltă teorii sau încheie istorii incomplete, având drept suprem temei fragilele surse mai sus enumerate.

În mod firesc, se pune întrebare: dacă nu în 28 iunie 1883, atunci când? Sunt indicii care trimit la o altă zi? Un răspuns onest cred că e „nu lipsesc cu totul”. De exemplu, Slavici susține că, la 25 iunie, l-ar fi însărcinat pe Eminescu să-i ducă o scrisoare lui Maiorescu. A doua zi, Maiorescu confirmă în jurnalul intim primirea respectivei misive: *„Vrednică de însemnat scrisoare a lui Slavici, care a plecat ieri la Hall, despre ațâțările lui Rosettacki (probabil, e vorba de C. A. Rosetti, căruia Slavici îi spune Rusetache – n.n.) și ale poliției în contra Autro-Ungariei la societatea «Carpații», pe când ministrul Sturdza vrea să*

potolească lucrurile". Deși, din păcate, Maiorescu nu menționează numele aducătorului scrisorii, el întărește, totuși, prin fraza citată, afirmația lui Slavici. Până aici, toate bune. Chestiunea devine delicată datorită faptului că, în versiunea lui Slavici, *Eminescu a fost arestat în aceeași zi în care i-a înmănat lui Maiorescu scrisoarea* – adică, în 26 iunie 1883!

Accidental sau nu, din 26 iunie 1883 figurează și ultima notiță personală datată a lui Eminescu. Și, dacă tot pomenim aceste consemnări cu caracter intim, trebuie precizat stilul în mod deliberat încifrat al multora dintre ele – ceea ce poate indica o vădită prudență. De asemenea, lectura lor creionează un Eminescu mult mai dinamic decât cel cunoscut. Un Eminescu ale cărui scopuri, nedeslușite încă, depășeau aria muncii redacționale. Un Eminescu deloc intimidat, care notează, de pildă, în manuscrisul 2292: „*Tot ce voi afla în Ardeal, scriu cu legături sanscrite*” (deci, intenționa să meargă în Ardeal și își căuta un mod de scriere, spre a nu putea fi deslușit de oricine?). Alte exemple de mențiuni interesante:

„*Să-nvăț arta fotografiei pentru că nu știu a desemna. Hotărnicia* cu Austria n-au acte.*” (manuscrisul 2292)

„*«Matei Basarab»*». *Organ al intereselor conservatoare a întreg poporului românesc*” (manuscrisul numărul 2257). De asemenea, așa cum remarcă D. Vatamaniuc, *”Eminescu se gândea la tipărirea articolelor sale «de ziar» pentru care găsea necesară o «prefață istorică». Asemenea preocupări mai întâlnim în însemnările din manuscrise. Poetul reflecta să-și intituleze un volum de versuri Lumină de lună și plănuia să-și tipărească studiul Creditul imobiliar, pentru care decupează și textul din ziar, rămas, de asemenea, în manuscrise. Personalitățile istorice Matei Basarab, Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu, la care se referă frecvent în articolele din «Timpul», sunt menționate și aici, alături de caracterizarea politicii imperiilor vecine.”*

Să nu-l facă toate acestea periculos pentru unii?

Tot la 26 iunie, Maiorescu mai notează în jurnal: „*La ora 4 dimineața, înainte de răsăritul soarelui, 15° R. – Eminescu e vorba să plece astăzi la Botoșani, ieri era însă moleșit (cuvântul „moleșit” e subliniat – n.n.) și mult mai liniștit.*” Rândurile sunt scrise la prima ora a dimineții, înainte ca Eminescu (sau altcineva?)

să-i aducă scrisoarea lui Slavici – semn că informația îl interesa. Prin ce anume? Nu putem ști, deoarece Maiorescu nu pomenește nici scopul călătoriei, nici sursa de la care a primit informația. Notița invocată e cu atât mai inedită, cu cât, pe de o parte, Eminescu apare foarte rar, totuși, în jurnalul lui Maiorescu, și, pe de altă parte, el mai fusese plecat și-n alte dăți și, mai ales, făcuse lucruri mult mai importante decât o călătorie cu trenul, fără ca Maiorescu să le bage în seamă. De altfel, nici un alt amic (nici măcar Slavici, care-i era gazdă) nu pomenește vreo dată fixă privitoare la un asemenea drum, despre care mulți se pare că nici n-au avut habar!

Slavici scrie, în *Amintiri*: „*Când era să-mi iau rămas bun de la dânsul, el [Eminescu] a început să-mi facă imputări pline de amărăciune, că profit de ocaziune ca să-l părăsesc în niște împrejurări atât de grele pentru el. În zadar îi spuneam că sunt alții care țin la el și pot să-i fie de mai mare ajutor decât mine.*” Trebuie sesizat că Slavici nu contestă că Eminescu trecea, cu adevărat, prin „*împrejurări atât de grele*”. În ce constau ele? Slavici nu dă amănunte, după cum nu clarifică nici cine erau acei „*alții*”, capabili să-l ajute mai eficient decât el. Faptul că nu i-a nominalizat nici după mai bine de trei decenii arată că lucrurile nu erau atât de simple pe cât pot părea, ecuația cuprinzând, probabil, multe nume sonore. Dar principala întrebare ce se naște din citatul de mai sus este alta: dacă Eminescu ar fi dorit, într-adevăr, să meargă la Botoșani, de ce ar fi insistat el ca Slavici să rămână în... București? *Oare, în primele zile de după arestare, așa s-a știut în târg? Că a plecat la Botoșani? De aceea nu a publicat presa nici un rând până la 1 iulie?*

Involuntar, se face legătura cu altă știre venită pe filiera Slavici și amintită anterior: aceea că, la solicitarea tatălui său, Eminescu s-ar fi pregătit să meargă la Botoșani, de unde urma să-l ia pe fratele lui Nicu, spre a-l interna în sanatoriul doctorului Șuțu. În acest scop, precizează Slavici, „*în urma stăruințelor d-lui dr. T. Nica, a și găsit, nu știu cum, 2 000 de lei, la Botoșani n-a plecat însă, căci s-a îmbolnăvit și nu se știe ce s-a ales de cele 2 000 de lei.*” Deci, Maiorescu ne anunță că Eminescu trebuia să plece la Botoșani pe 26 iunie (dar nu spune nimic de rolul

determinant, în acest sens, jucat de insistența lui amic Nica), iar Slavici completează că nu a mai făcut acest drum „câci” s-a îmbolnăvit. Prin urmare, și de această dată, în cu totul alt context, Slavici indică drept zi a internării data de 26 iunie 1883 – dată ce devine plauzibilă, inclusiv din cauză că Maiorescu nu explică în vreun alt fel de ce n-a mai plecat Eminescu la Botoșani. Să fi fost stăruința lui Nica rod al unui interes ocult? Trebuia să se întindă zvonul că Eminescu părăsește temporar Capitala? Era acest *doctor* T. Nica rudă sau una și aceeași persoană cu *avocatul* Nica, amicul pomenit în procesul-verbal din 29 iunie 1883, când, „după stăruința D-lui Ocășanu”, comisarul C. N. Nicolescu a desigilat camera lui Eminescu, a doua zi după arestarea acestuia? Era T. Nica „*doctor în drept*”?

Dacă Eminescu chiar împrumutase 2 000 de lei, unde au dispărut acești bani? Există trei explicații: fie Eminescu a fost nu numai arestat și internat, ci și prădat, fie povestea cu banii reprezintă o scorneală necesară cuiva, într-un anume context prefabricat, mai greu de reconstituit astăzi, fie banii au fost returnați pe tăcute creditorului, o dată ce-și încheiaseră rolul. Pare posibil ca paralele să fi fost împrumutate de la prințul Știrbei („*bani de la Știrbei*”, notează Eminescu la un moment dat, fără a preciza dacă intenția a fost materializată). Un lucru e sigur: suma în cauză i-ar fi asigurat șederea în spital, presupunând că avea nevoie de internare.

Pentru cât mai completa informare a cititorului, trebuie spus că, între însemnările cu caracter personal ale lui Eminescu, cazul fratelui său Nicu nu este nici măcar amintit. În schimb, pare să-l fi preocupat situația moșiei de la Ipotești, pe care i-ar fi plăcut s-o poată răscumpăra. În manuscrise, notițele cu caracter literar se întretes cu planuri și constatări privind viața cotidiană, consemnate succint și, nu o dată, cifrat. De altfel, în prima parte a anului 1883, Eminescu manifestă un deosebit interes pentru cabale, în sensul de „*carte cu cheie*”, cum precizează într-unul dintre caietele sale.

Modul în care Slavici istorisește că s-ar fi despărțit de Eminescu te pune pe gânduri: „*Un singur mijloc îmi rămânea ca să-l liniștesc: să-i cer un serviciu prietenesc, o dovadă de dragoste.*”

–Uite, – i-am zis – am să-l rog pe d-l T. Maiorescu ceva și nu pot să mă duc acum la dânsul: te rog să-i duci un bilet din partea mea. Rugam în bilet pe d-l T. Maiorescu să-l observe bine pe Eminescu, căci mie mi se pare greu bolnav.

Era prea târziu.

La d-l T. Maiorescu el s-a stăpânit, dar s-a dus apoi să ieie o baie, ca să-și potolească nervii, și de la baie a fost dus la casa de sănătate.” Așadar, profitând de sincera prietenie pe care i-o nutrea Eminescu, Slavici l-a trimis de acasă și a... fugit în lipsa lui? A... evadat, a scăpat de sub escortă? Marea problemă o constituie, și acum, tot nepotrivirea datelor: faptele relatate, care includ și arestarea, se petreceau, după Slavici, în... 25 iunie 1883, zi în care, dacă e să ne luăm după Maiorescu, Eminescu era... „moleșit și mult mai liniștit”.

Desigur, se poate căuta o explicație a neconcordanței în faptul că Slavici și-a scris târziu memoriile. De acord, timpul poate șterge sau poate denatura unele informații. Mă îndoiesc însă că, dacă Eminescu ar fi fost internat chiar în ziua în care Slavici a plecat – pe furiș! – în străinătate, acesta putea uita o atare (teribilă, nu-i așa?) coincidență. Și invers: rămâne greu de crezut că el putea inventa în mod inconștient asemenea potriviri întâmplătoare de fapte. De altminteri, într-o scrisoare trimisă lui Maiorescu din Viena, în iulie 1883, când lucrurile îi erau proaspete în memorie, el repetă același lucru: „Spre a fi și mai sigur, că va merge, i-am predat [lui Eminescu] scrisoarea, rugându-l s-o ducă neîntârziat” – deci, tot în 25, nu în 26 iunie!

Cam prea multe bâiguieli! La urma urmei, de unde știm atât de precis că Slavici a plecat spre Viena, sâmbătă, 25 iunie 1883? Din două surse, mari și late. Prima este Maiorescu: „...scrisoare a lui Slavici, care a plecat ieri la Hall” (26 iunie 1883, *Însemnări zilnice*). A doua e însuși Slavici: „Sâmbătă (în acel an, ziua de 25 iunie a căzut într-o sâmbătă – n.n.) am plecat însă cu trenul accelerat și nici nu m’am oprit până la Viena (...) Cât pentru mine, sosind aici, m’am dus la Zeiszl și el a fost de părere, că mi-am făcut spaimă degeaba. Pentru mai mare siguranță, m’a sfătuit să stau aici câte-va zile, ca să mă observe și să-mi arate cum trebuie să mă caut. (Text indescifrabil, probabil, în limba germană.) Așa a și fost: astăzi e a cincea zi de când

mă aflu în căutarea lui și sunt aproape pe deplin lecuit.” Cum textul este datat 17 iulie și cum din prezentare reiese că, o dată ajuns la Viena, Slavici a mers întins la doctor, el aflându-se, în clipa expedierii scrisorii, în „*a cincea zi*” de tratament, putem deduce că datarea s-a făcut în *stil nou*, 17 iulie fiind, de fapt, 5 iulie. O simplă scădere ne arată că Slavici a ajuns la doctor în data de 1 iulie. Să înțelegem că, în pofida mențiunii sale („*am plecat însă cu trenul accelerat și nici nu m’am oprit până la Viena*”), i-au trebuit cinci zile pentru a ajunge la destinație? Cu alte cuvinte, el a dus acceleratul, nu viceversa?

Neclaritatea e la ea acasă. În principiu, Maiorescu și Slavici relatează cam aceleași lucruri, dar, deși amândoi au pretenția că prezintă lucrurile în amănunțime, nu par să fi picat la înțelegere asupra detaliilor. Oricât de neplăcut ar fi, este, oare, cazul să facem complet abstracție de faptul că Slavici îi fusese îndatorat lui Maiorescu, care îl ajutase, prin *Junimea*, cu ceva parale în vremuri negre, îi oferise un post de profesor la liceul „*Matei Basarab*” din București, atunci când ajunsese ministru, îi pusese o pilă la Teatrul Național, ca să i se joace *Gaspar-vodă* (dar Slavici, spre cinstea lui, a refuzat să asculte îndemnul lui Maiorescu, care-l îmboldea să mituiască: „*trebuie să dai zor, să vorbești cu jurnale, cu actori, cu toți...*”), sau îi întreținea o imagine favorabilă la Palat? Oare, atunci când Slavici și-a botezat băiatul Titu Liviu și când l-a avut pe Maiorescu naș al copilului, să nu fi fost tocmai dezinteresat?

În orice caz, cred că merită (re)subliniat modul straniu și puțin elegant (prin minciună) în care Slavici a găsit de cuviință să se despartă de Eminescu. O atitudine similară a avut și Maiorescu: acesta l-a trimis la Simțion „*pentru societatea «Carpații»*”; acolo, Maiorescu însuși ne dă de înțeles că îl așteptau Poliția și infirmierii, din moment ce continuă: „*De acolo e vorba să fie dus la Dr. Șuțu. Numai, de s’ar face asta fără greutate!*”. Dacă și-au mințit amicul, ce ne-ar face să credem că sunt sinceri cu noi, necunoscuți fără contur, ai unei viitorimi abia întrezărite? Posibil ca răcirea (ca să nu spun ruperea) relațiilor lor să se fi datorat acelei zile nefaste. La fel, însă, se poate ca, și datorită acelei zile, Slavici să fi ajuns la situația de după 1884, relatată de el, personal: „*T. Maiorescu, T. Rosetti și I. Negruzzi, A. Odobescu și V. Urechia, Mih. Kogălniceanu, D. A. Sturdza și I.*

C. Brătianu, regele Carol I și regina Elisabeta, vorbind mereu despre mine, m-au făcut multora urgisit”.

Să ne întoarcem, însă, la jurnalul lui Maiorescu: „*Eminescu e vorba să plece astăzi la Botoșani, ieri era însă moleșit și mult mai liniștit*”... Care să fie rostul acestei mențiuni? Adică, atunci când le-a constatat, Maiorescu nu a notat nici venirea lui Eminescu-moleșitul-și-mult-mai-liniștitul, nici starea lui de spirit și nici ipotetica lui intenție de a părăsi Capitala, dar, a doua zi, încă de la ora 4 dimineața, a rememorat subit aceste stări și intenții, brusc devenite importante, după care le-a uitat din nou? De asemenea, nedumerește prezența lui „*însă*”: ce legătură poate fi între starea cuiva de moleșeală și o călătorie la Botoșani? Acolo nu merg decât cei foarte dinamici și neastâmpărați? Așa cum apare, fără vreo explicație, specificarea „*moleșit și mult mai liniștit*” te poate face să crezi că intenția de a ajunge la Botoșani era expresia unei stări de țicneală, dar că „*îi trecuse*”, așa că respectivul drum devenea improbabil. Oare, Maiorescu nu știa că scopul călătoriei era acela de a-l aduce la tratament pe fratele bolnav? Sau astea erau baliverne, bune doar pentru urechile „*neinițiaților*”?

Data de 25 iunie 1883 lipsește cu totul din *Însemnări zilnice*. Evident, asta nu-i o crimă. Problema e că, dacă nici din jurnalul lui Maiorescu însuși nu rezultă că s-ar fi întâlnit cu Eminescu în acea zi, de unde știa el în ce măsură era „*moleșit*” sau „*liniștit*”? Mai mult, probabilitatea ca ei să se fi întâlnit este infimă, căci, dacă cei doi ar fi dat ochii în 25 iunie, Eminescu i-ar fi înmănat încă de atunci scrisoarea lui Slavici. Și-apoi, că era 25, că era 26 iunie, că Eminescu era cu scrisoare sau fără, Maiorescu putea afla direct de la sursă ce e cu voiajul la Botoșani. Or, el lasă situația incertă, ca și când ar fi cunoscut-o din auzite. Adică, aduce a „*răspândac*”. Între el și Slavici, pe cine să crezi? Știind cât au fost de apropiați, să crezi pe vreunul?

Să zicem însă că, așa cum susține Maiorescu, Eminescu chiar își pusese în minte să plece la Botoșani, în acea zi de duminică, 26 iunie 1883. Ce l-a împiedicat? „*Moleșeala*” din ziua... precedentă?

Dintre toate probele, jurnalul lui Maiorescu trezește cele mai mari suspiciuni. La urma urmei, „*mai liniștit*”-„*mai liniștit*”, dar comparativ cu ce? La ce stare de turbată agitație s-o

referi Maiorescu? Posibil să se fi gândit la ceea ce scrisese cu trei zile în urmă (23 iunie): „*Și Eminescu, care devine, din ce în ce mai evident, alienat. Foarte excitat, sentiment al personalității exagerat (să învețe acum albaneza!), vrea să se călugărească, dar să rămână în București.*” Și aici, însă, apare progresivul „*din ce în ce mai*”, care obligă să căutăm etalonul în funcție de care s-a făcut aprecierea. În jurnal, singura notită anterioară în acest sens e cea din 30 mai: „*Astăzi la 6¹/₂ la cină la mine ministrul american E. Schuyler, Beldimano, Găne, Jacques [Negruzzi] și doamna, al-de Kremnitz, Annette, Eminescu. Rămas cu toții în cea mai plăcută atmosferă la 11¹/₂ [La] Eminescu, început de alienație mentală, după impresia mea.*” Precum se vede, dintâi a fost o constatare rece: Maiorescu parcă discuta despre vreme! Nici un cuvânt, sau o nuanță, măcar, de *mirare* ori de *teamă* privind *posibilitatea* ca Eminescu să se alieneze! Nici acum, nici mai târziu. Nici o încercare de a stopa ipotetica tragedie. Maiorescu nu scrie o vorbă, barem, despre convorbirile lui cu Eminescu, cu toate că lasă a se înțelege că tocmai datorită lor și-ar fi dat seama de „alienarea” amicului. Eminescu *trebuia* să fie nebun! Așa era... normal!

Referitor la scrisoarea trimisă de Slavici lui Maiorescu la 25 iunie, cred că merită punctate câteva aspecte. În primul rând, cum nu a ajuns la destinatar prin Poștă, până și data expedierii ei poate deveni incertă, fiind cu atât mai discutabilă, cu cât singurele mărturii în acest sens vin de la Slavici și de la Maiorescu, ambii, implicați până peste cap în tenebrele acestei urâte istorii.

În al doilea rând, s-ar putea ca misiva să conțină informații a căror legătură cu arestarea lui Eminescu e mai strânsă decât ne închipuim. Textul este straniu și contradictoriu. Pe de o parte, începe ca un raport de informator: „*Mai înainte de a pleca (la Halle – n.n.) cred că trebuie să vă spun ce treabă s-a făcut ieri (24 iunie 1883 – n.n.) la societatea «Carpații»*”. Pe de altă parte, conține formulări de natură să convingă că Slavici ar fi acționat fără știrea lui Maiorescu, dar în numele unui nenumit interes comun, vag formulat „*ideile noastre*”. Nu lipsește însă nici fraza din care se poate deduce că Slavici știa că Maiorescu este ținut și de alții la curent cu faptele în mijlocul

căroră se băgase și el: „*Precum veți fi știind, eu am intrat abia sunt acum câteva săptămâni în această societate...*” Poate și de aceea, se arată gata să acționeze la comandă: „*Voi face și eu emigrantul, o declarațiune, dacă se va crede de cuviință*”. Cred că e destul de limpede că în trășenie nu erau implicați doar Slavici și Maiorescu, ci o entitate necunoscută, de care aparțineau și ei.

Ce anume sfori a tras Slavici în noaptea de 24 spre 25 iunie nu se poate ști exact, complicitatea lui nefiind nici astăzi deconspirată. Sigur este numai că el lupta împotriva unei preconizate mișcări iredentiste, organizată de Societatea „*Carpații*”. La 1925, Lazăr Șăineanu, român de etnie evreiască, definea astfel „*iridenta*”: „*societate politică ce-și propune liberarea prin mijloace revoluționare a țărilor (române) neîntrunite încă cu patria*”. Enciclopedia „*Minerva*” (1930) aduce unele completări: iredentismul era „*o doctrină italiană, după concepția căreia s'a format în 1876 uniunea «Italia irredenta», care pretindea unirea tuturor teritoriilor unde se vorbește italinește. I. făceau și Francezii din Alsacia, care doriau unirea lor cu Franța*”.

Peste vreo jumătate de veac, DEX (care, prin Institutul de lingvistică din București, are girul Academiei Române) prezintă iredentismul astfel: „*Mișcare politică de eliberare a teritoriilor și populațiilor naționale de sub ocupație străină, devenită după primul război mondial mișcare anexionistă, național-șovină*”. Altfel spus, în timp, scopurile inițiale ale iredentismului au fost deturnate de comunități/state, care îl folosesc drept fals pretext, spre a „legitima” unele demersuri politice sau chiar agresiuni militare. Cum acțiunile ardeleanului Slavici au fost, însă, mult anterioare primului război mondial, suntem obligați să constatăm că plasamentul lui politic față de societatea „*Carpații*” devine mai greu de înțeles, dar poate explica poziția lui filogermană de mai târziu (poziție din cauza căreia va fi acuzat de trădare, fiind și închis). Între aceste două baricade (mai mult sau mai puțin) ideologice, se află un al treilea mod de manifestare (și el aducător de zile de temniță, în Ardeal și, mai apoi, într-o pușcărie ungurească): publicația *Tribuna*, înființată de Slavici la Sibiu. Poate, faptul că Slavici a devenit

cetățean român abia în anul 1892 n-a fost pur întâmplător.

Potrivit lui Slavici, la 25 iunie, sta să izbucnească un mare scandal la sediul societății „*Carpații*”. Trei zile mai târziu, pe 28 iunie, conform unei înțelegeri prealabile, Maiorescu avea să-i spună lui Eminescu „*că trebuie să se ducă la Simțion, pentru societatea «Carpații». De acolo e vorba să fie dus la Dr. Șuțu.*” Ar fi exagerat să spunem că lui Eminescu i s-a întins o cursă? În cazul în care Eminescu era luat de ape, ce nevoie mai era de planurile acestea de tip mafiot și, mai ales, cum puteau fi ele pregătite înainte de *neașteptata* declanșare a „bolii”? De când efectul precede cauza?

Alte argumente că a fost o capcană? Bunăoară, Maiorescu nici măcar nu încearcă să explice în vreun fel conform cărei logici, taman în ziua de 28 iunie 1883, la *primele ore al dimineții*, Simțion l-a vizitat, *pentru prima oară în viața lui*, la el acasă, după care au pornit împreună către stabilimentul doctorului Șuțu, unde au aranjat internarea lui Eminescu, fără ca – formal, cel puțin – vreunul dintre ei să se fi convins pe viu de „nebunia” lui Eminescu. De ce? Pentru că nu e nimic de explicat!

De ce am putea crede că, totuși, arestarea a avut loc în 26 iunie? Pentru că, în acea zi, Maiorescu era treaz încă de la ora patru dimineată, când până și zorii mai sforăiau, iar Simțion și Eminescu se lungeau la discuții în noapte, acasă la Slavici, pariind pe mâna bulgarilor (Eminescu relua o idee prezentă și în notițele sale personale: „*Bulgarii s-așeze pe Carol principe*”, sau „*Cabala bulgară. Dobrogea. Capitala Rusciuc. Alegerea lui Carol.*”). Concret: într-unul dintre manuscrisele eminesciene a fost consemnat un rămășag care începe astfel: „*Astăzi, 25 iunie 1883 la una oră și 23 de minute după miezul-noptii* (adică, în primele ore ale zilei de 26 iunie – n.n.), *subsemnații Mihai Eminescu și Constantin Simțion s-au remășit (revăzut, în altă lucrare – n.n.) împreună*”. Poți să faci abstracție de asemenea coincidențe (?), când știi că Simțion și Maiorescu au aranjat internarea lui Eminescu în ospiciul lui Șuțu, iar biletul scris, se zice, de madam Slavici ar fi fost, în varianta lui Maiorescu, declanșatorul întregii acțiuni?

Dacă mutăm în 26 iunie însemnările date de Maiorescu

„28 iunie”, avem surpriza să vedem că lucrurile se leagă mult mai bine, căci venirea lui Simțion la Maiorescu capătă, în sfârșit, un sens. Dacă Maiorescu a primit biletul de la madam Slavici pe la 6 dimineață, ne putem gândi că pretinsul scandal a izbucnit cu vreo ceas înainte. Ca să se certe, Eminescu trebuia să fie treaz. Or, pare puțin plauzibil că, în cazul în care Simțion l-ar fi părăsit curând după semnarea pariului, el nu s-ar fi culcat, așteptând până spre ora 5, să se scoale stăpâna casei, ca să aibă cu cine se lua la harță.

Până la urmă, contează mai puțin data la care a fost arestat Eminescu. În analiza relației Simțion-Maiorescu alt factor devine decisiv: situația în care se afla Eminescu, atunci când Simțion tocmai se îndrepta spre locuința criticului. Conform scenariului prezentat în jurnalul intim, Maiorescu ne cere să credem că, fără a avea vreo garanție privind modul de derulare al faptelor și fără a vedea manifestările nebunești ale lui Eminescu, el s-a dus cu noaptea în cap la Șuțu, aranjând cu acesta în mod nu doar ilegal, ci și criminal, ca victima să fie capturată în felul specific, în care erau antrenați malacii fără creier ai institutului. Dar dacă, printr-un joc al hazardului, Eminescu scăpa? Ar fi riscat Maiorescu un scandal care putea să pună capac carierei lui sau, mai mult, să antreneze chiar căderea guvernului, cu care se aliase? Mă îndoiesc. Îmi vine greu să cred că Maiorescu a ajuns la *Caritatea* înainte ca Eminescu să fi fost zăvorât într-una dintre celulele balamului. Și de aceea, nu-i imposibil nici ca scrisoarea lui Slavici să fi ajuns la Maiorescu prin Simțion, o dată cu ceasul din aur al victimei.

Și-atunci, ce s-a întâmplat, de fapt? Dacă Eminescu era perfect sănătos psihic, a ne gândi, barem, la posibilitatea ca el să fie luat pe sus de la baia publică pare complet naiv. Oricât de bine ar fi plătit conspiratorii și oricât de tare ar fi amenințat Poliția, era ca și imposibil ca adevărul să nu iasă rapid la lumină, prin gura unui martor mai vorbăreț. De ce, atunci, complicația cu procesul-verbal semnat de comisarul Nicolescu? Poate, pentru a muta atenția de la adevăr și, implicit, pentru a-i disculpa pe „amicii” implicați, creând vinovății imaginare. Cine poate spune, azi, cu precizie, în ce context a fost făcută publică existența

acestui document și cine garantează autenticitatea lui?

În situația dată, marele interes pentru manuscrisele eminesciene poate căpăta și un scop nebănuit: acela de a furniza datele necesare scenariului. Sună a roman de aventuri, dar este incontestabil faptul că *multe dintre puținele informații la care fac referire biografii lui Eminescu, se regăsesc, mai complet ori mai succint, în celebrele caiete ale acestuia*. Astfel, se ridică întrebarea dacă, nu cumva, parte a zvonurilor lansate – îndeosebi – ulterior primei arestări nu a fost inspirată chiar de notițele din aceste caiete și/sau din corespondența existentă. De exemplu, ideea că Eminescu ar fi fost arestat deoarece ar fi vrut să-l împuște pe Chibici (pe rege, în varianta Ciurcu) putea să se fi născut (și?) din relatarea de către Veronica Micle a următoarei replici, primită de la Caragiale: „*A-propos, zice: «Hai, ai să-l faci pe Eminescu să se bată cu mine, să mă împuște!» și câte alte prostii...*”

În altă ordine de idei, manuscrisele stârnesc cel puțin două nedumeriri. Întâi: dacă Maiorescu, omul care, încă din 1883, le-a gestionat în mod ilegal, nu le-a fructificat în nici un fel înainte de a le preda Academiei, de ce nu a făcut „*donăția*” chiar din vara lui 1889? În al doilea rând, nedumeresc cele consemnate de D. Murărașu: „*Mai anevoioasă, și pentru Perpersicius ca și pentru mine, a fost stabilirea unor date verosimile pentru producțiile din foi legate anarhic – fără cel mai elementar spirit științific, și, aș spune, fără de pietate – când manuscrisele poetului au fost încredințate de Maiorescu Bibliotecii Academiei Române. Poezii diferite, unele puse la șir de-a-ndoaselea, așa că pentru aceeași scriere ești nevoit să străbați pagină cu pagină mai multe caiete, un haotic labirint în care ai câteodată impresia că te-ai pierdut definitiv.*”

Murărașu vorbește de lipsa de pietate a celor care au legat respectivele manuscrise. S-ar putea să fie mai mult decât atât. Există situații în care invocarea nepriceperii sau a hazardului reprezintă o scuză extrem de convenabilă. Ideea că modul în care manuscrisele lui Eminescu au fost strânse laolaltă a fost stabilit aleatoriu de anonimul care s-a ocupat de treaba aceasta este greu de acceptat. În mod cert, acel necunoscut a executat o comandă. Ni-l putem imagina trecând la lucru din

senin, fără știrea cuiva din conducerea Academiei – sau, de ce nu?, fără știrea „donatorului” Maiorescu? Avea oricine acces la manuscrisele lui Eminescu?

Să revenim la o întrebare esențială: cum a ajuns Eminescu pe mâinile lui Șuțu? Par acceptabile două variante. Prima: a fost luat pe sus (eventual, după ce a fost „turtit” cu ceva narcotice), dintr-un loc bine ferit de ochii lumii și la o oră la care oamenii mai și dorm. A doua variantă este ca Eminescu să se fi dus singur la Șuțu și să fi avut surpriza să nu mai poată ieși. Într-un manuscris chiar există o precizare ce face plauzibilă ipoteza: „*La d-rul Șuțu să-mi dea ceva calmant, 10 fr.*”. Șuțu, să nu uităm, îi putea da orice, inclusiv droguri, în doze de el stabilite. Dacă cea dintâi variantă mi se pare ceva mai plauzibilă, e pentru că apare numele lui Simțion, cu care Maiorescu nu cred că s-ar fi complicat, dacă avea de ales.

De ce nu s-a aflat imediat de internarea lui Eminescu și de ce nici măcar familia lui nu a fost pe loc anunțată? Poate, înainte, pacientul trebuia „preparat” cât mai bine, poate, nu s-a apreciat că merită atâta atenție, poate, era necesar un răstimp spre a pregăti terenul pentru lansarea „bombei”. Posibil ca, atunci, să fi început unii să-și „amintească” cu glas tare de purtările lui „nebunești”. Nu trebuie să fii genial ca să crezi un curent de opinie. Pentru fiecare părere există destule urechi care de-abia așteaptă s-o audă rostită. Adesea, preluăm necritic ceea ce spun alții, fie pentru că ne lipsesc toate elementele necesare, fie din bunul motiv că gândirea cu propriul cap oferă răspunsuri pentru care avem o anume responsabilitate, iar răspunderea rămâne unul dintre ultimele lucruri râvnite de om.

Manipulare? Poate. Mediatizare pe alese, sigur!

Din câte cunosc, aria ocupată de Augustin Z.N. Pop ca istoric literar se cam rezumă la Eminescu. El a publicat, e drept, conținutul unor documente importante privind viața acestuia. Dacă, însă, N. Georgescu nu greșește atunci când afirmă că tot el este și cel căruia, cu sau fără voia sa, i se datorează pierderea de către Academie a unui întreg „dosar Eminescu”, serviciul făcut de dumnealui obștei devine cu atât mai discutabil, cu cât „fișa” lui Augustin Z. N. Pop conține câteva elemente importante

și posibil confluente:

1. Profesor de liceu, a apărut din anonimat și a fost intens mediatizat. Și astăzi, este socotit unul dintre cei mai bine documentați biografi ai lui Eminescu.

2. Socotit istoric literar, deși nu se ocupă, cu adevărat, decât de Eminescu.

3. Susține teza potrivit căreia Eminescu nu ar mai fi scris nimic important după îmbolnăvire.

4. El a luat dosarul Eminescu de la Academie, pentru a nu-l mai returna. Oare, orice profesor de liceu putea obține de la Academie documente de o asemenea importanță? Orice motivație s-ar găsi, *nimeni nu cred că va putea să explice în mod rezonabil nici de ce, după decesul lui, familia nu a returnat dosarul Academiei și nici de ce Academia nu a încercat să-l recupereze*. Desigur, nu poate fi total exclusă nici varianta potrivit căreia Cineva din Academie a profitat de moartea lui, a luat dosarul de la domiciliul lui A. Z. N. Pop sub pretextul că-l va înapoia Academiei, dar nu a mai ajuns cu el acolo. Asemenea încercare avea șanse infime de reușită, fără complicitatea cuiva din sânul – altminteri – prestigioasei instituții.

5. Nu dă atenție scandalului Macedonski-Ventura, deși astfel a fost consacrată public teoria „nebungiei”.

6. Pentru el, Maiorescu e „*omenos ca întotdeauna față de Eminescu*”, uitând (?) că dincolo de paternalismul pe care i-l atribuie mulți autori acestuia, s-au aflat, înainte de orice, calcule.

7. Adept al „variantei Călinescu” (convenabilă Puterii de dinaintea, din timpul și de după perioada comunistă), Pop e singurul care afirmă despre Eminescu că ar fi fost „obsedat de atentate și «cabale» imaginare”.

8. Susține că Eminescu ar fi fost înarmat și că își tot „încerca” arma, fiind chitit să-l împuște pe Chibici. Implicit, justifică în mod fals arestarea lui.

9. Nu ridică întrebările cele mai elementare.

Voi continua abrupt, citându-l pe Gheorghe Cunescu (cel ce s-a îngrijit de apariția volumului *M. Eminescu*, de Gala Galaction): „*Leon Onicescu, fost intendent-casier la bolnița de alienați de la mănăstirea Neamț, în anul când a stat Eminescu acolo, citind cele ce a scris Gala Galaction în*

biografia M. Eminescu, i-a trimis autorului, din Vaslui, unde locuia ca pensionar, câteva pagini memoriale despre Eminescu la mănăstirea Neamț, ca să le publice în revista Flacăra. Văzând că n-a apărut în revistă articolul său, în septembrie 1915, s-a adresat din nou lui Gala Galaction, interesându-se de soarta paginilor sale. Gala Galaction i-a răspuns, la Poșta revistei pe care o conducea, Cronica, că a primit cele scrise despre Eminescu la mănăstirea Neamț, le-a citit și le-a lăsat lui Petre Locusteanu, redactorul revistei, să le publice în Flacăra. Nu cunoaște ce s-a întâmplat cu ele după predarea lor lui P. Locusteanu. I-a mai comunicat că «sunt gata și azi să mă folosesc de însemnările dv. și să scriu ceva (în Cronica se înțelege), despre Eminescu la M-rea Neamțu. Dar însemnările au rămas și sunt și azi la prietenul L.(ocusteanu). Ar vrea să le utilizeze el? N-am nici un drept să i le cer. Cu toate acestea, îi voi arăta scrisorile dv. (pe care, iată, le iau la mine în buzunar) și vă voi scrie tot aici, ce a ieșit» (...)

N-a apărut ceva de acest fel nici în Flacăra, nici în Cronica! Peste patruzeci de ani, G. Călinescu a reprodus un fragment dintr-un manuscris Eminescu la mănăstirea Neamț, de Leon Onicescu (...) În 1983, Augustin Z. N. Pop a publicat, sub titlul dat de el Avataruri (!), textul integral al lui Leon Onicescu Eminescu la mănăstirea Neamț (...) fără ca să indice locul unde l-a găsit și unde se află!”

Dacă G. Cunescu are dreptate, cazul textului intitulat *Eminescu la mănăstirea Neamțu* pare să indice prezența unui adevărat monopol asupra documentelor privind destinul lui Eminescu, precum și interesul de a le centraliza, dar nu pentru a le face accesibile oricui, ci spre a asigura proprietatea absolută asupra lor. Faptul că manuscrisul în discuție a fost cu grijă păstrat decenii în șir, inclusiv înainte de a da peste noi „puterea populară”, poate fi o probă că sfera „inițiaților” exista încă din clipa morții lui Eminescu. Și în cazul de față, „fondul documentar” devine un biet concept folosit abil, care permite ca o informație să apară doar atunci când, cum și sub ce nume vor unii (și, de ce nu?, chiar să dispară), în vreme ce adevăratul autor rămâne necunoscut, iar documentul original, inaccesibil.

Întrebare: să fi fost A. Z. N. Pop, în a doua jumătate a

secolului nostru, cam ceea ce era Ventura în vremea lui Eminescu?

Supoziții cu putere de lege

În privința creației poetice, dacă ar fi să ne gândim numai la cazul poeziei *La steaua*, apărută pentru prima oară în *România liberă* din 25 octombrie 1886, putem afirma fără trac că stimata noastră critică de specialitate are colonei și generali ce pot fi de o nerușinare de-a dreptul sublimă. În cinstea acestor domni care, căzând dâșșii pe trepte și spărgându-li-se geniul, afirmă sentențios că Eminescu ar fi fost „mare” doar până în 1883, să ne reamintim cele patru strofe ale numitei poezii:

*„La steaua care-a răsărit
E-o cale-atât de lungă,
Că mii de ani i-au trebuit
Luminii să ne-ajungă.*

*Poate de mult s-au stins în drum
În depărtări albastre,
Iar raza ei abia acum
Luci vederii noastre.*

*Icoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se suie:
Era pe când nu s-a zărit,
Azi o vedem și nu e.*

*Tot astfel când al nostru dor
Pieri în noapte-adâncă,
Lumina stinsului amor
Ne urmărește încă.”*

Sunt versurile de mai sus creația unui alienat mintal? S-ar rușina un alt poet de geniu cu ele? D. Murărașu informează că „În realitate Eminescu începuse a lucra la ea [*La steaua*] cu mulți ani înainte și o avea definitiv încheată încă de prin 1882–1883”. Nu știu ce sistem de datare a folosit dumnealui, dar simpla aproximare invocată (e vorba de o toleranță de nu mai puțin de doi ani, putând fi vorba de ianuarie 1882 sau de decembrie

1883) probează cât de exact este omul nostru. Nu zic că ar fi imposibil ca Murărașu să aibă dreptate, dar sunt convins că, de-ar fi așa, ar fi din pură întâmplare. Câtă vreme un document nu poate fi datat exact, aprecierile de genul celei de mai sus, să fie iertat, sunt tupeu curat. Și nu-i vorba de unul spontan, ci de unul interesat să demonstreze, indiferent cum, o teză pe care autorul nici măcar nu are meritul de a o fi lansat. El a preluat-o orbește (?) și s-a străduit să o argumenteze.

E drept că alți autori au stabilit, *referitor la doar patru versuri*, care nu apar decât parțial în varianta finală, că ar fi fost scrise în mai-iunie 1883. Posibil orice, însă cum în iunie 1883 Eminescu a fost ocupat cu precădere de serbarea de la Iași, a scris *Doină*, apoi, revenit în Capitală, atenția i-a fost atrasă de scandalul din jurul lui Galli, pe cale de a fi expulzat, luna mai pare... mai probabilă. Dar, indiferent de atari detalii, rămâne fondul problemei: Eminescu a intervenit asupra textului și după prima lui arestare – adică, practic, după 1884. Într-un cuvânt, *La steaua* a fost finisată când, zic unii, nu mai era genial.

În general, cred că stabilirea aproximativă a unor date privind momentul în care Eminescu a scris cutare variantă a cutărei poezii este utilă doar cu condiția ca ipoteza să nu devină lege. Cronologia îmbrăcării acelorași idei într-o haină de cuvinte sau în alta rămâne o chestiune care ține de intimitatea autorului; ea poate sluji mult specialiștilor, dar, în mod direct, nu ajută cu nimic publicului larg: absolut toate poeziile lui Eminescu au cunoscut o serie întreagă de formulări, dar în edițiile tipărite apare câte o singură versiune. Fundamental rămâne faptul că nu există nici un document anterior lui 28 iunie 1883, în care *La steaua* să aibă forma sub care a fost consacrată. Deci, această ultimă variantă a apărut după 1884. De asemenea, nu există nici un document anterior lui 1883, în care *La steaua* să apară într-o formă superioară ori cel puțin egală cu aceea pe care o cunoaștem astăzi. Prin urmare, (și) această poezie a fost cizelată de Eminescu în perioada în care se spune că n-ar mai fi fost capabil să ofere nimic valoros. Rezultă că, din moment ce a putut spori frumusețea unor versuri așternute pe hârtie înaintea internării, geniul lui Eminescu era intact și la locul lui. În acest caz, nu căpătăm un motiv în plus să

ne întrebăm ce-o fi fost, de fapt, cu persuasiv prezentata lui alienare?

Murărașu mai punctează: „*Nu e de mirare că în 1886 Eminescu a putut să transcrie din memorie o poezie făcută cu mulți ani înainte*”. Precum se vede, mult precisul refren „*cu mulți ani înainte*” revine spre neuitare. Ce-nseamnă „*mulți*”? Cinci, zece, douăzeci de ani? Probabil, nu contează. Pentru a nu se abate de la regulă, nici Murărașu nu explică unele lucruri: de ce a trebuit Eminescu să rescrie din memorie? De-ar fi fost alienat și fără har, mai avea el interes pentru poezie, cât timp, nici până atunci, nu versul îl atrăgea cu prioritate? Iar dacă, totuși, rămânea chemarea poeziei, prin „degenializare”, nu ar fi devenit el mult mai tolerant cu propriile opere, ștacheta calității coborând dramatic? Dacă senzaționala memorie a lui Eminescu funcționa ireproșabil, e limpede că el își putea transcrie mai toate poeziile nefinisate și tipărite ulterior sub denumirea de „*postume*”. Și-atunci, de-ar fi vrut să mintă publicul, cum zice Călinescu (dar nu numai), prezentându-i producții vechi drept noutăți, de ce a „rememorat” numai câteva dintre aceste poezii?

Murărașu mai scrie cu avânt: „*În vara anului 1886, la Repedea, Eminescu a copiat frumos poezia [La steaua] în albumul Coraliei Gatoschi (Riria Xenopol)*”. De unde anume a copiat-o? (Este, aici, verbul „a copia” folosit fără vreo urmă de tendențiozitate?) Tot Murărașu adaugă, mai jos, un fragment dintr-o scrisoare a lui Maiorescu, trimisă surorii sale, la câteva zile după apariția din *România liberă*: „*Îți trimit în alăturare admirabila poezie nouă a lui Eminescu. Ideea este preluată dintr-un discurs al meu; dar ce formă frumoasă!*” (4 noiembrie 1886). Cum Maiorescu a alcătuit primul volum de poezii eminesciene în urma parcurgerii și selecționării versurilor din, bănuiesc, *toate* manuscrisele lui Eminescu, mi se pare improbabil ca, dacă variante ale poeziei *La steaua* au existat între acele manuscrise, el să nu le fi sesizat – mai ales, că, se vede, ținea să-și atribuie paternitatea ideatică. Despre o poezie spui că este „*nouă*” atunci când autorul o prezintă publicului, socotind-o încheiată. Prin urmare, dacă Maiorescu a dat, în

1886, acest calificativ poeziei *La steaua*, nu rezultă, automat, că nu mai întâlnise nici o variantă a ei – dar, e drept, nici nu probează contrariul. De aceea, siguranța lui Murărașu că „*În realitate Eminescu începuse a lucra la ea cu mulți ani înainte*” nu numai că dă de gândit, dar îl și pune pe autor în postura celui care se ceartă singur, deoarece Maiorescu nu a precizat când a scris Eminescu primele versuri ale acestui poem!

Se pare că tot ceea ce a fost publicat de Eminescu după iunie 1883 dă mari dureri de cap unora. Revenind la *La steaua*, cazul nostru concret, momentul tipăririi nu poate fi contestat de nimeni, căci nu poți nega o evidență ca ziarul *România liberă*, apărut, incontestabil, la 25 octombrie 1886. Și-atunci, probabil, pentru a nu-i supăra pe marii înaintași într-ale criticii, poate din alte motive, mulți autori țin să precizeze că poezia a fost începută „*cu mulți ani înainte*”. Este cititorul interesat de atare amănunt? Nu, și respectivii critici știu asta – dovadă, faptul că nu procedează la fel cu poeziile strânse de Maiorescu în prima ediție. De aceea, astfel de precizări au efect de „șopârlă”, ele nefăcând altceva decât să nege că Eminescu ar mai fi creat după 28 iunie 1883; intervenția lui Murărașu este cu atât mai stranie, cu cât Maiorescu, susținător (ba, se pare, chiar autor) al acestei teze complet greșite, nu avea nici un interes să afirme că *La steaua* era integral creată în intervalul cuprins între primăvara lui 1884 și toamna lui 1887. Iar dacă el s-a contrazis, totuși, atât de flagrant, era de așteptat ca Murărașu, cumplit de riguros cu detalii mult mai puțin semnificative, să ne sesizeze și asupra acestui aspect.

Faptul că Murărașu (în vârstă de doar 19 ani la data morții lui Maiorescu și de... –15 în 1883) pretinde că l-ar contrazice pe Maiorescu „*pe bază de documente*” nu schimbă cu nimic lucrurile, atâta vreme cât el nu precizează care sunt acele documente. Fiecare poate contrazice pe fiecare, fără să încalce, astfel, Constituția, dar nimeni nu e obligat să creadă pe cineva anume, în lipsa probelor.

Cât privește pretenția lui Maiorescu de a fi recunoscut între muzeele intelectualiste ale planetei, aceasta este contrazisă de Murărașu, care hotărăște irevocabil: „*Eminescu a cunoscut*

poezia lui Gottfried Keller, Siehst du den Stern (Neuere Gedichte, 1851) și trebuie s-o socotim pe aceasta ca izvorul de la care a plecat pentru a ne da o frumoasă prelucrare". Imperativul „*trebuie*” irită. Dacă și Maiorescu a folosit aceeași idee într-un discurs, să înțelegem că și el îl citise pe respectivul poet german? Iar dacă l-a citit, putem pricepe altceva decât că, în scrisoarea amintită, el și-a mințit cu nerușinare sora? În cazul în care nu a fost sincer nici față de ea, în virtutea cărei logici am putea noi aștepta onestitate din partea lui?

Teza conform căreia o idee nu poate fi redescoperită, ci musai furată, mi se pare riscantă. Ideile și locuțiunile nu sunt, totuși, irepetabile, precum amprentele, și nici nu au același înțeles la toate persoanele! Chiar admitând că Gottfried Keller ar fi primul om căruia i-au trecut prin cap ideile cuprinse în *La steaua*, aceasta nu aruncă, automat, o punte directă între el și Eminescu, mai ales că Murărașu însuși se referă și la „*creația altor poeți – francezi îndeosebi – care au dezvoltat același motiv literar*”. A lua în calcul o ipoteză plauzibilă este firesc și benefic, cu condiția să nu se impună acceptarea ei drept adevăr irefutabil.

Murărașu mai opinează și că „*putem socoti ca aproape sigur că prietenul care a trimis României libere poezia [La steaua] este însuși Maiorescu*”. Evident, nimic nu ne poate opri s-o credem și pe-asta, după cum nimeni nu ne interzice să fim siguri că suntem cei mai deștepți, dar că o conjunctură nefastă ne împiedică să dovedim acest lucru. Pentru ca să poată trimite poezia la *România liberă*, Maiorescu trebuia să o aibă. Cum este destul de clar că el nu o descoperise între manuscrisele eminesciene rămase acasă la Slavici, după arestarea autorului, cum Maiorescu vorbește de o „*poezie nouă*”, fără a preciza că a primit-o de la Eminescu sau din partea lui și cum, la acea dată, relațiile sale cu Eminescu nu erau tocmai de invidiat, ipoteza lui Murărașu scârțâie. La urma urmei, de ce i-ar fi trimis Eminescu această poezie tocmai lui Maiorescu, omul care nu se ostenise să răspundă, măcar din politețe, rugămintii lui de a-i returna manuscrisele? Și de ce ar fi păstrat Maiorescu secretă ipotetica scrisoare? În fine, Maiorescu a expediat pomenita scrisoare la o săptămână după publicarea poeziei în ziar – fapt care trimite mai degrabă la concluzia că a descoperit-o în

România liberă.

Poezia *Dalila* (viitoarea *Satira V*) reprezintă o dovadă similară. Publicată parțial la 1 ianuarie 1886, în *Epoca*, ea este tipărită integral la 4 decembrie 1889. Mai mulți binevoitori anunță că, de fapt, *Dalila* fusese concepută prin 1880–1881, la finele lui 1885, Eminescu nefăcând decât s-o rescrie din memorie și s-o predea spre publicare. Dacă totul ar fi fost doar efort de memorie, firesc era ca intervalul dintre aparițiile poeziilor trimise la tipar după iunie 1883 să fie foarte scurt. Nu a fost cazul. Totodată, ar fi însemnat că poeziile publicate după 1884 trebuiau să existe, în forma cunoscută azi, și în „lada cu manuscrise”, altminteri, Eminescu neavând ce să rememoreze. Nu sunt. Concluzia e una singură: Eminescu a continuat să creeze și după 28 iunie 1883. Iar dacă n-a mai avut același randament, de vină nu au fost atât infirmitatea psihică și/sau suferința fizică, cât conștientizarea faptului că e marginalizat, ca un ciumat sau ca un dușman.

Una peste alta, *La steaua, Dalila* și alte câteva poezii finisate de Eminescu după internare rămân, cred, dovezi de netăgăduit, în pofida încăpățănării unora de a convinge că geniul lui n-a trecut de pragul anului 1884. Asta făcea ca în minte să-mi revină, obsesiv, întrebarea: de ce? Răspunsul avea să sosească destul de curând, dar nu înainte de a-mi ridica un șir întreg de alte întrebări, dintre cele mai neașteptate. Așa cum s-a văzut în capitolele anterioare, întâmplările decisive din viața lui Eminescu nu sunt nici pe departe cunoscute atât de bine și de corect pe cât se pretinde, iar diagnosticele puse de feluriți medici sunt de o diversitate stupefiantă și, capac la toate, susținute cu cele mai incredibile argumente. Chiar dacă omul nu e tocmai o vitrină cu produse chimice, procesele personale afectivo–cognitivo–volitive depind în bună măsură și de echilibrul „chimicalelor” din structura fiecăruia. De la Freud, lumea crede că și-a descoperit brusc sinele, că-l poate oricând pune în ramă, ca pe o poză, că-l poate șterge de praf și revopsi pe unde i-a mai sărit smalțul. Nu sunt singurul pentru care psihanalistul rămâne un fel de popă fără har divin, dar care are mai mult timp liber și știe să stoarcă bani, ședințele de psihanaliză oscilând, în esență, între o mică bârfă și rezolvarea nevoii de a

te face ascultat; cum totul costă, reușita e aparentă, iar Biserica mai pierde un credincios. E perfect, nu?

Inițial, hotărâsem să întreb mai multe personalități ale vieții publice ce știu despre sănătatea lui Eminescu, în ultimii lui șase ani de viață. Eram (și rămân) convins că majoritatea covârșitoare ar fi răspuns că a murit nebun, fără a bănuși o secundă, măcar că astfel îl calomniază, așa că îmi pregătisem continuarea: „Argumentați, vă rog, această opinie!” Sincer să fiu, am renunțat la idee, exclusiv din teama că multă lume onorabilă ar fi riscat să fi privită precum acel demnitar de pomină, pentru care formula apei era la fel de complicată ca mecanismele bombei atomice. Și nu ar fi fost drept.

Defăimarea, forma degenerată a dreptului la opinie

Trăim într-o epocă în care lenea de a gândi și de a acționa este stimulată, astăzi putându-se vorbi de consumatori și, implicit, de producători și de comercianți de opinii și de speranțe; o lume tot mai pietrificată, intelectual și afectiv, în care înregimentarea individului sub stindardul Banului continuă să fie condiție *sine qua non* a reușitei și în care onestitatea apare, mai degrabă, drept accident; o lume în care tot felul de bursieri dinamizați pe alte meridiane se străduiesc să impună convingeri care să orienteze publicul în direcția dorită. Altfel spus, afară de faptul că propaganda e tot mai subtilă și mai performantă, nimic nou (de mai bine de 120 de ani!).

În plan strict literar, putem constata, global, tendința de a subordona creatorul autentic unor adevărate clanuri ale borfașilor de cuvinte și, în paralel, tot mai frecvente cazuri, în care eruditul autentic este confundat cu secătura doctă, care are bună ținere de minte, dar pe care vastele-i cunoștințe îl ajută doar în măsura în care computerul poate fi spiritualizat de o dischetă. Între scriitor și critic, făcut sandwich, cititorul de rând. Biet elev silitor și docil, dar mereu corigent, dumnealui citește de mic copil numai ceea ce îi spun alții să citească și, adesea, înțelege din text exclusiv ceea ce i se dă voie să înțeleagă.

Referitor la modul în care este apreciat Eminescu, sigur că fiecare are libertatea să placă sau nu creația sa. Nimeni nu le-ar imputa contestatarilor lui Eminescu faptul că au părerea

pe care o afișează ori că prin ea se străduiesc să schimbe convingerea existentă în sinea celorlalți, dacă în încercarea lor ar prezenta argumente. Din păcate, epatarea zgomotoasă a opiniei anti-eminesciene reeditează, astăzi, o nedeclarată campanie de tip electoral, prin care o elită discutabilă, recunoscută mai degrabă peste hotare decât în Țară, încearcă să-și impună punctul de vedere și să ocupe locul de „cremă a intelectualității”. Corul lui „nu-mi place” nu-i altceva decât o opțiune vag motivată, care provoacă agitație, dar nu lămurește dacă vina este a lui Eminescu sau a acestor receptori ai lui, ușor „defecți”. Intonarea lui „nu-mi place Eminescu” sună cu atât mai ciudat, cu cât nu e replică cinstită la „îmi place Eminescu”. În fond, de ce-or ține unii morțiș să strige în gura mare că ei disprețuiesc ceea ce place majorității covârșitoare a societății?

Dacă nici un rechizitoriu literar nu poate fi respins aprioric, nu-i mai puțin adevărat că, atunci când se dovedește netemeinicia acuzațiilor, procurorii literaturii noastre ar trebui luați serios la întrebări. Ce vor, la urma urmei? Vor să „trezească la realitate”? Dar ocupă Eminescu în mod nemeritat locul cuiva, cauzează respectul acordat lui inundații sau creșteri de taxe și impozite, ori, pur și simplu, acești pui de Gică Contra sunt nevorbiți și necitiți? Cineva numea un violent atac împotriva lui Eminescu „*provocare curajoasă*”, fără să ne spună cui i-a fost ea adresată. Poate, nici nu știe. Poate, în general, nu prea știe ce face. Când, după mai bine de un secol, în care generații în șir au acceptat o valoare, un glas de pițigoii cere tuturor să o deprecieze peste noapte, doar pentru că nu-i convine dumnealui, înseamnă fie că are probleme, fie că el, cu totul, este o problemă. Asta nu înseamnă nici că evaluarea inițială a fost perfectă, nici că ea trebuie menținută în pofida oricăror eventuale evidențe, descoperite ulterior. În mod normal, argumentele ar trebui să poată înlătura orice concluzie greșită și orice prejudecată.

Poate, se va spune că, așa cum unii îl sărbătoresc pe Eminescu, alții au dreptul să-l hulească, în virtutea dreptului fiecăruia de a crede ce vrea. Da, numai că tâlhăria, violul sau crima reprezintă tot expresii ale liberei alegeri, dar aceasta nu le oferă legitimitate. Indiscutabil, contrar practicii celor mai mulți, demolarea poate deveni și scop în sine – cum se și

întâmplă cu ultimele modele de mușchiuloși, care, fără urmă de ezitare, scriu cu buldozerul și semnează cu târnăcopul. Problema este alta: are orice gașcă înspumată *dreptul* să ponegrească un simbol național, respectat de majoritatea românilor? Știm, bunăoară, că toți creștinii pot circula liberi printre mahomedani, cu condiția să nu-l înjure pe Alah ori pe Profet, după cum orice musulman este acceptat de lumea creștină, cât timp nu-i batjocorește valorile. De ce s-ar aboli aceste criterii nescrise (dar unanim acceptate) în cazul unei embleme precum Eminescu? De obicei, sociabilitatea instinctivă a omului a făcut ca dreptul la exprimare al oricărui unghi de vedere să fie garantat, dacă se respectă obligația de a prezenta argumente concrete și convingătoare și, mai ales, de a nu-i ofensa gratuit pe alții.

Dar, dincolo de orice considerații teoretice, importante rămân faptele. Să ne reîntoarcem la ele.

Garabet Ibrăileanu a remarcat, nu fără temeii: „*Dacă ne gândim că, din cauza acelor Poezii postume (alte brulioane scoase la iveală), el nici ca poet nu mai rămâne un mare scriitor, ci unul neegal, când bun, când rău, și uneori detestabil, atunci vom înțelege și mai bine ce nenorocire i s-a întâmplat după moarte mult nefericitului nostru Eminescu. Cu procedeul acesta – adică scociorând prin coșul scriitorilor și tipărindu-le încercările neizbutite, pe care ei cei dintâi le știau neizbutite – se poate înjosi și ridiculiza orice scriitor din lume.*” Apoi, Ibrăileanu povestește, dând un exemplu concret: „*Am văzut un «critic» regretând că Eminescu n-a fost un poet egal, adică că are și poezii slabe (cele din «Postume»), căci fără cele slabe (repetăm: din «Postume»), Eminescu ar fi fost, zice «criticul» unul din marii poeți ai lumii. Așadar, Eminescu nu e unul din marii poeți ai lumii, pentru că nu și-a dat foc brulioanelor! Lucrul se mai poate remedia: să renunțe casele de editură la retipărirea acestor brulioane numite «Poezii Postume», «opere» tot atât de «inedite» ale lui Eminescu ca și Geniu pustiu. Atunci, Eminescu va redeveni un mare poet al lumii!*”

În legătură cu *Geniu pustiu*, Ibrăileanu a fost pe bună dreptate teribil de supărat atunci când I. Scurtu a publicat drept „*roman inedit*” această lucrare neterminată, începută în tinerețe, socotind demersul drept „*o impietate față de Eminescu și o*

mistificare a publicului”. Între multele argumente aduse de Ibrăileanu spre susținerea acestei afirmații: Eminescu „a transportat pagini întregi din acest Geniu pustiu [în Sărmanul Dionis], inutilizând astfel pentru totdeauna fragmentul fragmentar scris în 1869”; editorul „tipărește lucruri șterse de Eminescu” și „elimină lucruri neșterse”, dar care nu concordau cu gustul său; „D.I. Scurtu ne spune că a corectat punctuația, limba, morfologia și sintaxa (Bietul Eminescu – agramat! Și având nevoie de ajutorul altuia ca să iasă în public!...)”

Cum opinia este sinteza unei sume de informații, aflate într-o schimbare permanentă, din cauza acumulărilor și a unor factori subiectivi, continua ajustare a interpretărilor găsite pentru datele existente face ca nici sub creasta omului-găină să nu se repete, identic, același gând, din unicitatea clipei derivând și unicitatea insului. Neverificabilă cu aparate de măsură și control, aserțiunea poate fi respinsă, dar ce nu poate fi negat pe lumea asta, de la Dumnezeu, la evidențe precum Pământul, cerul și chiar persoana contestatarului? Rațională sau intuitivă, opinia este o cântărire de fapte, de persoane etc.; ea ne dă o măsură a lucrurilor, ajutându-ne să închegăm, de pildă, propriile sisteme de judecată și de valori, pe care nu le mai schimbăm cu una cu două. În ceea ce privește aprecierea lui Eminescu, merită remarcat că persoanele care-l atacă astăzi erau mai puțin bătaioase înainte de 1990, deși bănuiesc că și atunci erau la fel de inteligente. Sigure rămân două lucruri: noile lor opinii nu sunt produse de vreo descoperire neașteptată și, doi, dacă tezele politice eminesciene ar fi fost aberații, nu ar mai fost necesară criminala înscenare.

Cei ce se referă frecvent la „mitul Eminescu” și cer eliberarea de povara lui nu precizează cu ce-i supără acesta, după cum nu arată în ce ar consta beneficiile aduse de eventuala renunțare la el. Pentru dumnealor, între ideea de demitizare și extracția unei măsele diferența e infimă. Or, mitul apare și dispare singur, în funcție de necesități, iar personajul lui central (nu totdeauna pozitiv) rezistă în sufletul oamenilor atâta timp cât au nevoie de el. Ieri, azi și, poate, mâine, românii și românismul au nevoie de ceea ce unii numesc „mitul Eminescu”. Mitul nu implică prosternare. El arată că „se poate” și că primul de care

Recurs Eminescu

---

ai a te teme ești tu, cel ce se naște și moare optând pentru bine sau pentru rău, după mintea și sufletul fiecăruia. Civilizarea omenirii nu are la temelie inventarea furculiței și portul fracului, ci înălțarea catedralei interioare a insului (care, adeseori, se află în totală contradicție cu progresul tehnologiilor). Iar în fundația lumii, ca producător spontan de idei, de liniște și de încredere, primele elemente rânduite organizat sunt miturile. Fără ele, omul ar trebui să se clădească pe Necunoscut, adică pe Nimic.

CUPRINS

PREFAȚĂ	5
ADEVĂRUL E IMPRESCRIPTIBIL	
Valoare și prejudecată	13
„Degenializare” la comandă	17
Fronturi anti-Eminescu	19
Armă de ridicare în masă și sămânță a României Mari	22
Eminescu – o problemă de Stat	25
ARESTAREA	
O gospodină ‘spăimântată pune diagnostice	28
Fața necunoscută a lui Slavici	31
Slavici – în slujba lui Maiorescu	37
Maiorescu aranjează internarea	44
Safta contra Maiorescu	47
Tandemul misterios: Maiorescu – Simțion	53
Arta de a inventa trecutul	58
„Lasă, că...”	59
Alo, dom’ doktor!	64
Maiorescu, un medic pentru dușmanii noștri	66
Spaima de Eminescu și iubirea de Poet	71
„Și fără prietini”	76
Capșa: o poveste care place	78
Un revolver des invocat, deși nu l-a văzut nimeni	83
Să vorbim, să n-adormim!	86
Varianta „fără revolver”, dar cu Poliție	88
Lucrurile nu se leagă	92
Poliția a venit să aresteze, nu să verifice	101
Căutătorii de simptome	104
Diversiunea Ciurcu	106
Trei cumiști suspecți	107
Oamenii poliției	109
	353

Ventura, pivotul versiunii semi-oficiale	115
Vorbe da, probe ioc	117
Povești la mâna a doua	123
Eminescu – primul deținut politic din România	129
Neatenții careucid	130
Mite dovedește că Maiorescu minte	132
Dictatura ideilor preconceptuate	134
De ce supăra Eminescu?	136
Brătianu – as al loviturilor date din umbră	141
Proroci ratați	147
Maiorescu dictează condamnarea definitivă	153
Protector sau stăpân?	164
Între ticăloșie și orgasm verbal	168

ANTITEZE

Ereditatea ca pretext	177
Slavici – din nou, o surpriză neplăcută	183
Un moldovean „aranjat” în Regat de câțiva ardeleni	184
Simptome sau autoprotecție?	185
Amici de circumstanță	187
Medici imperiali	194
Prejudecăți care stăruie de peste un secol	196

DIAGNOSTICE

Eminescu – românul cu cele mai multe boli psihice	199
De la geniu blând, la debil mintal, brutal și scandalagiu	201
Tratament anti-sifilis pentru un pretins... maniac!	204
Prostie sau crimă cu premeditare?	208
Îngerul păzitor	212
Între profesie și morală	216
Șifilis... „probabil”	222
Medicul ospiciului infirmă diagnoza de la internare	226
Dermatologul care-ți pune pielea-n băț	229
Turism și cămașă de forță	230
Narcisism și schizofrenie	235

Psihoză endogenă maniaco-depresivă	237
Alcoolism și sifilis	239
Nevroză constituțională de natura epilepsiei psihice	241
Tratament după ureche	244
Herr Eminescu, de la „izolare”	247
Și totuși!	248

IMPLICAREA PRESEI

Manevre politice	254
Tardiv, succint, evaziv	260
Amiciție statornică	265
Dat afară pe scara din dos	267
Un scandal bine gândit	274

LEGEA FĂRĂDELEGI

Șmecherii avocațești	282
După arestare, lui Eminescu i-a fost spartă locuința	285
Chestiuni și daravere	289
O arestare neconsemnată de autorități	293
Diagnostic pus după două luni de izolare silită	300
Ultima manevră	304
De ce Matei Basarab?	307
Capcane	311
Un „raport” ce aduce a intoxicare	314
Lacrimi în bătaie de joc	323
Unde a murit, de fapt, Eminescu?	324
Prădătorii	326
Manipulare? Poate. Mediatizare pe alease, sigur!	340
Supoziții cu putere de lege	342
Defăimarea – forma degenerată a dreptului la opinie	348

CUPRINS	353
---------	-----

„Cartea de față analizează împrejurările din
acea zi nefastă de 28 iunie 1883, când Eminescu este
internat într-un ospiciu de boli mintale, însă statutul
său este de deținut politic. Autorul întocmește un
recurs în apărarea lui Eminescu și în postura ce și-o
asumă, de avocat, apelează la limbajul colorat care
se folosește în instanțele judecătorești. Cititorul are
prilejul să se pronunțe asupra statutului lui Eminescu
stabilit de contemporanii săi. Orientarea politică
a lui Eminescu și intransigența în apărarea
convingerilor sale conduceau la marginalizarea sa
și la înlăturarea din presă pentru mai mulți ani a uneia
dintre cele mai autorizate și ascultate voci din
gazetăria românească din secolul trecut.”

D. Valerianu

Semnele timpului

ISBN 973-99670-0-0